

ספרי לדברים

מעובד בידי
זהבה גרליץ

אתר דעת

תשע"א

11	פרק א
11	פסקא א
15	פסקא ב
18	פסקא ג
18	פסקא ד
19	פסקא ה
19	פסקא ו
20	פסקא ז
21	פסקא ח
21	פסקא ט
22	פסקא י
23	פסקא יא
23	פסקא יב
24	פסקא יג
25	פסקא יד
26	פסקא טו
26	פסקא טז
28	פסקא יז
30	פסקא יח
30	פסקא יט
30	פסקא כ
31	פסקא כא
31	פסקא כב
32	פסקא כג
32	פסקא כד
33	פסקא כה
34	ספרי פרשת ואתחנן
34	פרק ג
34	פסקא כו
37	פסקא כז
40	פסקא כח
41	פסקא כט
43	פסקא ל
43	ספרי ואתחנן פרק ו
44	פסקא לא
46	פסקא לב
50	פסקא לג
51	פסקא לד
53	פסקא לה
55	פסקא לו
57	ספרי פרשת עקב
57	פרק ז
57	פסקא לז
58	ספרי עקב פרק יא
60	פסקא לח
62	פסקא לט
64	פסקא מ
67	פסקא מא
70	פסקא מב
72	פסקא מג
80	פסקא מד
80	פסקא מה
81	פסקא מו
81	פסקא מז
84	פסקא מח
89	פסקא מט

89	פיסקא נ
90	פיסקא נא
91	פיסקא נב
93	ספרי פרשת ראה
93	פיסקא נג
94	פיסקא נד
94	פיסקא נה
95	פיסקא נו
96	פיסקא נז
97	פיסקא נח
97	ספרי ראה פרק יב
97	פיסקא נט
98	פיסקא ס
99	פיסקא סא
100	פיסקא סב
101	פיסקא סג
103	פיסקא סד
103	פיסקא סה
104	פיסקא סו
104	פיסקא סז
105	פיסקא סח
105	פיסקא סט
106	פיסקא ע
107	פיסקא עא
108	פיסקא עב
110	פיסקא עג
110	פיסקא עד
111	פיסקא עה
113	פיסקא עו
115	פיסקא עז
116	פיסקא עח
117	פיסקא עט
118	פיסקא פ
118	פיסקא פא
119	ספרי ראה פרק יג
119	פיסקא פב
120	פיסקא פג
121	פיסקא פד
121	פיסקא פה
122	פיסקא פו
123	פיסקא פז
124	פיסקא פח
125	פיסקא פט
125	פיסקא צ
126	פיסקא צא
126	פיסקא צב
127	פיסקא צג
128	פיסקא צד
129	פיסקא צה
130	פיסקא צו
131	ספרי ראה פרק יד
131	פיסקא צז
132	פיסקא צח
132	פיסקא צט
133	פיסקא ק
133	פיסקא קא
134	פיסקא קב
134	פיסקא קג

135.....	פיסקא קד
136.....	פיסקא קה
138.....	פיסקא קו
139.....	פיסקא קז
141.....	פיסקא קח
141.....	פיסקא קט
143.....	פיסקא קי
143.....	ספרי ראה פרק טו
143.....	פיסקא קיא
144.....	פיסקא קיב
145.....	פיסקא קיג
146.....	פיסקא קיד
146.....	פיסקא קטו
147.....	פיסקא קטז
148.....	פיסקא קיז
150.....	פיסקא קיח
151.....	פיסקא קיט
152.....	פיסקא קכ
152.....	פיסקא קכא
152.....	פיסקא קכב
154.....	פיסקא קכג
154.....	פיסקא קכד
156.....	פיסקא קכה
156.....	פיסקא קכו
157.....	ספרי ראה פרק טז
157.....	פיסקא קכז
157.....	פיסקא קכח
158.....	פיסקא קכט
158.....	פיסקא קל
160.....	פיסקא קלא
160.....	פיסקא קלב
161.....	פיסקא קלג
161.....	פיסקא קלד
162.....	פיסקא קלה
163.....	פיסקא קלו
163.....	פיסקא קלז
164.....	פיסקא קלח
165.....	פיסקא קלט
165.....	פיסקא קמ
166.....	פיסקא קמא
166.....	פיסקא קמב
167.....	פיסקא קמג
168.....	ספרי פרשת שופטים
168.....	פיסקא קמד
170.....	פיסקא קמה
171.....	פיסקא קמו
171.....	ספרי שופטים פרק יז
171.....	פיסקא קמז
172.....	פיסקא קמח
174.....	פיסקא קמט
175.....	פיסקא קנ
175.....	פיסקא קנא
175.....	פיסקא קנב
177.....	פיסקא קנג
177.....	פיסקא קנד
178.....	פיסקא קנה
179.....	פיסקא קנו
179.....	פיסקא קנז

181.....	פיסקא קנח
181.....	פיסקא קנט
181.....	פיסקא קס
182.....	פיסקא קסא
183.....	פיסקא קסב
184.....	ספרי שופטים פרק יח
184.....	פיסקא קסג
184.....	פיסקא קסד
184.....	פיסקא קסה
186.....	פיסקא קסו
187.....	פיסקא קסז
187.....	פיסקא קסח
188.....	פיסקא קסט
189.....	פיסקא קע
189.....	פיסקא קעא
191.....	פיסקא קעב
191.....	פיסקא קעג
192.....	פיסקא קעד
192.....	פיסקא קעה
192.....	פיסקא קעו
193.....	פיסקא קעז
194.....	פיסקא קעח
194.....	ספרי שופטים פרק יט
194.....	פיסקא קעט
194.....	פיסקא קפ
195.....	פיסקא קפא
196.....	פיסקא קפב
196.....	פיסקא קפג
197.....	פיסקא קפד
198.....	פיסקא קפה
198.....	פיסקא קפו
198.....	פיסקא קפז
199.....	פיסקא קפח
201.....	פיסקא קפט
201.....	פיסקא קצ
203.....	ספרי שופטים פרק כ
204.....	פיסקא קצא
204.....	פיסקא קצב
205.....	פיסקא קצג
205.....	פיסקא קצד
206.....	פיסקא קצה
207.....	פיסקא קצו
207.....	פיסקא קצז
208.....	פיסקא קצח
208.....	פיסקא קצט
208.....	פיסקא ר
209.....	פיסקא רא
210.....	פיסקא רב
210.....	פיסקא רג
211.....	פיסקא רד
212.....	ספרי שופטים פרק כא
212.....	פיסקא רה
214.....	פיסקא רו
215.....	פיסקא רז
215.....	פיסקא רח
216.....	פיסקא רט
216.....	פיסקא רי
217.....	ספרי פרשת כי תצא

217.....	פיסקא ריא
218.....	פיסקא ריב
219.....	פיסקא ריג
220.....	פיסקא ריד
221.....	פיסקא רטו
222.....	פיסקא רטז
223.....	פיסקא ריז
224.....	פיסקא ריח
226.....	פיסקא ריט
226.....	פיסקא רכ
227.....	פיסקא רכא
229.....	ספרי כי תצא פרק כב
229.....	פיסקא רכב
230.....	פיסקא רכג
230.....	פיסקא רכד
231.....	פיסקא רכה
232.....	פיסקא רכו
232.....	פיסקא רכז
234.....	פיסקא רכח
235.....	פיסקא רכט
236.....	פיסקא רל
238.....	פיסקא רלא
238.....	פיסקא רלב
239.....	פיסקא רלג
241.....	פיסקא רלה
243.....	פיסקא רלו
243.....	פיסקא רלז
244.....	פיסקא רלח
245.....	פיסקא רלט
245.....	פיסקא רמ
246.....	פיסקא רמא
246.....	פיסקא רמב
247.....	פיסקא רמג
248.....	פיסקא רמד
249.....	פיסקא רמה
250.....	ספרי כי תצא פרק כג
250.....	פיסקא רמו
250.....	פיסקא רמז
251.....	פיסקא רמח
251.....	פיסקא רמט
252.....	פיסקא רנ
253.....	פיסקא רנא
253.....	פיסקא רנב
254.....	פיסקא רנג
255.....	פיסקא רנד
255.....	פיסקא רנה
256.....	פיסקא רנו
256.....	פיסקא רנז
257.....	פיסקא רנח
257.....	פיסקא רנט
258.....	פיסקא רס
259.....	פיסקא רסא
260.....	פיסקא רסב
260.....	פיסקא רסג
261.....	פיסקא רסד
262.....	פיסקא רסה
263.....	פיסקא רסו
263.....	פיסקא רסז

264.....	ספרי כי תצא פרק כד
264.....	פיסקא רסח
265.....	פיסקא רסט
267.....	פיסקא רע
269.....	פיסקא רעא
269.....	פיסקא רעב
270.....	פיסקא רעג
271.....	פיסקא רעד
271.....	פיסקא רעה
272.....	פיסקא רעו
272.....	פיסקא רעז
273.....	פיסקא רעח
274.....	פיסקא רעט
274.....	פיסקא רפ
275.....	פיסקא רפא
275.....	פיסקא רפב
276.....	פיסקא רפג
278.....	פיסקא רפד
279.....	פיסקא רפה
279.....	ספרי כי תצא פרק כה
279.....	פיסקא רפו
282.....	פיסקא רפז
283.....	פיסקא רפח
284.....	פיסקא רפט
286.....	פיסקא רצ
286.....	פיסקא רצא
288.....	פיסקא רצב
289.....	פיסקא רצג
290.....	פיסקא רצד
291.....	פיסקא רצה
291.....	פיסקא רצו
292.....	ספרי פרשת כי תבא
292.....	פרק כו
292.....	פיסקא רצז
294.....	פיסקא רצח
295.....	פיסקא רצט
295.....	פיסקא ש
296.....	פיסקא שא
298.....	פיסקא שב
299.....	פיסקא שג
301.....	ספרי פרשת נצבים
301.....	פרק כז
301.....	פיסקא שד
301.....	ספרי פרשת וילך
302.....	פרק לא
302.....	פיסקא שה
304.....	ספרי פרשת האזינו
304.....	פרק לב
304.....	פיסקא שו
315.....	פיסקא שז
318.....	פיסקא שח
319.....	פיסקא שט
321.....	פיסקא שי
322.....	פיסקא שיא
323.....	פיסקא שיב
324.....	פיסקא שיג
326.....	פיסקא שיד

327.....	פיסקא שטו
328.....	פיסקא שטז
328.....	פיסקא שיז
331.....	פיסקא שיח
334.....	פיסקא שיט
336.....	פיסקא שכ
338.....	פיסקא שכא
340.....	פיסקא שכב
342.....	פיסקא שכג
344.....	פיסקא שכד
345.....	פיסקא שכה
346.....	פיסקא שכו
347.....	פיסקא שכז
347.....	פיסקא שכח
348.....	פיסקא שכט
349.....	פיסקא של
349.....	פיסקא שלא
350.....	פיסקא שלב
351.....	פיסקא שלג
352.....	פיסקא שלד
353.....	פיסקא שלה
353.....	פיסקא שלו
354.....	פיסקא שלז
355.....	פיסקא שלח
355.....	פיסקא שלט
356.....	פיסקא שמ
357.....	פיסקא שמא
357.....	ספרי פרשת וזאת הברכה
357.....	פרק לג
357.....	פיסקא שמב
359.....	פיסקא שמג
363.....	פיסקא שמד
365.....	פיסקא שמה
365.....	פיסקא שמו
366.....	פיסקא שמז
367.....	פיסקא שמח
369.....	פיסקא שמת
370.....	פיסקא שנ
371.....	פיסקא שנא
371.....	פיסקא שנב
375.....	פיסקא שנג
377.....	פיסקא שנד
378.....	פיסקא שנה
384.....	פיסקא שנו
386.....	ספרי וזאת הברכה פרק לד
386.....	פיסקא שנו

פרק א

פיסקא א

[א, א]

(א) אלה הדברים אשר דבר משה וגו' -

וכי לא נתנבא משה אלא זה בלבד, והלא הוא כתב את כל התורה כולה, שנאמר: **ויכתוב משה את כל התורה הזאת** (דברים ל"א).

מה תלמוד לומר **אלה הדברים**?

מלמד שהיו דברי תוכחות, שנאמר: **וישמן ישורון ויבעט** (שם ל"ב).

כיוצא בו אתה אומר: **דברי עמוס אשר היה בנוקדים מתקוע אשר חזה על ירושלם** (עמוס אחד).

וכי לא נתנבא עמוס אלא אלו בלבד, והלא מכל חביריו נתנבא, ומה תלמוד לומר **דברי עמוס**? שהיו דברי תוכחות, שנאמר: **שמעו הדבר הזה פרות הבשן אשר בהר שומרון** (שם ד'), אלו בתי דינים שלהם.

כיוצא בו אתה אומר: **ואלה הדברים אשר דבר ירמיה על ישראל ועל יהודה** (ירמיה ל'). וכי לא נתנבא ירמיה אלא אלו בלבד, והלא ב' ספרים כתב ירמיה, שנאמר: **עד הנה דברי ירמיהו** (שם נ"א).

ומה תלמוד לומר **אלה הדברים**?

אלא מלמד שהיו דברי תוכחות, שנאמר: **קול חרדה שמענו פחד ואין שלום שאלו נא וראו אם יולד זכר מדוע ראיתי כל גבר ידיו על חלציו כיולדה הוי כי היום ההוא עת צרה ליעקב וממנה יושע** (שם ל').

כיוצא בו אתה אומר: **ואלה דברי דוד האחרונים** (שמואל ב' כ"ג), מלמד שהם דברי תוכחות, וכי לא נתנבא אלא אלו בלבד, והלא כבר נאמר: **רוח ה' דבר בי ומלתו על לשוני** (שם).

ומה תלמוד לומר: **ואלה דברי דוד האחרונים**?

מלמד שהם דברי תוכחות.

ומנין שהיו דברי תוכחות, שנאמר: **ובליעל כקוץ מונד כולהם** (שם).

כיוצא בו אתה אומר: **דברי קהלת בן דוד מלך בירושלים** (קהלת א), וכי לא נתנבא שלמה אלא אלו בלבד, והלא כבר נאמר: **וזרח השמש ובא השמש הולך אל דרום וסובב אל צפון, זהו מזרח ומערב**.

ואומר: **כל הנחלים הולכים אל הים והים איננו מלא** (קהלת א) כינה הרשעים בחמה ולבנה ובים שאין להם מתן שכר.

אל כל ישראל -

אלו הוכיחו מקצתם, הרי אלו שבשוק היו אומרים : כך הייתם שומעים מבן עמרם ולא הייתם משיבים לו דבר כך וכך, אם היינו יושבים בהם היינו משיבים לו ד' וה' פעמים על כל דבר ודבר.

דבר אחר:

מגיד שכנסן משה מגדולים ועד קטנים ואמר להם : כל מי שיש לו תשובה יבא ויאמר.

דבר אחר:

אל כל בני ישראל -

מלמד שהיו כולם בעלי תוכחה ויכולים לעמוד בתוכחות.

אמר ר' טרפון:

העבודה, אם יש בדור הזה מי שיכול לקבל תוכחה.

אמר ר' עקיבא:

העבודה, אם יש בדור הזה יודע היאך מוכיחים.

אמר ר' יוחנן:

מעידני עלי שמים וארץ שיותר מחמשה פעמים נתקנתר עלי ר' עקיבא לפני רבן גמליאל ביבנה, שהייתי קובלני עליו והיה מקנתרו, ויודע אני בו שהיה מוסיף בי אהבה לקיים מה שנאמר : **אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך** (משלי ט').

בעבר הירדן -

מלמד שהוכיחם על מה שעשו בעבר הירדן.

במדבר -

מלמד שהוכיחם על מה שעשו במדבר.

דבר אחר:

מלמד שהיו נוטלים בניהם ובנותיהם קטנים וזורקים לתוך חיקו של משה ואומרים לו : בן עמרם, מה אנונא התקנת להם לאלו, מה פרנסה התקנת להם?!

ר' יהודה אומר:

הרי הוא [אומר] : **ויאמרו להם בני ישראל מי יתן מותנו ביד ה' בארץ מצרים.**

דבר אחר:

במדבר -

זה כלל על מה שעשו במדבר.

בערבה -

מלמד שהוכיח על מה שעשו בערבות מואב, שנאמר: **וישב ישראל בשטים** (במדבר כ"ה).

מול סוף -

מלמד שהוכיח על מה שעשו בים סוף, והימרו בתוך הים, והפכו עורף כלפי משה ג' מסעות.

ר' יהודה אומר:

הימרו בתוך הים והימרו על הים.

וכן הוא אומר: **וימרו על ים בים סוף** (תילים ק"ו).

יכול שלא הוכיחם אלא בתחילת מסע, מן מסע למסע מניין?

תלמוד לומר: **בין פארן ובין תופל**.

[ובין תפל ולבן] -

דברי תיפלות שתפלו על המן.

וכן הוא אומר: **ונפשינו קצה בלחם הקלוקל** (במדבר כ"א).

אמר להם: שוטים כל עצמם של מלכים אין בוררים להם אלא לחם קל שלא יהא דולריא אוחזתו, אבל אותה טובה שהיטבתי לכם בה אתם מתוכחים ומתרעמים לפני, הוי כטובה שהיטבתי לאדם הראשון, שאמרתי לו: **אעשה לו עזר כנגדו** (בראשית ב') בטובה שהיטבתי לו בה מתרעם לפני, **ויאמר האדם האשה אשר נתתי עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל** (שם ג').

וחצירות -

אמר להם: לא היה לכם ללמוד ממה שעשיתי למרים בחצרות, אם למרים הצדקת לא נשאתי לה פנים בדין, קל וחומר לשאר בני אדם.

דבר אחר:

וחצירות -

ומה מרים שלא דברה אלא באחיה הקטן כך נענשה במדבר, המדבר במי שגדול הימנו על אחת כמה וכמה.

דבר אחר:

וחצירות -

ומה מרים כשדברה הדבר לא שמעה כל בריה אלא הקב"ה בלבד, שנאמר: **וישמע ה'** (במדבר י"ב), כך נענשה, המדבר בגנותו של חברו ברבים על אחת כמה וכמה.

ודי זהב -

אמר להם : הדבר הזה, האי יתרה לכם לכל מה שעשיתם מעשה העגל קשה עלי מן הכל.

היה רבי אומר :

משל למה הדבר דומה?

לאחד שעשה לחבירו צרות הרבה באחרונה הוסיף לו צרה אחת.

אמר לו : האי יתירה לכל מה שעשית לי, זו קשה עלי יותר מן הכל!

כך אמר הקב"ה לישראל זו יתירה לכל מה שעשיתם.

ר' שמעון בן יוחי אומר :

משל למה הדבר דומה?

לאחד שהיה מקבל חכמים ותלמידים והיו הכל מאשרים אותו. באו גויים וקיבלם, והיו

הבריות אומרים : כך היא ווסתן של פלוני לקבל את הכל.

כך אמר משה לישראל : **ודי זהב** למשכן, **ודי זהב** לעגל.

ר' בנאה אומר :

עבדו ישראל לעבודה זרה הרי הם חייבים כלייה, יבוא זהב משכן ויכפר על זהב העגל.

ר' יוסי ברבי חנינא אומר :

הרי אומר **במדבר בערבה**, אלו י' ניסיונות שנסו אבותינו הקב"ה במדבר, ואלו הם :

ב' בים,

וב' במים,

וב' במן,

וב' בשליו,

ואחד במעשה העגל,

ואחד במדבר פארן,

ואחד במרגלים.

אמר לו : ר' יוסי בן דורמסקית לר' יהודה ברבי :

למה אתה מעוות עלינו את הכתובים, מעידני עלי שמים וארץ שחזרנו על כל המקומות

שבתורה, ואין מקום שנקרא אלא על שם המאורע.

כיוצא בו אתה אומר : **ויקרא שם הבאר עשק כי התעשקו עמו** (בראשית כ"ו).

ואומר **ויקרא אותה שבעה** (שם).

כיוצא בו אתה אומר דרש ר' יהודה :

משא דבר ה' בארץ חדרך ודמשק מנוחתו כי לה' עין אדם וכל שבטי ישראל (זכריה ט'), זה

משיח שחד לאומות העולם ורך לישראל.

אמר לו רבי יוסי בן דורמסקית לרב יהודה ברבי :

למה אתה מעוות עלינו את הכתובים, מעידני עלי שמים וארץ שאני מדמשק ויש שם מקום ושמו חדרך.

אמר לו : מה אתה מקיים ודמשק מנוחתו.

מנין שעתידה ירושלם להיות מגעת עד דמשק?

שנאמר **ודמשק מנוחתו** ואין מנוחתו אלא ירושלם, שנאמר : **זאת מנוחתי עדי עד** (תילים קל"ב)

אמר לו : מה אתה מקיים : ונבנתה העיר על תלה (ירמיה ל')

אמר לו : מה אני מקיים ורחבה ונסבה למעלה למעלה סביב לבית על כן רוחב הבית למעלה (יחזקאל מ"א)?

שעתידה ארץ ישראל להיות מרחבת ועולה מכל צדדיה כתאנה זו שקצרה מלמטה, ושערי ירושלים עתידים להיות מגיעים עד דמשק.

וכן הוא אומר : **אפך כמגדל הלבנון צופה פני דמשק** (שה"ש ז') וגליות באות וחונות בתוכה, שנאמר : **ודמשק מנוחתו.**

ואומר : **והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ונשא מגבעות ונהרו אליו כל הגוים ואומר והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל בית אלהי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלם** (ישעיה ב').

כיוצא בדבר אתה אומר דרש ר' יהודה :

וירכב אותו במרכבת המשנה אשר לו (בראשית מ"א) זה יוסף שהיה אב בחכמה ורך בשנים.

אמר לו ר' יוסי בין דורמסקית יהודה ברבי :

למה אתה מעוות עלינו את הכתובים, מעידני עלי שמים וארץ שאין אברך אלא לברכים, שהיו הכל נכנסים ויוצאים תחת ידו, כענין שנאמר : **ונתון אותו על כל ארץ מצרים** (שם). (סליק פיסקא)

פיסקא ב

[א, ב]

אחד עשר יום מחורב דרך הר שעיר עד קדש ברנע -

וכי מהלך י"א יום לקברות התאווה ומקברות התאווה לחצרות, והרי אינו מהלך אלא שלושה ימים, שנאמר : **ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים** (במדבר י').

ר' יהודה אומר :

וכי לשלושה ימים הלכו ישראל מהלך י"א מסעות והלא אינו מהלך אלא מ' יום, כענין שנאמר **באליהו : ויקם ויאכל וישתה וילך בכח האכילה ההיא ארבעים יום ומ' לילה** (מלכים א' י"ט) (אחר שאמר אי אפשר חזור לך לענין הראשון).

דבר אחר:

אחת עשר יום מחורב -

אלו זכו ישראל ליי"א יום היו נכנסים לארץ, אלא מתוך שקלקלו מעשיהם גילגל המקום עליהם מ' שנה, שנאמר: **במספר הימים אשר תרתם את הארץ ארבעים יום לשנה יום לשנה** (במדבר י"ד).

רבי יהודה אומר:

אלו זכו ישראל לג' ימים היו נכנסים לארץ, שנאמר: **וארון ברית ה' נוסע לפניו דרך שלשת ימים לתור להם מנוחה**, ואין מנוחה אלא ארץ ישראל, שנאמר: **כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה אשר ה' אלוהיך נותן לך** (דברים י"ב).

רבי בנאה אומר:

אלו זכו ישראל ליום אחד היו נכנסים לארץ, שנאמר: **היום אתם יוצאים בחודש האביב והיה כי יביאך ה' אלוהיך אל ארץ הכנעני** (שמות י"ג), מיד.

אבא יוסי בן חנין אומר משום אבא כוהן ברדלא:

אלו זכו ישראל, כיון שעלו פרסות רגליהם מן הים היו נכנסים לארץ, שנאמר: **עלה רש כאשר דבר אלהי אבותיך לך** (דברים א').

[א, ג]

ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד לחודש דבר משה אל כל ישראל -

מלמד שהשנה י"ב חודש, והרי כבר נאמר: **בשלשה עשר יום לחודש אדר** (אסתר ג').

וכן הוא אומר: **ולשלמה י"ב נציבים על כל ישראל**. (מלכ"א, ד)

ואומר: **ונציב אחד אשר בארץ** (שם).

ואיזה זה חודש העבור?

רבי בנאה אומר:

וכי עד שלא עמד שלמה לא היינו יודעים שהשנה י"ב חודש, והלא כבר נאמר: **ויאמר אליהם בן**

מאה ועשרים שנה אנכי היום (דברים ל"א), שאין תלמוד לומר: **היום**, ומה תלמוד לומר

היום? היום מלאו ימי ושנותי, מעת לעת.

רבי אומר:

היום מלאו, שבאותו היום שלמו לו מעת לעת, ואומר: **והעם עלו מן הירדן בעשור לחודש**

הראשון ויחנו בגלגל בקצה (יהושע ד') הוצא ומנה שלשים ושלשה למפרע ואתה מוצא שהשנה

י"ב חודש.

דבר אחר:

ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חודש באחד לחודש -

מלמד שלא הוכיחם אלא סמוך למיתה.

ממי למד?

מיעקב שלא הוכיח לבניו אלא סמוך למיתה, שנאמר: **ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו**

ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים (בראשית מ"ט).

אמר לו: **ראובן בכורי אתה** (שם).

אמר לו: בני, אומר לך מפני מה לא הוכחתך כל השנים הללו כדי שלא תניחני ותלך ותדבק

בעשו אחי.

ומפני ד' דברים אין מוכיחים את האדם אלא סמוך למיתה:

כדי שלא יהו מוכיחו וחוזר ומוכיחו,

כדי שלא יהיה חבירו רואהו ומתביש הימנו,

ושלא יהא בלבך עליו,

[וכדי שיפרש ממנו בשלום]

שהתוכחה מביאו לידי שלום.

וכן אתה מוצא **באברהם**, שנאמר: **והוכיח אברהם את אבימלך על אודות** (שם כ"א).

ומהו אומר: **ויכרתו ברית שניהם** (שם).

וכן הוא אומר **ביצחק: ויאמר אליהם יצחק מדוע באתם אלי ואתם שנאתם אותי ותשלחוני**

מאתכם (שם כ"ו).

ואומר: **וישלחם יצחק וילכו מאתו בשלום** (שם).

וכן אתה מוצא **ביהושע** שלא הוכיח את ישראל אלא סמוך למיתה, שנאמר: **אם רע בעיניכם**

לעבוד ה' בחרו לכם היום את מי תעבדו אם את אלוהים אשר עבדו אבותיכם ואם את אלהי

הנכר אשר אתם יושבים בארצם, ויענו כל העם אל יהושע לא כי ה' נעבוד (יהושע כ"ד).

וכן אתה מוצא **בשמואל** שלא הוכיח את ישראל אלא סמוך למיתה, שנאמר: **הנני ענו בו נגד**

ה' ונגד משיחו, ויאמרו לא, ויאמר אליהם עד ה' בכם היום, ויאמרו עד (שמו"א י"ב).

וכן אתה מוצא **בדוד** שלא הוכיח את ישראל אלא סמוך למיתה, שנאמר: **ויקרב ימי דוד למות**

(מלכ"א ב').

דבר משה אל כל ישראל -

וכי לא נתנבא משה אלא עשר דברות, מנין לכל הדברות שבתורה הקלות והחמורות הזדונות

והשגגות והכללות והפרטות הגופים והדקדוקים?

תלמוד לומר: **ככל אשר ציווה ה' אותי אליהם.**

(סליק פיסקא)

פיסקא ג

[א, ד]

אחרי הכותו את סיחון מלך חשבון -

משל למה הדבר דומה?

למלך שיצא הוא וחיילותיו למדבר.

אמרו לו חיילותיו: תן לנו גלוסקאות חמות.

אמר להם: אני נותן לכם.

שוב אמרו לו: תן לנו גלוסקאות חמות.

אמר להם האיפרכוס שלו: בשביל שהמלך כשר אם לאו, מאין לו רחיים, מאין לו תנורים במדבר?!

כך אמר משה: מוכיחני את ישראל תחילה עכשיו יאמרו עלי בשביל שאין בו כח להכניסנו לארץ ולהפיל סיחון [ועוג] לפנינו הוא מוכיחנו, הוא לא עשה כן, אלא לאחר שנכנסו לארץ והפיל סיחון ועוג לפניהם אחר כך הוכיחם, לכך נאמר: **אחרי הכותו.**

את סיחון מלך האמורי היושב בחשבון -

אלו לא היה סיחון קשה ושרוי בחשבון קשה היה, שהרי המדינה קשה. ואלו לא הייתה המדינה קשה וסיחון שרוי בתוכה קשה היה, שהמלך קשה, על אחת כמה וכמה שהמלך קשה והמדינה קשה.

ואת עוג מלך הבשן -

ואלו לא היה עוג קשה ושרוי בעשרות קשה היה, ואלו לא הייתה מדינה קשה ועוג שרוי בה קשה הייתה שהמלך קשה, על אחת כמה וכמה שהמלך קשה ומדינה קשה.

בעשרות -

שהיה קשה כעשרות.

ואדרעי -

זה מקום המלכות.

(סליק פיסקא)

פיסקא ד

[א, ה]

בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר -

אין הואלה אלא התחלה, שנאמר: **הואל נא ולין וייטב לבך** (שופטים י"ט).

ואומר: **עתה הואיל וברך את בית עבדך להיות לעולם לפניך** (דה"א ט"ז).

וחכמים אומרים :

אין הוואלה אלא שבועה שנאמר, **ויואל משה לשבת את האיש** (שמות ב').
ואומר : **ויואל שאול את העם לאמר ארור העם אשר יאכל עד הערב ונקמתי מאויבי** (שמו"א י"ד).

באר את התורה הזאת לאמר -

אמר להם : כבר אני סמוך למיתה, מי ששמע פסוק אחד ושכחו יבוא וישננו, מי ששמע פרשה אחת ושכחה יבוא וישננה וישמענה, לכך נאמר : **באר היטב**.
(סליק פיסקא)

פיסקא ה

[א, ו]

ה' אלהינו דבר אלינו בחורב לאמר -

אמר להם : לא מעצמי אני אומר לכם אלא מפי הקב"ה אני אומר לכם.

רב לכם שבת בהר הזה -

שכר הוא לכם ישיבתכם בהר הזה, קבלתם עליכם בו את התורה מנתי עליכם שבעים זקנים ושרי אלפים ושרי מאות ושרי חמישים ושרי עשרות, עשיתם לכם המשכן וכלים, הא הנאה גדולה היא לכם ישיבתכם בהר הזה.

פיסקא ו

[א, ז]

פנו וסעו לכם -

זה דרך ערד וחרמה.

ובואו אל הר האמורי ואל כל שכניו -

זה עמון ומואב והר שעיר.

בערבה -

זה מישור של יער.

בהר -

זה הר המלך.

בשפלה -

זה שפילות דרום.

ובנגב ובחוף הים -

זה אשקלון ועזה וקיסרון.

ארץ הכנעני -

זה גבולי כנען, שנאמר: **ויהי גבול הכנעני מצידון עד לשע**, זו קלדה והלבנון.

אמר להם: כשאתם נכנסים לארץ צריכים אתכם להעמיד עליכם מלך ולבנות לכם בית הבחירה.

ומנין שאין לבנון אלא מלך?

שנאמר: **בא אל הלבנון ויקח את צמרת הארז** (יחזקאל י"ז)

ואומר: **החוח אשר בלבנון שלח אל הארז אשר בלבנון לאמר תנה לנו את בתך לבני לאשה**

ותעבור את חית השדה אשר בלבנון ותרמוס את החוח (מלכים ב' י"ד), ואין לבנון אלא בית

המקדש, שנאמר: **גלעד אתה לי ראש הלבנון** (ירמיה כ"ב).

ואומר: **והלבנון באדיר ייפול** (ישעיה י').

דבר אחר:

למה קורים אותו לבנון?

שהוא מלבין עונותיהם של ישראל, שנאמר: **אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו** (שם א').

עד הנהר הגדול נהר פרת -

שרובו ותוקפו כנגד ארץ ישראל.

משל הדיוט אומר עבד מלך מלך, הדבק לשחזור וישתחוו לך.

דבר אחר:

נהר פרת - שמפרה והולך עד שכולה מגריפה לגרפו.

דבר אחר:

נהר פרת - שפרה ורבה עד שעוברים אותו בספינות.

הרי כל הנהרות אומרים לפרת מפני מה אין אתה משמיע קולך כדרך שקולינו הולך למרחוק?

אמר להם: מעשי מוכיחים עלי, זורעים עלי זריעה עולה לגי ימים, נוטעים בי נטיעה עולה לגי

ימים, הרי הכתוב משבחני עד הנהר הגדול נהר פרת, מלמד שפרה ורבה עד שעוברים אותו

בספינות.

(סליק פיסקא)

פיסקא ז

[א, ח]

ראה נתתי לפניכם את הארץ -

אמר להם: איני אומר לכם לא לא מאומד ולא משמועה, אלא כשם שאתם נכנסים לארץ אין

אתם צריכים כלי זיין אלא קובע דיופטין, ומחלק.

(סליק פיסקא)

פיסקא ח

אשר נשבע ה' לאבותינו -

שאין תלמוד לומר לאברהם ליצחק וליעקב, כדי אני לענין שבועות אבות הרי כבר נאמר: **עריית**

תעור קשתך שבועות אומר סלה (חבקוק ג').

ומה תלמוד לומר: **לאברהם ליצחק וליעקב?**

כדי אברהם בעצמו כדי יצחק בעצמו כדי יעקב בעצמו.

משל למלך שנתן לעבדו שדה אחת במתנה ולא נתנה לו אלא כמות שהיא, עמד העבד והשביחה

ואמר: מה בידי?

לא נתנה לי אלא כמות שהיא, חזר ונטעה כרם.

אמר: מה בידי?

לא נתנה לי אלא כמות שהיא.

כך כשנתן הקב"ה לאברהם אבינו את הארץ לא נתנה לו אלא כמות שהיא, שנאמר: **קום לך**

בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה (בראשית י"ג).

עמד אברהם והשביחה שנאמר: **ויטע אשל בבאר שבע** (שם כ"א).

עמד יצחק והשביחה, שנאמר: **ויזרע יצחק בשנה ההיא מאה שערים** (שם כ"ו).

ועמד יעקב והשביחה, שנאמר: **ויקן את חלקת השדה אשר נטה שם אהלו** (שם ל"ג).

לתת להם -

אלו באי הארץ.

ולזרעם -

אלו בניהם.

אחריהם -

אלו שכבשו דוד וירבעם.

וכן הוא אומר: **השיב את גבול ארץ ישראל מלבוא חמת עד נחל מצרים** (מלכ"ב י"ד).

דבר אחר:

לתת להם - אלו עולי בבל.

ולזרעם - אלו בניהם.

אחריהם - אלו ימות המשיח.

(סליק פיסקא)

פיסקא ט

[א, ט]

ואומר אליכם בעת ההיא לאמר -

אמר להם משה: לא מעצמי אני אומר לכם, אלא מפי הגבורה אני אומר.

לא אוכל לבדי שאת אתכם -

אפשר שלא היה יכול משה לדון את ישראל, אדם שהוציאם ממצרים, וקרע להם את הים, והוריד להם את המן, והגזיז להם את השליו, ועשה להם נסים וגבורות, ולא היה יכול לדון, אלא כך אמר להם: **ה' אלהיכם הרבה אתכם** על גבי דייניכם. וכן שלמה אמר: **ונתת לעבדך לב שומע לשפוט את עמך**. ואומר: **כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה** (מלכ"א ג'). אפשר שלמה לא היה יכול לדון את ישראל, שנאמר בו: **ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם ומכל חכמת מצרים ויחכם מכל האדם מאיתן האזרחי והימן וכלכל ודרדע בני מחול ויהי שמו בכל הגוים סביב** (שם ה'), ולא היה יכול לדון, אלא כך אמר להם: איני כשאר כל הדיינים, מלך בשר ודם יושב על בימה שלו דן להריגה ולחניקה ולשריפה ולסקילה ואין בכך כלום, ואם חייב ליטול סלע נוטל שתיים, ואם חייב ליטול שתיים נוטל ג', ואם חייב ליטול דינר נוטל מנה, אתה אינו כך אלא חייבתי ממון נפשות אתה תובע. וכן הוא אומר: **אל תגזל דל כי דל הוא ואל תדכא עני בשער כי ה' יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש** (משלי כ"ב). (סליק פיסקא)

פיסקא י

[א, י]

והנכם היום ככוכבי השמים לרוב -

אתם קיימים כיום.

מכאן אמרו:

ג' [שבע] כיתות של צדיקים בגן עדן זו למעלה מזו:

כת ראשונה - אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך (תילים ק"מ).

כת שניה - אשרי תבחר ותקרב לשכון חצריך (שם ס"ה) **בחרתי הסתופף בבית אלהי מדור באהלי רשע** (שם פ"ד).

כת שלישי - אשרי יושבי ביתך (שם).

כת רביעית - מי יגור באהליך (שם ט"ו).

כת חמישית - מי ישכון בהר קדשך (שם).

כת ששית - מי יעלה בהר ה' (שם כ"ד).

כת שביעית - מי יקום במקום קדשו (שם).

ר' שמעון בן יוחי אומר:

לשבע שמחות פניהם של צדיקים ראויים לעתיד לבוא, לחמה,

וללבנה,
לרקיע,
לכוכבים,
ולברקים,
ולשונים,
ולמנורת בית המקדש.

לחמה וללבנה מנין?
[שנאמר] **יפה כלבנה ברה כחמה** (שה"ש ו').
לרקיע מנין?
שנאמר: **והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע** (דניאל י"ב).
[לכוכבים מנין?
שנאמר: **ומצדיקי הרבים ככוכבים**] (שם).
לברקים מנין?
שנאמר: **וכברקים ירוצצו** (נחום ב').
לשונים מנין?
שנאמר: **למנצח על שושנים לבני קרח** (תילים מ"ה).
למנורת בהמ"ק מנין?
שנאמר: **ושנים זיתים עליה אחד מימין הגולה ואחד על שמאלה** (זכריה ד').
(סליק פיסקא)

פיסקא יא

[א, יא]

ה' אלהי אבותיכם יוסיף עליכם ככם אלף פעמים -

אמרו לו: רבינו משה אייפשי לנו שתברכנו, הקב"ה הבטיח את אברהם אבינו, אמר: **והרבתי את זרעך ככוכבי השמים** (בראשית כ"ו) **ושמתי את זרעך כעפר הארץ** (שם י"ג).
ואתה נותן קצבה לברכותינו.
משל למלך שהיו לו נכסים הרבה והיה לו בן קטן והיה צריך לצאת למדינת הים, אמר אם אני מניח את נכסי ביד בני הוא עומד ומבזבז אותם, אלא הריני ממנה אפוטרופא עד שיגדל, משהגדיל הבן ההוא אמר לו לאפוטרופא: תן לי הכסף וזהב שהניח לי אבא בידך, עמד ונתן לו משלו כדי פרנסתו.
אמר לו: כל מה שנתתי לך לא נתתי לך אלא משלי, אבל מה שהניח לך אביך הרי הוא שמור לך.

כך אמר להם משה לישראל: **ה' אלהיכם יוסיף עליכם ככם אלף פעמים**, זו משלי יש לכם **ויברך אתכם כאשר דבר לכם -** כחול ימים וכצמחי אדמה וכדגי הים וככוכבי השמים לרוב.
(סליק פיסקא)

פיסקא יב

[א, יב]

איכה אשא לבדי -

אמר להם לא מעצמי אני אומר לכם.

טרחכם -

מלמד שהיו טורחנים, היה אחד מהם רואה שנוצח חברו בדין, אומר: יש לי עדים להביא, יש לי ראיות למחר אני דן, מוסיף אני עליכם דיינים, לכך נאמר: **טרחכם ומשאכם וריבכם**.

טרחכם -

מלמד שהיו טורחנים.

משאכם -

מלמד שהיו אפיקורוסים.

הקדים משה לצאת, אמרו: מה ראה בן עמרם לצאת? שמא אינו שפוי בתוך ביתו. איחר לצאת, אמרו: מה ראה בן עמרם שלא לצאת? מה אתם סבורים יושב ויועץ עליכם עצות ומחשב עליכם מחשבות קל וחומר משל בית און, כענין שנאמר: **ואון בן פלת בני ראובן** (במדבר ט"ז) בידוע שאשתו יועצתו, לכך נאמר: **ומשאכם וריבכם**, מלמד שהיו אפיקורוסים. והיו רגזנים.

ורבכם -

היה אחד מוציא סלע בשביל ליטול שתיים, שתיים בשביל ליטול שלושה, לכך נאמר: **ורבכם**, מלמד שהיו רוגזנים.
(סליק פיסקא)

פיסקא יג

הבו לכם -

אין הבו אלא עצה, שנאמר: **הבו לכם דבר עצה** (שופטים כ').
הבה נתחכמה לו (שמות א').

אנשים -

וכי עלתה על דעתינו נשים, ומה תלמוד לומר **אנשים**?
וותיקים כסופים.

חכמים ונבונים -

זה ששאל אריוס את ר' יוסי:

אמר לו: איזהו חכם?

אמר לו: המקיים תלמודו.

אתה אומר תלמוד, או אינו אלא נבון?

אמר לו: הרי כבר נאמר **נבונים**.

מה בין נבונים לחכמים?

חכמים דומים לשולחני עשיר כשמביאים לראות רואה, כשאין מביאים יושב ותוהה.

נבון דומה לשולחני תגר כשאין מביאים לו לראות, מביא משלו ורואה.

וידועים לשבטיכם -

שיהיו ידועים לכם, הרי שמתעטף בטליתו ובא וישב לפניי אני יודע מאיזה מקום הוא ומאיזה שבט הוא אבל אתם מכירים אותו שאתם גדלתם אותו, לכך נאמר: **וידועים לשבטיכם**, שיהיו ידועים לכם.

רבן שמעון בן גמליאל אומר:

כל ישיבה וישיבה יושבת עד שיהיו הבריות מרננות אחריו ואומרים: מה ראה איש פלוני לישב ומה ראה איש פלוני שלא לישב, לכך נאמר: **וידועים לשבטיכם** שיהיו ידועים לכם.

ואשימם בראשיכם -

יכול אם מניתם אתם אותם הם ממונים ואם לאו אינן ממונים?

תלמוד לומר: **ואשימם בראשיכם**, אם אני ממנה אותם הרי הם ממונים ואם לאו אינם ממונים.

יכול את גדלתם אותם הרי הם גדולים ואם לאו אינן גדולים?

תלמוד לומר: **בראשיכם**.

דבר אחר:

ואשימם בראשיכם -

אם שמרתם את דבריכם - הרי ראשיכם שמורים,

ואם לא שמרתם את עצמיכם - אין ראשיכם שמורים.

מלמד שאשמותיהם של ישראל תלויים בראשי דיניהם.

וכן הוא אומר: **בן אדם צופה נתתיך לבית ישראל ושמעת מפי דבר והזהרת אותם ממני**.

(סליק פיסקא)

פיסקא יד

[א, יד]

ותענו אותי ותאמרו טוב הדבר אשר דברת לעשות -

היה לכם לומר רבינו משה ממי נאה ללמוד תורה ממך או מתלמידך או מתלמידי תלמידך ולא

ממך שנצטערת עליהם?!

כענין שנאמר: **ויהי שם עם ה' מ' יום ומ' לילה** (שמות ל"ד).

אלא יודע אני מה שתחת עקבי רגליכם הייתם אומרים עכשיו הוא ממנה עלינו דיינים שהם מונים אלף חסר פרוטרוט, אם אינו שומע אנו מביאים לו דורון והוא נושא לנו פנים בדין, לכך נאמר: **ותענו אותי**, כשהייתי מתעצל הייתם אומרים יעשה מהרה. (סליק פיסקא)

פיסקא טו

[א, טו]

ואקח את ראשי שבטיכם אנשים חכמים ואצוה את שפטיכם -

משכתים בדברים אמרתי להם: אשריכם על מי באתם להתמנות על בני אברהם יצחק ויעקב בני אדם שנקראו אחים וריעים חבל נחלתו צאן מרעיתו וכל לשון חיבה.

אנשים חכמים וידועים -

זה אחד משבע מדות שאמר לו יתרו למשה, הלך ולא מצא אלא שלושה **אנשים חכמים וידועים**.

[ואתן אותם ראשים עליכם] -

שיהיו מכובדים עליכם.

ראשיכם – במקח.

ראשיכם – במכר.

ראשיכם - במשא ובמתן.

ראשיכם - בכניסה ויציאה, נכנס ראשון ויוצא אחרון, לכך נאמר: **ואתן אותם ראשים עליכם**, שיהיו מכובדים עליכם.

שרי אלפים -

שאם היו אלא תשע מאות ותשעים ותשעה חסר אחד נתפש שר משרי מאות, וכמו כן שרי חמישים ושרי עשרות.

ושוטרים -

אלו המכים ברצועה, כענין שנאמר: **ושוטרי הלויים לפניכם** (דהיי"ב י"ט).

ואומר: **והלויים מחשים לכל העם** (נחמיה ח').

(סליק פיסקא)

פיסקא טז

[א, טז]

ואצוה את שופטיכם בעת ההיא לאמר שמוע בין אחיכם ושפטתם צדק -

אמרתי להם: **הו מתונים בדין**, שאם בא דין לפניך פעם אחת שתים ושלש אל תאמר כבר בא דין זה לפני ושניתיו ושלשתיו, אלא הו מתונים בדין, וכך היו כנסת הגדולה אומרים:

הו מתונים בדין,
והעמידו תלמידים הרבה,
ועשו סייג לתורה.

בעת ההיא לאמר -

לשעבר הייתם עומדים ברשות עצמיכם, עכשיו הרי אתם משועבדים לצבור.
מעשה ברבי יוחנן בן נורי ורבי אלעזר בן חסמא שהושיבו **רבן גמליאל** בישיבה ולא הרגישו בהם התלמידים, לעת ערב הלכו וישבו אצל התלמידים, כך הייתה מדתו של רבן גמליאל, כשהוא נכנס ואומר שאלו בידוע שאין שם קנתור, כשהיה נכנס ולא היה אומר שאלו בידוע שיש שם קנתור.
נכנס ומצא את ר' **יוחנן בן נורי ואת רבי אלעזר בן חסמא** שישבו להם אצל התלמידים.
אמר להם: **רבי יוחנן בן נורי ורבי אלעזר בן חסמא**, הודעתם לצבור שאתם מבקשים לעשות שררות על הצבור, לשעבר הייתם ברשות עצמיכם, מכאן ואילך הרי אתם עבדים ומשועבדים לצבור.

שמוע בין אחיכם -

כך היה מדתו של ר' **ישמעאל**, כשהיו שנים באים אצלו לדון אחד עובד כוכבים ומזלות ואחד ישראל, אם בא לדון בדיני ישראל היה דן בדיני ישראל ואם בדיני אומות העולם היה דן בדיני אומות העולם.

ושפטתם צדק -

צדיק בצדקו תובע ומביא ראיות.
זה עוטר בטליתו זה אומר שלי הוא וזה אומר שלי היא,
זה חורש בפרתו וזה אומר שלי היא,
זה יושב בתוך ביתו וזה אומר שלי הוא,
זה מחזיק בשדהו וזה אומר שלי היא.
לכך נאמר: **ושפטתם צדק**, צדיק בצדקו תובע ומביא ראיות.

בין איש -

להוציא את הקטן.

מכאן אמרו:

אין דנים יתומים **בין איש ובין אחיו ובין גרו**.
אין לי אלא בין איש לאשתו בין אשה לאיש, בין אומה למשפחה, בין משפחה לחבירתה מניין?
תלמוד לומר: **בין איש ובין אחיו** מכל מקום.

ובין גרו -

זה שאוגר עליו דברים.

אמר לו : חרשת בתוך שלי.
והוא אומר : לא חרשתי.
הוא אומר : המית שורך את עבדי,
והוא אומר : לא המית,
לכך נאמר : **בין גרו**, שאוגר עליו דברים.

דבר אחר :

ובין גרו - זה שכנו.

דבר אחר :

ובין גרו - זה שושבינו.

דבר אחר :

ובין גרו - זה חותנו.

(סליק פיסקא)

פיסקא יז

[א, יז]

לא תכירו פנים במשפט -

זה הממונה להושיב דיינים.

שמא תאמר : איש פלוני נאה אושיבנו דיין,

איש פלוני גבור אושיבנו דיין ,

איש פלוני קרובי אושיבנו דיין,

איש פלוני הלווני ממון אושיבנו דיין,

איש פלוני יודע בכל לשון אושיבנו דיין,

נמצא מזכה את החייב ומחייב את הזכאי לא מפני שהוא רשע ולא מפני שאינו יודע, מעלה

עליו כאלו הכיר פנים בדין.

כקטן כגדול תשמעון -

שמא תאמר הואיל וזה עני וזה עשיר וזה מצוה לפרנסו אזכנו ונמצא מתפרנס בנקיות?

תלמוד לומר : **כקטן כגדול תשמעון.**

דבר אחר :

כקטן כגדול תשמעון -

שמא תאמר היאך אני פוגם כבודו של עשיר, זה בשביל דינר אזכנו ולכשיצא חוץ אומר ליתן

לו שאתה חייב לו?

תלמוד לומר : **כקטן כגדול תשמעון.**

לא תגורו מפני איש -

שאם באים שנים לדין לפניך, עד שלא תשמע את דבריהם אתה רשאי לשתוק, משיתגלה לך הדין אי אתה רשאי לשתוק, שמעת את הדין ואין אתה יודע להיכן לזכות הזכאי ולחייב את החייב, אתה רשאי לשתוק, שנאמר: **ואלה הדברים אשר תעשו דברו אמת איש לרעהו אמת ומשפט שלום** (זכריה ח').

[איזהו שלום?]

שיש בו משפט אמת, הוי אומר זה ביצוע.

רבן שמעון בן גמליאל אומר:

המעלה את הקטן למקום גדול וגדול למקום קטן, זהו ביצוע.

וחכמים אומרים:

כל המבצע הרי זה מנאץ, שנאמר: **ובוצע ברך נאץ ה'** (תילים י'), נמצא זה משבח את הדיינים ומנאץ את יוצרו.

דבר אחר:

לא תגורו מפני איש -

שמה תאמר מתיירא אני מפני איש פלוני שמה יהרוג את בני, או שמה ידליק את גדישי, או שמה יקצוץ את נטיעותי?

תלמוד לומר: **לא תגורו מפני איש.**

וכן ביהושפט הוא אומר: **ויאמר לשופטים ראו מה אתם עשיתם כי לא לאדם תשפוטו כי אם לה'** (דה"י ב' י"ט).

כי המשפט לאלהים הוא והדבר אשר יקשה מכם-

אמר לו הקב"ה למשה: אתה דן דין קשה, חייך שאני מודיעך שאין אתה דן דין קשה, שאני מביא עליך דין קשה שתלמיד תלמידך יכול לשמוע ואין אתה יכול לשומעו. ואיזה זה?

זה דינן של בנות צלפחד.

וכן הוא אומר: **ויקרב משה את משפטן לפני ה'** (במדבר כ"ז).

וכן הוא אומר: **ויגש שאול אל שמואל בתוך השער ויאמר שאול איזה בית הרואה?**

ויען שמואל אל שאול ויאמר אנכי הרואה (שמואל א' ט').

אמר לו הקב"ה: אתה רואה, חייך שאני מודיעך שאין אתה רואה. ואימתי הודיע לו?

בשעה שאמר לו: **מלא קרנד שמן ולך ואשלחך אל ישי בית הלחמי כי ראיתי בבניו לי מלך** (שם ט"ז).

מהו אומר: **ויהי בבואם וירא אליאב ויאמר אך נגד ה' משיחו** (שם).

אמר לו הקב"ה: לא אמרת שאני רואה.

אמר לו הקב"ה : **אל תביט אל מראהו ואל גבה קומתו כי מאסתיהו כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב** (שם).
(סליק פיסקא)

פיסקא יח

[א, יח]

ואצוה אתכם בעת ההיא לאמר את כל הדברים אשר תעשו -
אלו עשרה הדברים שבין דיני ממונות לדיני נפשות.

ונסע מחורב ונלך את המדבר הגדול והנורא ההוא -

בני אדם שראו נחשים כקורות ועקרבים כקשתות סרוחים ומושכים לפניכם, עליהם הוא אומר : **את כל המדבר הגדול והנורא ההוא**, והלא כבר נאמר דברים קל וחומר, ומה דברים שהן חמורים כבשתים לפנייהם דברים שאינן חמורים על אחת כמה וכמה, לכך נאמר : **ונסע מחורב**.

(סליק פיסקא)

פיסקא יט

ואומר אליכם -

אמר להם משה : לא מעצמי אני אומר לכם אלא מפי הקב"ה אני אומר לכם.

באתם עד הר האמורי אשר ה' אלהינו נותן לנו -

משל למלך שמסר את בנו לפידגוג אחד והיה מחזירו ומראה אותו ואומר לו : כל הגפנים הללו שלך הם, וכל הכרמים וכל הזיתים הללו שלך הם, משיגע להראותם אמר לו : כל מה שאתה רואה שלך הוא.

כך ישראל בזמן שהיו במדבר ארבעים שנה היה משה אומר להם **כי ה' אלוהיך מביאך אל ארץ טובה ורחבה ארץ נחלי מים עינות ותהומות יוצאים בבקעה ובהר** (דברים ח'), כיון שבאו לארץ אומר להם באתם אל הר האמורי אשר ה' אלוהיך נותן לך, ואם תאמרו ועדין לא הגיע זמן, **ראה נתן לך ה' אלוהיך את הארץ**, אני אומר לא מאומד ולא משמועה אלא מה שאתם רואים בעיניכם, **עלה רש מיד כאשר דבר ה' אלהי אבותיך לך**.
(סליק פיסקא)

פיסקא כ

[א, כב]

ותקריבון אלי כולכם -

בערבוביא ולהלן הוא אומר **ותקריבון אלי כל ראשי שבטיכם** (דברים ה'), ילדים מכבדים את הזקנים זקנים מכבדים את הראשים, וכאן הוא אומר : **ותקריבון אלי כולכם ותאמרו** בערבוביא, ילדים דוחפים את הזקנים זקנים דוחפים את הראשים.

ותאמר נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ -

אמר ר' שמעון:

עלובים בני אדם שכך בקשו להם מרגלים.

אמר להם: אם כשהייתם בארץ ערבה ושוחה לא בקשתם לכם מרגלים, עכשיו שאתם נכנסתם לארץ טובה ורחבה ארץ זבת חלב ודבש בקשתם לכם מרגלים.

וישיבו אותנו דבר -

באיזה לשון הם מדברים.

את הדרך אשר נעלה בה -

אין לך דרך שאין בה עקמימות, ואין לך דרך שאין בה מקומות, ואין לך דרך שאין בה פרשות.

ואת הערים אשר נבוא אליהן -

לדע באיזה דרך אנו באים עליהם.

(סליק פסקא)

פיסקא כא

[א, כג]

וייטב בעיני הדבר -

ולא בעיני הקב"ה, ואם בעיניו היה טוב למה נכתב על דברי תוכחות?

משל לאדם שאמר לחבירו מכור לי חמורך זה.

אמר לו: הן נותן אתה לי לנסיון.

אמר לו: הן בוא אתה ואני אראך כמה הוא נושא בהר וכמה הוא נושא בבקעה.

כיון שראה שאין מעכבו כלום אמר לא בשביל לשאת מעותיו, לכך נאמר: **וייטב בעיני הדבר.**

ואקח מכם שנים עשר אנשים -

מן הברורים שבכם מן המסולתים שבכם:

איש אחד לשבט -

מה אני צריך לומר **ואקח מכם י"ב אנשים?**

מגיד הכתוב שלא היה שבט לוי עימהם.

(סליק פסקא)

פיסקא כב

[א, כד]

ויפנו ויעלו ההרה ויבואו -

מגיד הכתוב שדרך מרגלים לעלות בהר.
וכן רחב אמרה לשלוחי יהושע: **ההרה לכו פן יפגעו בכם הרודפים** (יהושע ב'), מלמד ששרתה עליה רוח הקודש.
מנין הייתה יודעת שעתידים לחזור לאחר שלושה ימים?
אלא מלמד ששרתה עליה רוח הקודש.

ויבואו עד נחל אשכול -

מלמד שנקרא ע"ש סופו.
כיוצא בו אתה אומר: **ויבוא עד הר האלהים חורבה** (שמות ג'), מגיד שנקרא ע"ש סופו.

וירגלו אותה -

מלמד שהלכו בה ארבעה אוונים שתי וערב.
(סליק פיסקא)

פיסקא כג

[א, כה-כו]

ויקחו בידם מפרי הארץ -

אמר ר' שמעון:

עלובים בני אדם שכך נטלו בידם כאדם שנוטל באיסור תאנים באיסור ענבים, כך נטלו בידם.

ויורידו אלינו -

מגיד הכתוב שארץ ישראל גבוהה מכל הארצות, כענין שנאמר: **עלה נעלה וירשנו אותה כי יכול נוכל לה** (במדבר י"ג).
ואומר: **ויעלו ויתורו את הארץ** (שם).
ואומר: **ויעלו ממצרים ויבואו ארצה כנען** (בראשית מ"ה).

וישיבו אותנו דבר ויאמרו טובה הארץ אשר ה' אלהינו נותן לנו -

וכי לטובתה אמרו והלא לא אמרו אלא לרעתה.
מי אמר טובתה?
יהושע וכלב, אעפ"כ **ולא אבייתם לעלות ותמרו את פי ה' אלהיכם**.
(סליק פיסקא)

פיסקא כד

[א, כז]

ותרגנו באהליכם ותאמרו בשנאת -

מלמד שהיו יושבים בתוך משכנותיהם ואומרים דברים כמתלהמים ומתרגנים כמתלהטים
שנאמר: **דברי נרגן כמתלהטים** (משלי כ"ו), אבל סכין ירדה מן השמים ובקעה את כריסן,
שנאמר: **והם ירדו חדרי בטן** (שם).

דבר אחר:

ותרגנו באהליכם -

מלמד שהיו יושבים בתוך משכנותיהם ובוכים כמתלהמים, ונוטלים את בניהם ואומרים להם:
אי לכם דווים אי לכם סגופים, למחר יהיו הורגים מהם ושובין מהם ומעמידים אותם בקלון.

בשנאת ה' אותנו -

אפשר שהקב"ה שונא את ישראל והרי כבר נאמר **אהבתי אתכם אמר ה'** (מלאכי א), אלא הם
שונאים את הקב"ה, משל הדיוט הוא מה דבלבך על רחמך מה דבלביה עלך.

לתת אותנו ביד האמורי להשמדנו -

כענין שנאמר **וישמעו הכנעני וכל יושבי הארץ ונסבו עלינו והכריתו את שמינו מן הארץ ומה
תעשה לשמך הגדול** (יהושע ז').
(סליק פיסקא)

פיסקא כה

[א- כח]

אנה אנחנו עולים אחינו המסו את לבבנו לאמר -

אמרו לו: משה רבינו אלו מבני אדם אחרים היינו שומעים דברים הללו לא היינו מאמינים
אלא מבני אדם שבנינו בניהם ובנותינו בנותיהם.

עם גדול -

מלמד שהיו גבוהים בקומה.

ורב -

מלמד שהיו מרובים באוכלוסייהם.

ערים גדולות ובצורות בשמים -

ר' שמעון בן גמליאל אומר:

דברה תורה בלשון הבאי, שנאמר: **שמע ישראל אתה עובר היום את הירדן** (דברים ט'),
אבל מה שאמר הקב"ה לאברהם אבינו **והרבתי את זרעך ככוכבי השמים** (בראשית כ"ו)
ושמתי את זרעך כעפר הארץ אשר אם יוכל למנות את עפר הארץ וגם זרעך ימנה (שם י"ג)
אינו דבר הבאי.

וגם ענקים ראינו שם -

מלמד שראו שם ענקים על גבי ענקים, כענין שנאמר: **לכן ענקתמו גאווה** (תילים ע"ג).

[א, כט]

ואומר אליכם -

אמר לו: לא מעצמי אני אומר לכם אלא מפי הקב"ה אני אומר לכם.

לא תערצון ולא תיראון מהם -

מפני מה?

כי **אני 'אלהיכם ההולך לפניכם**.

אמר להם: מי עשה לכם נסים במצרים וכל הנסים האלו, עתיד לעשות לכם נסים כשאתם נכנסים לארץ.

ככל אשר עשה אתכם במצרים לעיניכם -

אם אין אתם מאמינים להבא האמינו לשעבר.

(סליק סידרא)

ספרי פרשת ואתחנן

פרק ג

פיסקא כו

[ג, כג]

ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר -

זה שאמר הכתוב: **תחנונים ידבר רש ועשיר יענה עזות** (משלי י"ח).

ב' פרנסים טובים עמדו להם לישראל משה ודוד מלך ישראל.

משה אמר להקב"ה: רבש"ע עבירה עברתי תכתב אחרי שלא יהיו הבריות אומרות דומה

שזייף משה בתורה, או שאמר דבר שלא נצטווה.

משל למלך שגזר ואמר על מי שיאכל פגי שביעית יהיו מחזירים אותו בעקיפים. הלכה אשה

אחת בת טובים לקטה ואכלה פגי שביעית והיו מחזירים אותה בעקיפים.

אמרה לו: בבקשה ממך המלך הודיע סורחני, שלא יהיו בני המלך אומרים דומה שנמצא בה

דבר ניאוף, או שנמצא בה דבר כישוף, כשהם רואים פגי שביעית תלויים בצואר יודעים שבשביל

כך אני מחזרת.

כך אמר משה לפני הקב"ה: עבירה שעברתי תכתב אחרי.

אמר לו הקב"ה: הריני כותבה שלא הייתה אלא על המים, שנאמר: **על אשר מריתם פי במי**

מריבה במדבר סין במריבת העדה (במדבר כ"ז).

ר' שמעון אומר :

משל למלך שמהלך ובנו עמו בדרך ומהלכים בקרוניא עד שהגיע למקום צר ונהפכה קרון שלו על בנו, נסמת עינו נקטעה רגלו נשברה ידו, כשהוא מגיע לאותו מקום מזכיר ג' פעמים או ב' ואומר כאן ניזוק בני, נסמת עינו נקטעה רגלו נשברה ידו. אף כך המקום מזכיר ג' פעמים **מי מריבה מי מריבה מי מריבה** לומר [כך הרגתי את מרים] כך הרגתי את אהרן כך הרגתי את משה. וכן הוא אומר : **נשמטו בידי סלע שופטיהם** (תילים קמ"א)

דוד המלך אמר לפני הקב"ה : עבירה שעברתי לפניך לא תכתב אחרי, אמר לו המקום לא שוה לך כלום, שיהו הבריות אומרות בשביל שאהבו מחל לו. משל לאחד שלוח מן המלך אלף כורים חיטה בשנה, היו הכל אומרים אפשר שזה יכול לעמוד באלף כורים אלו, אלא משכנו המלך וכתב לו אפרכי, פעם אחת שיגר ולא שייר לו כלום, נכנס המלך לביתו ונטל בניו ובנותיו והעמידן על אבן המכר, באותה שעה ידעו שאין בידו כלום. אף כל פורעניות שהיו באות על דוד היו מוכפלות, שנאמר : **ואת הכבשה ישלם ארבעתים** (שמואל ב' י"ב).

ר' חנניה אומר :

ארבעתים ששה עשר. אף נתן הנביא בא והוכיחו על אותו מעשה שעשה. דוד אמר : **חטאתי לה'** (שם). ונתן אמר לו : **גם ה' העביר חטאתך לא תמות** (שם). ואומר : **לך לבדך חטאתי והרע בעיניך עשיתי** (תילים נ"א).

שני פרנסים טובים עמדו להם לישראל **משה ודוד מלך ישראל** והיו יכולים לתלות את העבירות במעשיהם הטובים, ולא בקשו מן המקום שיתן להם אלא חנם. **זה הדבר קל וחומר** ומה אלו שיכולים לתלות את העבירה במעשיהם הטובים ולא ביקשו מן המקום שיתן להם אלא חנם, מי שאינו אחד מאלף אלפים ורבי רבבות מתלמידיהם, על אחת כמה וכמה שלא יבקש מלפני המקום שיתן לו אלא חנם.

דבר אחר :

ואתחנן אל ה' -

י' לשונות נקראת תפילה :

זעקה,

שועה,

נאקה,

צרה,

רנה,

ופגיעה,

נפול ופלול,

עתירה,

עמידה

חילול

חנון

זעקה במצרים, שנאמר: **ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו** (שמות ב')

שועה מנין?

שנאמר: **ותעל שועתם** (שם).

נאקה מנין?

וישמע אלוהים את נאקתם (שם).

צרה מנין?

בצר לי אקרא ה' (תילים י"ח).

רנה מנין?

שנאמר: **ואתה אל תשא בעדם רנה** (ירמיה ז').

פגיעה מנין?

ואל תפגע בי (שם).

נפול מנין:

שנאמר: **ואתנפל לפני ה' כראשונה** (ואתחנן ט').

פלול מנין?

ואתפלל אל ה' (שם).

עתירה מנין?

שנאמר: **ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו** (בראשית כ"ה).

עמידה מנין?

ויעמד פנחס ויפלל (תילים ק"ו).

חילול מנין?

ויחל משה (שמות ל"ב).

חנון מנין?

ואתחנן אל ה'.

בעת ההיא לאמר -

משל לבני מדינה שמבקשים מאת המלך שיעשה מדינה קליניא, פעם אחת היו לו שני אויבים ונפלו לפניו, אמרו: הרי שעה שבקשנו מלפני המלך שיעשה מדינתנו קליניא. כך משה מבקש מלפני הקב"ה שיכנס לארץ, כיון שראה שנפלו סיחון ועוג לפניו, אמר הרי שעה שאבקש שאכנס לארץ, לכך נאמר: **בעת ההיא.**

[לאמר] -

זה אחד מן הדברים שאמר משה לפני המקום: הודיעני אם אתה עושה לי או אין אתה עושה לי.

אמר לו: אני עושה: **ויצעק משה אל ה' [לאמר] מה אעשה לעם הזה** (שמות יז, ד), שאין תלמוד לומר **לאמר**, ומה תלמוד לומר **לאמר**?
אמר לו: הודיעני אם אפול בידם ואם לאו.

כיוצא בו אתה אומר: **וידבר משה לפני ה' [לאמר]** (שם ו, י), שאין תלמוד לומר **לאמר** ומה תלמוד לומר **לאמר**?
אמר לו: הודיעני אם אתה גואלם אם לאו.

כיוצא בו אתה אומר: **ויצעק משה אל ה' לאמר** (במדבר י"ב).
הודיעני אם אתה מרפא אותה אם לאו.

כיוצא בו אתה אומר: **וידבר משה לפני ה' לאמר** (במדבר כ"ז).
אמר לו: הודיעני אם אתה ממנה עליהם פרנסים אם לאו.

כך אתה אומר **בעת ההיא לאמר**, שאין תלמוד לומר **לאמר** מה תלמוד לומר **לאמר**?
הודיעני אם אכנס לארץ אם לאו.
(סליק פיסקא)

פיסקא כז

[ג, כד]

-[אדני ה']-

כל מקום שנאמר **ה'** זו מידת רחמים, שנאמר: **ה' אל רחום וחנון** (שמות ל"ד).

כל מקום שנאמר **אלוהים** זו מידת הדין, שנאמר: **עד האלהים יבוא דבר שניהם** (שם כ"ב) ואומר: **אלוהים לא תקלל** (שם).
(סליק פיסקא)

ה' אלקים אתה החלות -

אתה התרת לי נדרי בשעה שאמרת לי לך הוצא את בני ישראל מארץ מצרים, אמרתי לפניך איני יכול, שכבר נשבעתי ליתרו שאיני זו מאצלו, שנאמר: **ויאל משה לשבת את האיש** (שמות ב') ואין הואלה אלא שבועה, שנאמר: **ויאל שאול את העם** (שמו"א י"ד)

דבר אחר:

אתה החלות -

אתה פתחת לי פתח שאעמוד ואתפלל לפניך על בניך בשעה שסרחו במעשה העגל, שנאמר: **הרף ממני ואשמידם** (ואתחנן ט').

וכי משה תופס היה בהקב"ה!?

אלא כך אמר לפניו: רבש"ע, אתה פתחת לי פתח שאעמוד ואתפלל על בניך, עמדתי והתפללתי עליהם ושמעתי תפילתי וסלחת לעוונם, הייתי סבור שאני עימהם בתפילה, והם לא התפללו עלי, **והלא דברים קל וחומר**, אם תפלת יחיד על הרבים כך נשמעת, תפלת הרבים על היחיד על אחת כמה וכמה.

להראות את עבדך -

ישראל נקראו עצמם עבדים והקב"ה קראם עבדים.
ויש שקראו עצמם עבדים והקב"ה לא קראם עבדים.
ויש שלא קראו עצמם עבדים והקב"ה קראם עבדים.

אברהם קרא עצמו **עבד**, שנאמר: **אל נא תעבור מעל עבדך** (בראשית י"ח).
והקב"ה קראו **עבד** שנאמר: **בעבור אברהם עבדי** (שם כ"ו).

יעקב קרא עצמו **עבד** שנאמר: **קטנתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את עבדך** (שם ל"ב).

והקב"ה קראו **עבד**, שנאמר: **ואתה עבדי יעקב** (ישעיה מ"א).

משה קרא עצמו **עבד** להראות את עבדך.

והקב"ה קראו **עבדי** שנאמר: **משה עבדי מת** (יהושע א).

דוד קרא עצמו **עבד**, שנאמר: **אני עבדך בן אמתך** (תילים קט"ז).
והקב"ה קראו **עבד**, שנאמר: **למען דוד עבדי** (מלכ"א יא).

ישעיה קרא עצמו **עבד** שנאמר: **יוצרי מבטן לעבד לו** (ישעיה מ"ט).
והקב"ה קראו **עבד** שנאמר: **עבדי ישעיהו** (שם כ').

שמואל קרא עצמו **עבד** [שנאמר: **דבר כי שומע עבדך** (שמו"א ג')
והקב"ה לא קראו **עבד**].

שמשון קרא עצמו **עבד** שנאמר: **אתה נתת ביד עבדך** (שופטים טו, יח)
והקב"ה לא קראו **עבד**.

שלמה קרא עצמו **עבד** שנאמר: **ונתת לעבדך לב לשמוע** (מלכ"א ג').
והקב"ה לא קראו **עבד** אלא תלאו בדוד אביו, שנאמר **למען דוד עבדי** (שם יא).

איוב לא קרא עצמו **עבד**.
והקדוש ברוך הוא קראו **עבד**, שנאמר: **השמת לבך אל עבדי איוב** (איוב א)

יהושע לא קרא עצמו **עבד**
והקדוש ברוך הוא קראו **עבד**, שנאמר: **וימת יהושע בן נון עבד ה'** (יהושע כ"ד).

כלב לא קרא עצמו **עבד**,
והקב"ה קראו **עבד** שנאמר: **ועבדי כלב** (במדבר י"ד).

אליקים לא קרא עצמו **עבד**
והקב"ה קראו **עבד** שנאמר: **לעבדי לאליקים** (ישעיה כ"ב).

זרובבל לא קרא עצמו **עבד**
והקב"ה קראו **עבד** שנאמר: **זרובבל בן שלתיאל עבדי** (חגי ב').

דניאל לא קרא עצמו **עבד**,
והמקום קראו **עבד** שנאמר: **שדרך מישך ועבד נגו עבדוהי דאלהא חייא** (דניאל ג').

נביאים הראשונים לא קראו עצמם **עבדים**
והקב"ה קראן **עבדים** שנאמר: **כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים** (עמוס ג').

את גדלך -

זה בנין אב לכל גדלך שבתורה.

ואת ידך החזקה -

אלו עשרה מכות שהביא הקב"ה על המצרים במצרים, שנאמר: **נטה ידך** (שמות ז').

אשר מי אל בשמים ובארץ -

שלא כמדת בשר ודם מידת הקב"ה.

מידת בשר ודם אפרכוס יושב על הפרכיא שלו מתיירא הוא מן סקנתודרין שלו שלא יחזירנו, אתה שאין לך סקנתודרין, מפני מה אי אתה מוחל לי!!
מלך בשר ודם יושב על בימה שלו מתיירא הוא מפני ריתיכוס שלו שלא יחזירנו, אתה שאין לך ריתיכוס מפני מה אי אתה מוחל לי!!

אשר יעשה כמעשיך -

במצרים.

וכגבורותיך -

על הים.

דבר אחר:

כמעשיך – במצרים.

וכגבורותיך - על הירדן.

פיסקא כח

[ג, כה]

אעברה נא ואראה -

אפשר שהיה משה מבקש מלפני המקום שיכנס לארץ והלאו כבר נאמר: **כי לא תעבור את**

הירדן הזה?

משל למלך שהיו לו ב' עבדים וגזר על אחד מהם שלא לשתות יין שלשים יום.
אמר: מה גזר עלי שלא אשתה יין עד שלשים יום, איני טועמו אפילו שנה אחת, אפילו שתי שנים.

וכל כך למה?

כדי לפוג את דברי רבו.

חזר וגזר על השני שלא לשתות יין שלשים יום.

אמר: אפשר אני לחיות בלא יין אפילו שעה אחת, וכל כך כדי לחבב את רבו.

כך משה היה מחבב דברי המקום ומבקש מלפניו שיכנס לארץ, ולכך נאמר: **אעברה נא ואראה.**

ההר הטוב הזה והלבנון -

הכל קראו אותו **הר**.

אברהם קראו **הר**, שנאמר: **אשר יאמר היום בהר ה' יראה** (בראשית כג)

[**דוד** קראו **הר**, שנאמר: **מי יעלה בהר ה'**] (תילים כ"ד).

ישעיה קראו **הר**, **והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה'** (ישעיה ב').

גויים קראו אותו **הר**, שנאמר: **והלכו גויים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' (שם)**.

והלבנון -

זה בית המקדש, [שנאמר]: **גלעד אמר לי ראש הלבנון** (ירמיה כ"ב).

ואומר: **והלבנון באדיר ייפול** (ישעיה ו').

ולמה נקרא שמו **לבנון**?

שמלבין עונותיהם של ישראל, שנאמר: **אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו** (שם א).
(סליק פיסקא)

פיסקא כט

[ג, כו-כז]

ויתעבר ה' בי למענכם ולא שמע אלי -

ר' אלעזר אומר:

נתמלא עליו חימה.

רבי יהושע אומר:

כאשה שאינה יכולה לשוח מפני עוברה.

למענכם -

בשבילכם נעשה לי כך.

ולא שמע אלי -

לא קיבל תפילתי.

ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה -

משל לאדם נודר לאין הולך אצל רבו שיתיר לו נדרו, מה עליך לשמוע דברי רבך.

דבר אחר:

ויאמר ה' אלי רב לך -

אמר לו דוגמא אתה עושה לדיינים, שיאמרו מה משה חכם גדול לא נשא לו פנים, על ידי שאמר: **שמעו נא המורים** נגזר גזירה שלא יכנס לארץ, המענין את הדין והמענותין את הדין על אחת כמה וכמה.

ומה משה שנאמר לו: **רב לך אל תוסף**, לא נמנע מלבקש רחמים מלפני המקום, שאר בני אדם על אחת כמה וכמה.

ומה חזקיה שנאמר לו: **צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה** (מלכים ב' כ' ישעיה ל"ח), לא נמנע מלבקש רחמים מלפני המקום, שהיה דורש: **אפילו חרב חדה על צוארו של אדם לא ימנע עצמו**

מן הרחמים שנאמר: **ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל** (שם), שאר בני אדם על אחת כמה וכמה).

דבר אחר:

ויאמר ה' אלי רב לך -

אמר לו: משה הרבה לך בידי לעולם הבא, כאדם שאומר לחבירו הרבה לך בידי אל תביישני.

דבר אחר:

ויאמר ה' אלי רב לך -

כאדם שאומר לחבירו עובר פלוני על דרך פלוני.

אל תוסף -

מכאן אמר רבי אלעזר בן יעקב:

יפה שעה אחת בתפילה יותר ממעשים טובים, שבשביל כל מעשיו של משה לא נאמר לו **עלה** וכאן נאמר לו **עלה**.

מכאן אמרו:

העומדים בחוצה לארץ הופכים פניהם כנגד ארץ ישראל ומתפללים, שנאמר: **והתפללו אליך דרך ארצם** (מלכ"א ח').

העומדים בארץ ישראל הופכים פניהם כנגד בית המקדש ומתפללים, שנאמר: **והתפללו דרך ארצם**.

העומדים בארץ ישראל הופכים פניהם כנגד ירושלים, שנאמר: **והתפללו אל העיר הזאת** (שם) **העומדים בירושלם** הופכים פניהם כנגד בית המקדש, שנאמר: **והתפלל אל הבית הזה**.

העומדים בבית המקדש מכוונים לבם כנגד בית קדשי הקדשים ומתפללים, שנאמר: **ויתפלל אל המקום הזה**.

נמצאו עומדים בצפון פניהם לדרום,

בדרום פניהם לצפון,

במזרח פניהם למערב,

במערב פניהם למזרח,

נמצאו כל ישראל מתפללים אל מקום אחד.

[ג, כז]

וראה בעיניך -

משל למלך שגזר על בנו שלא יכנס לבית לינה שלו, נכנס לפתח פלטורין שלו משכו ומדבר עמו, נכנס לטרקלין שלו משכו ומדבר עמו, כיון שבא ליכנס לקיטון אומר לו: מכאן ואילך את אסור.

כך משה אמר לפני המקום: רבש"ע, כל עצמי איני משוך מארץ ישראל אלא מלא הירדן הזה מלא חבל של נ"י אמה.

אמר לו : **וראה בעיניך כי לא תעבור.**

[ג, כח]

וצו את יהושע -

אין צווי אלא זירוז, שנאמר : **ויקרא משה ליהושע בן נון ויאמר אליו לעיני כל ישראל חזק ואמץ** (ואתחנן לא).

חזק - בתורה

ואמץ - במעשים טובים.

כי הוא יעבר לפני העם הזה -

אם (אתה) עובר לפניהם עוברים ואם לאו אין עוברים.

והוא ינחיל אותם -

אם מנחילם נוחלין ואם לאו אין נוחלין.

וכן אתה מוצא כשהלכו לעשות מלחמה בעי נפלו מהם כשלשים ושה אש צדיקים, שנאמר :

ויכו מהם אנשי העי כשלשים ושה וגו' ויקרע יהושע שמלותיו ויפול על פניו ארצה לפני ארון ה' עד הערב [וגו'] ויאמר יהושע אהה ה' אלוהים למה העברת העביר [וגו'] בי אדני מה אומר אחרי אשר הפך [וגו'] ויאמר ה' אל יהושע קום לך למה זה אתה נופל על פניך (יהושע ז').

לא כך אמרתי למשה רבך, מתחילה אם עובר לפניהם עוברים ואם לאו אין עוברים, אם מנחילם נוחלים ואם לאו אין נוחלים, ואתה שלחתם והלכת אחריהם.
(סליק פיסקא)

פיסקא ל

[ג, כט]

ונשב בגיא -

אמר להם : מי גרם לנו שנשב בגיא?

מעשים רעים שעשינו בפעור.

דבר אחר :

אמר להם : **ונשב בגיא מול בית פעור**, ראו כמה ביניכם לביני הרבה, כמה תפילות בקשתי ונגזר עלי גזירות שלא אכנס לארץ, אבל אתם הכעסתם לפניו ארבעים שנה, שנאמר : **ארבעים שנה אקוט בדור** (תילים צ"ה), ולא עוד אלא שגדולים שבכם משתחווים לפעור, וימין שלו פשוטה לקבל שבים, [שנאמר] : **ועתה ישראל שמע אל החקים**, הרי אתם חדשים, כבר מחול לשעבר.
(סליק פיסקא)

ספרי ואתחנן פרק ו

פיסקא לא

[י, ד]

שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד -

למה נאמר?

לפי שנאמר: **דבר אל בני ישראל**, דבר אל בני אברהם ויצחק ויעקב לא נאמר אלא דבר אל בני ישראל, זכה יעקב אבינו שיאמר דבור לבניו, לפי שהיה יעקב מפחד כל ימיו ואומר: אוי לי שמא תצא ממני פסולת כדרך שיצא מאבותי. **אברהם** יצא ממנו ישמעאל, **יצחק** יצא ממנו עשו אחי.

ישמעאל עבד עבודה זרה, שנאמר: **ותרא שרה את בן הגר המצרית [מצחק]** (בראשית כ"א), שעבד עבודה זרה, **דברי רבי עקיבא**.

רבי שמעון בן יוחי אומר:

ד' דברים היה רבי עקיבא דורשם, ואין אני דורשן כמותו ודברי נראים מדבריו. הרי הוא אומר: **ותרא שרה את בן הגר המצרית**, שעבד עבודה זרה. ואני אומר לא לענין הזו צריך אלא לענין שררות, וכשבאו לחלק היה ישמעאל אומר: לא אני נוטל שני חלקים שאני בכור, לכן שרה אמרה: **גרש את האמה הזאת ואת בנה** ודברי אני רואה מדבריו.

כיוצא בו אתה אומר: **הצאן והבקר ישחט להם ומצא להם אם את כל דגי הים יאסף להם** (במדבר יא), **דברי ר' עקיבא**.

ואני אומר: אפילו מכניס להם כל צאן ובקר שבעולם סופם לדון אחריו, השיבתו רוח הקודש **עתה תראה היקרך דברי אם לא** (שם), ודברי אני רואה מדבריו.

כיוצא בו אתה אומר: **בן אדם יושבי החרבות האלה על אדמת ישראל לאמר אחד היה אברהם ויירש את הארץ ואנחנו רבים לנו ניתנה הארץ למורשה** (יחזקאל ל"ג).

והלא דבדריים קל וחומר, ומה אברהם שלא עבד אלא אלוה אחד ירש את הארץ, אנו שעובדים אלוהות הרבה אינו דין שנירש את הארץ?! ואני אומר: ומה אברהם שלא נצטווה אלא מצווה אחת ירש את הארץ, אנו שנצטוינו מצוות הרבה, אינו דין שנירש את הארץ?! ומה נביא משיבם?

על כן כה אמר ה' על הדם תאכלו ועיניכם תשאו אל גילוליתם והדם תשפכו עמדתם על דרכיכם ועשיתם תועבה ואיש את רעהו טמא (שם). ורואה אני את דברי מדברי ר' עקיבא.

כיוצא בו אתה אומר: **כה אמר ה' צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיו לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים** (זכריה ח').

צום הרביעי - זה שבעה עשר בתמוז שבו הובקעה העיר.

ולמה נקרא שמו רביעי?

שהוא חודש רביעי.

צום החמישי - זה תשעה באב שבו חרב בית המקדש בראשונה ובשנייה.

ולמה נקרא שמו חמישי?

שהוא חודש חמישי.

צום השביעי - זה שלושה בתשרי שבו נהרג גדליה בין אחיקם.

ומי הרגו?

ישמעאל בן נתניה, ללמדך שקשה מיתתם של צדיקים לפני הקב"ה כחורבן בית המקדש.

צום העשירי - זה עשרה בטבת שבו סמך מלך בבל על ירושלים, שנאמר: ויהי דבר ה' אלי

בשנה התשיעית בחודש העשירי בי' לחודש לאמר בן אדם כתב לך את שם היום את עצם

היום הזה סמך מלך בבל על ירושלים (יחזקאל כ"ד).

ואני אומר צום העשירי הוא צום החמישי [חמשה בטבת], אלא שביהודה מתעניין על המעשה

ובגליל על השמועה, שנאמר: **ויהי בשנים עשרה שנה בעשירי בחמשה לחודש לגלותנו בא**

אלי הפליט וגו' (שם ל"ג) ושמעו ועשו יום שמועה כיום שריפה.

ודברי אני רואה מדבריו.

אברהם יצא ממנו ישמעאל.

יצחק יצא ממנו עשו,

אבל אני לא תצא ממני פסולת כדרך שיצאו מאבותי.

וכן הוא אומר: **וידר יעקב נדר לאמר (בראשית כ"ח), עלתה על לב שהיה יעקב אבינו אומר:**

אם יהיה אלוהים עמדי וגו' ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש ושבתי בשלום אל בית אבי והיה

ה' לי לאלהים מכל מקום, מה תלמוד לומר והיה ה' לי לאלהים?

שיחול שמו עלי שלא תצא ממני פסולת מתחלה עד סוף.

וכן הוא אומר: **ויהי בשכן ישראל וגו' (שם ל"ה).**

כיון ששמע יעקב כן נזדעזע ואמר: אוי לי שאירע לי פסולת בבני, עד שנתבשר מפי המקום

שחזר ראובן בתשובה, שנאמר: **ויהיו בני יעקב שנים עשר (שם), והלא בידוע ששנים עשר הם**

אלא שנתבשר מפי הקב"ה שעשה ראובן תשובה, ללמדך שהיה ראובן מתענה כל ימיו על אותו

מעשה, עד שבא משה וקיבלו בתשובה, שנאמר: **יחי ראובן ואל ימות (ואתחנן ל"ג).**

וכן אתה מוצא כשנפטר יעקב אבינו מן העולם קרא להם לבניו והוכיחן כל אחד ואחד בפני

עצמו, וחזר וקרא אותם כולם כאחד, אמר להם: שמא יש לכם בלבכם מחלוקת על מי שאמר

והיה העולם?

אמרו לו: שמענו, כשם שאין בלבך מחלוקת כך אין בלבנו מחלוקת על מי שאמר והיה העולם,

אלא **ה' אלהינו ה' אחד**, על זה הוא אומר: **וישתחו ישראל על ראש המטה (בראשית מ"ד),**

וכי על ראש המטה השתחוה!!

אלא שהודה ושיבח שלא יצא ממנו פסולת.

ויש אומרים:

וישתחו ישראל על ראש המטה - שעשה ראובן תשובה.

דבר אחר:

שאמר: **ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.**

אמר לו הקדוש ברוך הוא ליעקב: הרי שהיית מתאווה כל ימך שיהיו בניך משכימים ומעריבים וקורים קריאת שמע.

מכאן אמרו:

הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא.

ה' אלהינו -

למה נאמר?

והלא כבר נאמר **ה' אחד**, ומה תלמוד לומר **אלהינו**? עלינו הוחל שמו ביותר.

כיוצא בו אתה אומר: **שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני האדון ה' אלהי ישראל** (שמות כ"ג) ומה אני צריך, והלא כבר נאמר: **את פני האדון ה' אלהי ישראל?** על ישראל הוחל שמו ביותר.

כיוצא בדבר אתה אומר: **שמעה עמי ואדברה ישראל ואעידה בך אלוהים אלוהיך אנכי** (תילים נ') הוחל שמו עליך ביותר.

דבר אחר:

ה' אלהינו ה' אחד -

על כל באי העולם.

ה' אלהינו - בע"הז.

ה' אחד - לעוה"ב.

וכן הוא אומר: **והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד** (זכריה י"ד). (סליק פסקא)

פיסקא לב

[ו, ה]

ואהבת את ה' אלוהיך -

עשה מאהבה, הפריש הכתוב בין העושה מאהבה לעושה מיראה.

מאהבה שכרו כפול ומכופל, לפי שהוא אומר: **את ה' אלוהיך תירא ואותו תעבוד** (ואתחנן י'), יש לך אדם כשהוא מתירא מחבירו כשהוא מטריחו מניחו והולך לו, אלא אתה עושה מאהבה שאין לך אהבה במקום יראה ויראה במקום אהבה, אלא במדת הקב"ה בלבד.

דבר אחר:

ואהבת את ה' אלוהיך -

אהבהו על כל הבריות כאברהם אביך, כענין שנאמר: **ואת הנפש אשר עשו בחרן** (בראשית י"ב) והלא אם מתכנסים כל באי העולם לבראות יתוש אחד ולהכניס בו נשמה אינן יכולים לבראות, ומה תלמוד לומר: **ואת הנפש אשר עשו בחרן?** אלא מלמד שהיה אברהם אבינו מגיירם ומכניסן תחת כנפי השכינה.

בכל לבבך -

בשני יצריך, ביצר טוב ויצר רע.

דבר אחר:

בכל לבבך -

שלא יהיה לבך חלוק על המקום.

ובכל נפשך -

אפילו הוא נוטל את נפשך.

וכן הוא אומר: **כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה** (תילים מ"ד).

ר' שמעון בן מנסיא אומר:

וכי אפשר לו לאדם ליהרג בכל יום?! [אלא מעלה המקום על הצדיקים כאילו נהרגין בכל יום].

שמעון בן עזאי אומר:

בכל נפשך - אוהבהו עד מיצוי הנפש.

ר' אליעזר בן יעקב אומר:

אם נאמר: **בכל נפשך** למה נאמר **בכל מאדך**,

ואם נאמר **בכל מאדך** למה נאמר **בכל נפשך?**

יש לך [אדם] שגופו חביב עליו מממונו, לכך נאמר **בכל נפשך**.

ויש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו, לכך נאמר: **בכל מאדך**.

רבי יעקב אומר:

אם נאמר **בכל נפשך קל וחומר בכל מאדך**, בכל מדה ומדה שהוא מודד לך בין במדת הטוב בין במדת הפורענות.

וכן דוד הוא אומר: **כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא** (תילים קט"ז)
וכן איוב הוא אומר: **ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך** (איוב א) [על מידת הטוב] **קל וחומר** על מידת הפורענות.

מה אשתו אומרת לו?

עודך מחזיק בתומתך ברך אלהים ומת.

אמר לה: **כדבר אחת הנבלות תדברי גם את הטוב נקבל מאת האלהים ואת הרע לא נקבל** (שם ב').

אנשי דור המבול היו כעורים בטובה וכשבאתה עליהם פורענות קבלוה בעל כרחם.

והלא דברים קל וחומר

אנשי סדום ועמורה היו כעורים בטובה וכשבאתה עליהם פורענות קבלוה אותה בעל כרחם, **והרי דברים קל וחומר**, ומה אם מי שהוא כעור בטובה נאה בפורענות, כל שכן מי שהוא נאה בטובה נאה בפורענות.

[הוא שאמר לה]: **כדבר אחת הנבלות תדברי את הטוב נקבל מאת האלהים ואת הרע לא נקבל** (שם ב').

ועוד יהא אדם שמח בייסורים יותר מן הטובה, שאלו אדם בטובה כל ימיו, אין נמחל לו עון שבידו, ובמה נמחל לו? ביסורים נמחל לו.

ר' אליעזר בן יעקב אומר:

הרי הוא אומר: **את אשר יאהב ה' יוכיח וכאב את בן ירצה** (משלי ג').

מי גרם לבן שירצה לאב?

הוא אומר: אלו ייסורים.

רבי מאיר אומר:

הרי הוא אומר: **וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלוהיך מייסרך** (ואתחנן ח') אתה ולבך יודעים המעשים שעשית והייסורים שהבאתי עליך, שלא כנגד מעשיך שעשית הבאתי לך.

ר' יוסי בר יהודה אומר:

חביבים ייסורים לפני המקום שכבודו של מקום חל על מי שייסורים באים עליו, שנאמר: **ה'**

אלוהיך מייסרך.

ואומר: **כי ה' אלוהיך מביאך אל ארץ טובה ורחבה** (שם).

רבי שמעון בן יוחי אומר:

חביבים ייסורים ששלש מתנות נתן הקב"ה להם לישראל שאומות העולם מתאווים להן, ולא נתנהו לישראל אלא על ידי ייסורים, ואלו הם:

תורה,
וארץ ישראל,
והעולם הבא.

תורה מנין?

שנאמר: **לדעת חכמה ומוסר** (משלי א)
ואומר: **אשרי הגבר אשר תייסרנו יה ומתורתך תלמדנו** (תילים צ"ד)

ארץ ישראל מנין?

[שנאמר] **ה' אלוהיך מייסרך** (ואתחנן ח').
ואומר: **ה' אלוהיך מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים עיינות ותהומות יוצאים בבקעה ובהר** (שם).

העולם הבא מנין?

שנאמר: **כי נר מצווה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר** (משלי ו').
איזהו דרך שמביא אור לעולם הבא?
הוא אומר זה ייסורים.

ר' נחמיה אומר:

חביבים ייסורים שכשם שקרבנות מרצים, כך ייסורים מרצים.
בקרבנות הוא אומר: **ונרצה לו לכפר עליו** (ויקרא א).
ביסורין הוא אומר: **והם ירצו את עונם** (שם כ"ו).
ועוד שהייסורים מרצים יותר מהקרבנות, שהקרבנות בממונו וייסורים בגוף.
וכן הוא אומר: **עוד בעד עור וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו** (איוב ב').

וכבר היה ר' אליעזר חולה ונכנסו רבי טרפון ורבי יהושע ור"א בן עזריה ור' עקיבא לבקרו.

נענה ר' טרפון ואמר:

רבי חביב אתה לישראל יותר מגלגל חמה, שגלגל חמה מאיר בעולם הזה ואתה מאיר לעולם הזה ולעולם הבא.

נענה רבי יהושע ואמר:

רבי חביב אתה לישראל ממתן גשמים, שהגשמים נותנים חיים בעולם הזה ואתה נתת להם חיים בעולם הזה ובעולם הבא.

אמר לו ר' אלעזר בן עזריה לרבי:

חביב אתה לישראל מאב ואם, שאב ואם מביאים את האדם לע"ה ואתה מביא אותנו לע"ה ולע"ב.

נענע ר' עקיבא ואמר: רבי חביבים ייסורים.

ואמר להם ר' אליעזר לתלמידיו:

סמכוני, ישב לו ר' אליעזר אמר לו: אמור עקיבא, אמר לו: **הרי הוא אומר בן י"ב שנה מנשה במלכו ונ"ה שנה מלך בירושלים** (דהיי"ב ל"ג).

ואומר: **גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה מלך יהודה** (משלי כ"ה).

וכי עלתה על דעתך שחזקיהו לימד תורה לישראל ולמנשה בנו לא למד תורה?

אלא כל תלמוד שלימדו וכל עמל שעמל בו לא הואיל לו אלא ייסורים, שנאמר: **וידבר ה' אל**

מנשה ואל עמו ולא הקשיבו ויבא ה' עליהם את שרי הצבא אשר למלך אשור וילכדו את

מנשה בחוחים ויאסרוהו בנחושתיים ויוליכוהו בבבלה וכהצר לו חלה את פני ה' אלהיו ויכנע

מאד מלפני אלהי אבותיו ויפן אליו ויעתר לו וישיבהו לירושלם למלכותו (שם).

חביבים ייסורים.

ר' מאיר אומר:

הרי הוא אומר: **ואהבת את ה' אלוהיך בכל לבבך**, אוהבהו בכל לבבך כאברהם אבינו, כענין

שנאמר: **כי ידעתינו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו** (בראשית כ'), לכך נאמר: **ואהבת**

את ה' אלוהיך בכל לבבך ובכל נפשך, כיצחק שעקד עצמו על גבי המזבח.

ובכל מאדך, הוי מודה לו כיעקב, כענין שנאמר: **קטנתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית**

את עבדך כי במקלי עברתי את הירדן הזה ועתה הייתי לשני מחנות (שם ל"ג).

(סליק פיסקא)

פיסקא לג

[ו, ו]

והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך -

למה נאמר?

לפי שהוא אומר: **ואהבת את ה' אלוהיך בכל לבבך**, איני יודע באיזה צד אוהבים את הקב"ה?

תלמוד לומר: **והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך -** והיו הדברים האלה על

לבבך שמתוך כך אתה מכיר את הקב"ה ומדבק בדרכיו.

אשר אנכי מצוך היום -

שלא יהו בעיניך כדיוטגמא ישנה שאין אדם סופרה אלא כחדשה, שהכל רצים לקראתה.

על לבבך -

מכאן היה רבי יאשיה אומר:

צריך להשביע את יצרו, שכן אתה מוצא בכל הצדיקים שהשביעו את יצרו.

באברהם הוא אומר: **הרימותי ידי לאל עליון קונה שמים וארץ אם מחוט ועד שרוך נעל אם**

אקח מכל אשר לך (בראשית י"ד).

בבועז הוא אומר : **וגאלתיך אנכי חי ה' שכבי עד הבוקר** (רות ג').

בדוד הוא אומר : **ויאמר חי ה' כי אם ה' יגפנו או יומו יבוא ומת או במלחמה ירד ונספה** (שמו"א כ"ו).

באלישע הוא אומר : **חי ה' כי אם רצתי אחריו ולקחתי מאתו מאומה** (שם).

(סליק פיסקא)

פיסקא לד

[ו, ז]

ושננתם לבניך -

שיהיו מסודרים לתוך פיך שכשאדם שואל שואלך דבר אל תגמגם בם, אלא אמור לו מיד.

וכן הוא אומר : **אמור לחכמה אחותי את ומודע לבניה תקרא** (משלי ז').

ואומר : **קשרם על אצבעותיך ענדם על לוח לבך** (שם).

ואומר : **חציך שנונים** (תילים מ"ה).

מה שכר יש לך לזה?

עמים תחתיך יפלו בלב אויבי המלך (שם).

ואומר **כחצים ביד גבור כן בני הנעורים** (שם קכ"ז).

ואומר : **אשרי הגבר אשר מלא אשפתו מהם לא יבושו כי ידברו את אויבים בשער** (שם).

דבר אחר:

ושננתם לבניך -

אלו בשנון ואין **קדש לי כל בכור, והיה כי יביאך** בשנון.

שהיה בדין, ומה אם ויאמר שאינו בקשירה הרי הוא בשנון, (שאינו בקשירה) **קדש לי כל בכור, והיה כי יביאך** שישנן בקשירה, אינו דין שישנן בשנון?

תלמוד לומר : **ושננתם לבניך** אלו בשנון ואין **קדש לי כל בכור, והיה כי יביאך** בשנון.

ועדין אני אומר : **ויאמר** שקדמוה מצוות אחרות הרי הם בשנון, י' הדברות שלא קדמום מצוות אחרות אינו דין שיהיו בשנון!!

אמרת קל וחומר, ומה אם קדש לי בכור, והיה כי יביאך, שהן בקשירה אינן בשנון עשרת הדברות שאינן בקשירה אינו דין שלא יהו בשנון?

תלמוד לומר : **ושננתם לבניך**.

הרי **ויאמר** יוכיח לעשרת הדברות שאע"פ שאינן בקשירה שיהיו בשנון?

תלמוד לומר : **ושננתם לבניך**, אלו בשנון ואין עשרת הדברות בשנון.

לבניך -

אילו תלמידך.

וכן אתה מוצא בכל מקום שהתלמידים קרוים בנים, שנאמר : **בנים אתם לה' אלהיכם** (ואתחנן י"ד).

ואומר : **ויצאו בני הנביאים** (מלכ"ב ב').

וכי בני הנביאים היו והלא תלמידים היו, אלא מכאן לתלמידים שהם קרוים בנים.

וכן אתה מוצא בחזקיהו מלך יהודה שלימד כל התורה כולה לישראל וקראם בנים, שנאמר: **בני עתה אל תשלו** (דה"י ב' כ"ט), וכשם שהתלמידים קרוים בנים כך הרב קרוי אב, שנאמר: **ואלישע רואה והוא מצעק אבי אבי רכב ישראל ופרשיו ולא ראהו עוד** (מלכ"ב ב').
ואומר: **ואלישע חלה את חוליו אשר ימות בו ויבוא אליו מלך ישראל ויבך ויפל על פניו ויאמר אבי אבי (שם י"ג).**

ודברת במ -

עשם עיקר ואל תעשם טפילה שלא יהיה משאך ומתנך אלא עליהם, שלא תערב בהם דברים, שלא תאמר למדתי חכמת ישראל אלך ואלמוד חכמת אומות העולם.
תלמוד לומר: **ושמרתם את מצותי ללכת בהם** (ויקרא י"ח), ולא ליפטר מתוכם.
וכן הוא אומר: **יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך** (משלי ה').

בשבתך בביתך ובלכתך בדרך -

בהתהלךך תנחה אותך ובשכבך תשמר עליך והקיצות היא תשיחך (שם ו').
בהתהלךך תנחה אותך - בעוהרי זה.
בשכבך - תשמר עליך בשעת מיתה.
והקיצות - לימות המשיח.
היא תשיחך - לעוה"ב.

ובשכבך -

יכול אפילו שכב בחצי היום?
תלמוד לומר: **בשבתך בביתך ובלכתך בדרך**, דרך ארץ דברה תורה כלשון בני אדם.

וכבר היה רבי ישמעאל דורש ור' אלעזר בן עזריה זוקף:
זקוף הגיע זמן קרית שמע נזקף רבי ישמעאל והטה רבי אלעזר בן עזריה.
ואמר לו ר' ישמעאל: מה זה אלעזר?
אמר לו: ישמעאל אחי, משל לאחד שאומרים לו מפני מה זקנך מגודל?
והוא אומר להם: יהיה כנגד המשחיתים.
אמר לו: אתה היטית כדברי בית שמאי ואני נזקפתי כדברי בית הלל.

דבר אחר:

שלא יקבע הדבר חובה.
שבית שמאי אומרים:
בערב כל אדם יטו ויקראו ובבקר יעמדו, שנאמר: **ובשכבך ובקומך.**

ובית הלל אומרים:

כל אדם קורים כדרכם, שנאמר: **ובלכתך בדרך.**

אם כן למה נאמר **בשכבך ובקומך**?
אלא בשעה שבני אדם שוכבים ובשעה שדרך בני אדם עומדים.
(סליק פיסקא)

פיסקא לה

[ו, ח]

וקשרתם -

אלו בקשירה ואין **ויאמר** בקשירה.
שהיה בדין, ומה **אם קדש לי, והיה כי יביאך**, שאין בשנון הרי הם בקשירה, **ויאמר** שהם בשנון אינו דין שיהא בקשירה?
תלמוד לומר: **וקשרתם**, אלו בקשירה ואין **ויאמר** בקשירה.
ועדיין אני אומר **והרי קדש לי והיה כי יביאך** שקידמו מצוות אחרות הרי הם בקשירה, יי הדברות שלא קידמו מצוות אחרות אינו דין שיהו בקשירה?
אמרת קל וחומר, אם **ויאמר** שהוא בשנון אינו בקשירה יי הדברות שאין בשנון אינו דין שלא יהיו בקשירה.
והרי **קדש לי והיה כי יביאך** יוכיח שאין בשנון והרי הם בקשירה, יכול יי הדברות שאע"פ שאין בשנון יהו בקשירה?
תלמוד לומר: **וקשרתם**, אלו בקשירה ואין יי הדברות בקשירה.

וקשרתם לאות על ידך -

כך אחד של ארבע טוטפות.
שהיה בדין, הואיל ואמרה תורה תן תפילין ביד ותן תפילין בראש, מה בראש ארבע טוטפות, אף ביד ארבע טוטפות?
תלמוד לומר: **וקשרתם לאות על ידך**, כך אחד של ארבע טוטפות, טוטפות, הרי ארבע.
או נעשה ארבעה כיסים של ארבע טוטפות?
תלמוד לומר: **וקשרתם לאות על ידך**, כיס אחד של ארבע טוטפות.

על ידך -

בגובה שביד.
אתה אומר בגובה של יד, או אינו אלא על ידך כמשמעו?
והדין נותן, הואיל ואמרה תורה תן תפילין ביד ותן תפילין בראש, מה תפילין שבראש בגובה שבראש, אף תפילין שביד בגובה שביד.

ר' אלעזר אומר:

על ידך -

בגובה של יד אתה אומר בגובה של יד או אינו אלא על יד ממש?
תלמוד לומר: **והיה לך לאות על ידך** (שם), לך לאות ולא לאחרים לאות.

רבי יצחק אומר:

על ידך –

בגובה של יד.

אתה אומר בגובה של יד, או אינו אלא על יד כמשמעו?

תלמוד לומר: **והיו הדברים האלה על לבבך**, דבר שכנגד לבך, ואיזה

זה גובה שביד.

דבר אחר:

על ידך -

זה שמאל.

אתה אומר זה שמאל, או אינו אלא ימין, אעפ"י שאין ראייה לדבר זכר לדבר, **ידה ליתר**

תשלחנה וימינה להלמות עמלים והלמה סיסרא מחקה ראשו ומחצה וחלפה רקתו (שופטים

ה'), הא למדת שאין יד האמורה בכל מקום אלא שמאל.

ר' נתן אומר:

וקשרתם וכתבתם -

מה כתיבה בימין אף קשירה בימין.

רבי יוסי אומר:

מצינו שאף ימין קרויה יד, שנאמר: **וירא יוסף כי ישית אביו יד ימינו על ראש אפרים וירע**

בעיניו ויתמוך יד אביו להסיר אותה מעל ראש אפרים על ראש מנשה, (בראשית מח).

אם כן מה תלמוד לומר **ידך**?

להביא הגידים שיהא נותן בימין.

וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפות בין עיניך -

כל זמן של יד ביד תן של ראש בראש.

מכאן אמרו:

כשנותן תפילין נותן של יד תחילה ואח"כ של ראש, וכשהוא חולץ חולץ את של ראש תחילה

ואח"כ חולץ של יד.

בין עיניך -

בגובה של ראש.

או אינו אלא **בין עיניך** כמשמעו?

והדין נותן, הואיל ואמרה תורה תן תפילין ביד ותן תפילין בראש, מה ביד מקום שהוא ראוי

ליטמא בנגע אחד, אף בראש מקום שהוא ראוי ליטמא בנגע אחד.

(סליק פיסקא)

פיסקא לו

וכתבתם -

כתב שלם.

מכאן אמרו:

כתב לאלפים עיינים ולעיינים אלפים, לביתים כפים ולכפים ביתים, לגמלים צדקים ולצדקים גמלים, לדלתים רישים ולרישים דלתים, להיהן חיתים ולחיתים היהן, לוים יודים וליודים ווין לזינין נונים ולנונים זינים, לטיתים פיפים ולפיפים טיתים, לכפופים פשוטים ולפשוטים כפופים, למימים סמכים ולסמכים מימים, לסתומים פתוחים ולפתוחים סתומים, פרשה סתומה פתוחה פותחה סתומה, כתבה שלא כדין, או שכתבה כשירה או שירה שכתבה כיוצא בה, או שכתב בה את האזכרות בזהב, הרי אלו יגנוזו.

וכתבתם -

שומע אני על גבי אבנים.

הרי אתה דן, נאמר כאן **כתב**,

ונאמר להלן **כתב**,

מה להלן **על גבי אבנים**,

אף כאן **על גבי אבנים**.

או כלך לדרך זו:

נאמר כאן **כתב**,

ונאמר להלן **כתב**,

מה להלן **על הספר ובדיו**,

אף כאן **בספר ובדיו**.

אף אתה דן בלשון הזה ואני אדון בלשון שבית דין חולק.

נאמר כאן **כתב**,

ונאמר להלן **כתב**,

מה כתב האמור להלן **על גבי אבנים**,

אף כאן **על גבי אבנים**.

אמרת הפרש, אלמוד דבר מדבר ואדון דבר מדבר.

אלמוד דבר שהוא נהג לדורות מדבר שהוא נהג לדורות, ואין דנים דבר שהוא נהג לדורות

מדבר שהוא נהג אלא לשעה.

נאמר כאן **כתב**,

ונאמר להלן **כתב**,

מה כתב האמור להלן **על הספר ובדיו**,

אף כתב האמור כאן **על הספר ובדיו**.

ואע"פ שאין ראייה לדבר זכר לדבר: **ויאמר להם ברוך מפיו יקרא אלי את כל הדברים האלה**

ואני כותב על הספר בדיו (ירמיה ל"ו).

על מזוזות ביתך ובשעריך -

שומע אני שתי מזוזות ביתך?

תלמוד לומר: בשנייה, **מזוזות** ריבוי אחר רבוי למעט, **דברי רבי ישמעאל**.

ורבי יצחק אומר:

אינו צריך, הרי הוא אומר: **ולקחו מן הדם ונתנו על שתי מזוזות ועל המשקוף** (שמות י"ב), **זה בנה אב בכל מקום שנאמר מזוזות** הרי אין בכלל שתיים, עד שיפרוט לך הכתוב שתי מזוזות.

מזוזות ביתך -

על ימין ובכניסה.

או אינו אלא על ימין ביציאה?

תלמוד לומר: **על מזוזות ביתך**, על ביאתך של ימין בכניסה.

ובשעריך -

שומע אני שערי בתים והלולים והרפת ומתבן ובית התבן ובית הבקר ובית האוצרות ובית

העצים ואוצרות יין ואוצרות שמן ואוצרות תבואה במשמע?

תלמוד לומר: **ביתך**, מה ביתך מקום כבוד ובית דירה במשמע.

שומע אני אפילו שערי בלקאות ובמסיאות ומרחצאות במשמע?

תלמוד לומר: **ביתך**, מה ביתך מקום כבוד ובית דירה אף שערי בית כבוד ובית דירה.

שומע אני אפילו שערי בית המקדש במשמע?

תלמוד לומר: **ביתך**, מה ביתך חול אף שעריך חול.

מכאן אמרו:

הלשכות שהם פתוחות לקודש תוכן קדש, פתוחות לחול תוכן חול.

חביבים ישראל שסיבבן הקב"ה במצוות:

תפילין בראש,

ותפילין בזרוע,

מזוזה בפתחיהם,

ציצית על ד' כנפות כסותך.

ועליהם אמר דוד: **שבע ביום חללתיך** (תילים קי"ט).

נכנס למרחץ וראה את עצמו ערום, אמר: אוי לי שאני ערום מן המצוות, נסתכל דוד במילה

והתחיל עליה סודר שבח, שנאמר: **למנצח על השמינית מזמור לדוד** (תילים ו').

משל למלך בשר ודם שאמר לאשתו: הוי מתקשטי בכל תכשיטך כדי שתהא רצויה לי.

כך אמר להם הקב"ה לישראל: הוי מצויינים במצוות כדי שתהיו רצוים לי, וכך הוא אומר:

יפה את רעיתי כתרצה (שה"ש ו'), יפה את כשאת רצויה לי.

(סליק פיסקא)

ספרי פרשת עקב

פרק ז

פיסקא לז

[ז, יב, יא, י]

והיה עקב תשמעון את המשפטים כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה -

הי פרשה זו נאמרה לישראל בשעה שיצאו ישראל ממצרים, שהיו אומרים שמא לא נכנס לארץ יפה כזו?!

אמר להם הקב"ה: **כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה**, מגיד הכתוב שארץ ישראל משובחת הימנה.

אתה אומר בשבח ארץ ישראל הכתוב מדבר, או אינו אלא בשבח ארץ מצרים? תלמוד לומר: **וחברון שבע שנים נבנתה לפני צוען מצרים** (במדבר י"ג).

מפני מה?

שהיתה מקום מלכות, שכך הוא אומר: **כי היו בצוען שריו** (ישעיה ל') וחברון מה הייתה?

פסולת של ארץ ישראל, שנאמר: **קרית ארבע היא חברון** (בראשית כ"ג).

והרי דברים קל וחומר, אם חברון פסולת ארץ ישראל הרי היא משובחת משובחת של ארץ מצרים שהיא משובחת מכל הארצות, קל וחומר לשבח של ארץ ישראל. ואם תאמר לא מי שבנה זו לא בנה זו?

תלמוד לומר: **ובני חם כוש ומצרים ופוט וכנען** (בראשית ט').

חם לפי שבנה זו בנה זו, אפשר שבנה את הכעור ואח"כ בנה את הנאה?!

אלא בנה את הנאה ואח"כ בנה הכעור, שפסולתו של ראשון חביב בשני, הא לפי שחברון משובחת ממצרים לפיכך נבנתה תחלה.

וכן אתה מוצא בדרכי המקום שכל מי שהוא חביב הוא קודם את חברו:

תורה לפי שהיא חביבה מכל נבראת קודם לכל, שנאמר: **ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז** (משלי ח').

ואומר: **מעולם נסכתי מראש מקדמי ארץ** (שם), (זה) **בית המקדש**, לפי שהיה חביב מכל נברא לפני, כל שנאמר: **כסא כבוד מראשון מקום מקדשנו** (ירמיה י"ז).

ארץ ישראל שהיתה חביבה מכל נבראת קודם לכל, שנאמר: **עד לא עשה ארץ וחוצות** (משלי ח').

ארץ - אלו שאר ארצות.

וחוצות - אלו מדברות.

וראש עפרות תבל - זו ארץ ישראל.

רבי שמעון בן יוחי אומר:

תבל - זו ארץ ישראל, שנאמר: **משחקת בתבל ארצו** (שם).

למה נקרא שמה תבל?

שהיא מתובלת בכל, שכל הארצות יש בזו מה שאין בזו ויש בזו מה שאין בזו, אבל ארץ ישראל אינה חסירה כלום, שנאמר: **ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם לא תחסר כל בה** (דברים ח').

דבר אחר:

ספרי עקב פרק יא

[יא, י]

ארץ -

אלו שאר ארצות.

וחוצות - אלו מדברות.

תבל - זו ארץ ישראל.

ולמה נקרא שמה תבל?

ע"ש תבלין שבתורה.

איזהו תבלין שבתוכה?

זו תורה, שנאמר: **בגוים אין תורה** (איכה ב'), מכאן שהתורה בארץ ישראל.

וכן אתה מוצא בסנחריב כשבא לפתות את ישראל מה אמר להם?

עד בואי ולקחתי אתכם אל ארץ כארצכם (מלכים ב' י"ח ישעיה ל"ו), אל ארץ יפה מארצכם אין כתוב כאן אלא אל **ארץ כארצכם**.

והלא דברים קל וחומר, אם משיבא לומר שבחיה של ארצו לא אמר גנותו של ארץ ישראל, קל וחומר לשבחה של ארץ ישראל.

ר' שמעון בן יוחי אומר:

שוטה היה זה שלא היה יודע לפתות.

משל לאדם שהלך לישא אשה, אמר לה: אביך מלך ואני מלך, אביך עשיר ואני עשיר, אביך מאכילך בשר דגים ומשקך יין ישן, ואני מאכילך בשר דגים ואשקך יין ישן, ואין זה פיתוי. כיצד פיתוי?

אומר לה: אביך הדיוט ואני מלך, אביך עני ואני עשיר, אביך מאכילך ירק וקטנית ואני מאכילך בשר ודגים, אביך מוליכך למרחץ ברגל ואני מוליכך בגלגלטיקא. ומה אם מי שבא לומר שבחה של ארצו לא אמר גנותה של ארץ ישראל, קל וחומר לשבחה של ארץ ישראל.

כיוצא בו אומר **צידונים יקראו לחרמון שריון** (דברים ג').

ובמקום אחר הוא אומר: **ועד הר שיאון הוא חרמון** (שם ד'), נמצא קרוי ד' שמות, וכי מה צורך לבאי עולם בכך?

אלא שהיו ד' מלכיות מתכחשות, זו אומרת יקרא על שמי וזו אומרת יקרא על שמי.

והלא דברים קל וחומר, פסולת ארץ ישראל ד' מלכיות מתכחשות עליה, קל וחומר לשבחה של ארץ ישראל.

כיוצא בדבר אתה אומר: **ודנה וקרית סנה הוא דביר** (יהושע ט"ו).
ובמקום אחר הוא אומר: **ושם דביר לפנים קרית ספר** (שם) נמצאת קרויה ד' שמות, וכי מה צורך לבאי עולם בכך?
אלא שהיו ד' מלכיות מתכחשות עליה, זו אומרת תקרא על שמי וזו אומרת תקרא על שמי.
והלא דברים קל וחומר, ומה אם פסולת ערי ישראל ארבע מלכיות מתכחשות עליה, קל וחומר לשבחה של ארץ ישראל.

כיוצא בו אתה אומר: **עלה אל הר העברים הזה הר נבו** (דברים ל"ב).
ובמקום אחר הוא אומר: **עלה ראש הפסגה** (שם ג').
נמצא קרוי שתי שמות, וכי מה צורך לבאי העולם בכך, אלא שהיו שלושה מלכיות מתכחשות עליה, קל וחומר לשבחה של ארץ ישראל.

הרי הוא אומר: **ואתן לך ארץ חמדה נחלת צבי צבאות גויים** (ירמיה ג'), ארץ חמדה ארץ שעשויה חולאות חולאות למלכים ושולטונים שכל מלך ושולטון שלא קנה בארץ ישראל חולאות אומר לא עשיתי כלום.

ר' יהודה אומר:
וכי אחד ושלישים מלכים שהיו לשעבר כולם חוץ בארץ ישראל, אלא כדרך שעושים ברומי עכשיו שכל מלך ושולטון שלא קנה פלטיאות וחולאות ברומי אומר לא עשיתי כלום, כל מלך ושולטון שלא קנה פלטורות וחויילאות בארץ ישראל אומר לא עשיתי כלום.

נחלת צבי - מה צבי זה קל ברגליו מכל בהמה וחיה, כך פירות ארץ ישראל קלים לבוא מכל פירות של שאר ארצות.

דבר אחר:
מה צבי זה כשאתה מפשיטו אין עורו מחזיק את בשרו, כך ארץ ישראל אינה מחזקת פירותיה בשעה שישראל עושים את התורה. ומה צבי זה קל לאכל מכל בהמה וחיה כך פירות ארץ ישראל קלים לאכל מכל הארצות, או קלים לא יהיו שמנים?
תלמוד לומר: **ארץ זבת חלב ודבש** (דברים י"א), שמנים כחלב ומתוקים כדבש.
וכך הוא אומר: **אשירה נא לידידי שירת דודי לכרמו כרם היה לידידי בקרן בן שמן** (ישעיה ה') מה שור זה אין בו גבוה מקרניו, כך ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות.
או מה שור זה פסול מכל קרניו כך ארץ ישראל פסולה מכל הארצות?
תלמוד לומר: **בקרן בן שמן**, שמנה היא.
ארץ ישראל לפי שגבוה מכל משובחת מכל, שנאמר: **עלה נעלה וירשנו אותה** (במדבר י"ג).
ויעלו ויתורו את הארץ ויעלו בנגב (שם) **ויעלו ממצרים**. (בראשית מ"ה).

בית המקדש שגבוה מכל משובח מכל, שנאמר: **וקמת ועלית** (דברים י"ז).
והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר בית ה' (ישעיה ב').
ואומר: **כי יש יום קראו נוצרים בהר אפרים קומו נעלה ציון אל ה' אלהינו** (ירמיה ל"א).
(סליק פיסקא).

פיסקא לח

לא כארץ מצרים היא -

ארץ מצרים שותה מן הנמוך,
ארץ ישראל שותה מן הגבוה,

ארץ ישראל שותה נמוך וגבוה,
ארץ מצרים נמוך שותה גבוה אינו שותה.

ארץ מצרים גלוי שותה שאין גלוי אין שותה.
ארץ ישראל גלוי ושאין גלוי שותה.

מצרים שותה ואח"כ נזרעת.

ארץ ישראל שותה ונזרעת נזרעת ושותה שותה בכל יום ארץ ישראל ונזרעת.
ארץ מצרים אם אינו עמל בה בפסל ובקורדום ונודד שנת עיניו עליה אין לו בה כלום, אבל **ארץ ישראל** אינה כן, אלא הם ישנים על מטותיהם והמקום מוריד להם גשמים.

משל למלך שהיה מהלך בדרך, ראה בן טובים אחד ומסר לו עבד אחד לשמשו, שוב ראה בן טובים אחד מעודן ומפונק ועוסק בפעולה ומכירים את אבותיו, אמר גזירה שאני עושה בידי ומאכילך, כך כל הארצות נתנו להן שמשים לשמשן.

מצרים שותה מן הנילוס

ובבל שותה מן הנהר יובל

ארץ ישראל אינה כן, אלא הם ישנים על מטותיהם והקב"ה מוריד להם גשמים.
וללמדך שלא כדרכי בשר ודם דרכי המקום, בשר ודם קונה לו עבדים שיהיו זנים ומפרנסים אותו, אבל מי שאמר והיה העולם קונה לו עבדים שיהיה הוא זן ומפרנס אותו.

וכבר היה רבי אליעזר ורבי יהושע ורבי צדוק מסובים בבית משתה **בנו של רבן גמליאל**, מזג רבן גמליאל כוס לרבי אליעזר ולא רצה לקבל, קיבלו ר' יהושע.

אמר לו ר' אליעזר:

מה זה יהושע, שאנו מסובים ורבן גמליאל עומד ומשמש.

אמר לו ר' יהושע:

הנח לו וישמש, אברהם גדול העולם שימש מלאכי השרת וכסבור שהם ערביים עובדי עבודה זרה, שנאמר: **וישא עיניו וירא** (בראשית י"ח).

והלא דברים קל וחומר, אברהם גדול העולם שימש למלאכי השרת וכסבור שהם ערביים עובדי עבודה זרה, רבן גמליאל ברבי לא ישמשנו?!

אמר להם ר' יצחק:

הנחתם כבוד המקום ואתם עוסקים בכבוד בשר ודם, מי שאמר והיה העולם משיב רוחות ומעלה נשיאים ועננים ומוריד גשמים ומגדל צמחים ועורך שולחן לכל אחד ואחד, גמליאל ברבי לא ישמשנו?!

אתה אומר לכך הוא אומר: לפי שארץ מצרים פסולת כל הארצות הקישה הכתוב לארץ ישראל?

תלמוד לומר: **כגן ה' כארץ מצרים** (שם י"ג).

כגן ה' – לאילנות,

כארץ מצרים – לזרעים.

או אינו מקישה אלא למגונה ולמשובח שבה?

תלמוד לומר: **אשר ישבתם בה** (ויקרא י"ח), מקום שישבתם בו, שנאמר: **במיטב הארץ הושב את אביך** (בראשית מ"ז).

או אינו מקישה אלא לשעת גנותה?

תלמוד לומר: **אשר יצאתם משם**, כשהייתם שם הייתה בשבילכם מתברכת ולא עכשיו שאין ברכה עליה כדרך שהייתם אתם שם.

וכן אתה מוצא בכל מקום שהצדיקים הולכים באה ברכה לרגלם:

יצחק ירד לגרר באה ברכה לגרר, שנאמר: **ויזרע יצחק בארץ** (שם כ"ז)

ירד **יעקב** אצל לבן ברכה ירדה לרגלו, שנאמר: **נחשתי ויברכני ה' בגללך** (שם ל').

ירד **יוסף** אצל פוטיפר ברכה באה לרגליו, שנאמר: **ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף** (שם ל"ט).

ירד **יעקב** אצל פרעה ירדה ברכה לרגלו, שנאמר: **ויברך יעקב את פרעה** (שם מ"ז).

במה ברכו?

שנמנע ממנו שני רעה, שנאמר: **ועתה אל תיראו אנכי אכלכל אתכם ואת טפכם וגו'** (שם נ').

ואומר: **וכלכלתי אותך שם** (שם מ"ה), מה כלכול האמור להלן בשני רעבון הכתוב מדבר, אף כלכול האמור כאן בשני רעבון הכתוב מדבר.

רבי שמעון בן יוחי אומר:

אין זה קידוש השם שדברי צדיקים קיימים בחייהם ובטלים לאחר מיתתן.

אמר ר' אלעזר בר' שמעון:

רואה אני את דברי ר' יוסי מדברי אבא, שזה קידוש השם, שכל זמן שהצדיקים בעולם ברכה בעולם, נסתלקו צדיקים מן העולם נסתלקה ברכה מן העולם.

וכן אתה מוצא בארון האלהים שירד לבית **עובד אדום הגתי** ונתברך בשבילו, שנאמר: **ויגד לדוד לאמר ברך ה' את בית עובד אדום ואת כל אשר לו בעבור ארון האלהים** (שמואל ב' ו') **והלא דברים קל וחומר**, ומה ארון שלא נעשה לא לשכר ולא להפסד אלא לשברי לוחות שבו, נתברך בשבילו, קל וחומר לצדיקים שבעבורן נברא העולם.

אבותינו באו לארץ באה ברכה לרגלם, שנאמר: **ובתים מלאים כל טוב אשר לא מלאת ובורות חצובים אשר לא חצבת** (דברים ו').

ר' שמעון בן יוחי אומר:

והרי בורות חצובים אשר לא חצבת, והלא בור אשר לא חצבת כרמים אשר לא נטעת, שעכשיו באת בארץ, מה תלמוד לומר **מלאת חצבת נטעת?** זכותך היא שגרמה.

וכן אתה מוצא שכל ארבעים שנה במדבר היו ישראל במדבר היו אנשי ארץ ישראל בונים בתים וחופרים בורות ושיחים ומערות נוטעים שדות וכרמים וכל עץ מאכל, כדי שיבואו אבותינו לארץ וימצאו אותה מלאה ברכה.

או לפי שברכה זו עליהם, יכול היו אוכלים ושבעים?

תלמוד לומר: **ואכלת ושבעת**, אתה אוכל ושובע והם מונעים מעצמם מבניהם ומבנותיהם, כדי שיבואו אבותינו לארץ וימצאו אותה מלאה ברכה, זו היא שאמרנו אשר יצאתם משם כשהייתם שם הייתה מתברכת בשבילכם, ולא כעכשיו שאין ברכה עליה כדרך שהייתם אתם שם, אתה אומר לכך בא הכתוב **להקיש** ביאתה של זו לביאתה של זה, מה ארץ מצרים לא הייתם מונים עליה שמיטים ויובלות, יכול אף ביאת ארץ כנען כן? תלמוד לומר: **לרשתה** לרשת אותה באים ולהיות מונים עליה שמיטים ויובלות, אלא הפרש בין ביאתה של זו לביאת של זו:

ביאת ארץ מצרים רשות,

ביאת ארץ ישראל חובה,

ארץ מצרים בין עושים רצונו של מקום בין שאין עושים רצונו של מקום הרי לכם ארץ ארץ מצרים.

ישראל אינו כן, אם אתם עושים רצונו של מקום הרי לכם ארץ כנען ואם לאו הרי אתם גולים מעליה.

וכן הוא אומר: **ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה** (ויקרא י"ח). (סליק פיסקא)

פיסקא לט

[יא, יא]

והארץ אשר אתם עוברים בה לרשתה ארץ הרים ובקעות -

או בגנות ארץ ישראל הוא מדבר שמזכיר בה הרים?
תלמוד לומר: **ובקעות**, מה בקעות לשבח אף הרים לשבח.
ועוד שנותן טעם בהר טעם בבקעה שפירות ההר הן קלים, ופירות הבקעה שמנים.

ר' שמעון בן יוחי אומר:

כשהוא בקעה הרי הוא עושה בית כור, כשהוא הר הרי היא עושה בית כור בצפון, בית כור בדרום, בית כור במזרח, בית כור במערב, בית כור מלמעלה, בית כור מלמטה, נמצא ה' מכופלות, שנאמר: **כה אמר ה' זאת ירושלים בתוך הגוים שמתיה סביבותיה ארצות** (יחזקאל ה'), ובמקום אחר קורא אותו **ארץ**, כיצד יתקיימו ב' כתובים?
ארץ - שיש בה מיני ארצות הרבה, **בית ארצות**, **בית החולות**, **בית העפר**.

דבר אחר:

הרים ובקעות -

מגיד שלא שוו טעם פירות הר לטעם פירות בקעה, ולא טעם פירות בקעה לטעם פירות הר. אין לי אלא שלא שוו טעם פירות הר לטעם פירות בקעה ולא טעם פירות בקעה לטעם פירות הר, ומנין שלא שוו טעם פירות הר לטעם פירות בקעה וטעם פירות בקעה לטעם פירות הר?

תלמוד לומר: **ארץ הרים ובקעות**.

הרים - הרים הרבה.

בקעות - בקעות הרבה.

ר' שמעון בן יוחי אומר:

י"ב ארצות ניתנו כנגד י"ב שבטי ישראל ולא שוו טעם פירות ארצו של זה כטעם פירות ארצו של זה, ולא טעם פירות של זה לטעם פירות של זה. ואלו הם:

כי ארץ אשר אתם עוברים שמה לרשתה ארץ הרים ובקעות, ארץ אשר ה' אלוהיך דורש אותה מראשית השנה ועד אחרית השנה כי ה' אלוהיך מביאך אל ארץ טובה ורחבה ארץ נחלי מים, ארץ חיטה ושעורה, ארץ זית שמן ודבש ארץ אשר לא במסכנות, ארץ אשר אבניה ברזל, על הארץ הטובה. (דברים ח'),
ארץ זבת חלב ודבש (שם יא, ט).

הרי י"ב ארצות נתנו כנגד י"ב שבטים ולא שוו טעם פירות שבטו של זה לטעם פירות שבטו של זה?

תלמוד לומר: **ארץ הרים ובקעות, הרים -** הרים הרבה, **בקעות -** בקעות הרבה.

ר' יוסי המשולם אומר:

מנין אתה אומר שכשם שנותן מטעמים בארץ כך נותן מטעמים בים?

תלמוד לומר: **ולמקוה המים קרא ימים** (בראשית א), והרי ים אחד הוא, שנאמר: **יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד** (שם), מה תלמוד לומר **ולמקוה המים קרא ימים**? מגיד שלא שוו טעם דג העולה מעכו לטעם דג העולה מצור ולא העולה מצור לעולה מאספמיה. או לפי שעפרו של הר קל ושל בקעה שמן, יכול יהיו מים גורשים את העפר ממקום בקעה ותהיה בקעה מחוסרת מים? תלמוד לומר: **ארץ הרים ובקעות, הר לפי משהו ובקעה לפי משהו**.

וכן הוא אומר: **שאלו מה' מטר בעת מלקוש** (זכריה ט'). או לפי שארץ ישראל מכופלת בהרים יהיה גלוי שותה שאין גלוי אין שותה? תלמוד לומר: **למטר השמים תשתה מים**, גלוי ושאין גלוי שותה. וכן הוא אומר: **אף ברי יטריח יפיץ ענן אורו והוא מסבות מתהפך** (איוב ל"ז), שהיו עבים מקיפות אותה ומשקות אותה מכל רוח. או לפי ששותה מי גשמים אבל אינה שותה מי שלחים? תלמוד לומר: **כי ה' אלוהיך מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים** (דברים ח'). או לפי ששותה מי שלחים אבל אינה שותה מי שלגים? תלמוד לומר: **למטר השמים תשתה מים**, כשהוא אומר **מים**, אף מי שלגים. וכן הוא אומר: **כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים** (ישעיה נ"ה) ואומר: **כי לשלג יאמר הוי ארץ** (איוב ל"ז). או לפי ששותה מי שלגים אבל אינה שותה מי טללים? תלמוד לומר: **למטר השמים תשתה מים**, אף מי טללים תשתה.

דבר אחר:

[למטר השמים תשתה מים] -

מה מי גשמים לברכה אף טללים לברכה. וכן הוא אומר: **ויתן לך האלהים מטל השמים** (בראשית כ"ג). ואומר: **יערוף כמטר לקחי** (דברים ל"ב). ואומר: **אהיה כטל לישראל** (הושע י"ד). ואומר: **והיה שארית יעקב בגוים בקרב עמים רבים כטל מאת ה' וכרביבים עלי עשב** (מיכה ה'). (סליק פיסקא)

פיסקא מ

[יא, יב]

ארץ אשר ה' אלוהיך דורש אותה -

רבי אומר:

וכי אותה בלבד הוא דורש והלא כל הארצות הוא דורש, שנאמר: **להמטיר על ארץ ולא איש מדבר ולא אדם בו** (איוב ל"ח), ומה תלמוד לומר: **ארץ אשר ה' אלוהיך דורש אותה**? כביכול אין דורש אלא אותה, ובשכר דרישה שהוא דורש כל הארצות עמה.

כיוצא בו אתה אומר : **הנה לא ינום ולא ישן שומר ישראל** (תילים קכ"א).
וכי ישראל בלבד הוא שומר, והלא הוא שומר את הכל, שנאמר : **אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש** (איוב י"ב) ומה תלמוד לומר **שומר ישראל**?
כביכול שאינו שומר אלא ישראל, ובשכר שמירה שהוא שומר את הכל עימהם.

כיוצא בדבר אתה אומר : **והיו עיני (המה) ולבי שם כל הימים** (מלכ"א ט').
וכי שם בלבד הם והלא כבר נאמר : **עיני ה' [המה] משוטטים בכל הארץ** (זכריה ד').
ואומר **בכל מקום עיני ה' צופות רעים וטובים** (משלי ט"ו), אלא מה תלמוד לומר **והיו עיני ולבי שם כל הימים**?
כביכול שאין אלא שם, ובשכר שהם שם הם בכל מקום.
כיוצא בדבר אתה אומר : **קול ה' יחיל מדבר יחיל ה' מדבר קדש** (תילים כ"ט).

דורש אותה -

ניתנה לדרישה, להפריש ממנה חלה תרומה ומעשרות.
או יכול אף שאר ארצות נתנו לדרוש?
תלמוד לומר : **אותה**, אותה ניתנה לדרישה ולא שאר ארצות ניתנו לדרישה.

דבר אחר :

ארץ אשר ה' אלוהיך דורש אותה -

מגיד הכתוב שנדרשת בשכר דרישה, שנאמר : **ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם** (דברים יא)
ואומר : **למען ירבו ימיכם וימי בניכם** (שם).
ואומר : **ויתן להם ארצות גויים ועמל לאמים ירשום בעבור ישרתו ותרונותיו ינצורו**
(תילים ק"ה).

תמיד עיני ה' אלוהיך בה -

וכתוב אחד אומר : **המביט לארץ ותרעד יגע בהרים ויעשנו** (תילים ק"ד).
כיצד יתקיימו שני כתובים הללו?
כשישראל עושים רצונו של מקום - **תמיד עיני ה' בה** ואין נזוקים.
וכשאין ישראל עושים רצונו של מקום - **המביט לארץ ותרעד יגע בהרים ויעשנו**. וכן לענין מדה טובה.
כאיזה צד?
היו ישראל רשעים בראש השנה ונגזרו עליהם גשמים מועטים וחזרו בהם להוסיף עליהם א"א שכבר נגזרה גזרה אלא הקב"ה מורידן בזמנם על הארץ בשעה שהיא צריכה להם.
לענין רעה כיצד?
הרי שהיו ישראל צדיקים גמורים בראש השנה ונגזרו עליהם גשמים מרובים וחזרו בהם לסוף, לפחות מהן אי אפשר שכבר נגזרה גזרה, אלא הקב"ה מורידם על הארץ שלא בזמנם בשעה שאינם צריכים להם, למדברות ולימים, שנאמר : **ציה גם חום יגזלו מימי שלג שאל חטאו**

(איוב כ"ד), מעשים שעשיתם עמדי בימות החמה שלא הפרשתם תרומות ומעשרות מכם את הגשמים.

מראשית השנה ועד אחרית השנה -

מגיד הכתוב שמראשית השנה נגזרה עליהם: כמה גשמים, כמה טללים, כמה חמה יתירה, כמה רוחות נושבים עליה.

דבר אחר:

מראשית השנה -

אני אברך אתכם במשא ובמתן בבנין ובנטיעה באירוסים ובנישואים ובכל מה שאתם שולחים ידיכם אני אברך אתכם.

דבר אחר:

מראשית השנה ועד אחרית השנה -

וכי יש פירות בשדה מתחילת השנה עד סוף השנה?

אלא ברשותי הוא ליתן בהם ברכה בבית כשם שאני נותן בשדה, שנאמר: **יצו ה' אתך את**

הברכה באסמך ובכל משלח ידיך (דברים כ"ח).

ואומר: **העוד הזרע במגורה ועד הגפן והתאנה והרמון ועץ הזית לא נשא מן היום הזה אברך** (חגי ב').

ומנין אף באוצרות?

שנאמר: **ברוך אתה בעיר וברוך אתה בשדה** (דברים כ"ח).

ומנין אף בעיסה?

שנאמר: **ברוך טנאך ומשארטך** (שם).

ומנין אף בכניסה וביציאה?

שנאמר: **ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך** (שם).

ומנין אף באכילה?

תלמוד לומר: **ואכלת ושבעת וברכת** (שם ח').

ומנין אף כשירד בתוך מעיו?

תלמוד לומר: **והסירותי מחלה מקרבך** (שמות כ"ג), הם ברשותי ליתן בהם ברכה כשם שאני

נותן להם ברכה בשדה, לא כנימה ולא רקבובית תכנס בפירות ולא יין מחמיץ, ולא שמן

מבאיש, ולא דבש מדביש.

או אינו אלא לפי שמדה טובה מרובה ממדת פורענות יכול לא יהיה ברשותי ליתן בהם מארה

בבית כשם שאני נותן בהם מארה בשדה?

תלמוד לומר: **והבאתם אל הבית והפחתם אותו** (חגי א').

ואומר: **ישלח ה' בך את המארה ואת המהומה** (דברים כ"ח).

ומנין אף באוצר?

תלמוד לומר: **ארוך אתה בעיר** (שם).

ומנין אף בעיסה?

תלמוד לומר: **ארור טנאך ומשאריתך** (שם).

ומנין אף בכניסה וביציאה?

תלמוד לומר: **ארור אתה בבואך וארור אתה בצאתך** (שם).

ומנין אף באכילה?

[תלמוד לומר: **ואכלתם ולא תשבעו** (ויקרא כ"ו).

ומנין לכשירדו לתוך מעיו?

תלמוד לומר: **וישחך מקרבך** (מיכה ו').

הם ברשותי ליתן בהם מארה בבית כשם שאני נותן בשדה ורקבובית בפירות, ויין מחמיץ, ושמן מבאיש, ודבש מדביש.

ר' שמעון בן יוחי אומר:

משל למלך שהיו לו בנים ועבדים הרבה והיו נזונים ומפרנסים מתחת ידו, ומפתח של אוצר בידו, כשהם עושים רצונו הוא פותח את האוצר והם אוכלים ושבעים, וכשאין עושים רצונו של מקום נועל האוצר והם מתים ברעב.

כך ישראל כשהם עושים רצונו של מקום - **יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים** (דברים כ"ח) וכשאין עושים רצונו של מקום - **וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר** (שם יא).

ר' שמעון בן יוחי אומר:

ככר ומקל ירדו כרוכים מן השמים.

אמר להם הקב"ה לישראל: אם תעשו את התורה - הרי ככר לאכול.

ואם לאו - הרי מקל ללקות בו.

והיכן פירושו של דבר?

הרי הוא אומר: **אם תאבו ושמעתם טוב הארץ תאכלו ואם תמאנו ומריתם חרב תאכלו כי ה' דבר** (ישעיה א).

ר' אליעזר אומר:

ספר וסייף ירדו כרוכים מן השמים.

אמר להם: אם עשיתם את התורה הכתובה בזה אתם נצולים מזה, ואם לאו הרי אתם לוקים בו.

והיכן פירושו של דבר?

הרי הוא אומר: **ויגרש את האדם וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים ואת להט החרב**

המתהפכת לשמור את דרך עץ החיים (בראשית ג').

(סליק פיסקא)

פיסקא מא

[יא, יג]

והיה אם שמע תשמעו אל מצותי -

למה נאמר?

לפי שהוא אומר: **ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם** (דברים ה'), שומע אני שלא נתחייבו בתלמוד עד שנתחייבו במעשה?

תלמוד לומר: **והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי**, מגיד הכתוב שמיד נתחייבו בתלמוד. אין לי אלא מצוות שנוהגות עד שלא נכנסו לארץ, כגון בכורות וקרבנות ומעשרות בהמה מצוות שנוהגות משנכנסו לארץ כגון העומר והחלה וב' הלחם ולחם הפנים מניין? תלמוד לומר: **והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי**, לרבות שאר מצוות. אין לי אלא שאר מצוות עד שלא כבשו, משכבשו וישבו כגון לקט שכחה ופיאה תרומה ומעשרות שמיטה ויובלות מניין?

תלמוד לומר: **והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי**.

אין לי להוסיף עליו מצוות אחרות ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם, מגיד הכתוב שהמעשה תלוי בתלמוד ואין תלמוד תלוי במעשה.

וכן מצינו שענש על התלמוד יותר מן המעשה, שנאמר: **שמעו דבר ה' בית יעקב כי ריב לה' עם יעקב ועם ישראל יתוכח כי אין אמת ואין חסד ואין דעת אלוהים בארץ** (הושע ד'), אין אמת אין דברי אמת נאמר כאן **אמת** ונאמר להלן **אמת**, שנאמר: **אמת קנה ואל תמכור** (משלי כ"ג) שנאמר: **חסד ה' מלאה הארץ**, (תלים, לג) ואין חסד, אין דברי חסד נאמרים, ואין דעת, אין דברי דעת, שנאמר: **נדמו עמי מבלי דעת כי אתה הדעת מאסת** (הושע שם). ואומר: **לכן כאכול קש לשון אש וחשש להבה ירפה** (ישעיה ה').

וכי יש לך קש שהוא אוכל אש?

אלא קש זה הוא עשו שכל זמן שישראל מרפים את ידיהם מן המצוות הוא שולט בהם.

ואומר: **מי חכם ויבן זאת ואשר דבר פי ה' אליו ויגידה על מה אבדה הארץ נצתה כמדבר מבלי עובר ויאמר ה' על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה** (ירמיה ט').

ואומר: **כה אמר ה' על שלושה פשעי יהודה ועל ארבעה לא אשיבנו על מאסם את תורת ה' וחקי לא שמרו** (עמוס ב').

וכבר היה רבי טרפון ור' יוסי הגלילי ורבי עקיבא מסובים בבית ערוד, נשאלו מי גדול תלמוד גדול או מעשה?

נענו כולם ואמרו תלמוד גדול, שהתלמוד מביא לידי מעשה.

ר' יוסי הגלילי אומר:

גדול תלמוד שהתלמוד קודם לחלה ארבעים שנה ולמעשרות נ"ד שנה. וליובלות ק"ל. וכשענש ענש על התלמוד יותר מן המעשה, כך נתן שכר על התלמוד יותר מן המעשה, שנאמר: **ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם**.

ואומר: **למען ירבו ימיכם וימי בניכם**.

ואומר: **ויתן להם ארצות גויים ועמל לאומים יירשו וגו'** (תילים ק"ה):

אשר אנכי מצווה אתכם היום -

ומנין אתה אומר שאם שמע דבר מפי קטן כשומע מפי חכם?

שנאמר: **דברי חכמים כדרבונות וכמסמרות נטועים בעלי אסופות כולם נתנו מרועה אחד** (קהלת י"ב).

מה דרבן זה מכוון את הפרה לתלמיה להביא חיים לעולם, כך דברי תורה מכוונים דעתו של אדם מדרכי מיתה לדרכי חיים.

ועוד השומע מפי חכם כשומע מפי סנהדרין, שנאמר: **בעלי אסופות**, ואין אסופות אלא סנהדרין, שנאמר: **אספה לי שבעים איש מזקני ישראל** (במדבר יא).

והשומע מפי סנהדרין כשומע מפי משה, שנאמר: **נתנו מרועה אחד**.

ואומר: **ויזכור ימי עולם משה עמו איה המעלם מים את רועה צאנו ואיה השם בקרבו את רוח קדשו** (ישעיה ס"ג), ולא עוד השומע מפי משה כשומע מפי הקב"ה, שנאמר: **נתנו מרועה אחד**.

ואומר: **רועה ישראל האזינה נוהג כצאן יוסף יושב הכרובים הופיעה** (תילים פ').

[ואומר]: **שמע ישראל [ה' אלהינו ה' אחד]** (דברים ו').

ועוד הרי הוא אומר: **עיניך ברכות בחשבון על שער בת רבים** (שה"ש ז').

עיניך - אלו הזקנים המתמנים על הצבור.

וכן הוא אומר: **כי נסך ה' עליהם רוח תרדמה ויעצם עיניהם מראות** (ישעיה כ"ט).

בריכות - מה בריכה זאת אין אדם יודע מה בתוכה, כך אין אדם עומד על דברי חכמים.

בחשבון - בחשבונות שגומרין בעצה ובמחשבה, והם נגמרים בבתי מדרשות **על שער בת רבים**.

וכן הוא אומר: **אפך כמגדל הלבנון צופה פני דמשק** (שה"ש ז').

אם עשיתם את התורה - קוה לאלהיו שאמרתי לו: **לך שוב לדרכך מדברה דמשק** (מלכ"א י"ט)

ואומר: **זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב על כל ישראל חוקים ומשפטים הנה**

אנכי שולח לכם את אליהו הנביא לפני בוא יום ה' [הגדול והנורא] והשיב לב אבות על בנים

ולב בנים על אבותם (מלאכי ג').

לאהבה את ה' אלהיכם -

שמה תאמר הרי למדתי תורה בשביל שאהיה עשיר ובשביל שאקרא רבי ובשביל שאקבל שכר.

תלמוד לומר: **לאהבה את ה' אלהיכם** כל מה שאתם עושים לא תעשו אלא מאהבה.

ולעבדו -

זה תלמוד.

אתה אומר זה תלמוד, או אינו אלא עבודה ממש?

כשהוא אומר: **ויקח ה' אלוהים את האדם וינחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה** (בראשית ב'), וכי

מה עבודה לשעבר ומה שמירה לשעבר, הא למדת **לעבדה -** זה תלמוד **ולשמרה -** אלו מצוות

וכשם שעבודת מזבח קרויה עבודה, כך תלמוד קרויה עבודה.

דבר אחר:

לעבדו -

זו תפילה.

זו תפילה או אינו אלא עבודה?

תלמוד לומר: **בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך**.
וכי יש לך עבודה בלב, הא מה תלמוד לומר **ולעבדו בכל לבבכם**?
זו תפילה.

וכן בדוד הוא אומר: **תכון תפילתי קטורת לפניך משאת כפי מנחת ערב** (תילים קמ"א).
ואומר: **ודניאל כדי ידע די רשים כתבא על לביתיה וכן פתיחין ליה בעליתיה נגד ירושלם**
וזמנין תלתא ביומא הוה בריך על ברכוהי [ומצלא] ומודי קדם אלהיא כל קבל דהוה עבידי
מקדמת דנה (דניאל ו').
ואומר: **ובמקרביה לגובא לדניאל בקל עציב זעיק ענה מלכא ואמר לדניאל דניאל עבד אלהא**
חיא אלהך די אנת פלח ליה בתדירא היכל לשזבותך מן אריותא (שם).
וכי יש פולחן בבבל, הא מה תלמוד לומר **ולעבדו**?
זו תפילה, כשם שעבודת מזבח קרויה עבודה, כך תפילה קרויה עבודה.

ר' אליעזר בן יעקב אומר:
ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם -
הרי זו אזהרה לכהנים שלא יהיה לבם מהרהר בשעת עבודה.

דבר אחר:
מה תלמוד לומר **בכל לבבכם ובכל נפשכם**, והלא כבר נאמר: **בכל לבבך ובכל נפשך** (דברים ו')?
כאן ליחיד כאן לצבור,
כאן לתלמוד כאן למעשה.
הואיל ושמעת עשה עשיתם מה שעליכם אף אני אעשה מה שעלי, **ונתתי מטר ארצכם**.
(סליק פיסקא)

פיסקא מב
[יא, יד]
ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש ונתתי -
אני לא על ידי מלאך ולא על ידי השליח.

מטר ארצכם -
ולא מטר ארצות.
וכן הוא אומר: **הנותן מטר על פני הארץ ושולח מים על פני חוצות** (איוב ה').

ר' נתן אומר:
בעתו -
מלילי שבת לליל שבת כדרך שירדו בימי הילני המלכה.
וכל כך למה?
כדי שלא יתן פתחון פה לבאי העולם, לומר הרי שכר כל המצוות אלא **אם בחקתי תלכו ואם**
את משפטי תשמרו ועשיתם אותם ונתתי גשמיכם בעתם (ויקרא כ"ו).

והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש -

ומנין שנתנה ברכה אחת לישראל שכל הכללות כלולות בה?

תלמוד לומר: **אוהב כסף לא ישבע כסף ומי אוהב בהמון לא תבואה** (קהלת ה').

ואומר: **ויתרון אשר בכל היא מלך לשדה נעבד** (שם).

מלך - זה שולט באוצרות של כסף ושל זהב ואינו משועבד אלא ליוצא מן השדה, הא למדת שנתנה ברכה לישראל שכל הברכות כלולות בה.

יורה -

שיורד ומורה הבריות להכניס פירותיהם ולהטיח גנותיהם ולעשות כל צרכם.

דבר אחר:

יורה -

שמתכוון לארץ ואין יורה בזעף.

דבר אחר:

יורה -

שמורה ומרוה את הארץ ומשקה עד תהום.

וכן הוא אומר: **תלמיה רה נחת גדודיה** (תילים ס"ה). **ויורה** במרחשון, **ומלקוש** בניסן.

אתה אומר יורה במרחשון ומלקוש בניסן, או יורה בתשרי ומלקוש באייר?

תלמוד לומר: **בעתו - יורה** במרחשון **ומלקוש** בניסן.

וכן הוא אומר: **והורדתי הגשם בעתו** (יחזקאל ל"ד).

או מה יורה שמשיר הפירות ושוטף הזרעים ואת הגרנות?

תלמוד לומר: **ומלקוש**, מה מלקוש לברכה אף יורה לברכה.

או מה מלקוש מפיל בתים עוקר אילנות ומעלה סקי?

תלמוד לומר **יורה ומלקוש**, מה יורה לברכה אף מלקוש לברכה.

וכן הוא אומר: **ובני ציון גלו ושמחו בה' אלהיכם כי נתן לכם המורה לצדקה ויורד לכם גשם**

יורה ומלקוש בראשון (יואל ב').

ואספת דגנך תירושך ויצהריך -

דגנך תרושך מלא ויצהריך מלא.

או ואספת דגנך תירושך ויצהריך ממעיט הפירות?

תלמוד לומר: **והשיג לכם דיש את בציר** (ויקרא כ"ו).

מקיש דיש לבציר, מה בציר משאתה מתחיל בו אי אתה יכול להניחו, אף דיש משאתה מתחיל בו אי אתה רשאי להניחו.

דבר אחר:

שיהא חורש בשעת קציר וקוצר בשעת חריש, וכן איוב אומר: **וטל ילין בקצירי** (איוב כ"ט)

דבר אחר:

ואספת דגנך -

למה נאמר?

לפי שהוא אומר: **לא ימוש ספר התורה הזה מפיד** (יהושע א), שומע אני כמשמעו?
תלמוד לומר: **ואספת** דרך ארץ דברה תורה, רשאי להניחו, **דברי ר' ישמעאל**.

ר' שמעון בן יוחי אומר:

אין לדבר סוף, קוצר בשעת קציר וחורש בשעת חריש דש בשעת שרב זורה בשעת הרוח, אימתי למד תורה?!

אלא כשישראל עושים רצונו של מקום מלאכתם על ידי אחרים נעשית, שנאמר: **ועמדו זרים ורעו צאנכם** (ישעיה ס"א), וכשאין עושים רצונו של מקום מלאכתם על ידי עצמם נעשית. ולא עוד, אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידם, שנאמר: **ועבדת את אויביך** (דברים כ"ח).

דבר אחר:

ואספת דגנך תירושך ויצהריך -

שתהא ארץ ישראל מלאה דגן ותירוש ויצהר וכל הארצות דובאות למלאות אותה כסף וזהב, שנאמר: **וילקט יוסף את כל הכסף** (בראשית מ"ז).

ואומר: **וכימין דבאין** (דברים ל"ג).

מגיד שיהו כל הארצות דובאות כסף וזהב לארץ ישראל.

דבר אחר:

[ואספת דגנך ותירושך] -

דגן כמשמע, **תירוש** זה היין, כענין שנאמר: **והשיקו היקבים** (יואל ב') ולא כענין שנאמר: **והיה אם זרע ישראל ועלה מדין ועמלק ובני קדם וחננו ועלו עליו וישחיתו את יבול הארץ** (שופטים ו') אלא כענין שנאמר: **כי מאספיו יאכלוהו והללו את ה' ומקבציו ישתוהו בחצרות קדשי** (ישעיה ס"ב).

(סליק פיסקא)

פיסקא מג

[יא, טו]

ונתתי עשב בשדך לבהמתך -

הא מה אני מקיים: **ונתתי עשב בשדך לבהמתך?**

שלא תהא מצטער למדברות.

אתה אומר כן או אינו אלא **ונתתי עשב בשדך לבהמתך** כמשמעו?

תלמוד לומר: **ואכלת ושבעת**.

הא מה אני מקיים: **ונתתי עשב בשדך לבהמתך**, למה נאמר?

שלא תהא מצטער למדברות.

רבי יהודה בן בבא אומר:

ונתתי עשב בשדך לבהמתך -

מן התחומים, שתהא גוזז ומשליך לפני בהמתך כל ימות הגשמים ואתה מונע ידך ממנה קודם לקציר שלשים יום והיא עושה ואינה פוחתת מדגנה.

דבר אחר:

ונתתי עשב בשדך לבהמתך -

זה פשתן.

וכן הוא אומר: **מצמיח חציר לבהמה ועשב לעבודת האדם להוציא לחם מן הארץ** (תילים ק"ד):

ואכלת ושבעת -

סימן טוב לאדם כשבהמתו אוכלת ושובעת.
וכן הוא אומר: **יודע צדיק נפש בהמתו** (משלי י"ב).

דבר אחר:

ואכלת ושבעת -

כשבהמתך אוכלת ושובעת עובדת בכח האדמה.
וכן הוא אומר: **ורב תבואות בכח שור** (שם י"ד).

דבר אחר:

ואכלת ושבעת -

מן הוולדות, ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר, שנאמר: **ובאו ורננו במרום ציון ונהרו אל טוב ה' על דגן ועל תירוש ועל יצהר** (ירמיה ל"א).

[יא, טז]

ואכלת ושבעת השמרו לכם פן יפתה לבבכם -

אמר להם: הזהרו שלא תמרדו בהקב"ה, שאין אדם מורד בהקב"ה אלא מתוך שביעה, שנאמר: **פן תאכל ושבעת ובתים טובים תבנה וישבת ובקרך וצאנך ירביון וכסף וזהב ירבה לך מהו אומר אחריי ורם לבבך ושכחת את ה' אלוהיך** (דברים ח').
כיוצא אתה אומר: **כי אביאנו אל האדמה אשר נשבעתי לאבותינו ארץ זבת ודבש** (שם ל"א).
כיוצא בדבר אתה אומר: **וישב העם לאכול ושתה ויקומו לצחק** (שמות ל"ב).

וכן באנשי דור המבול שלא מרדו אלא מתוך שביעה, שנאמר בהם: **שורו עיבר ולא יגעיל תפלט פרתו ולא תשכל, ישאו בתוך וכנור וישמחו לקול עוגב יבלו ימיהם בטוב ושנותם בנעימים היא גרמה להם ויאמרו לאל סורו ממנו** (איוב כ"א).

אמרו טיפה אחת של גשמים היא אין אנו צריכים לו, ואיד יעלה מן הארץ והשקה את פני האדמה (בראשית ב').

אמר להם הקב"ה: בטובה שהיטבתי לכם אתם מתגאים בה אני אפרע מכם, ויהי הגשם על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה (שם ז').

ר' יוסי בן דורמסקית אומר:

הם נתנו עיניהם עליונה ותחתונה כדי לעשות תאוותם, אף הקב"ה פתח להם מעיינות עליונים ותחתונים כדי לאבדם, שנאמר: **ביום הזה נבקעו כל מעיינות תהום רבה וארובות השמים נפתחו** (שם).

וכן אתה מוצא **באנשי המגדל** שלא מרדו בהקב"ה אלא מתוך שביעה, שנאמר: **ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים ויהי בנסעם מקדם וימצאו בקעה בארץ שנער וישבו שם** (שם י"א) אין ישיבה האמורה כאן אלא אכילה ושתייה, שנאמר: **וישב העם לאכול ושתה ויקומו לצחק** (שמות ל"ב), היא גרמה להם שאמרו: **הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים ונעשה לנו שם**. מה נאמר בהם?

ויפץ ה' אותם משם על פני האדמה (בראשית י"א).

וכן אתה מוצא **באנשי סדום** שלא מרדו אלא מתוך שביעה, שנאמר בהם: **ארץ ממנה יצא לחם תחתיה נהפך כמו אש** (איוב כ"ח).

אמרו סדום: הרי מזון אצלינו נעמוד ונשכח תורת רגל מבינינו?

אמר להם המקום: בטובות שהיטבתי לכם אתם מבקשים לשכח תורת הרגל מביניכם, אני משכח אתכם מן העולם.

מה נאמר בהם?

פרץ נחל מעם גר הנשכחים מני רגל דלו מאנוש נעו (שם)

וכן הוא אומר: **לפיד בוז לעשתות שאנן נכון למועדי רגל ישליו אוהלים לשודדים ובטוחות למרגיזי אל לאשר הביא אלוה בידו** (שם י"ב)

וכן הוא אומר: **חי אני נאם ה' אלוהים אם עשתה סדום אחותך היא ובנותיה כאשר עשית את ובנותיך הנה זה היה עון סדום אחותך גאון שבעת לחם ושלות השקט היה לה ולבנותיה ויד עני ואביון לא החזיקה ותגבהינה ותעשינה תועבה לפני ואסיר אתהן כאשר ראיתי (יחזקאל ט"ז).**

כיוצא בו אתה אומר: **וישא לוט את עיניו וירא את כל ככר הירדן כי כלה משקה** (בראשית

י"ג) ואומר: **ותשקין את אביהם יין בלילה ההיא** (שם י"ט).

וכי מאין להם יין במערה?

אלא שנזדמן להם יין לשעה.

וכן הוא אומר: **והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס** (יואל ד'), אם כן נתן הקב"ה למכעיסיו קל וחומר לעושי רצונו.

וכבר היה רבן גמליאל ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא נכנסים לרומי שמעו קול המייה של מיפטילון עד ק"כ מיל התחילו הם בוכים ורבי עקיבא מצחק.

אמר להם רבי עקיבא : אתם למה בכיתם?

אמרו לו : ואתה למה אתה מצחק?

אמר להם : ואתם למה בכיתם?

אמרו לו : לא נבכה שהגויים עובדי עבודה זרה מזבחים לאלילים ומשתחווים לעצבים יושבים

בשלוח ושאנן, ובית הדום של אלהינו יהיה לשריפת אש ומדור לחית השדה.

אמר להם : אף אני לכך צחקתי, אם כן עשה למכעיסיו קל וחומר לעושי רצונו.

שוב פעם היו עולים לירושלם הגיעו לצופים וקרעו בגדיהם, הגיעו להר הבית וראו שועל אחד

יוצא מבית קדשי הקדשים התחילו הם בוכים, ור' עקיבא מצחק.

אמרו לו : עקיבא לעולם אתה מתמיה, שאתה מצחק ואנו בוכים.

אמר לו : ואתם למה בוכים?

אמרו לו : ולמה לא נבכה על מקום שכתוב בו : **והזר הקרב יומת (במדבר א), והרי שועל יוצא**

מתוכו עלינו מתקיים **על זה היה דוה לבנו על אלה חשכו עינינו על הר ציון ששמים שועלים**

הלכו בו (איכה ה').

אמר להם : אף אני לכך צחקתי, שכן הוא אומר : **ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן**

ואת זכריהו בן יברכיהו (ישעיה ח').

וכי מה עניין אוריה אצל זכריה, מה אמר זכריה?

עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים ואיש משענתו בידו מרוב ימים (זכריה ח').

ומה אמר אוריה : **לכן בגללכם ציון שדה תחרש וירושלם עיין תהיה והר הבית לבמות יער**

(מיכה ג' ירמיה כ"ו).

אמר לו הקב"ה : הרי לי שנים עדים האלו, אם קיימים דברי אוריה קיימים דברי זכריה ואם

בטלים דברי זכריה בטלים דברי אוריה, שמחתי שנתקיימו דברי אוריה לסוף עתידים דברי

זכריה להתקיים.

ובלשון הזה אמרו לו : **עקיבא עקיבא נחמתנו!**

דבר אחר :

ואכלת ושבעת השמרו לכם פן יפתה לבבכם -

אמר להם הזהרו שלא יטעה אתכם יצר הרע ותפרשו מן התורה, שכיון שאדם פורש מן התורה

הולך ומדבק לעבודה זרה, שנאמר : **סרו מהר מן הדרך אשר צויתים עשו להם עגל מסכה**

(שמות ל"ב). ואומר : **אם ה' הסיתך בי ירח מנחה ואם בני אדם ארורים הם לפני ה' כי גרשוני**

היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלוהים אחרים (שמו"א כ"ו).

וכי תעלה על דעתך דוד מלך ישראל עובד עבודה זרה?

אלא כיון שפוסק מדברי תורה כאלו הולך ומדבק בע"ז.

וסרתם -

מן הדרך, מדרך החיים לדרך המות.

ועבדתם אלוהים אחרים -

וכי אלוהים הוא והלא כבר נאמר **ונתון את אלהיהם באש כי לא אלוהים המה כי אם מעשה ידי אדם** (ישעיה ל"ז), ולמה נקרא שמם **אלוהים אחרים**? שעושים את עובדיהם אחרים.

דבר אחר:

למה נקרא שמם **אלוהים אחרים**?

שאחרים הם לעובדיהם.

וכן הוא אומר: **אף יצעק אליו ולא יענה מצרתו לא יושיענו** (שם מ"ו).

ר' יוסי אומר:

למה נקרא שמם אלוהים אחרים?

שלא ליתן פיתחון פה לבאי העולם לומר, אלו הן נקראים על שמם היה בהם צורך, והרי נקראים על שמו, ולא היה בהם צורך.

ואימתי נקראים על שמו?

בימי דור אנוש, שנאמר: **ולשת גם הוא יולד בן ויקרא שמו אנוש אז הוחל לקרוא בשם ה'** (בראשית ד'), באותה שעה עלה אוקיינוס והציף שליחו של עולם.

אמר להם הקב"ה: אתם עשיתם מעשה חדש וקראתם על שמי, אף אני אעשה מעשה חדש ואקרא על שמי, שנאמר: **הקורא למי הים ושפכם ה' צבאות שמו** (עמוס ה' וט').

רבי יצחק אומר:

אלו נפרט שמה של עבודה זרה לא ספקו להם כל עורות שבעולם.

ר' אליעזר אומר:

למה נקרא שמם **אלוהים אחרים**?

שמחדשים להם אלוהות הרבה, שאם היה של זהב וצריך לו עושהו של כסף, ואם היה של כסף וצריך לו עושהו של נחושת, ואם היה של נחושת וצריך לו עושהו של ברזל, ואם היה של ברזל וצריך לו עושהו של עופרת, ואם היה של עופרת עושהו של עץ.

ר' חנינא בן אנטיגנוס אומר:

צא וראה לשון שתפסה תורה מולך כל שימליכהו עליהם, אפילו קיסם אפילו צרור.

דבר אחר:

למה נקרא שמן **אחרים**?

שהן אחרים שבמעשיהם, שמי שהם אחרים שבמעשיהם קראום אלהות.

והשתחוויתם להם -

להם אתם משתחווים, לי אין אתם משתחווים.
וכן הוא אומר: **וישתחוּ לו ויזבחו לו** (שמות ל"ב).

אחרים אומרים:

אלו לא שתפו ישראל שמו של הקב"ה בעבודה זרה היו כלים מן העולם.

רשב"ג אומר:

והלא כל המשתף שם שמים בעבודה זרה הרי הוא חייב כלייה, שנאמר: **זובח לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו** (שם כ"ב), אלא מה תלמוד לומר: **אלהים אחרים?**
מלמד שעשו להם עגלים הרבה.
וכן הוא אומר: **גם סגרו דלתי האולם ויכבו את הנרות וקטורת לא הקטירו** (דה"י ב' כ"ט)
וקטורת לא הקטירו] מקטירים היו לדבר אחר, בקודש לא העלו בחולין העלו, לאלהי ישראל לא העלו אבל מעלים הם לדבר אחר.

[יא, יז]

אם עשיתם כן, **וחרה אף ה' בכם** –

משל למלך ששיגר את בנו לבית המשתה והיה יושב ומפקדו, אומר לו: אל תאכל יותר מצרכך כדי שתהיה נקי לביתך, לא השגיח הבן ההוא, אכל ושתה יותר מצרכו והקיא וטינף את בני המסיבה, נטלוהו בידיו וברגליו וזרקוהו לאחר פלטרין.
כך אמר להם הקב"ה לישראל: הכנסתי אתכם לארץ טובה ורחבה לארץ זבת חלב ודבש לאכול מפריה ולשבוע מטובה ולברך שמי עליה, לא הייתם בטובה היו בפורענות, **וחרה אף ה'.**

דבר אחר:

וחרה אף ה' בכם -

שומע אני שהם כלים מן העולם?
תלמוד לומר: **ועצר את השמים וגו'** חמישה מיני פורעניות הם עתידים לבוא עליכם, וכן הוא אומר: **חיצי אכלה בם** (דברים ל"ב), חיצי כלים והם אינן כלים.
וכן הוא אומר: **כלה את חמתו שפך חרון אפו** (איכה ד').
נאמר כאן **אף**,
ונאמר להלן **אף חרי**,
מה **חרי אף** האמור להלן **חרב**,
אף חרי אף האמור כאן **חרב**.

ומה **חרי אף** האמור להלן **דבר וחיה רעה**,
אף חרי אף האמור כאן, **דבר וחיה רעה**.

ומה **חרי אף** האמור להלן **עצירת גשמים וגלות**,

אף **חרי אף** האמור כאן **עצירת גשמים וגלות**.
נמצינו למדים שכל מקום שנאמר **חרי אף** חמישה מיני פורעניות הם :

חרב,
וחיה רעה,
ורעב,
ודבר,
ועצירת גשמים,
וגלות.

דבר אחר:

וחרה אף ה' בכם -

ולא באומות העולם, שיהיו אומות העולם אומרים : הם שרוים בטובה והם שרוים בצער,
אומות העולם אין קוברים בניהם ובנותיהם, והם קוברים בניהם ובנותיהם.

ועצר את השמים -

שיהיו עננים טעונים גשמים ואין מורידים גשמים אפילו טיפה אחת.
ומנין אפילו טללים ורוחות?

תלמוד לומר : **ונתתי את שמיכם כברזל** (ויקרא כ"ו).

או אינו אלא בית השלחין יהיה עושה פירות?

תלמוד לומר : **ואת ארצכם כנחושה** (שם) :

והאדמה לא תתן את יכולה -

אף לא מה שאתה מוביל לה.

או אינו אלא יהי אילן עושה פירות?

תלמוד לומר : **ועץ השדה לא יתן פריו** (ויקרא כ"ו).

או ילך לחו"ל ויהיה שרוי בטובה?

תלמוד לומר : **והיו שמיך אשר על ראשך נחושת והארץ אשר תחתיך ברזל** (דברים כ"ח)

דבר אחר:

וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר -

אחר כל הייסורים שאני מביא עליך אני מגלה אתכם, קשה היא גלות שהיא שקולה כנגד הכל,
שנאמר : **ויתשם ה' מעל אדמתם באף ובחימה ובקצף גדול וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה**
(דברים כ"ט).

ואומר : **והיה כי יאמרו אליך אנה נצא ואמרת כה אמר ה' אלוהים אשר לחרב לחרב ואשר**

לרעב לרעב ואשר לשבי לשבי (ירמיה ט"ו).

ואומר : **כה אמר ה' אשתך בעיר תזנה ובניך ובנותיך בחרב יפולו ואדמתך בחבל תחולק ואתה**

על אדמת טמאה תמות וישראל גלה יגלה מעל אדמתם (עמוס ז').

ואומר: **אל תבכו למת ואל תנוודו לו בכו בכה להולך כי לא ישוב עוד וראה את ארץ מולדתו**
(ירמיה כ"ב) - זה יהויקים מלך יהודה.

מה נאמר בו?

קבורת חמור יקבר סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלים (שם)

בכו בכה להולך - זה יהויכין מלך יהודה.

מה נאמר בו?

ושינה את בגדי כלאו (שם נ"ב).

נמצינו למדים שנבלת יהויקים מלך יהודה שהיתה מושלכת לחורב ביום ולקרח בלילה (שם
ל"ו) חביבה מחייו של יהויכין מלך יהודה שהיה כסאו מעל כל המלכים ואוכל ושותה בטרקלין
של מלכים.

דבר אחר:

ואבדתם מהרה -

מיד אני מגלה אתכם ואיני נותן לכם ארוכה.

ואם תאמר אנשי דור המבול היה להם ארוכה ק"כ שנה?

אנשי דור המבול לא היה להם ממי שילמדו, אתם יש לכם מה שתלמדו.

דבר אחר:

ואבדתם מהרה -

גולה אחר גולה.

וכן אתה מוצא בעשרת השבטים גולה אחר גולה וכן אתה מוצא בשבט בנימין גולה אחר גולה.

גלו בשנת שבע לנבוכדנצר בשנת שמונה עשרה בשנת עשרים.

ר' יהושע בן קרחה אומר:

משל ללסטים שנכנסו בשדה בעל הבית וקצר קופתו של בעל הבית ולא הקפיד בעל הבית, קצר
בשבילים ולא הקפיד בעל הבית, עד שגדש קמתו ויצא.

וכן אתה אומר: **כי לא מועף לאשר מוצק לה כעת הראשון הקל ארצה זבולן וארצה נפתלי**

והאחרון הכביד (ישעיה ח').

רבי שמעון בן יוחי אומר:

משנאמר בהם **מהרה**, לא גלו אלא לאחר זמן, קל וחומר למי שלא נאמר בהם מהרה, שנאמר:

מימים רבים תפקד (יחזקאל ל"ח).

דבר אחר:

ואבדתם מהרה -

אע"פ שאני מגלה אתכם מן הארץ לחו"ל היו מצויינים במצוות שכשאתם חוזרים לא יהיו
לכם חדשים.

משל למלך שכעס על אשתו וחזרה בבית אביה, אמר לה: הוי מקושטת בתכשיטיך כשתחזרי לא יהו עליך חדשים.

כך אמר להם הקב"ה לישראל: בני היו מצויינים במצוות, שכשאתם חוזרים לא יהיו עליכם חדשים, שירמיהו אמר: **הציבי לך ציונים** (ירמיה ל"א), אלו המצוות שישראל מצויינים בהם, **שימי לך תמרורים** (שם) - זה חרבן בית המקדש.

וכן הוא אומר: **אם אשכחך ירושלם תשכח ימיני** (תילים קל"ז).

שיתי לבך למסלה דרך הלכת (ירמיה שם).

אמר להם הקב"ה לישראל: בני ראו באלו דרכים הלכתם ועשו תשובה, מיד אתם חוזרים לעריכם, שנאמר: **שובי בתולת ישראל שובי אל עריך אלה** (שם)

דבר אחר:

ואבדתם מהרה -

מהרה אתם גולים ואי אתם נכנסים לארץ טובה כיוצא בה.

אתה אומר, רבי יהודה אומר:

טובה זו תורה.

וכן הוא אומר: **כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו** (משלי ד').

(סליק פיסקא)

פיסקא מד

[יא, יח]

ושמתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם -

זו תורה.

וקשרתם אותם לאות על ידכם -

אלו תפילין, אין לי אלא תפילין, ותלמוד תורה שאר מצוות שבתורה מניין?

הרי אתה דן מבנין אב שבין שניהם, לא ראי תפילין כראי תלמוד תורה ולא ראי תלמוד תורה כראי תפילין, הצד השווה שבהם שהם מצוות הגוף שאינן תלויות בארץ ונוהגת בארץ ובחו"ל ושתלויה בארץ אינה נוהגת אלא בארץ, חוץ מן הערלה והכלאים.

רבי אליעזר אומר:

אף החדש.

(סליק פיסקא)

פיסקא מה

[יא, יח]

ושמתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם -

מגיד הכתוב שנמשלו דברי תורה בסם החיים.
משל למלך שהכה את בנו מכה גדולה והניח לו רטיה על מכתו.
אמר לו: בני כל זמן שרטיה זו על מכתך אכול ושתה מה שהנאתך, ורחוץ בין בחמין בין בצונן, ואין אתה נזוק, ואם אתה מעבירה הרי אתה מעלה נימי.
כך אמר להם הקב"ה לישראל: בני בראתי לכם יצר הרע בראתי לכם תורה תבלין, כל זמן שאתם עוסקים בה אינו שולט בכם, שנאמר: **הלא אם תטיב שאת** (בראשית ד'), ואם אין אתם עוסקים בתורה הרי אתם נמסרים בידו, שנאמר: **ואם לא תטיב לפתח חטאת רובץ** (שם).
ולא עוד אלא שמשאו ומתנו בדך, שנאמר: **ואליך תשוקתו** (שם) ואם אתה רוצה אתה מושל בו, שנאמר: **ואתה תמשל בו** (שם).
ואומר: **אם רעב שונאך האכילהו לחם** (משלי כ"ה), האכילהו לחמה של תורה.
ואם צמא השקהו מים כי גחלים אתה חותה על ראשו (שם), רע הוא יצר הרע, מי שבראו מעיד עליו, שנאמר: **כי יצר לב האדם רע מנעוריו** (בראשית ח').
(סליק פיסקא)

פיסקא מו

[יא, יט]

ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם -

בניכם ולא בנותיכם, **דברי רבי יוסי בן עקיבא**.

מכאן אמרו:

כשהתינוק מתחיל לדבר אביו מדבר עמו לשון הקודש ומלמדו תורה, ואם אין מדבר עמו לשון הקודש ואינו מלמדו תורה, ראוי לו כאלו קוברו, שנאמר: **ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם** אם **למדתם אותם את בניכם - ירבו ימיכם וימי בניכם** ואם לאו - יקצרו ימיכם, שכך דברי תורה נדרשים מכלל לאו אתה שומע הן ומכלל הן לאו.
(סליק פיסקא)

פיסקא מז

[יא, כא]

למען ירבו ימיכם -

בעוהרי זה.

וימי בניכם -

לימות המשיח.

כימי השמים על הארץ -

לעוה"ב.

אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת לכם אין כתיב כאן, אלא **לתת להם**, נמצינו למדים תחיית המתים מן התורה.

כימי השמים על הארץ -

שיהו פניהם של צדיקים כיום.

וכן הוא אומר: **ואוהביו כצאת השמש בגבורתו** (שופטים ה').

וכן אומר: **לשובע שמחות**, פניהם של צדיקים עתידים להקביל פני שכינה לעוה"ב, ואלו הן:

ואוהביו כצאת השמש בגבורתו (שם).

יפה כלבנה ברה כחמה (שה"ש ו').

והמשכילים יזהירו כזהר הרקיע (דניאל י"ב).

וכברקים ירוצצו (נחום ב').

למנצח על שושנים לבני קרח (תילים מ"ה).

ויהי כזית הודו (הושע י"ד).

[וכן הוא אומר שיר למעלות] (תילים קכ"א) **שיר המעלות** אין כתיב כאן אלא **שיר למעלות**,

למי שעתיד לעשות מעלות לצדיקים לעתיד לבא.

רבי אומר:

שיר המעלות אין כתיב כאן אלא **שיר למעלות** ששם מעלה מזו למעלה מזו.

או לפי שיש מעלה מזו למעלה מזו וזו למעלה מזו, שומע אני מביניהם איבה וקנאה ותחרות?

תלמוד לומר: **ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד** (דניאל י"ב).

מה כוכבים אין ביניהם איבה וקנאה ותחרות,

אף צדיקים אין ביניהם איבה וקנאה ותחרות,

ומה כוכבים שאין אורו של זה דומה לזה,

אף צדיקים כך.

דבר אחר:

ומצדיקי הרבים - אלו גבאי צדקה.

ר' שמעון בן מנסיא אומר:

אלו זקנים.

וכן הוא אומר: **ואוהביו כצאת השמש בגבורתו** (שופטים ה').

מי גדול האוהבים או המאהיבים?

הוא אומר: המאהיבים על האוהבים.

ואומר: **ואוהביו כצאת השמש בגבורתו**, קל וחומר המאהיבים.

[דבר אחר:]

ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד -

מה כוכבים רמים ומנוטלים על כל באי העולם,
כך צדיקים רמים ומנוטלים על כל באי העולם.

ומה כוכבים רואים אורם מסוף העולם ועד סופו,
כך צדיקים רואים אורם מסוף העולם ועד סופו.

מה כוכבים פעמים נגלים פעמים נכסים,
[**כך הצדיקים** פעמים נגלים פעמים נכסים].

ומה כוכבים כתות כתות שאין להם מנין,
כך צדיקים כתות כתות שאין להם מנין.
אם ישראל עושים רצונו של מקום - הרי הם ככוכבים.
ואם לאו - הרי הם כעפר וכן הוא אומר **כי אבדם מלך ארם וישימם כעפר לדוש** (מלכ"ב, י"ג).

דבר אחר:

כימי השמים על הארץ -

שיהו חיים וקיימים לעולם ולעולמי עולמים.
וכן הוא אומר: **כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה עומדים לפני נאם ה'** (ישעיה ס"ו).
והרי דברים קל וחומר, ומה שמים וארץ שלא נבראו אלא לכבודם של ישראל חיים וקיימים לעולם ולעולמי עולמים, קל וחומר לצדיקים שבעבורם נברא העולם.

רבי יהושע בן קרחה אומר:

כימי העץ יהיו ימי עמי (ישעיה ס"ה).
אין עץ אלא תורה, שנאמר: **עץ חיים היא למחזיקים בה** (משלי ג').
והרי דברים קל וחומר, ומה אם התורה שלא נבראת אלא לכבודן של ישראל הרי היא קיימת לעולמי עולמים, קל וחומר לצדיקים שבשבילם נברא העולם.

ר' יהושע בן קרחה אומר:

דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת (קהלת אחד).
אל תקרי כאן אלא ארץ הולכת וארץ בא ודור לעולם עומד, ולפי ששינו מעשיהם שינה הקב"ה עליהם מעשה בראשית.
וכן הוא אומר: **והיה מספר בני ישראל** (הושע ב')
וכתוב: **אשר לא ימד ולא יספר** (שם).
כשישראל עושים רצונו של מקום - הם כחול הים ואם לאו - **והיה מספר בני ישראל כחול הים**
ואומר: **עד אם נותרתם כתורן על ראש ההר** (ישעיה ל').
ואומר: **כי כה אמר ה' העיר היוצאת אלף תשאייר מאה והיוצאת מאה תשאייר עשרה לבית ישראל** (עמוס ה').

[דבר אחר:]

והיה מספר בני ישראל - זה מספר שמים,

כחול הים - זה מספר אדם.

(סליק פיסקא)

פיסקא מח

[יא, כב]

כי אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת -

למה נאמר?

לפי שנאמר: **תשמרון את מצוות ה' אלהיכם** (דברים ו'), מגיד הכתוב שכשם שאדם צריך

להזהר בסלעו שלא תאבד, כך יהא אדם צריך להזהר בתלמוד שלא יאבד.

וכן הוא אומר: **אם תבקשנה ככסף** (משלי ב').

מה כסף קשה לקנותו כך דברי תורה קשים לקנותם.

או מה כסף קשה לאבד, אף דברי תורה קשים לאבדם?

תלמוד לומר: **לא יערכנה זהב וזכוכית** (איוב כ"ח), קשים לקנותם כזהב ונוחים לאבדם ככלי

זכוכית, **ותמורתה כלי פז.**

היה ר' שמעון אומר:

רק השמר לך ושמור נפשך מאד (דברים ד').

משל למלך שצד צפור ונותנו ביד עבדו, אמר לו: הוי זהיר בצפור זה לבני, אם אתה איבדתו לא

תהיה סבור צפור כאיסר אבדתי, אלא כאלו אובדת את נפשך.

וכן הוא אומר: **כי לא דבר רק הוא מכם וגו'** (שם ל"ב).

רבי שמעון בן יוחי אומר:

משל לשני אחים שהיו מסגלים ממון אחר אביהם, אחד מצרף דינר ואוכל ואחד מצרף דינר

ומניחו. זה שמצרף דינר ואוכלו נמצא שאין בידו כלום, זה שמצרף דינר ומניחו נמצא עשיר

לאחר זמן.

כך תלמידי חכמים למד ב' או שלושה דברים ביום, ב' וגו' פרקים בשבת ב' וגו' פרשיות [בחודש],

נמצא עשיר לאחר זמן, ועליו נאמר: **וקובץ על יד ירבה** (משלי י"ג).

וזה שאומר היום אני לומד, היום אני שונה, למחר אני שונה, נמצא אין בידו כלום, ועליו הוא

אומר: **נרדם בקיץ בן מביש** (שם י').

ואומר: **מחורף עצל לא יחרוש** (שם כ').

ואומר: **על שדה איש עצל עברתי** (שם כ"ד) - זה שקנה שדה כבר, **ועל כרם אדם חסר לב - זה**

שקנה כרם ואומר: הואיל וקנה שדה וקנה כרם ולא עמל בהם, מנין שסופו נקרא עצל?

תלמוד לומר: **על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב.**

ולמה נקרא שמו **חסר לב?**

על שקנה שדה וכרם ולא עמל בהם.

ומנין שסופו להניח שנים ושלושה דברים בפרשה?
[שנאמר]: **והנה עלה כולו קמשונים** (שם).
ומנין שהוא מבקש פתחה של פרשה ואינו מוצא?
שנאמר: **כסו פניו חרולים** (שם).

ועוד הוא אומר: **וגדר אבנים נהרסה** (שם), מתוך שראה שאין עומדת בידו הוא יושב ומטמא את הטהור ומטהר הטמא ופורץ גדרים של חכמים.
מה עונשו של זה?
בא שלמה ופירש עליו בקבלה: **ופורץ גדר ישכנו נחש** (קהלת י'), הא למדת שכל הפורץ גדרים של חכמים לסוף פורעניות באים עליו.

ר' שמעון בן יוחי אומר:
הרי הוא אומר: **נפש שבעה תבוס נופת** (משלי כ"ז), זה תלמיד שלא למד מתחילתו.
ונפש רעבה כל מר מתוק (שם), לא היה אלא מי שלמד.

דבר אחר:
נפש שבעה תבוס נופת - מה נפה זו מוציאה קמח בפני עצמה, סובין בפני עצמם, קיבר בפני עצמה, כך ת"ח יושב ומדקדק בדברי תורה ומברר דברי תורה ומשקלם, איש פלוני אוסר איש פלוני מתיר, איש פלוני מטמא איש פלוני מטהר.

ר' יהודה אומר:
תלמיד שכחו יפה דומה לספוג שהוא סופג את הכל, שני לו דומה למוך שאינו סופג אלא צרכו, זה שהוא אומר דין ששנה לו רבו.

ר' שמעון בן יוחי אומר:
הרי הוא אומר **שתה מים מבורך** (משלי ה'), שתה ממים שבבורך ואל תשתה עכורים ותמשך עם דברי מינים.

ר' עקיבא אומר:
הרי הוא אומר **שתה מים מבורך**, בור תחילתו אין יכול להוציא טפת מים מאליו, לא היה אלא מה שבתוכו, כך תלמיד חכם לא למד מתחילתו כל דבר לא שנה אלא מה שלמד.
ונוזלים מתוך בארך (משלי שם), מה באר מתמלאת מים חיים מכל צדדיה, כך באים תלמידים ולומדים הימנו.
וכן הוא אומר: **יפוצו מעיינותיך חוצה**, (שם) נמשלו דברי תורה למים.
מה מים חיים לעולם,
אף **דברי תורה חיים לעולם**, שנאמר: **כי חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא** (שם ד').

ומה מים מעלים את הטמא מטומאתו,
כך דברי תורה מעלים את האדם מדרך רעה לדרך טובה, שנאמר: **תורת ה' תמימה משיבת נפש** (תילים י"ט).

ומה מים חנם לעולם,
אף דברי תורה חנם לעולם, שנאמר: **הוי כל צמא לכו למים** (ישעיה נ"ה).

ומה מים שאין להם דמים,
אף דברי תורה אין להם דמים, שנאמר: **יקרה היא מפנינים וכל חפצים לא ישוו בה** (משלי ג')

אי מה מים אין משמחים לבו שלמד,
אף דברי תורה אין משמחים לבו?!
תלמוד לומר: **כי טובים דודיך מיין** (שה"ש אחד).

מה יין משמח,
אף דברי תורה משמחים את הלב, שנאמר: **פקודי ה' ישרים משמחי לב** (תילים י"ט).

ומה יין אתה טועם טעם יין מתחילתו, כל זמן שהוא מתיישן בקנקן סופו להשביח,
אף דברי תורה כל זמן שהם מתיישנים בגוף סופם להשביח, שנאמר: **בישישים חכמה ואחרית ימים תבונה** (איוב י"ב).

ומה יין א"א לו להתקיים לא בכלי זהב ולא בכלי כסף אלא במי שהוא גרוע שבכלים בכלי חרש,
כך דברי תורה אין מתקיימים אלא במי שהוא מימך את עצמו.

או מה יין פעמים שהוא רע לראש ורע לגוף,
אף דברי תורה כן?!
תלמוד לומר: **לריח שמניך טובים שמן תורק שמך** (שה"ש אחד).

מה שמן יפה לראש ויפה לגוף,
אף דברי תורה יפים לראש ויפים לגוף, שנאמר: **רפאות תהי לשרך ושקוי לעצמותיך** (משלי ג')
ואומר: **כי לוית חן הם לראשך וענקים לגרוותיך** (שם א).
ואומר: **תתן לראשך לוית חן עטרת תפארתך תמגנך** (שם ד').

נמשלו דברי תורה לשמן ודבש.
וכן הוא אומר: **ומתוקים מדבש ונופת צופים** (תילים י"ט)

דבר אחר:

כי אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת -

מנין אתה אומר שאם שמע אדם מדברי תורה ראשון ומקיימו, שכשם שראשון מתקיים בידו כך אחרונים מתקיימים בידו?

תלמוד לומר: **כי אם שמור תשמרון את כל המצוות הזאת.**

או אינו אלא לפי ששונה ראשונה ומשכחם, כשם שאין הראשונים מתקיימים בידו כך אין האחרונים מתקיימים בידו?

תלמוד לומר: **והיה אם שכוח תשכח** (דברים ח') אין אתם מעלים עיניך ממנו עד שילך לו, שנאמר: **התעיף עיניך בו ואיננו כי עשה יעשה לו כנפים כנשר יעוף השמים** (משלי כג).

וכתוב במגילת חסידים:

אם תעזבנו יום יומים אעזבך.

דבר אחר:

כי אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת -

שמה תאמר ישנן בני הזקנים ישנן בני הגדולים ישנן בני הנביאים?

תלמוד לומר: **כי אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת**, מגיד הכתוב שהכל שוים בתורה.

וכן הוא אומר: **תורה ציווה לנו משה מורשה קהלת יעקב** (דברים ל"ג), כוהנים ליום וישראלים אין כתוב כאן אלא **קהלת יעקב**.

וכן הוא אומר: **אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלהיכם ראשיכם שבטיכם זקניכם ושוטריכם כל איש ישראל** (שם כ"ט).

מה אלו לא היו במעמד זה שעמד וקיים תורה בישראל לא היתה תורה משתכחת מישראל. ומה אלו לא עמד שפן בשעתו ועזרא בשעתו ור' עקיבא בשעתו לא הייתה תורה משתכחת מישראל, ואומר: **דבר בעתו מה טוב** (משלי ט"ו), דבר שאמר זה שקול כנגד הכל. הרי הוא אומר **ישוטטו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו** (עמוס ח'), דבר היתר שהולכים מעיר לעיר וממדינה למדינה על שרץ שנגע בככר לידע אם תחילה הוא אם שניה הוא.

ר' שמעון בן יוחי אומר:

עתידה תורה שתשתכח מישראל.

והלא כבר נאמר: **כי לא תשכח מפי זרעו** (דברים ל"א)?

אלא איש פלוני אוסר איש פלוני מתיר, איש פלוני מטמא איש פלוני מטהר, ולא ימצאו דבר ברור.

דבר אחר:

כי אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת -

שמה תאמר הרי אני קורא פרשה קשה ומניח את הקלה?

תלמוד לומר: **כי לא דבר רק הוא מכם** (שם ל"ב), דבר שאתם אומרים ריקם הוא, לא ריקה הוא אלא מכם, **כי הוא חייכם ואורך ימיכם** (שם), שלא תאמר למדתי הלכות די לי? תלמוד לומר: **כי אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת**, כל המצוה למוד מדרש הלכות ואגדות.

וכן הוא אומר: **למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם** (שם ח'), זה מדרש. **כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם** (שם), אלו הלכות ואגדות. וכן הוא אומר: **חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר** (משלי כ"ז). ואומר: **בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני** (שם כ"ג).

ר' שמעון בן יוחי אומר:
אין לי אלא אביו שבארץ, אביו שבשמים מנין?
תלמוד לומר: **גם אני**, לרבות אביו שבשמים.

אשר אנכי מצווה אתכם לעשותה -

למה נאמר?
לפי שהוא אומר: **שמור תשמרון את מצוות ה' אלהיכם** (דברים ו'), שומע אני כיון ששומע אדם דברי תורה ישב לו ולא יעשה?
תלמוד לומר: **לעשותה**, תשוב לעשותם.
למד אדם תורה הרי בידו מצווה אחת,
לימד ושמר הרי בידו ב' מצוות,
לימד ושמר ועשה אין למעלה הימנו.

לאהבה את ה' אלהיכם -

שמה תאמר הריני אלמד תורה בשביל שאקרא חכם, בשביל שאשב בישיבה, בשביל שאאריך ימים לעוה"ב?
תלמוד לומר: **לאהבה את ה' אלהיכם** למוד מכל מקום וסוף הכבוד לבא.
וכן הוא אומר: **כי חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא** (משלי ד').
ואומר: **עץ חיים היא למחזיקים בה ותמכיה מאושר** (שם ג').
ואומר: **תתן לראשך לויית חן** (שם ד').
לויית חן - בעוהרי זה.
עטרת תפארת תמגנך - לעוה"ב.
ואומר: **אורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד** בעוהרי זה (שם ג').

ר' אלעזר בר' צדוק אומר:

עשה דברים לשם פעולתם, דבר בהם לשמן.
וכן הוא היה אומר: ומה בלשצר שנשתמש בכלי בהמ"ק וכלי חול הוו, נעקרו חייו מן העוהרי זה וכן העה"ב, המשתמש בכלי שבו נברא העהרי זה והעה"ב על אחת כמה וכמה שנעקרו חייו מן העהרי זה וכן העה"ב.

(סליק פיסקא)

פיסקא מט

ללכת בכל דרכיו -

אלו דרכי הקב"ה, שנאמר: **ה' ה' אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת נוצר חסד לאלפים נושא עון ופסע וחטאה ונקמה** (שמות ל"ד).
ואומר: **כל אשר יקרא בשם ה' ימלט** (יואל ג').
וכי היאך אפשר לו לאדם לקרא בשמו של הקב"ה?!
אלא מה המקום נקרא **רחום וחנון**,
אף אתה הוי **רחום וחנון** ועשה מתנת חנם לכל.

מה הקב"ה נקרא **צדיק**, שנאמר: **צדיק ה' בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו** (תילים קמ"ה),
אף אתה הוי **צדיק**.

הקב"ה נקרא **חסיד**, שנאמר: **וחסיד בכל מעשיו**,
אף אתה הוי **חסיד**.

לכך נאמר: **כל אשר יקרא בשם ה' ימלט**.
ואומר: **כל הנקרא בשמי לכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו** (ישעיה מ"ג).
ואומר: **כל פעל ה' למענהו** (משלי ט"ז).

ולדבקה בו -

וכי היאך אפשר לו לאדם לעלות במרום ולהדבק בו, והלא כבר נאמר **כי ה' אלוהיך אש אוכלה הוא** (דברים ד')?!
ואומר: **כורסיה שביבין דגור וגלגלוי נור דליק** (דניאל ז')?!
אלא הדבק בחכמים ובתלמידים ומעלה אני עליך כאלו עלית למרום ונטלת ולא שעלית ונטלת בשלום אלא אפילו כאלו עשית מלחמה ונטלת.
וכן הוא אומר: **עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם** (תילים ס"ח).

דורשי רשומות אומרים:

רצונך שתכיר מי שאמר והיה העולם למוד הגדה, שמתוך כך אתה מכיר את הקב"ה ומדבק בדרכיו, ואם עשיתם מה שעליכם אף אני אעשה מה שעלי.
(סליק פיסקא)

פיסקא נ

[יא, כג]

והוריש ה' -

ה' מוריש ואין בשר ודם מוריש.

את כל הגוים -

שומע אני כמשמעו?

תלמוד לומר: **האלה**.

אין לי אלא אלה הגוים, מניין לרבות מסייעיהן?

תלמוד לומר: **האלה מלפניכם**, שתהיו אתם גדלים והולכים והם מתמעטים והולכים.

וכן הוא אומר: **מעט מעט אגרשנו מפניך** (שמות כ"ג)

ואומר: **לא אגרשנו מפניך בשנה אחת** (שם), **דברי רבי יצחק**.

אמר ר' אלעזר בן עזריה:

לפי שישראל צדיקים הם למה הם יראים מן החיה, והלא כבר נאמר: **כי עם אבני השדה**

בריתך וחית השדה השלמה לך (איוב ה').

ואם תאמר למה יגע יהושע כל אותה היגיעה?

אלא לפי שחטאו ישראל נגזר להם: **מעט מעט אגרשנו מפניך**.

וירשתם גוים גדולים ועצומים מכם -

גדולים בקומה ועצומים בכח מכם אף אתם גדולים ועצומים אלא שהם גדולים מכם.

ר' אליעזר בן יעקב אומר:

משל לאדם שאומר איש פלוני גבור וזה גבור הוא, זה גבור, שהלה גבור הימנו.

דבר אחר:

מכם -

למה נאמר עוד, והלא כבר נאמר: **שבעה גדולים ועצומים מכם** (דברים ז').

ומה תלמוד לומר **מכם**?

מלמד שהאמורי מז' עממים גדול וקשה כנגד כל ישראל.

וכן הוא אומר: **ואנכי השמדתי את האמורי מפניכם אשר כגובה ארזים גבהו וחסון הוא**

כאלונים (עמוס ב').

(סליק פיסקא)

פיסקא נא

[יא, כד]

כל המקום אשר תדרוך כף רגליכם בו לכם יהיה -

אם ללמד על תחומי ארץ ישראל הרי כבר נאמר: **מן המדבר והלבנון הזה ועד הנהר הגדול נהר**

פרת ומה תלמוד לומר: **אשר תדרוך כף רגליכם**?

אמר לו: כל מקום שתכבשו חוץ מן המקומות האלו הרי הוא שלכם.

או אינו אלא רשות בידם לכבש חו"ל עד שלא יכבשו את הארץ?

תלמוד לומר: **וירשתם גוים גדולים ועצומים מכם**, ואח"כ **כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהיה**, שלא תהא ארץ ישראל מטמאה בגלוליהם ואתם חוזרים ומכבשים חו"ל, אלא משתכבשו ארץ ישראל תהיו רשאים לכבש חו"ל, הרי שכבשו חוץ לארץ מנין שמצוות נוהגות שם?

הרי אתה דן נאמר כאן **יהיה**,

ונאמר להלן **יהיה**,

מה **יהיה** האמור כאן **מצוות נוהגות שם**,

אף להלן **מצוות נוהגות שם**.

ואם תאמר מפני מה כבש דוד ארם נהרים וארם צובה ואין מצוות נוהגות שם?
אמרו: דוד עשה שלא כתורה, התורה אמרה משיכבשו לארץ תהיו רשאים לכבוש חו"ל, הוא לא עשה כן, אלא חזר וכיבש ארם נהרים וארם צובה ואת היבוסים שהיה סמוך לירושלם לא הוריש.

אמר לו הקב"ה: סמוך לפלטרין שלך לא הורשת, היאך אתה חוזר ומכבש ארם נהרים וארם צובה?!

הרי שכבשו בחו"ל ומנין שכנגדו בים הרי היא שלהם?

תלמוד לומר: **מן המדבר והלבנון הזה עד הנהר הגדול נהר פרת ועד הים הגדול מבוא השמש יהיה גבולכם** (יהושע א).

המדבר גבולכם מן הנהר הגדול נהר פרת,

מן הנהר גבולכם ואין הנהר גבולכם, אם כיבשתם את הנהר יהיה גבולכם והנהר גבולכם, **ועד הים הגדול מבוא השמש**.

עד הים גבולכם ואין הים גבולכם, אם כיבשתם יהיה גבולכם.

וכן הוא אומר: **וגבול ים והיה לכם הים הגדול וגבול** (במדבר ל"ד) יהיה גבולכם.

נמצינו אומרים:

כל מקום שהחזיקו **עולי בבל** מארץ ישראל עד כזיב לא נאכל ולא נעבד, **עולי מצרים** נאכל ולא נעבד, תחום ארץ ישראל, **ועד מקום שהחזיקו עולי בבל** - פרשת אשקלון חומת מדבר שרשך דור חמת ועכו מגיאתו וגיאיתו עצמה סברתה ובית זניתא קצרא דגלילא קנייא רעייתא מצי רעבתה כמותה דכריין נהוראתה דיתר נחלה דאבצאל בית עד מרעשת לולא דבתא דבתא כרכא דכר סנגרא מיספ ספנתא נקבתה רעיון תרנוגלא עילאה דקיסרי בית סוכת קנת ורקס תחגרא וטרכונא דנימרא דבתחום ביצרא משקא וחשבון ונחלא דורד מכותא נימרון עליה זיזרא ורקס גיאה וגבנייא דאשקלון ודרך גדולה הולכת למדבר. (סליק פיסקא)

פיסקא נב

[יא, כה]

לא יתיצב איש בפניכם -

אין לי אלא איש, אומה או משפחה אשה בכשפיה מנין?

תלמוד לומר: **לא יתיצב איש בפניכם**, לא יתיצב מכל מקום.

אם כן למה נאמר **איש**?

אפילו כעוג מלך הבשן.

פחדכם ומוראכם -

הרי אם מפחידים הם יראים הם, אלא **פחדכם** - על הקרובים, **ומוראכם** - על הרחוקים.
וכן הוא אומר: **ויהי כשמוע מלכי האמורי אשר בעבר הירדן וגו'** וכן רחב היא אומרת: **שמענו אשר הוביש ה' את מי הירדן לפני בני ישראל עד עברם וימס לבבם ולא היה בם עוד רוח מפני בני ישראל** (יהושע ה).

ואם תאמר שלא היו אנשי יריחו גדולים וקשים, והלא כבר נאמר: **וישלח יהושע בן נון מן השטים שני מרגלים חרש לאמר** (שם) והרי יריחו הייתה בכלל, ולמה יצתה? שהיתה קשה כנגד כולם.

כיוצא בו אתה אומר: **ויפקדו מאנשי דוד י"ט איש ועשאל** (שמו"ב ב').

והלא עשאל היה בכלל ולמה יצא?

מגיד הכתוב שהיה קשה כנגד כולם.

כיוצא בדבר אתה אומר: **והמלך שלמה אהב נשים נכריות רבות ואת בת פרעה** (מלכים א' יא), והלא בת פרעה הייתה בכלל ולמה יצאת? מלמד שהוא מחבבה יותר מכולם, וכלפי חטא שהחטיאה אותו יותר מכולם.

אמרו:

ביום שנתחתן שלמה עם בת פרעה ירד גבריאלי נעץ קנה בים והעלה שרטון ועליו נבנה כרך של רומי וביום שהעמיד ירבעם ב' עגלים עמד רמולו ורמולו ובנו ב' כרכין ברומי.

[פחדכם ומוראכם] יתן ה' אלהיכם -

למה נאמר?

לפי שנאמר **שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני ה' אלוהיך** (דברים ט"ז), שמא יאמרו ישראל הרי אנו עולים להשתחוות מי משמר לנו את ארצינו?
אמר להם הקב"ה: עלו ושלכם אני שומר, לפי שנאמר: **ולא יחמוד איש את ארצו בעלותך לראות** (שמות ל"ד), אם בעיניו אינה חמורה, כיצד הוא בא ליטול נכסיו ובהמתו?!

וכן הוא מוצא בישראל כשהם עושים רצונו של מקום, מה אמר נעמן לו לאלישע: **ולא יותן נא לעבדך משא צמד פרדים אדמה** (מלכים"ב ה').

והרי דברים קל וחומר, ומה אם עפר הרי הוא מתיירא ליטול מארץ ישראל שלא ברשות כיצד הוא בא ליטול נכסיו ובהמתו, לכך נאמר: **יתן ה' אלהיכם על פני כל האדמה אשר תדרכו בה**.

כאשר דבר לכם -

והיכן דבר?

את אימתי אשלח לפניך והמתי את כל הערים (שמות כ"ג).

(סליק פיסקא)

ספרי פרשת ראה

פיסקא נג

[יא, כו]

ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה -

לפי שנאמר: **החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה** (דברים ל').

שמה יאמרו ישראל הואיל ונתן הקב"ה לפנינו שני דרכים דרך החיים ודרך המות נלך באיזו מהם שנרצה?

תלמוד לומר: **ובחרת בחיים למען תחייה אתה וזרעך** (שם).

משל לאחד שהיה יושב בפרשת דרכים והיו לפניו שני שבילים, אחד שתחילתו מישור וסופה קוצים, ואחד שתחילתו קוצים וסופו מישור, והיה מודיע את העוברים ואת השבים ואומר להם: שאתם רואים שביל זה שתחילתו מישור, בשנים שלש פסיעות אתה מהלך במישור וסופו לצאת בקוצים, ואתם רואים שביל זה שתחילתו קוצים בשנים שלש פסיעות אתה מהלך בקוצים וסופו לצאת במישור.

כך אמר להם משה לישראל: אתם רואים את הרשעים שהם מצליחים בשנים שלשה ימים, הם מצליחים בעולם הזה וסופו לדחות באחרונה, שנאמר: **כי לא תהיה אחרית לרע** (משלי כ"ד).

ואומר: **הנה דמעת העשוקים** (קהלת ד').

ואומר: **הכסיל חובק את ידיו** (שם).

ואומר: **דרך רשעים באפילה** (משלי ד').

והם רואים את הצדיקים כשהם מצטערים בעולם הזה, בשנים שלשה ימים מצטערים וסופן לשמוח באחרונה, שנאמר: **להטיבך באחריתך** (דברים ח').

ואומר: **טוב אחרית דבר מראשיתו** (קהלת ז').

ואומר: **כי אני ידעתי את המחשבות אשר אני חושב** (ירמיה כ"ט).

ואומר: **אור זרוע לצדיק** (תילים צ"ז).

[ואומר]: **אורח צדיקים כאור נוגה** (משלי ד').

ר' יהושע בן קרחה אומר:

משל למלך שעשה סעודה והזמין כל האורחים והיה אוהבו מיסב ביניהם והיה דומה ליטול מנה יפה ולא היה בו דיעה, כיון שראה שאין בו בו דעה אחז את ידו והניחה על המנה היפה. וכן הוא אומר: **ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי** (תילים ט"ז).

יש לך אדם שניתן לו חלקו ואינו שמח בחלקו, אבל ישראל מודים ומקלסים שאין חלק יפה כחלקן ולא נחלה כנחלתן ולא גורל כגורלם, וכן מודים ומשבחים על כך.

וכן דוד הוא אומר: **חבלים נפלו לי בנעימים** (שם).

ואומר: **אברך את ה' אשר יעצני** (שם).

(סליק פיסקא)

פיסקא נד

ברכה וקללה -

הברכה - אשר תשמעון,

והקללה - אם לא תשמעון.

כיוצא בו אתה אומר: **הלא אם תטיב שאת** (בראשית ד') – **ברכה**.

ואם לא תטיב שאת (שם) – **קללה**.

ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר:

מי לחשך אמרה תורה **כל פעל ה' למענהו** (שם טז)

[יא, כח]

והקללה אם לא תשמעו -

נמצינו למדים שלא ציווה משה אבינו את ישראל אלא משכלו ימיו, משנטה למות, משראה כל

הנסים שנעשו, לכך נאמר: **במשה אחרי הכותו** (דברים א).

וסרתם מן הדרך -

מדרך חיים לדרך מות.

מן הדרך אשר -

צויתי אותם **ללכת אחרי אלוהים אחרים**.

מכאן אמרו:

כל המודה בעבודה זרה - ככופר בכל התורה כולה,

וכל הכופר בעבודה זרה - כמודה בכל התורה כולה.

(סליק פיסקא)

פיסקא נה

[יא, כט]

והיה כי יביאך -

אין **והיה** אלא מיד.

כי יביאך -

קבל עליך מצווה האמורה בשכר שתבוא ותירש.

ונתתה את הברכה על הר גריזים -

וכי בא הכתוב ללמדך שהברכה על הר גריזים והקללה על הר עיבל, והלא כבר נאמר: **ואלה יעמדו לברך את העם על הר גריזים ואלה יעמדו על הקללה בהר עיבל ונתתה את הברכה על הר גריזים** (דברים כ"ז), שיכול שיהיו כל הברכות קודמות לקללות?
אלא להקיש קללות לברכות.

מה קללות בלויים

אף ברכות בלויים.

מה קללות בקול רם,

אף ברכות בקול רם.

ומה קללות בלשון קודש,

אף ברכות בלשון קודש.

ואלו ואלו עונים אמן.

ומה קללות בכלל ופרט,

אף ברכות בכלל ופרט.

ומה קללות אלו ואלו עונים אמן,

אף ברכות אלו ואלו עונים אמן.

הפכו פניהם בשעת ברכות אל הר גריזים, ובשעת קללות אל הר עיבל.
(סליק פיסקא)

פיסקא נו

[יא, ל]

הלא המה בעבר הירדן -

מעבר הירדן ואילך, **דברי רבי יהודה.**

אחרי דרך מבוא השמש -

מקום שחמה זורחת.

ולהלן הוא אומר: **ויעברו אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה** (בראשית י"ב).

מה אלון האמור להלן שכם,

אף אלון האמור כאן שכם.

אמר ר' אלעזר בר' יוסי:

אמרתי להם לסופרי כותים זייפתם את התורה ולא הנחתם בה כלום, שכתבתם אצל אלוני מורה, אף אנו מודים שזה הוא הר גריזים והר עיבל שבין הכותים, אנו למדנו **מגזירה שוה** שנאמר: **הלא המה בעבר הירדן**.

ולהלן הוא אומר: **ויעבר אברם בארץ וגו'**

מה **אלון מורה** האמור להלן **שכם**,

אף **אלון מורה** האמור כאן **שכם**.

אתם במה למדתם?

ר' אליעזר אומר:

לא זה הר עיבל והר גריזים שבין הכותים, שנאמר: **הלא המה בעבר הירדן**, הסמוכים לירדן.

אחרי דרך מבוא השמש –

מקום שחמה שוקעת.

בארץ הכנעני -

לא היה אלא מן החוי.

היושב בערבה -

לא היו אלא בין ההרים.

מול הגלגל -

אין אלו רואים את הגלגל.

ר' אליעזר בן יעקב אומר:

לא בא הכתוב אלא להראותם דרך בשנייה כדרך שהראה בראשונה, בדרך זו לכו ואל תלכו בשדות.

היושב -

בישוב לכו ולא במדבר.

בערבה -

במישור לכו ולא בהרים.

(סליק פיסקא)

פיסקא נז

[יא, לא]

כי אתם עוברים את הירדן -

מהעברתכם את הירדן אתם יודעים שאתם יורשים את הארץ.

אשר ה' אלהיכם נותן לכם -

בזכותכם.

וירשתם אותה וישבתם בה -

בשכר שתירש תשב.

(סליק פיסקא)

פיסקא נח

[יא, לב]

ושמרתם -

זו משנה

ועשיתם -

זו מעשה.

את כל החקים -

אלו המדרשות.

את המשפטים -

אלו הדינים.

אשר תשמרו -

זו משנה.

אשר אנכי נותן לפניכם היום -

יהיו חביבים עליך היום כאלו היום קבלתם אותם מהר סיני, יהו רגילים בפיכם כאלו היום

שמעתם אותם.

(סליק פיסקא)

ספרי ראה פרק יב

פיסקא נט

[יב, א]

אלה החקים -

אלו המדרשות.

והמשפטים -

אלו הדינים.

אשר תשמרון -

זו משנה.

לעשות -

זו מעשה.

בארץ -

יכול כל המצוות כולם נוהגת בחו"ל?

תלמוד לומר: **לעשות בארץ אשר ה' אלהי אבותיך נותן לך לרשתה.**

יכול לא יהיו כל המצוות כולם נוהגות אלא בארץ?

תלמוד לומר: **כל הימים אשר אתם חיים על האדמה.**

אחר שריבה הכתוב ומיעט, הרי אנו לומדים אותם מן האמור בענין.

ומה אמור בענין?

אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגוים, מה עבודה זרה מיוחדת שהיא מצוות

הגוף שאינה תלויה בארץ ונוהגות בארץ ובחו"ל, כך כל מצווה שאינה תלויה בארץ נוהגת

בארץ ובחו"ל ושתלויה בארץ אינה נוהגת אלא בארץ, חוץ מן הערלה ומן הכלאים.

רבי אליעזר אומר:

אף החדש.

(סליק פיסקא)

פיסקא ס

[יב, ב]

אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגוים -

מנין אתה אומר שאם קצץ אשירה והחליפה אפילו עשרה פעמים חייב לקוצצה?

תלמוד לומר: **אבד תאבדון,** מגיד הכתוב שהיו הכנענים שטופים בזימה ובעבודה זרה יותר

מכל אומות העולם.

אשר אתם יורשים אותם את אלהיהם -

שלא תעשו כמעשיהם ויבואו אחרים וירשו אתכם.

ר' יוסי הגלילי אומר:

יכול אפילו עובדים ההרים והגבעות אתה מצווה לאבדם?

תלמוד לומר : **אלהיהם על ההרים הרמים ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן.**

אלהיהם על ההרים - ולא ההרים אלהיהם.

אלהיהם על הגבעות - ולא גבעות אלהיהם.

תחת כל עץ רענן - ולא עץ רענן אלהיהם.

אמר ר' עקיבא:

אני אהיה אבין לפניך כל מקום שאתה מוצא הר גבוה וגבעה עץ רענן, דע שיש שם עבודה זרה,

לכך נאמר : **על ההרים הרמים ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן.**

(סליק פיסקא)

פיסקא סא

[יב, ג]

ונתצתם את מזבחותם ושברתם את מצבותם -

ונתצתם את מזבחותם - זו אבן שחצבה מתחילה לעבודה זרה.

ושברתם את מצבותם - זו מצבה שחצבה מתחילה לעבודה זרה.

ואשיריהם תשרפון באש - זו אשירה שנעשית מתחילה לעבודה זרה.

ופסילי אלהיהם תגדעון - זו שהיתה נטועה ועבדה לעבודה זרה.

דבר אחר:

ונתצתם את מזבחותם -

מכאן אמרו:

ג' אשירות הם :

אילן שנטעו מתחילה לעבודה זרה הרי זה אסור, שנאמר : **אשיריהם תשרפון באש.**

החליף נוטל מה שהחליף, שנאמר : **ופסילי אלהיהם תגדעון.**

לא החליף אלא שהעמידו תחת עבודה זרה וסלקו, הרי זה מותר, שנאמר : **ואבדתם את שמם**

מן המקום ההוא.

[יב, ד]

לא תעשון כן לה' אלהיכם -

שלוש בתים הם :

בית שבנאה מתחילה לעבודה זרה הרי זה אסור, שנאמר : **אבד תאבדון את כל המקומות.**

חידש נוטל מה שחידש, שנאמר : **ואבדתם את שמם.**

לא חידש אלא הכניס בתוכו עבודה זרה והוציאו הרי זה מותר, שנאמר : **ונתצתם את מזבחותם**

נתצתה את המזבח הנח לו, שברתה את המצבה הנח לה.

מן המקום ההוא -

בארץ ישראל אתה מצווה לרדוף אחריה, ואי אתה מצווה בחו"ל לרדוף אחריה.

רבי אליעזר אומר:

מנין לקוצץ את האשירה שחייב לשרש אחריה?
תלמוד לומר: **ואבדתם את שמם מן המקום ההוא.**

אמר לו רבי עקיבא:

מה אני צריך, הלא כבר נאמר: **אבד תאבדון**, ומה תלמוד לומר **ואבדתם את שמם**?
לשנות את שמם.

או יכול לשבח?

תלמוד לומר: **שקץ תשקצנו** (דברים ז').

מנין לנותץ אבן אחד מן ההיכל ומן המזבח ומן העזרות שהוא בלא תעשה?
תלמוד לומר: **ונתצתם את מזבחותם ולא תעשו כן לה' אלהיכם.**

רבי ישמעאל אומר:

מנין למוחק אות אחת מן השם שהוא בלא תעשה?
שנאמר: **ואבדתם את שמם ולא תעשון כן לה' אלהיכם.**

רבן גמליאל אומר:

וכי תעלה על דעתך שישראל נותצים למזבחותיהם?
חס ושלום, אלא שלא תעשו כמעשיהם ויגרמו עונותיכם ומעשיכם הרעים למקדש אבותינו
שיחרב.
(סליק פיסקא)

פיסקא סב

[יב, ה]

כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלהיכם מכל שבטיכם -

דרוש על פי נביא.

יכול תמתין עד שיאמר לך נביא?

תלמוד לומר: **לשכנו תדרשו ובאת שמה**, דרוש ומוצא ואח"כ יאמר לך נביא.

וכן אתה מוצא בדוד: **זכור ה' לדוד את כל ענותו אשר נשבע לה' נדר לאביר יעקב אם אבא**

באהל ביתי, אם אתן שנת לעיני, עד אמצא מקום לה' משכנות לאביר יעקב (תילים קל"ב)

מנין שלא תעשה אלא על פי נביא?

שנאמר: **ויבוא גד ביום ההוא אל דוד ויאמר לו עלה הקם לה' מזבח בגורן ארונה היבوسی**

(שמו"ב כ"ד).

ואומר: **ויחל שלמה לבנות את בית ה' בירושלם בהר המוריה אשר נראה לדוד אביו** (דה"י ב' ג').

כתוב אחד אומר: **באחד שבטיך** (דברים י"ב).

וכתוב אחד אומר: **מכל שבטיכם.**

כיצד יתקיימו שני כתובים הללו?!

יודעים היו שבית המקדש עתיד לבנות בחלקו של יהודה ובנימין, לפיכך הפרישו דושנה של יריחו מיריחו, מי אכלו כל אותם השנים?

בני קיני חותן משה אכלוהו ד' מאות ומ' שנה, שנאמר: **ובני קיני חותן משה עלו מעיר התמרים** (שופטים א), אבל משנבנה הבית נסעו והלכו להם, **דברי רבי שמעון**.

רבי יהודה אומר:

אצל יעבץ היו שהלכו ללמוד תורה, שנאמר: **ומשפחת סופרים יושבי יעבץ** (דה"י אחד ב')

[דבר אחר:]

כתוב אחד אומר: **באחד שבטיך**

וכתוב אחד אומר: **מכל שבטיך**.

הכסף מכל השבטים.

באחד שבטיך - זה שילה.

מכל שבטיך - זה ירושלים.

וכן הוא אומר: **ויקן דוד את הגורן ואת הבקר בכסף שקלים חמישים** (שמו"ב כ"ד).

וכתוב אחד אומר: **ויתן דוד לארונה במקום שקלי זהב משקל שישה מאות** (דהי"א כ"א).

כיצד יתקיימו שני כתובים?

הן י"ב שבטים נטל נ' שקלים מכל שבט ושבט, נמצא לכל השבטים שש מאות שקלים.

לשום את שמו שם -

נאמר כאן **לשום**,

ונאמר להלן **ושמו את שמי** (במדבר ו').

מה **שמו** האמור להלן **בלשון הקודש**,

אף **שמו** האמור כאן **בלשון הקודש**.

מה **שמו** האמור להלן **ברכת כוהנים**,

אף **שמו** האמור כאן **ברכת כוהנים**.

אין לי אלא במקדש בגבולים מניין?

תלמוד לומר: **בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך** (שמות כ').

אם כן למה נאמר **לשום את שמו שם לשכנו תדרשו?**

במקדש אתה אומר ככתבו.

ובגבולים בכנויו.

(סליק פיסקא)

פיסקא סג

[יב, ה-ו]

ובאת שמה והבאתם שמה -

למה נאמר?

לפי שנאמר: **אלה תעשו לה' במועדיכם לבד מנדריכם ונדבותיכם לעולותיכם ולמנחותיכם ולנסכיכם ולשלמיכם** (במדבר כ"ט), יכול אין לי שקרב ברגל אלא קרבנות הרגל בלבד, מניין לקרבנות צבור שהוקדשו לפני הרגל שיביאו לפני הרגל וקרבנות יחיד שהוקדשו ברגל שיבואו ברגל?

תלמוד לומר: **אלה תעשו לה' במועדיכם**, לרבות עופות ומנחות לך התיר שכולם יבואו ברגל. יכול רשות?

תלמוד לומר: **אלה תעשו לה' במועדיכם**, אם להתיר כבר התיר.

אם כן למה נאמר **אלה תעשו לה' במועדיכם**?

לקובעם חובה שכולם יבאו ברגל.

יכול באיזה רגל שירצה?

תלמוד לומר: **ובאת שמה והבאתם שמה**, לקובעם חובה שלא יהא אלא ברגל הראשון שקבע ושפגע בו.

יכול אם עבר רגל אבד ולא הביא, יכול יהיה עובר עליו משום **בל תאחר**?

תלמוד לומר: **אלה תעשו לה' במועדיכם**, הא אין עובר עליו משום בל תאחר עד שיעברו עליו רגלי שנה כולה.

עולותיכם -

עולת יחיד ועולת צבור.

וזבחיכם -

זבחי שלמי יחיד וזבחי שלמי צבור.

מעשרותיכם -

ר' עקיבא אומר:

בב' מעשרות הכתוב מדבר:

אחד מעשר דגן,

ואחד מעשר בהמה.

ותרומת ידכם -

אלו ביכורים, כענין שנאמר: **ולקח הכהן הטנא מידך והניחו לפני מזבח ה' אלוהיך** (דברים כ"ו).

ובכורות -

זה הבכור.

בקרכם וצאנכם -

אלו חטאות ואשמותך.
(סליק פיסקא)

פיסקא סד

[יב, ז]

ואכלתם שם לפני ה' אלהיכם -
במחיצה.

ושמחתם -

נאמר כאן **שמחה**,
ונאמר להלן **שמחה**,
מה **שמחה** האמורה להלן **שלמים**,
אף **שמחה** האמורה כאן **שלמים**.

בכל משלח ידכם -

בכל מה שאתם שולחים את ידיכם ברכה אשלח בו.

אתם ובתיכם -

זו אשתו.

אשר ברכך ה' אלוהיך -

הכל לפי הברכה הבא.
(סליק פיסקא)

פיסקא סה

[יב, ח]

לא תעשון -

עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות ועבודה בבכורות, משהוקם המשכן נאסרו הבמות
ועבודה בכהנים.

עד שלא באו לשילה הותרו הבמות, משבאו לשילה נאסרו הבמות.
באו לנוב וגבעון הותרו הבמות, באו לירושלים נאסרו הבמות, מכאן ואילך לא הותרו.

דבר אחר:

לא תעשון וגו' -

אנו מטלטלים את המשכן היום אנו אסורים בבמה, משנבוא לארץ אין אנו מטלטלים המשכן
ואין אנו מותרים בבמה.

ר' יהודה אומר:

יכול יהיה צבור מקריב בבמה?

תלמוד לומר: **איש**, היחיד מקריב בבמה ואין הצבור מקריב בבמה.

כל הישר בעיניו -

כל שנידר ונידב קרב בבמת יחיד וכל שאינו נידר ונידב אינו קרב בבמת יחיד.

דבר אחר:

פה היום -

אנו מקריבים חטאות ואשמות, משנבוא לארץ אין אנו מקריבים חטאות ואשמות.
(סליק פיסקא)

פיסקא סו

[יב, ט]

כי לא באתם עד עתה -

ליתן היתר בבמה.

אל המנוחה ואל הנחלה -

נחלה - זו שילה.

מנוחה - זו ירושלם, שנאמר: **זאת מנוחתי עדי עד פה אשב כי אותיה** (תילים קל"ב), **דברי רבי שמעון.**

ר' יהודה אומר:

חילוף הדברים.

(סליק פיסקא)

פיסקא סז

ועברתם את הירדן וישבתם בארץ -

רבי יהודה אומר:

שלוש מצוות נצטוו ישראל בשעת כניסתם לארץ:

למנות להם מלך,

ולבנות בית הבחירה,

ולהכרית זרעו של עמלק.

ואיני יודע איזה יקדים?

תלמוד לומר: **כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק** (שמות י"ז), כל שישב המלך על כס יה אתה

מכרית זרע עמלק.

ומניין שכסא יה זה המלך?

שנאמר: **וישב שלמה על כסא ה' למלך** (דהי"א כ"ט).
ועדין איני יודע איזה יקדים אם לבנות בית הבחירה אם להכרית זרעו של עמלק?
תלמוד לומר: **אשר ה' אלהיכם מנחיל אתכם וירשתם**.
ואומר: **ויהי כי ישב המלך בביתו וה' הניח לו מסביב מכל אויביו** (שמו"ב ז').
ואומר: **ויאמר דוד אל נתן אנכי יושב בבית ארזים וארון האלהים יושב בתוך היריעה** (שם).
היו שם שתי מחיצות מחיצות לקודש הקדשים ומחיצות לקדשים קלים.
(סליק פיסקא)

פיסקא סח

[יב, יא]

והיה המקום אשר יבחר ה' אלהיכם לשכן שמו שם עולותיכם -
עולת יחיד ועולת צבור.

וזבחיכם -

זבחי שלמי יחיד וזבחי שלמי צבור.

ומעשרותיכם -

רבי עקיבא אומר:

בשתי מעשרות הכתוב מדבר:

אחד מעשר דגן.

ואחד מעשר בהמה.

ותרומת ידכם -

אלו ביכורים.

ונדבותיכם -

לרבות נדרים ונדבות שלא יביא אלא אלו מן המובחר.

אין לי אלא נדרים ונדבות, מניין לרבות בכורות ומעשרות חטאות ואשמות?

תלמוד לומר: **מבחר נדריכם**.

רבי אומר:

אם נאמר למעלה למה נאמר למטה?

ראשונה לענין שילה שנייה לענין ירושלים.

(סליק פיסקא)

פיסקא סט

[יב, יב]

ושמחתם -

נאמרה כאן שמחה,
ונאמרה להלן שמחה,
מה שמחה האמורה להלן שלמים
אף שמחה האמורה כאן שלמים.

לפני ה' אלהיכם -

במחיצות.

אתם ובניכם ובנותיכם ועבדיכם ואמהותיכם -

חביב חביב קודם.

והלוי אשר בשעריכם כי אין לו חלק ונחלה אתכם -

כל מקום שאתה מוצא את הלוי הזה לומד תן לו מחלקו.
אין לו חלק תן לו מעשר עני,
אין לו מעשר עני תן לו שלמים.
(סליק פיסקא)

פיסקא ע

[יב, יג]

השמר לך -

בלא תעשה.

פן תעלה עולותיך -

ולא עולת גויים, דברי ר' שמעון.

ר' יהודה אומר:

ולא עולת גויים שהקדשו בחו"ל.

בכל מקום אשר תראה -

אבל מעלה אתה בכל מקום שיאמר לך הנביא, כדרך שהעלה אליהו בהר הכרמל.

כתוב אחד אומר: באחד שבטיך,

וכתוב אחד אומר: מכל שבטיך,

זו שרבי יהודה אומר:

כסף מכל שבטיכם,

בית הבחירה משבט אחד.

[יב, יד]

כי אם אל המקום אשר יבחר ה' באחד שבטיך שם תעלה עולתך -

אין לי אלא עולות, שאר קרבנות מניין?

תלמוד לומר: **ושם תעשה את כל אשר אנכי מצוך.**

ועדין אני אומר עולה שהיא בעשה ובלא תעשה, שאר קדשים שלא יהו בעשה ובלא תעשה מניין?

תלמוד לומר: **שם תעלה עולותיך**, עולה הייתה בכלל ולמה יצאת **להקיש** אליה ולומר לה, מה עולה מיוחדת שהיא בעשה ולא תעשה, כך כל שהיא בעשה הרי היא בלא תעשה.
(סליק פיסקא)

פיסקא עא

[יב, טו]

רק בכל אות נפשך -

במה הכתוב מדבר?

אם בבשר תאווה כבר אמור ואם באכילה כבר אמור, הא אינו מדבר בפסולי המוקדשים שיפדו. יכול יפדו מכל מום עובר? תלמוד לומר: **רק.**

תזבח ואכלת -

ולא גיזה.

בשר -

ולא חלב.

יכול יהיו אסורים לאחר זביחה?

תלמוד לומר: **כברכת ה' אלוהיך.**

יכול אם קדם מום קבוע להקדישם ונפדו יהיו אסורים?

תלמוד לומר: **רק**, מלמד שאין נשחטה אלא על מום קבוע.

אמרת קל וחומר הוא, ומה בכור שאינו נוהג בכל הוולדות ויוצא לחולין שלא בפדיון אינו נשחט אלא על מום קבוע, קדשים שהם נוהגים בכל הולדות ואינן יוצאים לחולין אלא בפדיון, אינו דין שלא יהיו נשחטים אלא על מום קבוע?!

לא, אם אמרת בבכור שכן קדושתו מרחם קדושתו חלה עליו על בעל מום קבוע, תאמר בקדשים שאין קדושתו מרחם ואין קדושה חלה עליהם על בעל מום קבוע?

תלמוד לומר: **אשר נתן לך בכל שעריך.**

[שעריך] **שעריך לגזרה שוה**,

מה **שעריך** האמורה להלן אין נשחטים אלא על מום קבוע,

אף **שעריך** האמור כאן אין נשחטים אלא על מום קבוע.

טמא יאכלנו -

אין לי טמא, טהור מנין?

תלמוד לומר **יאכלנו הטמא והטהור** יחדיו, מגיד הכתוב ששניהם אוכלים בקערה אחת.

יכול אף תרומה נאכלת בקערה אחת?

תלמוד לומר: **יחדיו יאכלנו**, זה נאכל מתוך קערה אחת ולא תרומה נאכלת מתוך קערה אחת.

יכול יהיו חייבים במתנות?

תלמוד לומר: **כצבי וכאיל**.

אוציאנו מכלל מתנות ולא אוציא מכלל חזה ושוק?

תלמוד לומר: **אך**, אי מה הצבי כולו מותר יכול אף זה כולו מותר?

תלמוד לומר: **רק**.

רבי שמעון אומר:

יכול כשם שנתנה תורה מחיצה בין קדשי קדשים לקדשים קלים בזמן שהם בעלי מומים, כך

נתנה תורה מחיצה בין קדשי קדשים לקדשים קלים שהם בעלי מומים?

תלמוד לומר: **כצבי וכאיל**, מגיד שכשם שלא נתנה תורה מחיצה בין צבי ואיל, כך לא נתנה

תורה מחיצה בין קדשי קדשים לקדשים קלים בזמן שהם בעלי מומים.

[יב, טז]

רק הדם לא תאכלו -

לאו אחד יש בו ולא שני לאווין בדם המוקדשים?

תלמוד לומר: **רק הדם לא תאכלו**, לאו אחד יש בו ואין בו שני לאווין.

כמים -

מה **מים** מותרים בהנאה

אף **דם** מותר בהנאה.

מה **מים** מכשיר את הזרעים,

אף **דם** מכשיר הזרעים.

מה **מים** פטורים מלכסות,

אף **דם** פטור מלכסות.

(סליק פיסקא)

פיסקא עב

[יב, יז]

לא תוכל לאכול בשעריך -

רבי יהושע בן קרחה אומר:

יכול אני אבל איני רשאי.

כיוצא בו אתה אומר: **ואת היבوسی יושבי ירושלים לא יכלו להורישם** (יהושע ט"ו)?
יכולים היו אבל אינן רשאים.

מעשר -

אין לי אלא טהור, טמא מניין?
תלמוד לומר: **דגנך** לקוח בכסף, מעשר מניין?
תלמוד לומר: **תרושך**.
אין לי אלא טהור, טמא מניין?
תלמוד לומר: **ויצהריך**.

ר' שמעון אומר:

מכלל שנאמר **לא אכלתי באוני ממנו ולא בערתי ממנו בטמא** (דברים כ"ו), היכן הוא מוזהר
איני יודע?
תלמוד לומר: **לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך תירושך ויצהריך**.
יכול הנותן במתנה יהא חייב?
תלמוד לומר: **לא תוכל לאכול בשעריך**, האוכל חייב ואין נותן במתנה חייב.

ר' יוסי אומר:

יכול לא יהיו חייבים אלא על טבל שלא הורם ממנו כלום, מניין הורם ממנו תרומה ולא הורם
ממנו מעשר ראשון, מעשר ראשון ולא הורם ממנו מעשר שני, שני ולא הורם ממנו מעשר עני
מניין?
תלמוד לומר: **לא תוכל לאכול בשעריך**.

רבי שמעון אומר:

לא בא הכתוב אלא ליתן מחיצה בין קדשי קדשים לקדשים קלים.

ותרומת ידך -

אלו הבכורים.
וכי מה בא הכתוב ללמדנו?
אם לאכול ביכורים חוץ לחומה, **קל וחומר ממעשר**.
ומה מעשר שמותר לזרים, האוכל ממנו חוץ לחומה עובר בלא תעשה, ביכורים שהם אסורים
לזרים האוכל מהם חוץ לחומה אינו דין שיהו עוברים בלא תעשה?!

נדבתך -

אלו תודה ושלמים.
וכי מה בא ללמדנו?
הא לא בא הכתוב ללמדנו אלא לאוכל ביכורים עד שלא קרא עליהם שהוא בלא תעשה.

ונדבתיך -

אלו תודה ושלמים.

וכי מה בא ללמדנו?

אם אוכל תודה ושלמים חוץ לחומה, **קל וחומר ממעשר**.

ומה מעשר שאין חייבים עליו משום פגול ונוטר וטמא, האוכל מהם חוץ לחומה עובר בלא תעשה, תודה ושלמים שהם חייבים עליהם משום פגול ונוטר וטמא, האוכל מהם חוץ לחומה אינו דין שהוא עובר בלא תעשה?!
הא לא בא הכתוב ללמדך אלא לאוכל תודה ושלמים לפני זריקת דם שהוא עובר בלא תעשה.

ובכורות -

זה הבכור.

וכי מה בא הכתוב ללמדנו?

אם לאכול בכור חוץ לחומה, **קל וחומר ממעשר**.

אם לפני זריקת דמים קל וחומר מתודה ושלמים, ומה תודה ושלמים שמותרים לזרים האוכל מהם לפני זריקת דם עובר בלא תעשה, בכור שאסור לזרים האוכל ממנו לפני זריקת דם אינו דין שיהא הוא עובר בלא תעשה, הא לא בא הכתוב ללמדך אלא לזר שאכל בשר בכור בין לפני זריקת דמים בין לאחר זריקת דמים שיהא עובר בלא תעשה.
(סליק פיסקא)

פיסקא עג

[יב, יז]

בקרד וצאנך -

זו חטאת ואשם.

וכי מה בא הכתוב ללמדנו?

אם לאוכל חטאת ואשם חוץ לחומה **קל וחומר ממעשר**.

לפני זריקת דמים קל וחומר מתודה ושלמים, לאחר זריקת דמים קל וחומר מן הבכור, ומה בכור שהן קדשים קלים האוכל ממנו לאחר זריקת דמים עובר בלא תעשה, חטאת ואשם שהם קדשי קדשים האוכל מהם (לפני זריקת דמים אינו דין שיהא עובר בלא תעשה, הא לא בא הכתוב ללמדך אלא לאוכל חטאת ואשם חוץ לקלעים שהוא עובר בלא תעשה.
(סליק פיסקא)

פיסקא עד

ונדריך -

זו עולה.

וכי מה בא הכתוב ללמדנו?

אם לאכול עולה חוץ לחומה **קל וחומר ממעשר**, לפני זריקת דמים קל וחומר מתודה ושלמים, לאחר זריקת דמים קל וחומר מן הבכור, חוץ לקלעים קל וחומר מחטאת ואשם, ומה חטאת

ואשם שמותרים באכילה האוכל מהם חוץ לקלעים עובר בלא תעשה, עולה שאסור באכילה האוכל ממנה חוץ לקלעים אינו דין שיהא עובר בלא תעשה!!
הא לא בא הכתוב ללמדך אלא לאוכל עולה לפני זריקת דמים ובין לאחר זריקת דמים, בין לפניו מן הקלעים בין חוץ לקלעים שעובר בלא תעשה.

[יב, יח]

כי אם לפני ה' אלוהיך תאכלנו -

זו שילה.

במקום אשר יבחר ה' -

זו ירושלים.

אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך -

חביב חביב קודם.

והלוי אשר בשעריך -

כל מקום שאתה סומך לוי הזה לומר תן לו מחלקו.

אין לו חלק תן לו ממעשר עני.

אין לו מעשר עני תן לו שלמים.

[יב, יט]

השמר לך -

בלא תעשה

פן -

בלא תעשה.

פן תעזוב את הלוי כל ימך -

אפילו שמטים ויובלות.

על אדמתך -

ולא בגולה.

(סליק פיסקא)

פיסקא עה

[יב, כ]

כי ירחיב ה' אלוהיך את גבולך -

עשה מצווה האמורה בענין שבשכרה ירחיב ה' את גבולך.

כאשר דבר לך -

ומה דבר לך?

את ארץ קיני וקניזי וקדמוני.

רבי אומר:

כבר אלו אמורים.

ומה דבר לך?

מפאת קדים עד פאת ים, דן אחד, יהודה אחד, אשר אחד.

ואמרה אכלה בשר כי תאוו נפשך לאכול בשר -

רבי שמעון אומר:

מגיד שבשר תאוו נאסר להם לישראל במדבר, ומשבאו לארץ התירו להם.

רבי עקיבא אומר:

לא בא הכתוב ללמד אלא מצוות האמורות כאן.

רבי אלעזר בן עזריה אומר:

לא בא הכתוב ללמד אלא דרך ארץ, שלא יאכל אדם בשר אלא לתאבון.

יכול יקח בשר מן השוק ויאכל?

תלמוד לומר: **וזבחת מבקרך ומצאנך**, הא אין אדם אוכל בשר עד שיהו לו בקר וצאן.

יכול יזבח כל צאנו וכל בקרו?

תלמוד לומר: **מבקרך** ולא כל בקרך, **מצאנך** ולא כל צאנך.

[יב, כא-כב]

כאשר צויתך -

מה קדשים בשחיטה אף חולין בשחיטה, אי מה קדשים במקום, אף חולין במקום?

תלמוד לומר: **כי ירחק ממך המקום וזבחת** ברחוק מקום אתה זובח ואי אתה זובח בקרוב

מקום, פרט לחולין שנשחטו בעזרה.

אין לי אלא תמימים, בעלי מומים מניין?

תלמוד לומר: **ושחטו פתח אהל מועד** (ויקרא ג').

יכול אף חיה ועוף פתח אהל מועד?

תלמוד לומר: **אותו** (שם) אותו פתח אהל מועד ואין חיה ועוף פתח אהל מועד.

אי מה קדשים בזמן אף חולין בזמן?

תלמוד לומר: **ואכלת בשעריך בכל אות נפשך**.

אי מה קדשים במחיצה אף חולין במחיצה?

תלמוד לומר: **ואכלת בשעריך בכל אות נפשך**.

אי מה קדשים בטהרה אף חולין בטהרה?

תלמוד לומר: **הטהור והטמא יאכלנו**.

אין לי אלא טמא, טהור מניין?

תלמוד לומר: **טהור יאכלנו**.

הטמא והטהור יאכלנו -

מגיד ששניהם אוכלים בקערה אחת.

יכול אף תרומה תהא נאכלת מתוך קערה אחת?

תלמוד לומר: **יחדיו יאכלנו**, זה נאכל מתוך קערה אחת.

יכול יהיו חייבים בחזה ושוק?

תלמוד לומר: **כצבי**.

אוציאו מכלל חזה ושוק ולא אוציאו מכלל שתי כליות ויותרת הכבד?

תלמוד לומר: **כאיל**.

אי מה צבי כולו מותר אף זה כולו מותר?

תלמוד לומר: **אך**, כאשר יאכל את הצבי ואת האיל.

רבי אלעזר הקפר אומר:

וכי מה בא הכתוב ללמדנו בין צבי לאיל?

אלא זה בא ללמדנו ונמצא למד, מה בהמה בשחיטה אף חיה בשחיטה, אבל עוף אינו אלא מדברי סופרים.

דבר אחר:

כאשר צויתך -

מלמד שנצטוו משה על הוושט ועל הקנה ועל רוב אחד בעוף ורוב שנים בבהמה.
(סליק פיסקא)

פיסקא עו

[יב, כג]

רק חזק לבלתי אכל הדם -

רבי יהודה אומר:

מגיד שהיו שטופים בדם קודם מתן תורה.

יכול אף משקבלו אותה בשמחה מהר סיני?

[תלמוד לומר **רק חזק**].

אמר רבי שמעון בן עזאי:

והרי ג' מצוות עשה בתורה כיוצא בזו, לומר מה דם שאין בכל המצוות קל ממנו הזהירך
הכתוב עליו שאר כל מצוות על אחת כמה וכמה.

רבי אומר :

כל מצווה שקבלו אותה ישראל בשמחה מהר סיני עדין עושים אותה בשמחה, וכל מצווה שלא קבלו אותה בשמחה אין עושים אותה בשמחה.

רבן שמעון בן גמליאל אומר :

כל מצווה שמסרו ישראל נפשם עליה בשעת השמד נוהגים אותה בפרהסיא, וכל מצווה שלא מסרו ישראל נפשם עליה בשעת השמד עדין היא מרופה בידם.

כי הדם הוא הנפש -

להגיד מה גרם.

ולא תאכל הנפש עם הבשר -

זה אבר מן החי.

והלא דין הוא, ומה בשר בחלב שמותר לבני נח אסור לישראל, אבר מן החי שאסור לבני נח אינו דין שיהא אסור לישראל!!
יפת תואר וכל הדומים לה יוכיחו שאסור לבני נח ומותר לישראל.
אף אתה אל תתמה על אבר מן החי שאעפ"י שאסור לבני נח שיהא מותר לישראל!!
תלמוד לומר : **לא תאכל הנפש עם הבשר,** זה אבר מן החי.

רבי חנינא בן גמליאל אומר :

זה הדם מן החי.

לא תאכלנו -

לרבות בשר בחלב.

והרי דין הוא, ומה נבילה שאין חייבים על בשולה חייבים על אכילתה, בשר בחלב שחייבים על בשולה אינו דין שחייבים על אכילתו!!
כלאי זרעים יוכיחו, שחייבים על זריעתן ואין חייבים על אכילתם.
ואף אתה אל תתמה על בשר בחלב שאעפ"י שחייבים על בשולם לא יהיו חייבים על אכילתו!!
תלמוד לומר : **לא תאכלנו** לרבות בשר בחלב.

רבי אליעזר אומר :

ומה פסח שאין חייבים על בשולו חייבים על אכילתו, בשר בחלב שחייבים על בשולו אינו דין שחייבים על אכילתו?
פיטום הקטורת יוכיח שחייבים על פטומה ואין חייבים על ריחה.
ואף אתה אל תתמה על בשר בחלב, שאעפ"י שחייבים על בשולו שלא יהו חייבים על אכילתו!!
תלמוד לומר : **לא תאכלנו,** לרבות בשר בחלב.

רבן גמליאל אומר :

הרי הוא אומר **רק חזק לבלתי אכול הדם**, מה דם שאינו בכל המצוות קל ממנו הזהירך הכתוב עליו שאר מצוות על אחת כמה וכמה.
(סליק פיסקא)

פיסקא עז

[יב, כו]

רק קדשיך אשר יהיו לך -

במה הכתוב מדבר?

אם בקדשי ארץ ישראל הרי כבר אמור, הא אינו מדבר אלא בקדשי חו"ל.

תשא ובאת -

שחייב בטפול הבאתו עד שיביאם לבית הבחירה.

רבי יהודה אומר:

עד שיביאם עד באר הגולה חייב באחריותם, מבאר הגולה ואילך אין חייב באחריותם.

יכול אף מעשר ובכור?

תלמוד לומר: **נדריך**, קדשים שהם באים בנדר ונדבה יצאו בכור ומעשר שאין באים בנדר ונדבה.

יכול שאני מוציא חטאת ואשם?

תלמוד לומר: **קדשיך**.

מי לחשך להביא את חטאת ואשם ולהוציא את בכור ומעשר?

אחר שריבה הכתוב ומיעט, מביא אני חטאת ואשם שאין להם פרנסה אלא במקומם, ומוציא אני בכור ומעשר שיכולים לפרנס בכל מקום.

רבי עקיבא אומר:

בתרומה הכתוב מדבר.

תשא ובאת -

יכול אף בכור ומעשר?

תלמוד לומר: **ונדריך**.

יכול יהיה מעשר בהמה נוהג בשותפות?

תלמוד לומר: **אשר יהיו לך**.

יכול שאני מוציא את האחים שקנו בתפיסת הבית ואחר כך חלקו?

תלמוד לומר: **אשר לך**.

בן עזאי אומר:

יכול יהיה מעשר בהמה נוהג ביתום?

תלמוד לומר: **רק קדשיך**.

(סליק פיסקא)

פיסקא עח

[יב, כז]

ועשית עולותיך הבשר והדם -

מקיש דם לבשר.

ר' יהושע אומר:

אם אין דם אין בשר, אם אין בשר אין דם.

ר' אליעזר אומר:

ודם זבחיך ישפך -

אע"פ שאין בשר, הא מה אני מקיים **ועשית עולותיך הבשר והדם**?

מקיש דם לבשר, מה דם בזריקה אף בשר בזריקה.

יכול יהא עומד ברחוק ועומד וזורק?

תלמוד לומר: **וערך הכהן אותם** (ויקרא א), עומד בקרוב וסודרו על גבי מערכה.

מכלל שנאמר: **והקטיר הכהן את הכל** (שם), לרבות את העצמות ואת הגידים והקרניים

והטלפים.

יכול אפילו שפרשו?

תלמוד לומר: **ועשית עולתך הבשר והדם**.

ועשית עולותיך -

יכול יחלוץ גידים ועצמות ויחלץ בשר ויעלה הדם לגבי מזבח?

תלמוד לומר: **את הכל**.

הא כיצד?

מחוברים יקריבו, פרשו אפילו בראשו של מזבח ירדו.

מנין לכל הקדשים שיהו טעונים מתן דמים ויסוד ושפיכה אחת על גבי המזבח?

תלמוד לומר: **ועשית עולותיך הבשר והדם**.

ומנין למעשר ופסח שאם נתנו במתנה אחת שכיפר?

שנאמר: **ועשית עולותיך הבשר והדם**.

ומנין למעשר ופסח שלא ינתנו במתנה אחת?

תלמוד לומר: **ודם זבחיך ישפך**.

רבי ישמעאל אומר:

בתרומת קדשים הכתוב מדבר.

תשא ובאת אל המקום -

הרי הוא בא אל המקום מה יעשה לו?

תלמוד לומר: **ועשית עולותיך,**

מה **עולה** טעונה הפשט ונתוח וכליל לאשים,

אף **תרומה** כיוצא בה.

ומה **עולה** טעונה מתן יסוד ושפיכה אחת על גבי המזבח,

אף **תמורתה** כיוצא בה.

ומה **עולה** פקעו איברים מעל גבי המזבח מחזירים למערכה,

אף **תמורה** כיוצא בה, פקעו איברים מעל גבי המזבח מחזירים למערכה.

כל הקדשים אינן מותרים באכילת בשר אלא לאחר זריקת דמים

אף **תמורתם** כיוצא בהם אינן מותרות באכילת בשר אלא לאחר זריקת דמים.

(סליק פיסקא)

פיסקא עט

[יב, כח]

שמור ושמעת -

אם שמעת מעט סופך לשמוע הרבה,

אם שמרת מעט סופך לשמור הרבה,

אם שמרת מה ששמעת סופך לשמור מה שלא,

שמרת מה שבידך סופך לשמור לעתיד לבא.

דבר אחר:

זכה אדם ללמוד תורה זוכה לו ולדורותיו עד סוף כל הדורות

דבר אחר:

שמור ושמעת -

כל שאינו בכלל משנה אינו בכלל מעשה.

את הדברים האלה אשר אנכי מצוך -

שתהא מצווה קלה חביבה עליך כמצוה חמורה.

כי תעשה הטוב והישר -

הטוב - בעיני שמים.

והישר - בעיני אדם, דברי ר' עקיבא.

רבי ישמעאל אומר:

הישר - בעיני אדם,

והטוב - בעיני שמים.

וכן הוא אומר: **ומצא חן ושכל טוב בעיני אלוהים ואדם** (משלי ג').

(סליק פיסקא)

פיסקא פ

[יב, כט]

כי יכרית ה' אלוהיך את הגוים אשר ה' אלוהיך נותן לך -

עשה מצווה אחת האמורה בענין שבשכרה יכרית ה' אלוהיך את הגוים.

אשר אנכי מביא אתכם שמה -

בשכר שתבוא ותירש, שנאמר: **וירשת אותם.**

וישבת בארצם -

מכלל שנאמר: **וירשת**, יכול אי אתה רשאי להוסיף על הבנין?

תלמוד לומר: **וישבת בעריהם**, כל מקום שאתה רוצה לבנות בנה.

וירשת אותם -

מעשה בר' יהודה בן בתירה ור' מתיא בן חרש ור' חנינא בן אחי ר' יהושע ור' יונתן שהיו

יוצאים חו"ל והגיעו לפלטום וזכרו את ארץ ישראל זקפו עיניהם וזלגו דמעותיהם וקרעו

בגדיהם וקראו המקרא הזה: **וירשת אותם וישבת בארצם**, וחזרו ובאו למקומם, אמרו:

ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות שבתורה.

ומעשה בר' אלעזר בן שמוע ורבי יוחנן הסנדלר שהיו הולכים לנציבים אצל רבי יהודה בן

בתירה ללמוד הימנו תורה והגיעו לציידן וזכרו את ארץ ישראל זקפו עיניהם וזלגו דמעותיהם

וקרעו בגדיהם וקראו המקרא הזה: **וירשתם אותם וישבתם בארצם**, חזרו ובאו להם

למקומם, אמרו: ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות שבתורה.

(סליק פיסקא)

פיסקא פא

[יב, ל]

השמר לך -

בלא תעשה.

פן -

בלא תעשה.

פן תנקש אחריהם -

שמא תמשך אחריהם, או שמא תדמה להם, או שמא תעשה כמעשיהם ויהיו לך למוקש.

אחרי השמדם מפניך -

מפני מה אני משמידם מפניך?

שלא תעשה כמעשיהם ויבואו אחריים וישמדו מפניך.

ופן תדרוש לאלהיהם לאמר -

שלא תאמר הואיל והם יוצאים באבטיגא, [אף אני יוצא באבטיגא],

הואיל ויוצא בארגמן אף אני אבוא בארגמן,

הואיל והם יוצאים בתולסין אף אני אצא בתולסין :

ואעשה כן גם אני -

יש כן לעבודה ויש כן למתעבד.

מכאן אמרו:

בדבר שמקריבים אותו לגבי מזבח אין מקריבים אותו לעבודה זרה, ואם המקריב אותו לעבודה זרה חייב.

דבר שמקריבים אותו לעבודה זרה אם הקריבו למזבח כיוצא בו פטור.

יכול יהיו מקריבים חטאות ואשמות?

תלמוד לומר: **כי כל תועבת ה' אשר שנה עשו לאלהיהם**, לא נתכוונו להקריב אלא דבר

שהקב"ה שונא, שנאמר: **כי גם את בנייהם ואת בנותיהם**.

אין לי אלא בנים ובנות, אבות ואמהות מניין?

תלמוד לומר: **כי גם את בניכם ואת בנותיכם**.

אמר רבי יעקב:

אני ראיתי גוי אחד שכפתו לאביו והניחו לפני כלבו ואכלו.

(סליק פיסקא)

ספרי ראה פרק יג

פיסקא פב

[יג, א]

כל הדבר אשר אנכי מצווה אתכם -

שתהא עליך מצווה קלה חביבה עליך כמצווה חמורה.

אותו תשמרו לעשות -

רבי אליעזר בן יעקב אומר:

ליתן לא תעשה על כל עשה האמור בפרשה.

לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו -

מכאן אמרו:

הניתנים במתנה אחת שנתערבו בניתנים במתנה אחת, ינתנו במתנה אחת.

דבר אחר:

לא תוסף עליו -

מנין שאין מוסיפים לא על הלולב ולא על הציצית?

תלמוד לומר: **ולא תוסיף עליו**.

ומנין שאין פוחתים מהם?

תלמוד לומר: **לא תגרע ממנו**.

ומנין שאם פתח לברך ברכת כוהנים שלא יאמר הואיל ופתחתי לברך אומר: **ה' אלהי**

אבותיכם יוסיף עליכם וגו'?

תלמוד לומר: **דבר**, אפילו דבר **לא תוסף עליו**.

(סליק פיסקא)

פיסקא פג

[יג, ב]

כי יקום בקרבך נביא או חולם חלום -

מה **משה** בכה אמר,

אף **נביאים** בכה אמר.

ומה **משה** אמר מקצת וקיים,

אף **נביאים** אמרו מקצת וקיימו מקצת.

ומה **משה** אמר כלל ופרט,

[אף **נביאים** אמרו כלל ופרט].

אי מה **משה** בן שמונים ובן עמרם,

אף שאר הנביאים כך?!
תלמוד לומר: **נביא** מכל מקום.

או חולם חלום -

מכלל שנאמר למשה **פה אל פה אדבר בו** (במדבר י"ב), יכול שאר הנביאים כך?
תלמוד לומר: **או חולם חלום**.

בקרבך -

לרבות האשה:

ונתן אליך אות -

בשמים.

וכן הוא אומר: **אם טל יהיה על הגיזה לבדה וגו' ויעש אלוהים כן בלילה ההוא** (שופטים ו').
(סליק פיסקא)

פיסקא פד

[יג, ג]

ובא האות והמופת אשר דבר אליך וגו' -

א"ר יוסי הגלילי:

ראה עד היכן הגיע הכתוב לסוף עובדי עבודה זרה ונתן להם ממשלה להעמיד אפילו חמה
ולבנה כוכבים ומזלות אל תשמע להם, מפני מה?
כי מנסה ה' אלהיכם אתכם לדעת הישכם אוהבים.

אמר ר' עקיבא:

חס ושלום שמא יעמיד הקב"ה חמה ולבנה ומזלות לעובדי עבודה זרה, הא אינו מדבר אלא
במי שהיו נביאי אמת בתחילה וחזרו להיות נביאי השקר כחנניה בן עזור לא תשמע אל דברי
הנביא ולא תחזור בו.

[יג, ד]

או אל חולם חלום ההוא -

ולא חשוד למפרע, **כי מנסה ה' אלהיכם אתכם לדעת הישכם אוהבים וגו'.**

(סליק פיסקא)

פיסקא פה

[יג, ה]

אחרי ה' אלהיכם תלכו -

זה עשה.

ואותו תיראו -

שיהא מוראו עליכם.

ואת מצותיו תשמורו -

זו מצוות לא תעשה.

ובקולו תשמעו -

ולא בקול נביאיו.

ואותו תעבדו -

בתורתו עבדהו ובמקדשו.

ובו תדבקון -

הפרישו עצמכם מעבודה זרה ודבקו במקום.

(סליק פיסקא)

פיסקא פו

[יג, ו]

והנביא ההוא -

ולא אנוס.

או חולם החלום ההוא –

ולא מוטעה.

יומת כי דבר סרה על ה' אלהיכם -

והרי דברים קל וחומר, ומה המזייף דברי חברו חייב מיתה המזייף דבריו של מקום על אחת כמה וכמה.

המוציא אתכם מארץ מצרים -

אפילו אין לו עליך אלא שהוציאך מבית עבדים די.

ויפדך מבית עבדים -

אפילו אין לו עליך אלא שפדאך מבית עבדים די.

להדיחך מן הדרך -

נאמר כאן **הדחה**,

ונאמרה להלן **הדחה**,

מה **הדחה** האמורה להלן **בסקילה**,

אף **הדחה** האמורה כאן **בסקילה**.

רבי שמעון אומר :

אין מיתתו של זה אלא בחנק.

דבר אחר :

להדיחך מן הדרך -

זו מצוות עשה.

אשר צוך ה' אלוהיך -

זו מצוות לא תעשה.

ללכת בה -

ולא האומר מקצת ומשייר מקצת.

ובערת הרע מקרבך -

בער עושי רעות מישראל.

(סליק פיסקא)

פיסקא פז

[יג, ז]

כי יסיתך אחיך בן אמך -

אין הסתה אלא טעות, שנאמר : **אשר הסתה אותו איזבל אשתו** (מלכ"א כא).

אחרים אומרים :

אין הסתה אלא גירוי, שנאמר : **ועתה שמע נא אדוני המלך אם ה' הסיתך בי ירח מנחה**

(שמו, א כ"ו).

מכלל שנאמר : **לא יומתו אבות על בנים ובנות לא יומתו על אבות** (דברים כ"ד), למדנו שאין

מעידים זה על זה.

אחיך -

זה אחיך מאביך.

בן אמך -

זה בן אמך.

או בנך -

זה בנך מכל מקום.

או בתך -

זו בתך מכל מקום.

או אשת -

זו ארוסה.

חיקך -

זו נשואה.

או רעך -

זה הגר.

אשר כנפשך -

זה אביך.

בסתר לאמר -

מלמד שאין אומרים דבריהם אלא בסתר.

וכן הוא אומר: **בנשף בערב יום באישון לילה ואפילה** (משלי ז'), אבל דברי תורה אין נאמרים אלא בפרהסיא.

וכן הוא אומר: **חכמות בחוץ תרונה וגו'** (שם א):

נלכה ונעבדה -

רבי יוסי הגלילי אומר:

הרי זה דבר גנאי לישראל, שאומות העולם אין מניחים מה שמסרו להם אבותיהם וישראל מניחים מה שמסרו להם אבותיהם והולכים ועובדים ע"ז.

(סליק פיסקא)

פיסקא פח

[יג, ח]

מאלהי העמים אשר סביבותיכם הקרובים -

מה קרובים אתה יודע מה הן רחוקים.

מקצה הארץ ועד קצה הארץ -

אלו חמה ולבנה שמהלכים מסוף העולם ועד סופו.

(סליק פיסקא)

פיסקא פט

[יג, ט]

לא תאבה לו ולא תשמע אליו -

מכלל שנאמר: **ואהבת לרעך כמוך** (ויקרא י"ט), יכול אתה אוהב לזה?

תלמוד לומר: **לא תאבה לו**.

מכלל שנאמר **עוזב תעזוב עמו** (שמות כ"ג), יכול אתה עוזב עם זה?

תלמוד לומר: **ולא תשמע**.

מכלל שנאמר: **לא תעמוד על דם רעך** (ויקרא י"ט), יכול אי אתה רשאי לעמוד על דמו של זה?

תלמוד לומר: **ולא תחוס עינך עליו**.

ולא תחמול -

לא תלמוד עליו זכות.

ולא תכסה עליו -

אם אתה יודע לו חובה אין אתה רשאי לשתוק.

ומניין שיוצא מבית דין חייב שאין מחזירים אותו לזכות?

תלמוד לומר: **כי הרוג תהרוג**.

ומניין ליוצא מבית דין זכאי שמחזירים אותו לחובה?

תלמוד לומר: **תהרגנו**.

ידך תהיה בו בראשונה להמיתו -

מצווה ביד הניסת שימית ואח"כ ביד כל אדם, שנאמר: **ויד כל העם באחרונה**.

(סליק פיסקא)

פיסקא צ

[יג, יא]

וסקלתו באבנים ומת -

יכול באבנים מרובות?

תלמוד לומר : **באבן**.
אי באבן יכול באבן אחת?
תלמוד לומר : **באבנים**, אמור מעתה לא מת בראשונה ימות בשנייה.

כי בקש להדיחך -
נאמר כאן **הדחה**,
ונאמר להלן **הדחה**,
מה **הדחה** האמורה להלן **בסקילה**,
אף **הדחה** האמורה כאן **בסקילה**.

מעל ה' אלוהיך המוציאך וגו' -
אפילו אין לו עליך אלא שהוציאך מארץ מצרים די.

(סליק פסקא)

פיסקא צא

[יג, יב]

וכל ישראל ישמעו ויראון -

משמרים אותו עד הרגל וממיתים אותו ברגל, שנאמר : **וכל העם ישמעו ויראו** (דברים י"ז),
דברי ר' עקיבא.

ר' יהודה אומר :

אין מענים בבית דין אלא זה בלבד, ומנין לאומר אעבוד אלק ואעבוד נלך ונעבוד אלק ואזבח
נלך ונזבח, או אלק ואקטיר נלך ונקטיר אלק ואנסך נלך וננסך אשתחווה אלק ואשתחווה נלך
ונשתחווה?

תלמוד לומר : **לא תוסיפו לעשות כדבר הרע הזה בקרבך**, לא כדבר ולא כרע הזה.
יכול אף המגפף והמנשק והמרחיץ והמרבץ והסך והמלביש והמנעיל והמעטיף?
תלמוד לומר : **הזה** בסקילה ואין כל אלו בסקילה.

(סליק פסקא)

פיסקא צב

[יג, יג]

כי תשמע -

ולא החוזר מהמצות.

יכול יהיה רטוש?

תלמוד לומר : **ודרשת וחקרת ושאלת היטב**.

וּדְרֹשֶׁת - מן התורה.

וְחִקְרֹת - מן העדים.

וְשִׁאלַת - מן התלמיד.

בִּאֲחַת עֵרִיד -

עיר אחת עושים עיר הנדחת ואין עושים ג' עיירות נדחות.

יכול אף לא שתיים?

תלמוד לומר : **בִּאֲחַת עֵרִיד.**

אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נוֹתֵן לְךָ -

בכל מקום.

לשבת שם -

בארץ פרט לירושלים שלא נתנה לבית דירה.

(סליק פיסקא)

פִּיסקָא צג

[יג, יד]

יֵצְאוּ אֲנָשִׁים -

ולא נשים.

אֲנָשִׁים -

ולא קטנים.

אֲנָשִׁים - אין פחות משנים.

בְּנֵי בְלִיעַל -

בני אדם שפרקו עולו של מקום.

מִקְרִבֶּךָ -

ולא מן הספר.

וַיִּדְּיָחוּ אֶת יוֹשְׁבֵי עִיר -

ולא את יושבי עיר אחרת.

לֵאמֹר -

בהתראה נלכה ונעבדה אלוהים אחרים.

[יג, טו]

וּדְרֹשֶׁת וְחִקְרַת -

מכלל שנאמר: **והוגד לך ושמעת ודרשת היטב** (דברים י"ז), **היטב היטב** לגזירה שוה, מלמד שבדקים אותו בשבע חקירות בדיקות מנין? תלמוד לומר: **והנה אמת נכון הדבר**. אם סופינו לרבות בבדיקות, מה תלמוד לומר חקירות? אמר אחד איני יודע עדותן בטלה, בדיקות אמר אחד איני יודע ואפילו ב' אומרים אין אנו יודעים, עדותם קיימת. אחד חקירות ואחד בדיקות בזמן שמכחישים זו את זו עדותם בטלה.

והנה אמת נכון -

לרבות גרים ועבדים משוחררים.

(סליק פיסקא)

פיסקא צד

[יג, טז]

הכה תכה -

מנין לא יכולת להמיתו במיתה האמורה בו המיתו באחת מכל מיתות האמורות בתורה בין חמורות בין קלות? תלמוד לומר: **הכה תכה**. מנין שלא ירד ויצא? תלמוד לומר: **הכה תכה**.

את יושבי העיר הזאת -

ולא יושבי עיר אחרת.

מכאן אמרו:

החמרת והגמלת העוברת ממקום למקום ולנה בתוכה והודחה עימהם אם נשתהא שם ל' יום הר היא בסייף וממונם אבד, פחות מכאן הם בסקילה וממונם פלט.

החרם אותה -

פרט לנכסי צדיקים שבחוצה לה.

ואת כל אשר בה -

לרבות נכסי צדיקים שבתוכה.

מכאן אמרו:

נכסי צדיקים שבתוכה אבודים ושבחוצה לה פלוטים, ושל רשעים בין מתוכה ובין בחוצה לה אבודים.

ואת בהמתה -

ולא בהמת הקדש.

(סליק פיסקא)

פיסקא צה

[יג, יז]

ואת כל שללה -

לרבות נכסי רשעים שבחוצה לה.

אל תוך רחובה -

אין לה רחוב עושין לה רחוב, היה רחוב לחוצה לה מנין שכונסים אותו לתוכו? תלמוד לומר: **אל תוך רחובה**.

ושרפת באש את העיר ואת כל שללה כליל -

ולא שלל שמים.

מכאן אמרו:

ההקדשות שבתוכה יפדו, תרומות ירקבו, מעשר שני וכתבי הקודש יגנוזו.

כליל לה' אלוהיך -

וכן הוא אומר: **וישבע יהושע ביום ההוא לאמר ארור האיש לפני ה' וגו'** (יהושע ו'), וכי אין אנו יודעים שיריחו שמה? אלא שלא יבנו אותה ויקראו שמה יריחו.

בבכורו ייסדנה ובצעירו יציב דלתיה (שם) –

יכול שוגג?

תלמוד לומר: **כדבר ה' אשר דבר ביד יהושע בן נון** (מלכ"א ט"ז). אמור מעתה מזיד היה.

(סליק פיסקא)

פיסקא צו

לא תבנה עוד -

לא תעשה אותה אפילו גנות ופרדסים, אפילו שובך יוני הרדסאות **כדברי ר' עקיבא**.

[יג, יח]

ולא ידבק בידך מאומה מן החרם -

מכאן אמרו:

נטל מקל או מלגז או כרכר או שרביט כולם אסורים בהנאה.

מה יעשה להם?

יוליכם לים המלח.

כללו של דבר: כל הנהנה מעבודה זרה יוליך הנאה לים המלח.

למען ישוב ה' מחרון אפו -

כל זמן שעבודה זרה בעולם חרון אף בעולם, נסתלקה עבודה זרה נסתלק חרון.

ונתן לך רחמים ורחמך והרבך -

רבן גמליאל ברבי אומר:

כל זמן שאתה מרחם על הבריות מרחמים עליך מן השמים.

כאשר נשבע לאבותיך -

הכל בזכות אבותיך:

[יג, יט]

כי תשמע בקול ה' אלוהיך -

מכאן אמרו:

התחיל אדם לשמוע קמעה סופו משמיעים לו הרבה.

לשמור את כל מצותיו אשר אנכי מצוך היום -

שתהא מצווה קלה חביבה עליך כחמורה כי **בך בחר ה' אלוהיך**.

זו שאמר ר' ישמעאל:

הישר בעיני שמים.

(סליק פיסקא).

ספרי ראה פרק יד

[יד, א]

בנים אתם לה' אלהיכם -

רבי יהודה אומר:

אם נוהגים אתם כבנים הרי אתם בנים ואם לאו אין אתם בנים.

רבי מאיר אומר:

בין כך ובין כך **בנים אתם לה' אלהיכם.**

וכן הוא אומר: **והיה מספר בני ישראל כחול הים** (הושע ב').

לא תתגודדו -

לא תעשו אגודות אלא היו כולכם אגודה אחת.

וכן הוא אומר: **ואגודתו על ארץ יסדה** (עמוס ט').

דבר אחר:

לא תתגודדו -

לא תתגודדו כדרך שאחרים מתגודדין, שנאמר: **ויתגודדו כמשפטם בחרבות** (מלכ"א י"ח).

ולא תשימו קרחה -

יכול לא יהיו חייבים אלא בין העינים בלבד, מנין לרבות את כל הראש?

תלמוד לומר: **בראשם** (ויקרא כ"א), לרבות את כל הראש.

יכול הכהנים שריבה בהם הכתוב מצוות יתרות חייבים על כל קרחה וקרחה, וחייבים על

הראש כבין העינים אבל ישראל שלא ריבה בהם הכתוב מצוות יתרות לא יהו חייבים אלא

אחת ולא יהיו חייבים אלא בין העינים בלבד?

תלמוד לומר: **קרחה קרחה לגזירה שוה.**

מה **קרחה** האמורה בישראל חייבין על כל קרחה וקרחה וחייבין על כל הראש כבין העינים

ומה **קרחה** האמורה בישראל אין חייבים אלא על המת בלבד, אף **קרחה** האמורה בכהנים אין

חייבים אלא על המת.

(סליק פיסקא)

פיסקא צז

[יד, ב]

כי עם קדוש אתה לה' אלוהיך -

קדושה שהיא עליך היא גרמה לך

דבר אחר:

לא תגרום לעם אחר להיות קדוש.
כיוצא בו: **כי בו בחר ה' וגו'** (דברים י"ח).
כי יעקב בחר לו יה להיות לו לעם סגולה ישראל לסגלתו (תילים קל"ה)

דבר אחר:
כי עם קדוש אתה -
קדושת עצמך.

ובך בחר ה' אלוהיך להיות לו לעם סגולה מכל העמים -
מלמד שכל אחד ואחד מישראל לפני הקב"ה ככל אומות העולם.
יכול אף מאבות הראשונים?
תלמוד לומר: **מכל העמים אשר על פני האדמה.**
אמור מעתה משלפניו ומלאחריו ולא מאבות הראשונים.

(סליק פיסקא)

פיסקא צח
[יד, ו]
כל בהמה מפרסת וגו' -
עד שיהו בה ג' סימנים הללו אינה מותרת באכילה.

אבא חנן אומר משום ר' אליעזר:
השסועה מין חיה.

אמר ר' יאשיה:
כל מקום שנאמר ציפור, בטהור הכתוב מדבר.

אמר ר' יצחק:
עוף טהור נקרא עוף ונקרא ציפור, והטמא אין נקרא אל עוף בלבד.

(סליק פיסקא)

פיסקא צט
[יד, ג]
לא תאכל כל תועבה -
ר' אליעזר אומר:

מנין לצורם אוזן של בכור ואכל ממנה שעובר בלא תעשה?

תלמוד לומר : **לא תאכל כל תועבה**.

אחרים אומרים :

בפסולי המוקדשים הכתוב מדבר.

נאמר כאן **תועבה**,

ונאמר להלן **לא תזבח לה' אלוהיך שור ושה** [וגו' כי תועבת ה' אלוהיך הוא] (דברים י"ז).

מה **תועבה** האמורה להלן בפסולי המוקדשים הכתוב מדבר,

אף **תועבה** האמורה כאן בפסולי המוקדשין הכתוב מדבר.

(סליק פיסקא)

פיסקא ק

[יד, ד]

זאת הבהמה אשר תאכלו שור שה כבשים ושה עזים איל וצבי ויחמור -

מלמד שחיה בכלל בהמה.

מנין שאף בהמה בכלל חיה?

תלמוד לומר : **זאת החיה** (ויקרא יא).

מלמד שחיה קרויה בהמה ובהמה קרויה חיה, מלמד שבהמה טמאה מרובה מטהורה בכל

מקום הכתוב פורט את המועט?

תלמוד לומר : **זאת הבהמ' איל וצבי ויחמור**.

רבי יוסי אומר :

תאו -

זה שור הבר.

(סליק פיסקא)

פיסקא קא

[יד, ו]

וכל בהמה מפרסת פרסה -

עד שיהיו בה ג' סימנים הללו אינה מותרת באכילה, לפי שמצינו שריבה הכתוב טריפה כעין

טריפות אף אני ארבה את הפסול כעין פסולים, ואיזה?

זה החורש בשור וחמור ובמוקדשים?

תלמוד לומר : **שור שה כשבים ושה עזים תאכלו**.

מרבה אני את אלו, ועדין לא ארבה אני את הרובע ואת הנרבע, מוקצה ונעבד, אתנן ומחיר

וכלאים?

תלמוד לומר : **שור שה כשבים**.

מרבה אני את אלו, ועדין לא ארבה אני את שנעבד בה עבירה על פי עד אחד, או ע"פ הבעלים?
תלמוד לומר: **שור שה כשבים תאכלו**.

מרבה אני את אלו ועדין לא ארבה את שנעבדה בו עבירה על פי שנים עדים, ועדין לא נגמר דינו?

תלמוד לומר: **שור שה כשבים תאכלו**.

מרבה אני את אלו שגדלו בטהרה, ועדין לא ארבה את ולד טריפה שינקה מן הכשרה?
תלמוד לומר: **בבהמה**.

מרבה אני את ולד טריפה שינקה מן הכשרה, ועדין לא ארבה את ולד טריפה שינקה מן בהמה טהורה עם הטמאה?
תלמוד לומר: **בבהמה**.

כל בהמה בבהמה תאכלו -

לרבות שיליא.

יכול אפילו יצאת מקצתה?

תלמוד לומר: **אותה**.

אותה תאכלו -

אותה באכילה ואין בהמה טמאה באכילה.

אין לי אלא בעשה, מניין אף בלא תעשה?

תלמוד לומר: **את הגמל ואת הארנבת [ואת] השפן והחזיר, מבשרם לא תאכלו**.

אין לי אלא אלו בלבד, שאר בהמה טמאה מניין?

ודין הוא, ומה אלו שיש בהם סימני טהרה הרי הן בלא תעשה, שאר בהמה טמאה שאין בהם סימני טהרה אינו דין שיהו בלא תעשה על אכילתן?!

נמצא **הגמל והארנבת והשפן והחזיר** מן הכתוב ושאר בהמה טמאה **מקל וחומר**.

נמצא מצוות עשה שלהם מן הכתובין ומצוות לא תעשה מקל וחומר.

(סליק פיסקא)

פיסקא קב

[יד, ז]

אך את זה לא תאכלו -

אמר ר' עקיבא:

וכי משה קניגי ובלסטר היה, מכאן תשובה לאומרים אין תורה מן השמים.

(סליק פיסקא)

פיסקא קג

[יד, יא]

כל צפור טהורה תאכלו -

מכלל שנאמר **וצוה הכהן ולקח למטהר** (ויקרא י"ד), יכול כשם ששחוטה אסורה כך משולחת אסורה?

תלמוד לומר: **כל צפור טהורה תאכלו**.

או כשם שמשולחת מותרת כך שחוטה מותרת?

תלמוד לומר: **וזה אשר תאכלו מהם**.

[יד, יב]

את הנשר ואת הפרס והעזניה -

ר' עקיבא אומר:

נאמר כאן **נשר**,

ונאמר להלן **נשר**,

מה **נשר** האמור להלן **עשה**, כל האמור בנשר בל תאכיל ובל תאכל,

אף **נשר** האמור כאן **עשה**, כל האמור בנשר בל תאכיל ובל תאכל.

[יד, יג]

[והראה ואת האיה והדיה למינה] -

ר' שמעון אומר:

נאמר כאן **איה**,

ונאמר להלן **איה**,

מה **איה** האמור כאן **עשה את הראה** מין איה,

אף **איה** האמורה להלן **עשה** את הראה מין איה.

(סליק פיסקא)

פיסקא קד

[יד, כא]

לא תאכלו כל נבלה -

אין לי אלא נבלה, טריפה מניין?

תלמוד לומר: **נבלה כל נבלה**.

לגר אשר בשעריך -

מלמד שנותנה במתנה לגר תושב.

מניין אף לנכרי?

תלמוד לומר: **לנכרי**.

ומניין שמכרה לגר תושב?

תלמוד לומר: **או מכור**.

ומנין אף לנכרי?
תלמוד לומר: **לנכרי** כשתמצי לומר מוכר ונותנה במתנה לנכרי ולגר תושב.

ר' יהודה אומר:
דברים ככתבם, דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור אי אתה רשאי לנהוג היתר בפניהם.

כי עם קדוש אתה לה' אלוהיך -
קדש את עצמך.

לא תבשל גדי בחלב אמו -
ג' פעמים, פרט לחיה ועוף ובהמה טמאה.

ר' יוסי הגלילי אומר:
נאמר **לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך**, יצא עוף שאין לו חלב אם.

דבר אחר:
לא תבשל גדי בחלב אמו-
למה נאמר ג' פעמים?
כנגד ג' בריתות שכרת הקב"ה עם ישראל:
אחת בחורב,
ואחת בערבות מואב,
ואחת בהר גריזים ובהר עיבל.

(סליק פיסקא)

פיסקא קה

[יד, כב]

עשר תעשר -

מלמד שאין מעשרים משנה לחבירתה.
אין לי אלא מעשר שני שבו דיבר הכתוב, מנין לרבות שאר מעשרות?
תלמוד לומר: **עשר תעשר**.
מנין למעשר בהמה שאין מעשרים אותה משנה לחבירתה?
תלמוד לומר: **עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה**.

רבי שמעון בן יהודה אומר משום רבי שמעון:
מנין למעשר בהמה שהוא בעמוד ועשר?

תלמוד לומר: **עשר תעשר**.

יכול דבר שגידולו מן הארץ כגון סטים וקוצה יהיה חייב במעשר?

תלמוד לומר: **עשר תעשר ואכלת**.

יכול אף דבש וחלב?

תלמוד לומר: **היוצא השדה שנה שנה**.

אמור מעתה דבר היוצא מרשות שדה מכלל שנאמר: **ואכלת לפני ה' אלוהיך במקום אשר**

יבחר לשכן שמו שם מעשר דגנך תירושך ויצהריך, יכול אין לחייב אלא על דגן תירוש ויצהר,

מנין לרבות שאר פירות?

תלמוד לומר: **תבואת זרעך**.

יאמר זה, שאלמלא כן הייתי אומר מה תבואה מיוחדת שמכניסה לקיום ודרכה להאכל כמות

שהיא, אף אני ארבה אלא כיוצא בה, הא מה אני מרבה את האורז ואת הדוחן ואת הפרגים

ואת השומשמים, מנין לרבות שאר קטניות?

תלמוד לומר: **עשר תעשר**.

מרבה אני את הקטניות שדרכו להאכיל כמות שהם, ועדיין לא ארבה את התרמוסים ואת

החרדל שאין דרכם להאכיל כמות שהם?

תלמוד לומר: **עשר תעשר**.

יכול אע"פ שלא השרישו?

תלמוד לומר: **ואכלת**.

מנין לרבות ירקות למעשרות, מזרע הארץ?

תלמוד לומר: **וכל מעשר הארץ** (ויקרא כ"ז), לרבות.

מזרע הארץ (שם) –

לרבות שום ושיחליים וגרגיר.

יכול שאני מרבה לפת צנונות וזרעוני גינה שאין נאכלים?

תלמוד לומר: **מזרע הארץ**, ולא כל זרע הארץ.

מפרי העץ (שם) –

לרבות פירות האילן.

יכול שאני מרבה חרובי שיטה וחרובי צלמונה וחרובי גירודא שאין נאכלים?

תלמוד לומר: **מפרי העץ** ולא כל פרי העץ.

מנין שאדם מעשר את שאוכל?

תלמוד לומר: **תעשר**.

מנין שזרע?

תלמוד לומר **היוצא השדה**.

יכול אע"פ שלא נגמרה מלאכתו בשדה?

תלמוד לומר: **כדגן מן הגורן** (במדבר י"ח), והרי היא כשדה **וכמלאה מן היקב** (שם), עד שהיקב

בשדה.

יכול יהיה אדם אוכל אכילת עראי בשדה?

תלמוד לומר: **עשר תעשר**.

מנין שזרע?

תלמוד לומר: **היוצא השדה**.

מנין שכונס?

תלמוד לומר: **תבואת זרעך**.

אמרו: חרבו חנויות בני חנן ג' שנים קודם לארץ ישראל, שהיו מוציאים פירותיהם מיד מעשר שהיו דורשים, לומר **עשר תעשר ואכלת** ולא מוכר **תבואת זרעך**.

(סליק פיסקא)

פיסקא קו

[יד, כג]

ואכלת לפני ה' אלוהיך במקום אשר יבחר -

רבי יוסי אומר:

ג' דברים משום ג' זקנים.

רבי עקיבא אומר:

יכול יהיה אדם מעלה בכורות מחו"ל לארץ?

תלמוד לומר: **ואכלת לפני ה' אלוהיך במקום אשר יבחר**, ממקום שאתה מביא מעשר דגן אתה מביא בכורות מחו"ל, שאי אתה מביא מעשר דגן אי אתה מביא בכורות.

שמעון בן זומא אומר:

יכול כשם שנתנה תורה מחיצה בין קדשי קדשים לקדשים קלים, כך נתנה תורה מחיצה בין בכור למעשר שני.

ודין הוא, בכור טעון הבאת מקום [ומעשר שני טעון הבאת מקום], מה בכור אינו נאכל אלא לפני מן החומה, אף מעשר שני אינו נאכל אלא לפני מן החומה.

מה לבכור שכן מיעט מקום אכילתו שכן מיעט זמן אכילתו, תאמר במעשר שני שריבה זמן אכילתו, הואיל וריבה זמן אכילתו ירבה מקום אכילתו?

תלמוד לומר: **ואכלת לפני ה' אלוהיך במקום אשר יבחר** מה בכור אינו נאכל אלא לפני מן החומה, אף מעשר אינו נאכל אלא לפני מן החומה.

ר' שמעון אומר:

יכול יהיה אדם מעלה מעשר שני בזמן הזה ואוכלו.

ודין הוא, בכור ומעשר טעונים הבאת מקום, מה בכור אינו נאכל אלא בפני הבית, אף מעשר שני אינו נאכל אלא בפני הבית?!

לא, אם אמרת בבכור שכן יש ממנו דמים ואימורים למזבח, תאמר במעשר שני שאין ממנו דמים ואימורים למזבח, ביכורים יוכיחו, שאין בהם דמים ואימורים ואין נאכלים אלא בפני הבית.

לא, אם אמרת בביכורים שכן טעונים הנחה לפני המזבח, תאמר במעשר שני שאין טעון הנחה לפני המזבח?

תלמוד לומר: **ואכלת לפני ה' אלוהיך במקום אשר יבחר.**

מקיש בכור למעשר שני, מה בכור אינו נאכל בפני הבית, אף מעשר שני אינו נאכל בפני הבית.

אחרים אומרים:

יכול בכור שעבר זמנו משנה לחבירתה יהיה פסול כפסולי המוקדשים?

תלמוד לומר: **ואכלת לפני ה' אלוהיך במקום אשר יבחר.**

מקיש בכור למעשר שני, מה מעשר שני נאכל משנה לחבירתה, אף בכור נאכל משנה לחבירתה.

(סליק פיסקא)

פיסקא קז

[יד, כד]

וכי ירבה ממך הדרך -

יכול ברחוק זמן הכתוב מדבר?

תלמוד לומר: **וכי ירבה ממך הדרך** ברחוק מקום הכתוב מדבר ולא ברחוק זמן.

אין לי אלא שהוא מרובה, מנין אפילו למועט?

תלמוד לומר: **כי לא תוכל שאתו.**

אין לי אלא ענין, עשיר מנין?

תלמוד לומר: **כי יברכך ה' אלהיך.**

[יד, כה]

ונתתי בכסף -

מלמד שאין מתחלל אלא על הכסף.

ומנין לעשות שאר מטבע ככסף?

ודין הוא, הואיל והקדש מתחלל על הכסף ומעשר שני מתחלל, מה הקדש עשה בו שאר

מטלטלים ככסף, אף מעשר שני עשה בו שאר מטבע ככסף.

מה להקדש שעשה בו שאר מטלטלים ככסף, תאמר במעשר שלא עשה בו שאר מטלטלים

ככסף, שנאמר: **ונתתי בכסף וצרת הכסף בידך**, דבר שדרכו ליצר, **דברי רבי ישמעאל.**

רבי עקיבא אומר:

דבר שיש בו צורה, פרט לאסימון שאין עליה צורה.

בידך -

פרט לכשיצא חוץ מרשותך.

והלכת אל המקום אשר יבחר ה' אלוהיך בו -

זו שילה ובית עולמים.

[יד, כו]

ונתת הכסף בכל אשר תאוו נפשך -

ר' יהודה אומר:

יכול הלקוח בכסף מעשר שנטמא טעון פדיון?

ודין הוא, ומה מעשר שני שנטמא הרי הוא נפדה, הלקוח בכסף מעשר שנטמא אינו דין שיפדה?
תלמוד לומר: **כסף כסף,** כסף ראשון ולא כסף שני.

ג' כספים נאמר בענין:

אחד למעשר טהור,

ואחד למעשר טמא,

ואחד ללקוח בכסף מעשר.

בכל אשר תאוו נפשך בבקר ובצאן -

יכול בעבדים ושפחות וקרקעות?

תלמוד לומר: **בבקר ובצאן.**

אין לי אלא אכילה, שתייה מנין?

תלמוד לומר: **ביין ובשכר.**

אין לי אלא אכילה ושתייה, מנין אף משביחי אוכלים ושתייה, כגון הקושט והחימום וראשי
בשמים והתיאה והחלתית והפלפלים וחלת הריע?

תלמוד לומר: **בכל אשר תשאלך נפשך.**

יכול אף מים ומלח?

תלמוד לומר: **בבקר ובצאן ביין ובשכר.**

מה אלו מיוחדים שהם פרי מפרי וגידולו מן הארץ, אף אין לי אלא פרי מפרי וגידולו מן הארץ.

בן בג אומר:

בבקר ואכלת -

פרה על ידי עורה

בצאן ולקחת, רחל על ידי גזתה.

ביין ולקחת, חביות על ידי קנקנה.

ובשכר ולקחת, תמד משתחמץ.

יכול יקח בהמה למשתה בנו?

הרי אתה דן, נאמר כאן **שמחה**

ונאמר להלן **שמחה,**

מה **שמחה** האמור כאן **שלמים**,
אף **שמחה** האמור להלן **שלמים**.

אי מה **שמחה** האמור להלן **עולה ושלמים**,
אף **שמחה** האמורה כאן **עולה ושלמים**?
תלמוד לומר: **ואכלת ושמחת**, שמחה שיש עמה אכילה, יצאו עולות שאין עמם אכילה.

(סליק פיסקא)

פיסקא קח

[יד, כז]

והלוי אשר בשעריך לא תעזבנו -

בכל מקום שאתה מוצא לו הזה תן לו מחלקו.
אין לו חלקו תן לו מעשר שני.
אין לו מעשר שני תן לו מעשר עני.
אין לו מעשר עני תן לו שלמים.
אין לו שלמים פרנסהו מן הצדקה, שנאמר: **ובא הלוי** (דברים י"ד).

כי אין לו חלק ונחלה עמך -

להגיד מה גרם.

(סליק פיסקא)

פיסקא קט

[יח, כח]

מקצה שלוש שנים -

יכול אפילו בחג?
תלמוד לומר: **כי תכלה לעשר** (דברים כ"ו).
יכול בחנוכה?
תלמוד לומר: **קץ** (=מקצה), והלא נאמר **קץ**, (=מקץ)
מה **קץ** האמור להלן **רגל**,
אף **קץ** האמור כאן **רגל**.

אי מה **קץ** האמור להלן **חג הסוכות**,
אף **קץ** האמור כאן **חג הסוכות**?
תלמוד לומר: **כי תכלה לעשר**, רגל שמעשר כלה בו, הוי אומר זה חג הפסח.

מכאן אמרו:

ערב יו"ט האחרון של פסח של רביעית ושל שביעית היה ביעור, ברביעית מפני מעשר עני שבשלישית, בשביעית מפני מעשר עני שבששית.
יכול אף שנה שביעית תהא חייבת במעשר?
תלמוד לומר: **שנת המעשר** (שם), שנה שחייבת במעשר יצתה שנה שביעית שאינה חייבת במעשר.
יכול יהיו שני מעשרות נוהגים בה?
תלמוד לומר: **שנת המעשר**, מעשר אחד נוהג בה ואין שני מעשרות נוהגים בה.
אין לי אלא מעשר עני שבו דיבר הכתוב, מנין לשאר מעשרות?
תלמוד לומר: **תבואתך** ריבה.

תוציא את כל מעשר תבואתך -

מלמד שמוציאים אותו ממקום טומאה למקום טהרה.
יכול אף של שאר שנים יהיו מוציאים אותו ממקום טומאה למקום טהרה?
תלמוד לומר: **בשנה ההיא**, של שנה ההיא אתה מוציא, ואי אתה מוציא של שאר שנים ממקום טומאה למקום טהרה.

[בשנה ההוא] -

של שנה ההיא אתה מבער ואי אתה מבער ירק שיצא מראש השנה ועד הפסח.

והנחתו בשעריך -

ואם אין שם עני הניחו באוצר.

[יד, כט]

[ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך] -

איני יודע מי ידחה מפני מעשר עני, אם מעשר ראשון אם מעשר שני?
תלמוד לומר: **ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך**, יבא הלוי ויטול חלקו מכל מקום, **דברי ר'** יהודה.

ר' אליעזר בן יעקב אומר:

אינו צריך, הרי הוא אומר: **ולבני לוי הנה נתתי את כל מעשר בישראל לנחלה** (במדבר י"ח), מה נחלה אינה זזה אף מעשר ראשון אינו זז.
יכול אפילו לקט שכחה ופיאה יהיו חייבים במעשר?
תלמוד לומר: **ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך**, דברים שאין לו בהם חלק ונחלה עמך אתה נותן לו, יצאו אלו שיש לו בהם חלק ונחלה עמך.

(סליק פיסקא)

פיסקא קי

והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך -

יכול בין חסירים בין שאינן חסירים?
ואל תתמה, שהרי הוא אומר: **לא תחבול בגד אלמנה** (דברים כ"ד), בין ענייה בין עשירה?
תלמוד לומר: **עני**, מה עני חסר אף כולם חסרים.
יכול בין בני ברית ובין שאינן בני ברית?
תלמוד לומר: **לוי**, מה לוי בין ברית אף כולם בני ברית.

ואכלו ושבעו -

תן להם כדי שבעו.

מכאן אמרו:

אין פוחתים לעני בגורן מחצי קב חיטים או קב שעורים.

בשעריך -

מלמד שאין מוציאים מן הארץ לחוץ לארץ.
אמרו משפחה בית נבלטה הייתה בירושלם, ונתנו להם ו' מאות ככרי זהב ולא רצו להוציא חוץ מירושלם.

(סליק פיסקא)

ספרי ראה פרק טו

פיסקא קיא

[טו, א]

מקץ שבע שנים -

יכול מתחילת השנה או בסופה.

הרי אתה דן, נאמר כאן **קץ**,

ונאמר להלן **קץ**,

מה **קץ** האמור להלן **בסופה** ולא בתחילתה,

אף **קץ** האמור כאן **בסופה** ולא בתחילתה.

[טו, ב]

תעשה שמיטה וזה דבר השמיטה שמוט -

כל זמן שיש לו שמיטה אתה משמט.

שבע שנים -

יכול שבע שנים לכל אחד ואחד?!

הרי אתה דן, חייב שבע שנים בשמיטה וחייב שבע שנים במלוה, מה שבע שנים האמור בשמיטה שבע שנים לכל העולם, אף שבע שנים האמור במלוה שבע שנים לכל העולם.

או כלך לדרך זו:

חייב ז' שנים בעבד עברי וחייב ז' שנים במלוה, מה ז' שנים האמור בעבד עברי שבע שנים לכל אחד ואחד, אף ז' שנים האמור במלוה ז' שנים לכל אחד ואחד.
נראה למי דומה?
דנין דבר שתלויביובל מדבר שתלוי ביובל, ואל יוכיח עבד עברי שאין תלוי ביובל.

או כלך לדרך זו:

דנים דבר שנוהג בארץ ובחוצה לארץ, מדבר הנוהג בארץ ובחו"ל, ואל יוכיח השמיטה שאין נוהג אלא בארץ.
תלמוד לומר: **שבע שנים תעשה שמיטה לגזרה שווה**.
מה ז' שנים האמורים בשמיטה שבע שנים לכל העולם, אף ז' שנים האמורים במלוה ז' שנים לכל העולם.
יכול יהיה השמטת כספים נוהגת במדבר?
תלמוד לומר: **תעשה שמיטה שמוט**, לא אמרתי אלא בארץ ישראל שאתה עושה שמיטה אתה משמט בארץ, בחו"ל שאי אתה עושה שמיטה אי אתה משמט?
תלמוד לומר: **כי קרא שמיטה לה'** בין בארץ בין בחו"ל.

(סליק פיסקא)

פיסקא קיב

וזה דבר השמיטה -

מכאן אמרו:

המחזיר חוב בשביעית יאמר להם **משמט אני במתנה**.

וזה דבר השמיטה -

מכאן אמרו:

שביעית משמטת מלוה ואין יובל משמט מלוה.
שהיה בדין, ומה שמיטה שאין מוציא העבדים משמט מלוה, יובל שמוציא עבדים אינו דין שמשמט מלוה?
תלמוד לומר: וזה דבר השמטה, שמטה משמטת מלוה ואין יובל משמט מלוה.

(קל וחומר לשמיטה שהיה בדין ומה שמיטה שאין מוציא עבדים משמט מלוה, יובל שמוציא עבדים אינו דין שממט מלוה?)
תלמוד לומר: **וזה דבר השמיטה**, שמיטה משמטת מלוה ואין יובל משמט מלוה).

קל וחומר לשמיטה שתוציא עבדים, ומה יובל שאינו משמט מלוה מוציא עבדים, שביעית שמשמטת מלוה אינו דין שתוציא עבדים?
תלמוד לומר: **בשנת היובל הזאת** (ויקרא כ"ה), זאת שביעית משמטת מלוה ויובל מוציא עבדים.

שמוט כל בעל משה ידו -

יכול אף בגזילה ופקדון?

תלמוד לומר: **משה ידו**.

יכול שאר שכר שכיר והקפת החנות והחמור?

תלמוד לומר: **אשר ישה ברעהו**.

אם סופינו לרבות את כולם, מה תלמוד לומר: **משה ידו**?

מה **משה ידו** בזקיפה, אף כולם בזקיפה.

לא יגוש -

ליתן עליו בלא תעשה.

את רעהו -

פרט לאחרים.

ואת אחיו -

פרט לגר תושב.

כי קרא שמיטה לה' -

בין בארץ בין בחו"ל.

(סליק פיסקא)

פיסקא קיג

[טו, ג]

את הנכרי תגוש -

ואת אחיך לא תגוש זו מצוות עשה.

ואשר יהיה לך את אחיך -

ולא של אחיך בידך.

מכאן אתה אומר: המלוה על המשכון אין שמיטה משמטת.

את אחיך תשמט ידך -

ולא המוסר שטרותיו לבית דין.

מכאן אמרו:

הלל התקין פרוזבול מפני תיקון העולם שראה את העם שנמנעו מלהלוות זה את זה ועברו על מה שכתוב בתורה, עמד והתקין פרוזבול.

וזהו גופו של פרוזבול:

מוסרני אני לכם פלוני ופלוני הדיינים שבמקום פלוני כל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה.

והדיינים חותמים למטה או העדים.

(סליק פיסקא)

פיסקא קיד

[טו, ד]

אפס כי לא יהיה בך אביון -

ולהלן הוא אומר: כי לא יחדל אביון (דברים ט"ו).

בזמן שאתם עושים רצונו של מקום - אביונים באחרים, ובזמן שאין אתם עושים רצונו של מקום - אביונים בכם.

כי ברך יברכך ה' בארץ -

מגיד הכתוב שאין ברכה תלויה אלא באנכי אני.

ה' אלוהיך נותן לך לרשתה -

בשביל שתירש תכבש.

(סליק פיסקא)

פיסקא קטו

[טו, ה]

רק אם שמוע תשמע בקול ה' אלוהיך -

מכאן אמרו:

שמע אדם קימעה משמיעים אותו הרבה, שמע אדם דברי תורה משמיעים אותו דברי סופרים.

לשמור ולעשות כל המצוה הזאת -

שתהא מצווה קלה חמורה עליך כמצוה חמורה.

(סליק פיסקא)

פיסקא קטז

[טו, ו]

כי ה' אלוהיך ברכך כאשר דבר לך -

ומה דבר לך?

ברוך אתה בעיר (דברים כ"ח).

והעבטת גויים רבים -

יכול תהא אתה לזה בסלע ומלוה בשקל כדרך שאחרים עושים?

תלמוד לומר: ואתה לא תעבוט.

ומשלת בגוים רבים -

יכול תהיה מושל באחרים ואחרים מושלים בך כענין שנאמר: ויאמר אדני בזק שבעים מלכים

וגו' (שופטים א)?

לכך נאמר: ובך לא ימשלו.

[טו, ז]

בך -

ולא באחרים.

אביון -

תאב קודם.

אחיך -

זה אחיך מאביך, כשהוא אומר מאחד אחיך, מלמד שאחיך מאביך קודם לאחיך מאמך.

באחת שעריך -

יושבי עריך קודמים ליושבי עיר אחרת.

בארצך -

יושבי הארץ קודמין ליושבי חו"ל, כשהוא אומר באחת שעריך, היה יושב במקום אחד

אי אתה מצווה לפרנסו, היה מחזר על הפתחים אין אתה זקוק לכל דבר.

אשר יתן ה' אלוהיך -

בכל מקום.

לא תאמץ את לבבך -

יש בן אדם שמצער אם יתן אם לא יתן.

ולא תקפוץ את לבבך -

יש בן אדם שהוא פושט את ידו וחוזר וקופצה.

מאחיד האביון -

אם אי אתה נותן לו סופך ליטול הימנו.

ומניין שאם פתחת פעם אחת אתה פותח אפילו מאה פעמים?

תלמוד לומר: **כי פתוח תפתח את ידך לו.**

[טו, ח]

והעבט תעביטנו -

נותנים לו וחוזרים ממשכנים אותו, **דברי ר' יהודה.**

וחכמים:

אומרים לו הבא משכון כדי להפיס דעתו.

די מחסורו -

אי אתה מצווה להעשירו.

אשר יחסר לו -

אפילו סוס ואפילו עבד.

ומעשה בהלל הזקן שנתן לעני בן טובים סוס אחד שהיה מתעמל בו ועבד אחד שהוא משמשו.

שוב מעשה בגליל העליון שהיו מעלים לאדם ליטרא בשר של צפור בכל יום.

לו -

זו אשה, כענין שנאמר: **אעשה לו עזר כנגדו** (בראשית ב').

(סליק פיסקא)

פיסקא קיז

[טו, ט]

השמר לך -

בלא תעשה.

פן -

בלא תעשה.

פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר -

זה שקרוי עבודה זרה.

נאמר כאן **בליעל**,

ונאמר להלן **בליעל**,

מה להלן **עבודה זרה**,

אף כאן **עבודה זרה**.

קרבה שנת השבע שנת השמטה -

זו היא שא"ר יוסי הגלילי:

אם שבע שנים לכל אחד ואחד היא קרבה?

אמור מעתה שבע שנים לכל העולם.

ורעה עינך באחיך האביון -

יכול מצווה לקרות?

תלמוד לומר: **ולא יקרא עליך** (דברים כ"ד).

יכול אם יקרא עליך יהי בך חטא ואם לא יקרא לה' לא יהיה בך?

תלמוד לומר: **והיה בך חטא**, ממהר אני ליפרע על יד קורא מעל יד שאינו קורא.

ומנין שאם נתת פעם אחת אתה נותן לו אפילו ק' פעמים?

תלמוד לומר: **נתון נתון**.

[טו, י]

לו -

בינך לבינו.

מכאן אמרו:

לשכת חשאים הייתה בירושלים.

כי בגלל הדבר הזה -

אם אמר ליתן ונתן נותנים לו שכר אמירה ושכר מעשה.

אמר ליתן ולא הספיק בידו ליתן נותנים לו שכר אמירה כשכר מעשה.

לא אמר ליתן אבל אמר לאחרים תנו, או לא אמר ליתן ולא אמר לאחרים תנו, אבל נוח לו

בדברים טובים, מנין שנותנים לו שכר על כך?

תלמוד לומר: **כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלוהיך בכל מעשיך**.

(סליק פיסקא)

פיסקא קיח

[טו, יא]

כי לא יחדל אביון מקרב הארץ -

ולחלן הוא אומר: **כי לא יהיה בך אביון** (דברים ט"ו),
כיצד יתקיימו שני כתובים הללו?
בזמן שאתם עושים רצונו של מקום - אביונים באחרים.
ובזמן שאין אתם עושים רצונו של מקום - אביונים בכס.

על כן אנכי מצוך לאמור -

עצה טובה אני נותן לך מטובתך.

פתוח תפתח, נתון תתן -

למה נאמרו כולם?
מגיד הכתוב הראוי ליתן לו פת נותנים לו פת.
הראוי ליתן לו עיסה נותנים לו עיסה.
הראוי ליתן לו מעה נותנים לו מעה.
הראוי להאכילו בתוך פיו מאכילים אותו בתוך פיו.

[טו, יב]

כי ימכר לך -

מנין כשאתה קונה לא תהא קונה אלא עבד עברי?
שנאמר: **כי תקנה עבד עברי** (שמות כ"א).
מנין כשבית דין מוכרים אותו אינו נמכר אלא לך?
תלמוד לומר: **כי ימכר לך אחיך** (ויקרא כ"ה).

העברי או העבריה -

יש בעבד עברי מה שאין בעבריה, ובעבריה מה שאין בעבד עברי.
עברי יוצא בשנים ביובל ובגרעון כסף, מה שאין כן בעבריה.
עבריה יוצאה בסימנים, ואינה נמכרת ונשנית, ופודים אותה בעל כרחה, מה שאין כן בעברי.
הא לפי שאין בעברי מה שאין כן בעבריה, ויש בעבריה מה שאין כן בעברי הוצרך הכתוב
לומר **עברי** והוצרך לומר **עבריה**.

ועבדך שש שנים -

אף את הבן.
יכול אף היורש?
תלמוד לומר: **שש שנים** תעבוד.
ומה ראית להביא את הבן ולהוציא את היורש?

מביא אני את הבן שכן קם תחת אביו ליעדה ולשדה אחוזה, ומוציא אני את היורש שכן אינו קם תחת אביו ליעדה ולשדה אחוזה.
ברח וחזר מנין שמשלם לו שניו?
תלמוד לומר: **שש שנים יעבוד** (שמות כ"א).
חלה ונתרפא יכול יחזיר לו שכר בטלנותו?
תלמוד לומר: **ובשביעית יצא לחפשי חנם** (שם).

(סליק פיסקא)

פיסקא קיט

[טו, יג-יד]

וכי תשלחנו חופשי מעמד הענק תעניק לו -

יכול אין מעניקים אלא ליוצא בשש, ומנין ליוצא ביובל ובמיתת האדון ואמה עבריה בסימנים מנין?

תלמוד לומר: **תשלחנו, וכי תשלחנו.**

יכול אף למשתלח בכסף אתה מעניק?

תלמוד לומר: **וכי תשלחנו חופשי**, למי אתה משלחו אתה מעניק ואי אתה מעניק למי ששילוחו מעצמו.

ומנין שאם הענקת לו פעם אחת תעניק לו אפילו מאה פעמים?

תלמוד לומר: **הענק תעניק.**

לו -

ולא ליורשיו.

מצאנך ומגרנך ומיקבך -

יכול אין מעניקים אלא מצאן וגרן ויקב?

תלמוד לומר: **העניק תעניק**, לרבות כל דבר.

אם כן למה נאמר: **מצאנך ומגרנך ומיקבך?**

מה צאן גרן ויקב מיוחדים שהם ראויים לברכה, יצאו כספים שאינן ראויים לברכה, **זברי רבי שמעון.**

רבי אלעזר אומר:

יצאו פרדות שאינן יולדות.

אשר ברכך ה' אלוהיך תתן לו -

יכול נתברך בית בגללו מעניקים לו, לא נתברך בית בגללו אין מעניקים לו?

תלמוד לומר: **הענק תעניק לו** מכל מקום.

אם כן למה נאמר: **אשר ברכך ה' אלוהיך תתן לו?**

הכל לפי הברכה מעניקים לו.

(סליק פיסקא)

פיסקא קכ

וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים -

הענקתי לך ושניתי לך אף אתה הענק לו ושנה לו.
מה במצרים נתתי לך ברוחב יד אף אתה תתן לו ברוחב יד.
וכן הוא אומר: **אם תשכבון בין שפתים כנפי יונה נחפה בכסף** (תילים ס"ח) - זו ביזת מצרים.
ואברותיה בירקרק חרוץ (שם) - זו ביזת הים.
תורי זהב נעשה לך (שה"ש א) - זו ביזת הים.
עם נקודות הכסף (שם) - זו ביזת מצרים.

על כן אנכי מצוך את הדבר הזה היום -

ביום רוצעים בלילה אין רוצעים.

(סליק פיסקא)

פיסקא קכא

[טו, טו]

והיה כי יאמר אליך לא אצא מעמד -

יכול פעם אחת?

תלמוד לומר: **אם אמר יאמר העבד אהבתי את אדוני** (שמות כ"א), עד שיאמר וישנה.
אם אמר בתוך שש ולא אמר בסוף שש, הרי זה אינו נרצע, שנאמר: **לא אצא חופשי** עד שיאמר
בשעת יציאה, אמר בסוף שש ולא אמר בתוך שש הרי זה לא נרצע, שנאמר: **אם אמור יאמר**
העבד, עד שיאמר כשהוא עבד.

כי אהבך -

מכלל שנאמר **אהבתי את אדוני** (שם), מכאן אתה אומר היה הוא אוהב את רבו ורבו אינו
אוהבו הרי זה אינו נרצע עד שיהא הוא אוהב לרבו ורבו אוהבו.
היה אוהב על רבו והוא אינו אוהב את רבו הרי זה נרצע שנאמר: **כי אהבך**.
לו אשה ובנים לרבו אין אשה ובנים, אינו נרצע, שנאמר: **כי אהבך ואת ביתך**.
הא אם חלה הוא או רבו הרי זה אינו נרצע, שנאמר: **כי טוב לו עמך**.

(סליק פיסקא)

פיסקא קכב

[טו, יז]

ולקחת את המרצע ונתתה -

מנין לרבות את הקרן ואת הזבוב וקרומיות של קנה?
שנאמר: **ולקחת, דברי ר' יוסי בר יהודה**.

רבי אומר:

מה מרצע מיוחד מן המתכת אף כל מין המתכת.

מרצע -

זה מרצע גדול.

אמר ר' אלעזר:

והרי יודן בריבי היה דורש שאין רוצעים אלא במלת.

וחכמים אומרים:

אין כוהן נרצע שמא נעשה בעל מום.

רבי מאיר אומר:

מן הסחוס.

שהיה ר' מאיר אומר:

אין כוהן נרצע, אם במלת הוא נרצע היאך הוא נעשה בעל מום?
אלא מלמד שאין רוצעים אלא בגובה של אוזן.

רבי מאיר אומר:

מן הסחוס.

שהיה רבי מאיר אומר:

אין כוהן נרצע.

באזנו -

נאמר כאן **אזנו**,

ונאמר להלן **אזנו**,

מה **אזנו** האמור להלן **ימנית**,

אף **אזנו** האמור כאן **ימנית**.

ימנית בגובה שבאוזן

ונאמר : **באזנו ובדלת**,

יכול בצד אזנו?

תלמוד לומר : **באזנו ובדלת**, מגיד שנותן באוזן עד שמגיע לדלת.

והיה לך עבד עולם -

כל ימי עולמו של אדון אף הוא נמכר ל' שנה ומ' שנה לפני היובל.

מכאן אתה אומר : עבד עברי עובד את הבן ואינו עובד את הבת, נרצע ונמכר לגוי אינו עובד לא

את הבן ולא את הבת, מניין ליתן את האמור של זה בזה ואת האמור של זה בזה?

תלמוד לומר : **עבד עולם עולם לגזירה שוה**.

ואף לאמתך תעשה כן -

להעניק.

יכול אף לרציעה?

תלמוד לומר : **ואם אמור יאמר העבד** (שמות כ"א), העבד ולא אמה.

(סליק פיסקא)

פיסקא קכג

[טו, יח]

לא יקשה בעיניך בשלחך -

מכאן אמרו:

שכיר עובד ביום וזה עובד בלילה.

וברכך ה' אלוהיך -

יכול בטל?

תלמוד לומר : **בכל אשר תעשה**.

(סליק פיסקא)

פיסקא קכד

[טו, יט]

כל הבכור -

מגיד הכתוב שהבכור נאכל כל שנתו.

אין לי אלא בכור תם, בעל מום מניין?

תלמוד לומר : **כל הבכור**, מכלל שנאמר **לא תעבוד בבכור שורך**, מלמד שהבכור אסור בגיזה

ובעבודה.

אין לי [אלא] תם, בעל מום מניין?

תלמוד לומר : **כל הבכור.**

אשר יולד -

פרט ליוצא דופן.

בבקר ובצאן הזכר תקדיש לה' אלהיך -

מלמד שהבכור נאכל כל שנתו.

אין לי אלא בכור, מניין לרבות כל הקדשים?

תלמוד לומר : **כל הבכור.**

מכלל שנאמר : **לא תגוז בכור שורך ולא תגוז בכור צאן,** מלמד שהבכור אסור בגיזה ובעבודה.

אין לי אלא בכור, שאר קדשים מניין?

ודין הוא, ומה הבכור שאינו נוהג בכל הולדות ואינן יוצאין לחולין שלא בפדיון, ואסור בגיזה

ועבודה, שאר כל הקדשים שאינן נוהגים בכל הולדות ואינן יוצאים לחולין אלא בפדיון, אינו

דין שיהיו אסורים בגיזה ועבודה!?

לא, אם אמרת בבכור שכן קדושתו מרחם קדושתו חלה עליו בבעל מום קבוע, מניין?

תלמוד לומר : **בבקר ובצאן הזכר תקדיש לה'.**

בקר תקדיש לה' אלוהיך -

רבי שמעון אומר :

כתוב אחד אומר : **תקדיש,**

וכתוב אחד אומר : **לא תקדיש** (ויקרא כז), הקדש מזבח הקדש.

יכול אף הקדש בדק הבית שאין הקדש מזבח, או דבר שאתה לומדו לדבר אחד אתה לומדו

לכל הדרכים שיש בו, מה בכור מיוחד שהם קדשים קלים ונאכל לבי ימים ונוהג בבקר ובצאן,

אף אני מרבה אלא כיוצא בו.

ומניין לרבות קדשי קדשים וקדשים קלים של יחיד ושל צבור?

תלמוד לומר : **בקר וצאן תקדיש.**

לא תעבוד בבכור שורך ולא תגוז בכור צאן -

לא יצא בכור אלא ללמד.

מה בכור מיוחד שהוא הקדש מזבח, יצא הקדש בדק הבית שאינו הקדש מזבח.

ר' יהודה אומר :

לא תעבוד בבכור - שורך אבל אתה עובד בשל אחרים.

ולא תגוז בכור צאן - אבל אתה גוזז בשל אחרים.

ר' שמעון אומר :

לא תגוז בבכור שורך - אבל אתה עובד בבכור אדם.

ולא תגוז בכור צאן - אבל אתה גוזז פטר חמור.

אין לי אלא בכור שור בעבודה ובכור צאן בגיזה, בכור שור בגיזה ובכור צאן בעבודה מנין?
הרי אתה דן, ומה במקום שלא שוה בעל מום של בקר לתמים של בקר ליקרב על גבי המזבח,
שוה לו בעבודה, מקום ששוה תמים של צאן לתמים של בקר ליקרב על גבי המזבח, אינו דין
ששוה לו בגיזה ועבודה?!

ועדין לא למדנו אלא תמימים, בעלי מומים מנין?
ודין הוא, ומה אם במקום שלא שוה תמים של בקר לבעל מום של בקר ליקרב על גבי המזבח,
שוה לו לעבודה, מקום ששוה בעל מום צאן לבעל מום של בקר ליקרב על גבי המזבח, אינו דין
ששוה לו בעבודה והוא הדין לגיזה.

ומה במקום שלא שוה תמים של צאן לבעל מום של צאן לאכול עמו בגבולים שוה לו בגיזה,
מקום ששוה בעל מום של בקר לבעל מום של צאן לאכול עמו בגבולים, אינו דין שישווה לו
בגיזה?

תלמוד לומר: **לא תעבוד בבכור שורך וגו'**.

(סליק פיסקא)

פיסקא קכה

[טו, כ]

לפני ה' אלוהיך תאכלנו שנה בשנה -

מלמד שהבכור נאכל לשני ימים [ולילה אחד] יום אחד לשנה זו ויום אחד לשנה הבאה.

(סליק פיסקא)

פיסקא קכו

[טו, כא]

וכי יהיה בו מום -

אין לי אלא שנולד תמים ונעשה בעל מום, נולד בעל מום ממעי אמו מנין?
תלמוד לומר: **כל מום רע**.

ומנין לבעל גרב ולבעל יבלת ובעל חזזית וזקן וחולה ומזוהם?
תלמוד לומר: **מום, כל מום רע**.

לא תזבחנו לה' אלוהיך -

יכול לא ישחוט עליהם במקדש אבל שוחט עליהם בגבולים?
תלמוד לומר: **פסח או עור**, פסח ועור בכלל היו ולמה יצאו?
להקיש אליהם ולומר לך, מה פסח ועור מיוחדים, בעל מום שבגלוי ואינו חוזר, אף אין לי אלא
מום שבגלוי ואינו חוזר.

(סליק פיסקא)

ספרי ראה פרק טז

פיסקא קכז

[טז, א]

שמור את חודש האביב -

שמור החודש שהוא סמוך לאביב, מפני אביב שיהיה בזמנו.
יכול אם הייתה שנה חסירה י"ד יום או ט"ו יום, אתה נותן לו י"ד יום או ט"ו יום?
תלמוד לומר: **חודש**, לא פחות ולא יותר.
יכול אם הייתה חסירה מ' יום אתה נותן לה מ' יום או נ' יום?
תלמוד לומר: **חודש**, לא פחות ולא יותר.

דבר אחר:

שמור את חדש האביב -

בג' מקומות מזכיר פרשת מועדות:
בתורת כהנים (=ויקרא) מפני סדרן.
בחומש הפקודים (=במדבר) מפני קרבן.
במשנה תורה (=דברים) מפני הצבור.

דבר אחר:

ללמדך ששמע משה סדר מועדים מסיני ואמרה לישראל, וחזר ושנאה להם בשעת מעשה.
אמר משה: הוּוּ זהירין להיות שונין בענין ודורשין בו.

(סליק פיסקא)

פיסקא קכח

ועשית פסח -

שתהא עשייתו לשם פסח, שאם שחטו שלא לשמו פסול.
אין לי אלא שחיטתו, מניין לרבות קיבול דמו וזריקת דמו?
תלמוד לומר: **וזבחת פסח**, זביחה בכלל הייתה ולמה יצאת?
להקיש אליה ולומר לך מה זביחה מיוחדת שהיא משום עבודה, אף כל שהיא משום עבודה,
יצאו אלו שאינן משום עבודה.

לה' אלוהיך -

לשם המיוחד.

כי בחודש האביב -

חודש שהוא כשר לא חס ולא צונן.
וכן הוא אומר: **מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות** (תילים ס"ח).

הוציאך ה' אלוהיך ממצרים לילה -

וכי בלילה יצאו והלא לא יצאו אלא ביום, שנאמר: **ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ממצרים**
(במדבר ל"ג)?!
אלא מלמד שנגאלו בלילה.

(סליק פיסקא)

פיסקא קכט

[טז, ב]

וזבחת פסח -

שתהא שחיטתו לשם פסח, שאם שחטו שלא לשמו פסול.
אין לי אלא שחיטתו מניין לרבות קיבול דמו וזריקת דמו?
תלמוד לומר: **ועשית**.
יכול שאני מרבה את הקטר חלביו?
תלמוד לומר: **וזבחת**.
זביחה בכלל הייתה ולמה יצאת?
להקיש אליה ולומר לך, מה זביחה מיוחדת שהיא מעכבת את הכפרה, אף כל שמעכב את
הכפרה, יצתה הקטרה שאינה מעכבת את הכפרה.

לה' אלוהיך -

לשם המיוחד.

צאן ובקר -

והלא אין הפסח בא אלא מן הכבשים ומן העזים, אם כן למה נאמר **צאן ובקר**?
צאן לפסח **ובקר** לחגיגה.
להקיש כל הבא מן הצאן ומן הבקר לפסח, מה פסח שהוא בא חובה ואינו בא אלא מן החולין,
כך כל דבר שהוא בא חובה אינו בא אלא מן החולין.

במקום אשר יבחר ה' אלוהיך לשכן שמו שם -

זו שילה ובית עולמים.

(סליק פיסקא)

פיסקא קל

[טז, ג]

לא תאכל עליו חמץ -

ר' יהודה אומר:

מנין לאוכל חמץ משש שעות ולמעלה שהוא עובר בלא תעשה?
תלמוד לומר: **לא תאכל עליו חמץ ז' ימים תאכל עליו מצוות לחם עוני.**

אמר ר' שמעון:

יכול כן הוא הדבר?

תלמוד לומר: **לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצוות לחם עוני.**

כל שהוא בקום אכול מצה הרי הוא בבל תאכל חמץ.

וכל שאינו בקום אכול מצה אינו בבל תאכל חמץ.

לחם עוני -

פרט לחלוט ואשישה.

יכול לא יהיה אדם יוצא אלא בפת הדראה?

תלמוד לומר: **תאכל עליו מצוות**, אפילו במצה של שלמה.

אם כן למה נאמר **לחם עוני**?

פרט לחלוט ואשישה.

רבי שמעון אומר:

למה נקרא **לחם עוני**?

על שם עינוי שנתענו במצרים.

כי בחפזון יצאת ממצרים -

יכול חפזון לישראל ולמצרים?

תלמוד לומר: **ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו** (שמות יא).

אמור מעתה לא היה חפזון כי אם למצרים.

למען תזכור את יום צאתך -

זו היא שאמר ר' אלעזר בן עזריה:

הריני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא,

שנאמר: למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך, ימי חיך הימים כל ימי

חיך הלילות.

וחכמים אומרים:

ימי חיך העולם הזה כל ימי חיך להביא לימות המשיח.

(סליק פיסקא)

פיסקא קלא

[טז, ד]

לא יראה לך שאור בכל גבולך שבעת ימים -

שבעת ימים שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים.

לא יראה לך -

שליך אי אתה רואה אבל אתה רואה של גבוה.

לא יראה לך -

שאתה רואה ליפטר לך.

לא יראה לך שאור -

בטל בלבך.

מכאן אמרו:

ההולך לשחוט את פסחו וכולה מתניי **ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור** (שמות י"ג), זהו חילוק שבין בית שמאי ובית הלל.

שבית שמאי אומרים:

שאור – בכזית.

וחמץ – בככותבת.

ובית הלל אומרים:

זה וזה בכזית.

ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבוקר -

איזהו זביחה אתה זובח על מנת לאכלו בערב?

הוי אומר: זה הפסח.

ביום הראשון -

לבקרו של שני.

(סליק פיסקא)

פיסקא קלב

[טז, ה]

לא תוכל לזבוח את הפסח -

ר' יהודה אומר:

מנין לשוחט את הפסח על החמץ ביי"ד שעובר בלא תעשה?
תלמוד לומר: **לא תוכל לזבוח את הפסח באחד שעריך.**

רבי יוסי אומר:

פעמים שהוא אחד ושוחטים אותו עליו, ופעמים שהם עשרה ואין שוחטים אותו עליהם, הא כיצד?
אחד ויכול לאוכלו שוחטים אותו עליו.
ופעמים שהם עשרה ואין יכולים לאוכלו אין שוחטים אותו עליהן, שלא יביאו את הפסח לידי פסול.

רבי אלעזר בן מתיא אומר:

לפי שמצינו שהצבור מביאים פסח בטומאה בזמן שהם מרובים טמאים, יכול יהיה יחיד מכריע?
תלמוד לומר: **לא תוכל לזבוח את הפסח.**

רבי שמעון אומר:

השוחט את הפסח על היחיד בבמת יחיד בשעת איסור הבמות עובר בלא תעשה.
יכול אף בשעת היתר הבמה?
תלמוד לומר: **באחד שעריך**, בשעה שישראל מכונסים במקום אחד בשעת איסור הבמה ולא בשעת היתר הבמה.

(סליק פיסקא)

פיסקא קלג

[טז, ו]

כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלוהיך -

רבי אליעזר אומר:

בערב אתה זובח,

וכבוא השמש אתה אוכל.

מועד צאתך ממצרים אתה שורף.

עד מתי?

עד מועד צאתך ממצרים.

(סליק פיסקא)

פיסקא קלד

[טז, ז]

ובשלת ואכלת במקום אשר יבחר ה' אלוהיך בו -
מלמד שמחזיר את החתיכות ואת האיברים, **דברי רבי יהודה**.

רבי יוסי אומר:

בשבת בין כך ובין כך מותר.

ופנית בבוקר והלכת לאהליך -

מלמד שטעונים לינה.

אין לי אלא אלו בלבד, מניין לרבות עופות ומנחות יין ולבונה ועצים?
תלמוד לומר: **ופנית בבוקר**, כל פונות שאתה פונה מן בוקר ואילך.

רבי יהודה אומר:

יכול יהיה פסח קטן טעון לינה?

תלמוד לומר: **ועשית פסח והלכת לאהליך ששת ימים תאכל עליו מצות**, את שטעון ששה טעון לינה, יצא פסח קטן שאינו טעון אלא יום אחד.

וחכמים אומרים:

הרי הם כעצים וכלבונה שטעונים לינה.

ששת ימים תאכל מצות -

רבי שמעון אומר:

כתוב אחד אומר: **ששת ימים תאכל מצות**.

וכתוב אחד אומר: **שבעת ימים תאכל מצות** (שמות י"ג).

מצה הנאכלת כל ז' אוכל שישה מן החדש, וביום הז' מן הישן.

(סליק פיסקא)

פיסקא קלה

[טז, ח]

וביום השביעי עצרת לה' אלוהיך לא תעשה מלאכה -

יכול יהא אדם עצור כל היום כלו בבית המדרש?

תלמוד לומר: **לכם**, הא כיצד?

תן חלק לבית המדרש ותן חלק לאכילה ולשתייה.

רבי ישמעאל אומר:

לפי שלא למדנו שימי מועד אסורים במלאכות, ומניין לימי מועד שאסורים במלאכה?

תלמוד לומר: **ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת**, מה שביעי עצור אף שישי עצור.
אי מה שביעי עצור מכל מלאכה אף שישי עצור מכל מלאכה?
תלמוד לומר: **ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת לה' אלוהיך לא תעשה מלאכה**, ז'
עצור מכל מלאכה ואין ו' ימים עצורים מכל מלאכה, הא לא מסרו הכתוב אלא לחכמים לומר
לך איזה יום אסור ואיזו יום מותר, איזו מלאכה אסורה ואיזו מותרת.

(סליק פיסקא)

פיסקא קלו

[טז, ט]

שבעה שבועות תספור לך -

בבית דין.

ומנין לכל אחד ואחד?

תלמוד לומר: **וספרתם לכם** (ויקרא כ"ג), כל אחד ואחד.

מהחל חרמש בקמה -

משהתחיל חרמש בקמה שיהא הכל בקמה, שיהיה תחילה לכל הנקצרים, שלא תהא קצירתו
אלא בחרמש.

יכול יקצור ויספור ויביא כל זמן שירצה?

תלמוד לומר: **מהחל חרמש בקמה**.

יכול יקצור ויספור ויביא כל זמן שירצה?

תלמוד לומר: **שבע שבתות תמימות תהיינה**.

אימתי הן תמימות?

משאתה מתחיל מבערב.

יכול יקצור בלילה ויספור בלילה?

תלמוד לומר: **מיום הביאכם את עומר התנופה** (שם).

יכול יקצור ביום ויספור ביום ויביא ביום?

תלמוד לומר: **שבע שבתות תמימות תהיינה** (שם).

אימתי הם תמימות?

משאתה מתחיל מבערב.

יכול יקצור ביום ויספור בלילה ויביא בלילה?

תלמוד לומר: **מיום הביאכם תספרו** (שם), אין הבאה אלא ביום.

הא באיזה צד?

קצירה וספירה בלילה והבאה ביום.

(סליק פיסקא)

פיסקא קלז

[טז, י]

ועשית חג שבועות לה' אלוהיך -

מכלל שנאמר: **וחג הקציר בצאת השנה** (שמות כג), יכול אם יש לך קציר אתה עושה יום טוב ואם לאו אין אתה עושה יום טוב?
תלמוד לומר: **ועשית חג שבועות לה' אלוהיך**, בין שיש לו קציר ובין שאין לו קציר אתה עושה יום טוב.

מסת נדבת ידך אשר תתן -

מלמד שאדם מביא חובתו מן החולין.
ומניין שאם רצה להביא ממעשר יביא?
תלמוד לומר: **כאשר יברכך ה' אלהיך**.

(סליק פיסקא)

פיסקא קלח

[טז, יא]

ושמחת לפני ה' אלוהיך -

נאמרה כאן **שמחה**,
ונאמר להלן **שמחה**,
מה **שמחה** האמורה להלן **שלמים**,
אף **שמחה** האמורה כאן **שלמים**.

אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך -

חביב חביב קודם.

רבי יוסי הגלילי אומר:

שלושה מצוות נוהגות ברגל ואילו הם:

חגיגה,

וראייה,

ושמחה.

יש בראייה מה שאין כן בשמחה, ויש בחגיגה מה שאין כן בשתייהם, ויש בשמחה מה שאין בשתייהם. ראייה כלה לגבוה מה שאין כן בשתייהם, חגיגה נוהגת לפני הדבר ולאחר הדבר מה שאין כן בשתייהם, שמחה נוהגת באנשים ובנשים מה שאין כן בשתייהם, הא יש בזו מה שאין בזו, ויש בזו מה שאין בזו, הוצרך הכתוב לומר את כולם.

(סליק פיסקא)

פיסקא קלט

[טז, יב]

וזכרת כי עבד היית בארץ [במצרים] ושמרת ועשית -

מלמד שכל שנוהגים בעצרת נוהגים בפסח וחג.

או אינו, אלא כל שנוהגים בפסח וחג נוהגים בעצרת?

תלמוד לומר: **האלה**, ואלה נוהגים בעצרת ואין סוכה ולולה ושבעה נוהגים בעצרת.

(סליק פיסקא)

פיסקא קמ

[טז, יג]

חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים -

להדיות.

ומניין אף לגבוה?

תלמוד לומר: **חג הסוכות שבעת ימים לה' אלוהיך.**

אם כן למה נאמר: **תעשה לך?**

כל זמן שאתה עושה סוכה מעלה עליך כאלו אתה עושה לגבוה.

תעשה לך -

פרט לסוכה ישנה.

מכאן אתה אומר הדלה עליה את הגפן ואת הקיסים וסיכך על גבן פסולה.

רבי אליעזר אומר:

כשם שאין אדם יוצא ידי חובתו יום טוב הראשון של חג בלולבו של חברו, כך אין אדם יוצא

ידי חובתו ביום טוב הראשון של חג בסוכתו של חברו, שנאמר: **חג הסוכות תעשה לך.**

וחכמים אומרים:

בלולבו של חברו אינו יוצא, שנאמר: **ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמרים**

וענף עץ עבות וערבי נחל (ויקרא כג), לכל אחד ואחד אבל יוצא הוא בסוכתו של חברו, שנאמר:

כל האזרח בישראל ישבו בסוכות (שם), כל ישראל ישבו בסוכה אחת.

ר' שמעון אומר:

פסח וחג שאין עונת מלאכה עשה זה שבעה וזה שמונה, עצרת שהיא עונת מלאכה אינה אלא

יום אחד בלבד, מלמד שחסד הכתוב על ישראל.

באספך מגרנד ומיקבך -

מה גורן ויקב מיוחדין שגדילים על מי שנה שעברה יצאו ירקות שאין גדילים על מי שנה
שעברה, **דברי רבי יוסי הגלילי**.

רבי עקיבא אומר:

מה גורן ויקב מיוחדים שגדילים על כל מים לפיכך מתעשרים לשנה שעברה, יצאו ירקות שאין
גדילים על כל מים לפיכך מתעשר לשנה הבאה.

(סליק פיסקא)

פיסקא קמא

[טז, יד]

ושמחת בחגך -

בכל מיני שמחות.

יכול אף בעופות ובמנחות?

תלמוד לומר: **בחגך**, במי שחגיגה באה מהם, יצאו עופות ומנחות שאין חגיגה באה מהם.

אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי אשר בשעריך -

חביב חביב קודם.

(סליק פיסקא)

פיסקא קמב

[טז, טו]

שבעת ימים תחוג לה' אלוהיך במקום אשר יבחר ה' -

ולהלן הוא אומר: **חג הסוכות שבעת ימים לה'** (ויקרא כג).

מה תלמוד לומר: **שבעת ימים לה'?**

מלמד שכל הרגל תשלומים לראשון.

אם כן למה נאמר **ז' ימים?**

תשלומים כל שבעה.

כי יברכך ה' אלוהיך -

יכול בו במין?

תלמוד לומר: **בכל תבואתך ובכל מעשה ידיך**.

והיית אך שמח -

לרבות לילי יום טוב הראשון לשמחה.

יכול שאני מרבה אף יום טוב האחרון לשמחה?

תלמוד לומר : **אך**.

מכאן אמרו:

ישראל יוצאים ידי חובתם בנדריים ובנדבות.

יכול אף בעופות ובמנחות?

תלמוד לומר : **אך**.

(סליק פיסקא)

פיסקא קמג

[טז, טז]

שלוש פעמים בשנה -

אין פעמים אלא זמנים.

וכן הוא אומר : **תרמסנה רגלי עני פעמי דלים** (ישעיה כ"ו).

יראה -

כדרך שבא לראות כך בא ליראות.

זכורך -

להוציא את הנשים.

כל זכורך -

להביא את הקטנים.

מכאן אמרו:

איזהו קטן כל שאינו יכול לרכוב על כתיפו של אביו ולעלות לירושלם להר הבית, **דברי בית**

שמאי, שנאמר : **זכורך**.

ובית הלל אומרים:

כל שאינו יכול לאחוז בידו של אביו ולעלות לירושלים להר הבית, שנאמר : **רגלים**.

את פני ה' אלוהיך -

אם אתה עושה כן, פונה אני מכל עסקי ואיני עוסק אלא בך.

בחג המצוות ובחג השבועות ובחג הסוכות -

רבי שמואל אומר:

אין תלמוד לומר **חג הסוכות** שבו מדבר הכתוב, אלא מה תלמוד לומר **חג הסוכות**?

מלמד שאינו עובר בבל תאחר עד שיעברו כל רגלי השנה.

ולא יראה פני ה' ריקם -

מן הצדקה.

וחכמים נתנו שיעור,

בית שמאי אומרים:

הראייה מעה כסף,

ושמחה שתי כסף.

[טז, יז]

איש כמתנת ידו כברכת -

מכאן אמרו:

מי שיש לו אוכלים מרובים ונכסים מועטים, מביא שלמים מרובים ועולות מועטות.

אוכלים מועטים ונכסים מרובים, מביא עולות מרובות.

וזה וזה מועט, על זה אמרו: מעה כסף ושתי כסף.

וזה וזה מרובים, **איש כמתנת ידו כברכת ה' אלוהיך אשר נתן לך.**

(סליק פיסקא)

ספרי פרשת שופטים

פיסקא קמד

[טז, יח]

שופטים ושוטרים תתן לך -

מנין שממנים בית דין לכל ישראל?

תלמוד לומר: **שופטים תתן לך.**

ומנין שממנים שוטרים לכל ישראל?

תלמוד לומר: **שוטרים תתן לך.**

רבי יהודה אומר:

מנין שממנים אחד על גבי כולם?

תלמוד לומר: **תתן לך.**

ואומר: **והשוטרים הלויים לפניכם** (דהי"ב יט).

ומנין שממנים בית דין לכל עיר ועיר?

תלמוד לומר : **שופטים בכל שעריך**.
ומנין שממנים שוטרים לכל עיר ועיר?
תלמוד לומר : **שוטרים לשעריך**.
ומנין שממנים בית דין לכל שבט ושבט?
תלמוד לומר : **שופטים לשבטיך**.
ומנין שממנים שוטרים לכל שבט ושבט?
תלמוד לומר : **שוטרים לשבטיך**.

רבן שמעון בן גמליאל אומר :

לשבטיך ושפטו –

מצווה לכל שבט ושבט להיות דן את שבטו.

ושפטו את העם -

בעל כרחם.

משפט צדק -

זה מינוי הדיינים.

והלא כבר נאמר : **לא תטה משפט**.

מה תלמוד לומר : **משפט צדק?**

זה מינוי הדיינים.

[טז, יט]

לא תטה משפט -

שלא תאמר איש פלוני נאה איש פלוני קרובי.

לא תכיר פנים -

שלא תאמר איש פלוני עשיר איש פלוני עני.

ולא תקח שוחד -

ואין צריך לומר לזכות את החייב ולחייב את הזכאי, אלא אפילו לזכות את הזכאי ולחייב את החייב.

כי השוחד יעור עיני חכמים -

ואין צריך לומר עיני טפשים.

ויסלף דברי צדיקים -

ואין צריך לומר עיני רשעים

כי השוחד יעור -

האומר על טהור טמא ועל טמא טהור.

ויסלף דברי צדיקים -

האומר על אסור מותר ועל מותר אסור.

דבר אחר:

כי השוחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים -

אין יוצא ידי עולמו עוד עד שיורוהו צדק בהוראתו.

ויסלף דברי צדיקים -

אין יוצא ידי עולמו עד שידע מה מדבר.

דבר אחר:

לא תטה משפט -

בממון.

ולא תכיר פנים -

בדין

[טז, כ]

צדק צדק תרדוף -

מנין ליוצא מבית דין זכאי אין מחזירין אותו לחובה?

תלמוד לומר: **צדק צדק תרדוף**.

יצא חייב מנין שמחזירין אותו לזכות?

שנאמר: **צדק צדק תרדוף**.

דבר אחר:

צדק צדק תרדוף -

הלך אחר בית דין שיפה, אחר בית דינו של רבן יוחנן בן זכאי ואחר בית דינו של רבי אליעזר.

למען תחייה וירשת את הארץ -

מלמד שמנוי הדיינים כדי להחיות את ישראל ולהושיבם על אדמתם ושלא להפילם בחרב.

(סליק פיסקא)

פיסקא קמה

[טז, כא]

לא תטע לך אשרה כל עץ -

מלמד שכל הנוטע אשרה עובר בלא תעשה.

ומנין לנוטע אילן ובונה בית בהר הבית שהוא עובר בלא תעשה?

תלמוד לומר: **כל עץ**.

אצל מזבח ה' אלוהיך -

רבי אליעזר אומר:

מנין שאין עושים אכסדרה בעזרה?

תלמוד לומר: **אצל מזבח ה' אלוהיך**.

כשהוא אומר: **אשר תעשה לך**, לרבות במה.

(סליק פיסקא)

פיסקא קמו

[טז, כב]

לא תקים לך מצבה אשר שנה ה' אלוהיך -

אין לי אלא מצבה, אשרה ועבודה זרה מנין?

ודין הוא, ומה מצבה שאהובה לאבות שנואה לבנים, אשרה ועבודה זרה ששנואה לאבות אינו

דין שתהא שנואה לבנים?!

(סליק פיסקא)

ספרי שופטים פרק יז

פיסקא קמו

[יז, א]

לא תזבח לה' אלוהיך שור ושה -

ר' יהודה אומר יכול השוחט בדרום יהא עובר בלא תעשה?

תלמוד לומר: **לא תזבח לה' אלוהיך שור ושה אשר יהיה בו מום**, על מום עובר בלא תעשה.

וחכמים אומרים:

אף השוחט חטאת בדרום עובר בלא תעשה.

יכול המקדים קדשים זה לזה, עולה לחטאת, פסח לתמיד, מוספים לתמידים, יהיה עובר בלא

תעשה?

תלמוד לומר: **לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך תירושך ויצהריך** (דברים י"ב),

לא תוכל לזבוח את הפסח באחד שעריך אשר ה' אלוהיך (שם ט"ז),

לא תזבח לה' אלוהיך שור ושה אשר יהיה בו מום על אלו עובר בעשה ואין מקדים קדשים זה לזה עובר בלא תעשה.

אשר יהיה בו מום -

אין לי אלא שנולד תם ונעשה בעל מום, נולד בעל מום ממעי אמו מנין?
תלמוד לומר: **כל דבר רע**.
מנין בעל גרב ובעל יבלת ובעל חזזית?
תלמוד לומר: **כל דבר רע**.
מנין לחולה ולזקן ולמזוהם?
תלמוד לומר: **שור ושה כל דבר רע**.
ומנין לקדשים ששחטן חוץ לזמנם וחוץ למקומם שהוא עובר בלא תעשה?
תלמוד לומר: **כל דבר**, שתלוי בדבר.
ומנין לרובע ונרבע ומוקצה ונעבד?
תלמוד לומר: **תועבת ה' אלוהיך הוא**.
מנין לאתנן ומחיר וכלאים וטריפה ויוצא דופן?
תלמוד לומר: **כי תועבת**.

רבי יהושע אומר:

היא תועבה ואין הולד תועבה.

ר' שמעון אומר:

לפי שמצינו ברובע ונרבע שהם פסולים בבהמה, יכול אף באדם?
תלמוד לומר: **הוא**, בזבח דברתי ולא דברתי בזובח.

(סליק פיסקא)

פיסקא קמח

[יז, ב]

כי ימצא -

בעדים.

מכלל שנאמר להלן **על פי שנים עדים או על פי שלושה עדים יקום דבר**.
זה **בנין אב**, שכל מקום שנאמר ימצא בשנים עדים ובשלושה עדים הכתוב מדבר.

בקרבך באחד שעריך -

מה תלמוד לומר?

לפי שנאמר: **והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא אשר עשו**, שומע אני שער שנמצא בו ולא שער שנדונו בו?
תלמוד לומר: **שעריך שעריך לגזירה שוה**.

מה **שעריך** האמור להלך שער שנמצאו בו ולא שער שנדונו בו,
אף **שעריך** האמור כאן שער שנמצאו בו ולא שער שנדונו בו,
לפי שמצינו שהנדחים בסייף, יכול אף המדיחים?
תלמוד לומר: **את האיש או את האשה וסקלתם באבנים ומתו**, לפי שמצינו שאין עושים עיר
הנדחת לא על פי עד אחד ולא על פי האשה, יכול יהו פטור?
תלמוד לומר: **איש או אשה אשר יעשה הרע בעיני ה' אלוהיך לעבור בריתו**.
קרוי ה' שמות:

חרם,
תועבה,
שנאוי,
משוקץ,
עוול.

דבר אחר:
המקרא קרא לו ה' שמות:
רע,
ומיפר ברית,
מנאץ,
מכעיס,
ממרא.

[יז, ג]
וחמשה דברים מטמאים את הארץ:
מחלל את השם, אין לי אלא זה בלבד, עובד מנין?
תלמוד לומר: **וילך ויעבוד אלוהים אחרים**.
ומנין אף למשתחוה?
תלמוד לומר: **ושתחו להם ולשמש או לירח או לכל צבא השמים אשר לא צויתי**.
כשהוא אומר: **לעובדם** להביא את המשתף.

רבי יוסי הגלילי אומר:
מכלל שנאמר **אשר חלק ה' אלוהיך אותם לכל העמים** (דברים ד'), יכול שחלקם לאומות?
תלמוד לומר: **אלוהים לא ידעום ולא חלק להם** (שם כ"ט). ק

רבי יוסי אומר, אלעזר בני אומר:
שלושה דברים:
אשר לא צויתי (ירמיה י"ט),
בתורה **ולא דברתי** (שם) ב"י הדברות,
ולא עלתה על לבי (שם) שיקריב אדם בנו על גבי המזבח.

אחרים אומרים :

אשר לא צויתי

ולא עלתה על לבי שהקריב אדם את בתו על גבי המזבח.

(סליק פיסקא)

פיסקא קמט

[יז, ד]

והוגד לך ושמעת ושאלת היטב -

ולהלן הוא אומר : **ודרשת וחקרת ושאלת היטב** (דברים י"ג)

היטב היטב לגזירה שוה.

מלמד שבדקים אותו בז' חקירות.

אין לי אלא חקירות, בדיקות מניין?

תלמוד לומר : **והנה אמת נכון הדבר**, סופינו לרבות בדיקות.

אמר אחד איני יודע ואפילו ב' אומרים, אין אנו יודעים עדותם קיימת.

אחד חקירות ואחד בדיקות, בזמן שמכחישים זה את זה עדותם בטילה.

בישראל -

אין לי אלא ישראל, גרים ונשים ועבדים מניין?

תלמוד לומר : **והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא אשר עשו את הדבר הרע הזה אל**

שעריך.

שומע אני שער שנמצאו בו ושער שנדונו בו?

תלמוד לומר : **שעריך שעריך לגזירה שוה.**

נאמר כאן **שעריך**,

ונאמר להלן **שעריך**,

מה **שעריך** האמור להלן **שער שנמצאו בו ולא שער שנדונו בו**,

אף **השער** האמור כאן **שער שנמצאו בו ולא שער שנדונו בו**.

ההוא -

ולא אנוס ולא שוגג ולא מוטעה.

ההוא - לא אנוסה ולא שוגגת ולא מוטעת.

וסקלתם באבנים -

יכול באבנים מרובות?

תלמוד לומר : **באבן**.

אי באבן יכול באבן אחת?

תלמוד לומר : **באבנים**.

אמור מעתה לא מת בראשונה ימות בשנייה.

(סליק פסקא)

פסקא קנ

[יז, ו]

על פי שנים עדים או שלושה עדים יומת המת -

אין לי מת כסדר הזה בלבד, מנין לרבות שאר המומתים?

תלמוד לומר: **על פי שנים עדים או שלושה עדים יומת המת.**

מנין שלא ילמד תלמיד עליו חובה?

תלמוד לומר: **לא יומת על פי עד אחד.**

(סליק פסקא)

פסקא קנא

[יז, ז]

יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו ויד כל העם באחרונה -

מצווה בעדים להמיתו.

ומנין שאם לא מת ביד עדים שימות ביד כל אדם?

תלמוד לומר: **ויד כל העם באחרונה.**

ובערת הרע מקרבך -

בער העושה הרעות מ ישראל.

(סליק פסקא)

פסקא קנב

[יז, ח]

כי יפלא -

מלמד שבמופלא הכתוב מדבר.

ממך -

זו עצה.

דבר -

זו הלכה.

למשפט -

זה הדין.

בין דם לדם -

בין דם נדה לדם זיבה לדם יולדת.

בין דין לדין -

בין דיני ממונות לדיני נפשות לדיני מכות.

בין נגע לנגע -

בין נגעי אדם לנגעי בתים.

דברי -

אלו ערכים וחרמים והקדישות.

ריבות -

זו השקאת סוטה ועריפת העגלה וטהרת מצורע.

בשעריך -

זה לקלט שכחה ופיאה.

וקמת -

מיד.

וקמת -

בבית דין.

מכאן אמרו:

ג' בתי דינים היו שם :

אחד על פתח הר הבית,

ואחד על פתח העזרה,

ואחד על לשכת הגזית.

באין לזו של הר הבית, אם שמעו אמרו להם : כך למדתי וכך למדו חבריי.

אם שמעו אמרו להם ואם לאו באין לזה בפתח העזרה ואומר : כך דרשתי וכך דרשו חבריי, כך למדתי וכך למדו חבריי.

אם שמעו אמרו להם, ואם לאו, אלו ואלו באים לבית דין הגדול שבלשכת הגזית שמשם תורה

יוצאה לכל ישראל, שנאמר : **כל המקום אשר יבחר ה' אלוהיך בו.**

וקמת ועלית -

מלמד שארץ ישראל גבוה מכל הארצות ובית המקדש גבוה מכל ארץ ישראל.

(סליק פיסקא)

פיסקא קנג

ובאת -

לרבות בית דין שביבנה.

אל הכהנים הלויים-

מצוות בית דין שיהיו בו כוהנים ולויים.

יכול מצווה ואם אין בו יהא פסול?

תלמוד לומר : **ואל השופט**, אעפ"י שאין בו כוהנים ולויים כשר.

אשר יהיה בימים ההם -

אמר ר' יוסי הגלילי:

וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל שופט שלא נמצא בימיו, אלא מה תלמוד לומר : **אל**

השופט אשר יהיה בימים ההם?

אלא שופט שהוא כשר ומוחזק באותן הימים

היה קרוב ונתרחק כשר.

וכן הוא אומר : **אל תאמר מה היו שהימים הראשונים היו טובים מאלה כי לא מחכמה שאלת**

את זה (קהלת ז').

ודרשת והגידו לך את דבר המשפט -

אלו דקדוקי משפט.

(סליק פיסקא)

פיסקא קנד

[יז, י]

ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך -

על הוראת בית דין הגדול שבירושלם חייבים מיתה ואין חייבים מיתה על הוראת בית דין

שביבנה.

[יז, יא]

על פי התורה אשר יורוך -

על דברי תורה חייבים מיתה ואין חייבים מיתה על דברי סופרים.

ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה -

זו מצוות עשה.

לא תסור מן התורה אשר יגידו לך -

זו מצוות לא תעשה.

ימין ושמאל -

אפילו מראים בעיניך על שמאל שהוא ימין ועל ימין שהוא שמאל שמע להם.

(סליק פסקא)

פיסקא קנה

[יז, יב]

והאיש אשר יעשה בזדון -

ולא שמע מפי בית דין מורה.

אשר יעשה -

על מעשה הוא חייב ואינו חייב על הוראה.

בזדון -

על הזדון הוא חייב ואינו חייב על השוגג.

לבלתי שמוע אל הכהן -

ולא שומע מפי שומע.

אל הכהן העומד לשרת -

מגיד הכתוב שאין שירות כשר אלא מעומד, הא אם ישב ועמד עבודתו פסולה.

או אל השופט -

זהו שאמרנו אע"פ שאין בו כוהנים ולוים כשר.

ומת האיש -

סתם מיתה האמורה בתורה בחנק.

ההוא -

לא אנוס ולא שוגג ולא מוטעה.

ובערת הרע מישראל -

בער העושה הרעה בישראל.

(סליק פיסקא)

פיסקא קנו

[יז, יד]

כי תבוא אל הארץ -

עשה מצווה האמורה כענין שבשכרה תכנס לארץ.

אשר ה' אלוהיך נותן לך -

בזכותה.

וירשת וישבת בה -

בשכר שתירש תשב.

ואמרת אשימה עלי מלך -

רבי נהוראי אומר:

הפסוק בגנאי ישראל הוא מדבר, שנאמר: **כי לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלך עליהם** (שמו"א ח').

אמר רבי יהודה:

והלא מצווה היא מן התורה לשאול להם מלך, שנאמר: **שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלוהיך בו**, ולמה נענשו בימי שמואל? לפי שהקדימו על ידם.

ככל הגוים אשר סביבותנו -

רבי נהוראי אומר:

לא בקשו להם מלך אלא להעבידם עבודה זרה, שנאמר: **והיינו גם אנחנו ככל הגוים ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמתינו** (שם).

(סליק פיסקא)

פיסקא קנו

[יז, טו]

שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלוהיך בו -

מת מנה אחר תחתיו.

מלך -

ולא מלכה.

אשר יבחר ה' אלוהיך בו -

על פי נביא.

מקרב -

ולא מחוץ לארץ.

אחיך -

ולא אחרים:

תשים עליך מלך -

והלא כבר נאמר: **שום תשים עליך מלך** ומה תלמוד לומר: **תשים עליך מלך?** שתהא אימתו עליך.

מכאן אמרו:

מלך -

אין רוכבים על סוסו, ואין יושבים על כסאו, ואין משתמשים בשרביטו, ואין רואים אותו ערום, ולא כשהוא מסתפר, ולא בבית המרחץ.

דבר אחר:

שום תשים עליך מלך -

זו מצוות עשה.

לא תוכל לתת עליך איש נוכרי -

זו מצוות לא תעשה.

איש נוכרי -

מכאן אמרו:

אין ממנים פרנס על הצבור אשר לא אחיך הוא.
כשהיה אגריפס מגיע לפסוק זה היה בוכה עד שיהו גלגלי עיניו דומעות, והיו אומרים לו כל ישראל: אל תירא אגריפס אחינו אתה אחינו אתה.

(סליק פיסקא)

פיסקא קנח

[יז, טז]

רק לא ירבה לו סוסים -

יכול לא ירבה למרכבתו ולא לפרשיו?

תלמוד לומר: **לא ירבה לו**, לו אין מרבה אבל מרבה הוא למרכבתו ולפרשיו.

אם כן למה נאמר: **למען הרבות סוס?**

סוסים בטלים.

מניין אפילו סוס אחד והוא בטל, כדאי הוא שיחזיר את העם למצרים?

תלמוד לומר: **רק לא ירבה לו סוסים ולא ישוב.**

והלא דברים קל וחומר, ומה מצות שהברית כרותה עליה עבירה מחזירתה לשם, שאר ארצות

שאינן הברית כרותה עליה על אחת כמה וכמה.

(סליק פיסקא)

פיסקא קנט

[יז, יז]

לא ירבה לו נשים -

על שמונה עשרה.

רבי יהודה אומר:

מרבה הוא לו ובלבד שלא יהו מסירות את לבו, שנאמר: **ולא יסור לבבו.**

ר' שמעון אומר:

אפילו אחת והיא מסירה את לבו לא ישאנה.

אם כן למה נאמר: **לא ירבה לו נשים?**

אפילו כאביגיל.

וכסף וזהב לא ירבה לו מאד -

יכול אפילו ליתן לאפסניא?

תלמוד לומר: **לא ירבה לו**, לו אינו מרבה אבל מרבה הוא כדי שיתן לאפסניות.

(סליק פיסקא)

פיסקא קס

[יז, יח]

והיה כשבתו על כסא ממלכתו -

אם עושה הוא כל האמור בענין כדי הוא שישב על כסא ממלכתו.

וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר -

לשמו שלא יהא נאות בשל אבותיו.

משנה -

אין לי אלא **משנה תורה**, שאר דברי תורה מניין?

תלמוד לומר: **לשמור את כל דברי התורה הזאת**.

אם כן למה נאמר **משנה תורה**?

משום שעתידה להשתנות.

אחרים אומרים:

אין קורים ביום הקהל אלא משנה תורה בלבד.

על ספר -

ולא על לוח ולא על נייר, אלא יכתבנה על המגילה, שנאמר: **על ספר מלפני הכהנים והלויים**.

(סליק פיסקא)

פיסקא קסא

[יז, יט]

והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו -

מכאן אמרו:

המלך יוצא למלחמה והוא עמו, יושב בדין והוא אצלו, מיסב והוא כנגדו, שנאמר: **והיתה עמו**.

וקרא בו כל ימי חייו -

ימי חייו – הימים.

כל ימי חייו – הלילות.

למען ילמד ליראה את ה' אלהיו -

מלמד שהמורא מביא לידי מקרא,

מקרא מביא לידי תרגום,

תרגום מביא לידי משנה,

משנה מביא לידי תלמוד,

תלמוד מביא לידי מעשה,

מעשה מביא לידי יראה.

לפי שמצינו ששוה הדיוט למלך בדברי תורה ישוה לו בדברים אחרים?
תלמוד לומר: **לשמור את כל דברי התורה הזאת ואת כל החוקים**, לדברי תורה שוה לו ואין שוה לו לדברים אחרים.

מכאן אמרו:

מלך פורץ לעשות לו דרך ואין ממחים בידו, להרחיב לו טרסאות ואין ממחין בידו, דרך המלך אין לו שיעור וכל העם בוזזין ונותנים לפניו, והוא נוטל חלק בראש.

(סליק פיסקא)

פיסקא קסב

[יז, כ]

לבלתי רום לבבו מאחיו -

ולא משל הקדש.

ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל -

שלא יסור מן המצוה ימין ושמאל:

למען יאריך ימים על ממלכתו -

אם עושה הוא מה שכתוב בענין כדי הוא שיאריך ימים על ממלכתו.

הוא ובניו -

שאם הוא מת בנו עומד תחתיו ואין לי אלא זה בלבד, מנין לכל פרנסי ישראל שבניהם עומדים תחתיהם?

תלמוד לומר: **הוא ובניו בקרב ישראל**, כל שהם בקרב ישראל בנו עומד תחתיו.

רבי חנינא בן גמלא אומר:

הרי הוא אומר: **וגם אשר לא שאלת נתתי לך גם עושר גם כבוד נתתי לך** (מלכ"א ג'), על מה שלא התניתי בתורה ליתן לך **נתתי לך**, על מה שלא התניתי לא אתן לך?!
אלא אם כן עשית.

וכן הוא אומר: **ואתה אם תלך בחוקותי כאשר הלך דוד אביך בתוך לבב וביושר לעשות ככל אשר צויתך חקי ומשפטי תשמור** (שם ט').

(סליק פיסקא)

ספרי שופטים פרק יח

פיסקא קסג

[יח, א]

לא יהיה לכהנים הלויים כל שבט לוי חלק ונחלה -

מכלל שנאמר: **ושרת בשם ה' אלוהיך.**

אין לי אלא תמימים, בעלי מומים מניין?

תלמוד לומר: **כל שבט לוי.**

חלק -

חלק זו ביזה.

ונחלה -

זו נחלת הארץ.

אישי ה' -

אלו קדשי מקדש, קדשי הגבול מניין?

תלמוד לומר: **ונחלתו יאכלון.**

(סליק פיסקא)

פיסקא קסד

[יח, ב]

ונחלה -

זו נחלת שלושה.

לא יהיה לך בקרב אחיו -

זו נחלת חמשה.

ה' הוא נחלתו כאשר דבר -

להגיד מה גרם.

(סליק פיסקא)

פיסקא קסה

[יח, ג]

וזה משפט הכהנים -

מלמד שהמתנות יוצאות בדיינין.
יכול אף כל הקדשים יהיו חייבים במתנות?
ודין הוא, ומה חולין שאינן חייבים בחזה ושוק חייבים במתנות, קדשים שחייבים בחזה ושוק
אינו דין שיהיו חייבים במתנות?
תלמוד לומר: **וזה יהיה משפט הכהנים**.

מאת העם -

ולא מאת אחרים, ולא מאת אחיו הכהנים.

מאת זובחי הזבח -

פרט לטריפה.

מאת זובחי הזבח -

אין לי אלא בשעת זביחה בלבד.

מכאן אמרו:

גר שנתגייר והיתה לו פרה נשחטת עד שלא נתגייר פטור, משנתגייר חייב, ספר פטור והמוציא
מחבירו עליו הראיה.

אם שור אם שה -

לרבות כלאים.

אם שור אם שה -

בין בארץ בין בחוץ לארץ.

והלא דין הוא, חייב כאן וחייב בראשית הגז.

מה מצינו בראשית הגז?

נוהג בארץ ובחוץ לארץ, אף מתנות נוהגות בארץ ובחוץ לארץ.

או כלך לדרך זו:

חייב כאן וחייב בתרומת ראשית, מה תרומת ראשית אינו חייב אלא בארץ אף מתנות אינו
חייב עליהם אלא בארץ.

נראה למי דומה?

דנים דבר שאין תלוי בארץ ומקודש, מדבר שאין תלוי בארץ ומקודש, ואל תוכיח תרומת
ראשית שהוא תלוי בארץ ומקודש.

או כלך לדרך זו:

דנים דבר שנוהג בין במרובה בין במועט, ואל יוכיח ראשית הגז שאינו נוהג אלא במרובה,

תלמוד לומר: **אם שור אם שה**, בין בארץ בין בחו"ל.

ונתן לכהן -

לכהן עצמו.

הזרוע -

זרוע של ימין.

ולחיים -

זה לחי התחתון.

והקיבה -

כמשמעו.

ר' יהודה אומר:

דורשי רשומות היו אומרים: נתן לו זרוע תחת היד.

וכן הוא אומר: **ויקם מתוך העדה ויקח רומח בידו** (במדבר כ"ה).

הלחיים -

תחת זו תפילה.

וכן הוא אומר: **ויעמד פינחס ויפלל** (תילים ק"ו).

קיבה -

תחת **האשה אל קובתה**.

(סליק פיסקא)

פיסקא קסו

[יח, ד]

ראשית דגנך תירושך ויצהריך -

מלמד שאין תורמים אותן אלא מן המובחר.

מה מצינו בשני מינים שבאלו אין תורמין מזה על זה, כך שני מינים אין תורמים מזה על זה.

וראשית הז -

לא ראשית השטף.

ראשית גז - פרט לטריפה.

ראשית הגז - בין בארץ בין בחו"ל.

צאנך -

ולא של אחרים.

מכאן אמרו:

הלוקח גז צאן של נוכרי פטור מראשית הגז, גז צאנו של חברו - אם שייר המוכר חייב ואם לאו הלוקח חייב, שנאמר: **תתן לו**, שיהיה לו כדי מתנה.

מכאן אמרו:

כמה נותן לו?

משקל ה' סלעים ביהודה שהם י' בגליל, מלובן כדי לעשות ממנו בגד קטן, שנאמר: **תתן לו** שיהא בו כדי מתנה.

וכמה צאן יהיו לו ויהיה חייב בראשית הגז?

בית שמאי אומרים:

שתי רחלות, שנאמר: **והיה ביום ההוא יחיה איש עגלת בקר ושתי צאן** (ישעיה ז').

ובית הלל אומרים:

חמש, שנאמר: **וחמש צאן עשויות** (שמו"א כ"ה).

ר' עקיבא אומר:

ראשית גז – שתיים.

צאנך – ארבע.

תתן לו - הרי חמש.

(סליק פיסקא)

פיסקא קסז

[יח, ה]

כי בו בחר ה' אלוהיך מכל שבטיך -

מגיד הכתוב שאין שירות כשר בו אלא מעומד, ואם ישב ושירת עבודתו פסולה.

הוא ובניו כל הימים -

בין בארץ ובין בחו"ל.

(סליק פיסקא)

פיסקא קסח

וכי יבוא הלוי, הוא -

יכול בבן לוי וודאי הכתוב מדבר?

תלמוד לומר: **מאחד שעריך**, משלא נטלו שעריהם במקום אחד, יצאו לויים שנטלו שעריהם במקום אחד.

ושרת -

בראוי לשירות, יצאו לויים שאינן ראויים לשירות.

מכל ישראל אשר גר שם -

בכל מקומות מושבותיכם.

ובא בכל אות נפשו -

מניין אתה אומר כוהן בא ונושא את כפיו במשמר שלו?

שנאמר: **ובא בכל אות נפשו**.

מכאן אתה אומר: כל המשמרות שוים בקרבנות הרגל הבאים מחמת הרגל, שנאמר: **ובא בכל**

אות נפשו אל המקום אשר יבחר ה'.

יכול לעולם?

תלמוד לומר: **מאחד שעריך**, בשעה שישראל נכנסים בשער אחד בשלש רגלים.

(סליק פיסקא)

פיסקא קסט

[יח, ז]

ושרת בשם ה' אלהיו -

על גבי הרצפה.

מכאן אמרו:

ערל טמא יושב על גבי הכלים או על גבי בהמה או על גבי חברו פסול.

[יח, ח]

[חלק כחלק יאכלו וגו'] -

מניין אתה אומר כל המשמרות שוין באימורי הרגלים ובחלק לחם הפנים?

תלמוד לומר: **חלק כחלק יאכלו**, חלק לאכילה כחלק לעבודה, חלק לעבודה כחלק לאכילה.

יכול יהיו כל המשמרות שוין בקרבנות הרגל הבאים שלא מחמת הרגל?

תלמוד לומר: **לבד ממכריו על האבות.**

מה מכרו האבות זה לזה?

אני בשבתי ואתה בשבתך.

(סליק פיסקא)

פיסקא קע

[יח, ט]

כי אתה בא אל הארץ -

עשה מצווה האמורה בענין שבשכרה תכנס לארץ.

אשר ה' אלוהיך נותן לך -

בשכרך.

לא תלמד לעשות כתועבות הגוים ההם -

יכול אי אתה יכול להבין ולהורות?

תלמוד לומר: **לעשות**, לעשות אי אתה למד אבל אתה למד להבין ולהורות.

(סליק פיסקא)

פיסקא קעא

לא ימצא בך -

להזהיר בית דין.

מעביר בנו ובתו באש -

אין לי אלא בנו ובתו, בן בנו ובן בתו מניין?

תלמוד לומר: **בתנו מזרעו למולך** (ויקרא כ').

ועדין אני אומר כאן באש ולהלן במולך, מניין אתה אומר ליתן האמור כאן להלן ואת האמור להלן כאן?

נאמר **העברה העברה לגזירה שוה**.

מה **העברה** האמורה כאן **באש**,

אף **העברה** האמורה כאן **באש**.

ומה **העברה** האמורה כאן **למולך**,

אף **העברה** האמורה כאן **למולך**.

נמצאת אתה אומר שימסור ויעביר באש ולמולך, עד שיאמרו שני כתובים ואם לאו לא שמענו.

קסם -

אחד מרובה ואחד מעט.

קסמים -

לחייב על כל קסם וקסם.

איזהו קוסם?

זה האוחז במקלו ואמר אם אלך אם לא אלך.

וכן הוא אומר: **עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו** (הושע, ד).

דבר אחר:

שועל בימינו ומשמאלו.

דבר אחר:

מעביר בנו או בתו באש -

זה הוא הבעל ארמית ומעמיד ממנה בן אויב למקום.

עונש שמענו אזהרה לא שמענו?

תלמוד לומר: **לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש**, זה שהוא מעביר בנו ובתו לעבודה זרה וכורת

עמה ברית, שנאמר: **העגל אשר כרתו לשנים ויעברו בין בתריי** (ירמיה ל"ד).

מעונן -

רבי ישמעאל אומר:

זה המעביר על העין.

ר' עקיבא אומר:

אלו נותני העתים.

וחכמים אומרים:

אלו אוחזי העינים, כגון אלו האומרים למודי ערב שביעיות להיות יפות עקירות קטנות להיות רעות.

ומנחש -

איזהו מנחש?

כגון האומר נפלה פתו מפיו, נפלה מקלי מידי, נחש מימיני ושוועל משמאלי ופסק זנבו את הדרך לפני, והאומר אל תתחיל בו שהרי ראש חודש הוא, שהרי ערב שבת ומוצאי שבת היא.

ומכשף -

העושה מעשה ולא האוחז את העינים.

רבי עקיבא אומר משום ר' יהושע:

שנים מלקטים קישואים אחד לוקט פטור ואחד לוקט חייב, העושה מעשה חייב האוחז העינים פטור.

(סליק פיסקא)

פיסקא קעב

[יח, יא]

וחבר חבר -

אחד חובר הנחש ואחד חובר את העקרב.

ושואל אוב -

זה פיתום המדבר משחיו.

וידעוני -

המדבר בפיו, הם עצמם בסקילה, והנשאל בהם באזהרה.

ודורש אל המתים -

אחד המעלה בזכורו ואחד הנשאל בגלגלתו.

מה בין מעלה בזכורו לנשאל בגלגלתו?

מעלה בזכורו אין מעלה כדרכו ואין נשאל בשבת.

נשאל בגלגלתו עולה כדרכו ונשאל בשבת.

(סליק פיסקא)

פיסקא קעג

[יח, יב]

כי תועבת ה' כל עושה אלה -

ואפילו אחת מהם ובגלל התועבות האלה ה' אלוהיך מוריש אותם מפניך) יכול לא יהיה חייב

עד שיעבור על כולם תלמוד לומר כל עושה אלה אפילו על אחת מהם :

ובגלל התועבות האלה ה' אלוהיך מוריש אותם מפניך -

אמר רבי שמעון:

מלמד שהזהירו כנענים על כל המעשים האלו, שאין עונשים את האדם עד שמוזהירים אותו.

כשהיה רבי אלעזר מגיע לפסוק זה היה אומר:

חבל עלינו, מה אם מי שמדבק בטומאה רוח טומאה שורה עליו, המדבק בשכינה דין הוא

שתשרה עליו רוח הקודש, ומי גרם?

כי אם עוונותיכם היו מבדילים בינכם ובין אלהיכם (ישעיה נ"ט).

[יח, יג]

תמים תהיה עם אלוהיך -

כשאתה תם חלקך עם ה' אלוהיך.

וכן דוד אמר: **ואני בתומי אלך פדני וחנני** (תילים כ"ו)

ואני בתומי תמכת בי ותציבני לפניך לעולם (שם מ"א).

(סליק פיסקא)

פיסקא קעד

[יח, יד]

כי הגוים האלה אשר אתה יורש אותם -

עשה מצווה האמורה בענין שבשכרה אתה יורש אותם.

אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו -

שמה תאמר להם יש במה לשאל ולי אין לי?

תלמוד לומר: **ואתה לא כן נתן לך ה' אלוהיך**, לך נתנה ואתה מניח דברי תורה ומתעסק

בבטולה.

(סליק פיסקא)

פיסקא קעה

נביא מקרבך מאחיד כמוני יקים לך ה' אלוהיך -

מקרבך - ולא בחוצה לארץ.

מאחיד - ולא מאחרים.

יקים לך - ולא לגוים.

ומה אני מקיים: **נביא לגוים נתתיך?** (ירמיה א).

בנוהגים מנהג גוים.

אליו תשמעון -

אפילו אומר לך עבור על אחת מכל מצוות האמורות בתורה כאליהו בהר הכרמל, לפי שעה

שמע לו.

(סליק פיסקא)

פיסקא קעו

[יח, טז]

ככל אשר שאלת מעם ה' אלוהיך בחורב -

בזו זכו שעמדו להם נביאים, דכתיב: **לא אוסיף לשמוע את קול ה' אלהי.**

[יח, יז]

ויאמר ה' אלי היטיבו אשר דברו -

כווננו לדעת.

[יח, יח]

נביא אקים -

הא למדת שבשכר יראה זכו שעמדו להם נביאים.

ונתתי דברי בפיו -

דברי בפיו אני נותן אבל איני מדבר עמו פנים בפנים, מכאן ואילך הוי יודע היאך רוח הקודש ניתנת בפי הנביאים.

ודבר אליהם -

שלא להשיב את התורגמן.

את כל אשר אצונו -

על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון.

(סליק פיסקא)

פיסקא קעז

[יח, יט]

והיה האיש אשר לא ישמע אל דברי -

שלושה מיתתן בידי שמים:

הכובש נבואתו כיונה בן אמיתי.

והמותר על דברי הנביא כחבירו של מיכה.

ונביא שעובר על דברי עצמו מיתתו בבית דין.

המתנבא מה שלא שמע כצדקיה בן כנעניה.

ומה שלא נאמר לו כחנניה בן עזור, שהיה שומע דברים מפי ירמיה והיה מתנבא בשוק העליון והולך ומתנבא בשוק התחתון.

והמתנבא בשם עבודה זרה ואומר: כך אמרה עבודה זרה, אפילו כיון את ההלכה לטמא את הטמא ולטהר את הטהור אין שומעין לו.

(סליק פיסקא)

פיסקא קעח

[יח, כ]

אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי, ומת -
בסתם מיתה האמורה בתורה זו חנק.

[יח, כא]

וכי תאמר -

עדין עתידים אתם לומר : איכה נדע הדבר?
ירמיה אמר : הנה כלי בית ה' יובאו מבבלה עתה מהרה (ירמיה כ"ז)
חנניה אומר : הנה כלי בית מובאים מבבל למי אשמע?
תלמוד לומר : אשר ידבר הנביא בשם ה'.
ואיזהו הדבר אשר דברו המקום?
זה שהוא אומר בזדון דברו הנביא, על זדון הוא חייב ואינו חייב על שגגה.

לא תגור ממנו -

אל תמנע עצמך מללמד חובה עליו :

(סליק פיסקא)

ספרי שופטים פרק יט

פיסקא קעט

[יט, א]

כי יכרית ה' אלוהיך את הגוים -
בזכותך.

וירשתם וישבת בעריהם ובבתיהם -

מכלל שנאמר וירשת אותם וישבת בארצם (דברים י"ב).

יכול אי אתה רשאי להוסיף על הבנין?
תלמוד לומר : וישבת בעריהם ובבתיהם, בכל מקום שאתה רוצה לבנות בנה.

(סליק פיסקא)

פיסקא קפ

[יט, ב]

שלוש ערים -

ערים - ולא עירים.

ערים - ולא כרכים.

ערים - ולא כפרים.

תבדיל לך -

ולא לאחרים :

בתוך ארצך -

ולא בספר.

אשר ה' אלוהיך נותן לך לרשתה -

משתכבש תירש.

תכין לך הדרך -

תכין סרטיאות שיהו מפורשות לתוכה.

ושלשת את גבול ארצך -

שלא יהיו מפוזרות אלא יהיו מכוונות בשתי שורות שבכרם.

אשר ינחילך ה' אלוהיך -

לרבות עבר הירדן.

והיה לנוס שמה כל רוצח -

שלא יהיה גולה מעיר לעיר.

(סליק פיסקא)

פיסקא קפא

[יט, ד]

וזה דבר הרוצח -

מכאן אמרו:

רוצח שגולה מעירו לעיר מקלט.

מכלל שנאמר : **פן ירדוף גואל הדם אחרי הרוצח**, אין לי אלא רודף וגואל, רודף ואינו גואל

גואל ואינו רודף, לא רודף ולא גואל מניין?

תלמוד לומר : **רוצח רוצח** ריבה.

מכלל שנאמר : **כי יחם לבבו**, אין לי אלא מי שיש לו חמות הלב, האב את הבן והבן את האב,

האב את האב והבן את הבן, מניין?

תלמוד לומר : **רוצח רוצח** ריבה.

מה תלמוד לומר : **שמה שמה שמה** ג' פעמים?

שם תהיה ירידתו,

שם תהיה מיתתו,

שם תהיה קבורתו.

מה תלמוד לומר **רעהו רעהו רעהו** שלושה פעמים?

רעהו - פרט לאחרים.

רעהו - פרט לגר

רעהו - כבר קראתו הכתוב רעהו, שנאמר : **אשר יכה את רעהו בבלי דעת.**

והוא לא שונא לו מתמול שלשם -

הא אם שונא לו אינו גולה.

מתמול שלשם -

מתמול – שנים,

שלשם – שלושה,

על כן אנכי מצוך לאמר - להזהיר בית דין על כך.

(סליק פיסקא)

פיסקא קפב

[יט, ה]

ואשר יבוא את רעהו ביער -

מה יער רשות לניזק ולמזיק להיכנס שם, אף כל שהוא רשות לניזק ולמזיק ליכנס לשם, יצאת חצר של בעל הבית שאין רשות לניזק ולמזיק ליכנס שם.

לחטוב עצים -

אבא שאול אומר :

מה חטיבת עצים רשות אף כל שהוא רשות, יצא האב המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו ושליח בית דין.

(סליק פיסקא)

פיסקא קפג

ונדחה ידו בגרזן -

מכאן אתה אומר : נתכוון לקוץ את האילן ונפל על אדם והרגו - הרי זה גולה.

ונשל הברזל מן עץ -

המבקע.

רבי אומר :

מן העץ -

המתבקע.

ומצא -

במצוי.

מכאן היה ר' אליעזר בן יעקב אומר :

אם משיצאה אבן מידו הוציא הלה את ראשו וקיבלה - הרי זה פטור.

הוא ינוס -

שלא יהיה גולה מעיר לעיר.

[יט, ו]

פן ירדוף גואל הדם -

מצווה ביד גואל הדם לרדוף.

כי יחס לבבו -

הא אם שונא לו אינו גולה.

מתמול שלשם -

זו שר' יהודה אומר :

תמול – שנים,

שלשם – שלשה.

[יט, ז]

על כן אנכי מצוך לאמר -

להזהיר בית דין על כך.

(סליק פיסקא)

פיסקא קפד

[יט, ח]

ואם ירחיב ה' אלוהיך את גבולך -

עשה מצווה האמורה בענין שבשכרה ירחיב ה' אלוהיך את גבולך.

כאשר נשבע לאבותיך -

הכל בזכות אבות.

ונתן לך את כל הארץ אשר נשבע לאבותיך -

הכל בזכות אבות.

(סליק פיסקא)

פיסקא קפה

[יט, ט]

כי תשמור את כל המצוה הזאת לעשותה, ויספת לך -

מכאן אתה אומר:

שלוש ערים הפריש משה בעבר הירדן,
וכשבאו לארץ הפרישו עוד שלוש,
ולעתיד לבוא עתידים עוד להפריש שלוש,
שלוש על שלוש הרי שש, ועוד שלוש הרי תשע.

ר' נהוריי אומר:

שלוש על שלוש ועוד שלוש הרי הם תשע, ועוד שלוש הרי הם שתים עשרה.

רבי שאול אומר:

שלוש על שלוש ועוד שלוש הרי תשע, על השלוש הרי הם שתים עשרה, **האלה** הרי חמישה עשר.

(סליק פיסקא)

פיסקא קפו

[יט, י-יא]

**ולא ישפך דם נקי בקרב ארצך אשר ה' אלוהיך נותן לך נחלה כי יהיה איש שונא לרעהו וארב
לו וקם עליו -**

מכאן אמרו:

עובר אדם על מצווה אחת קלה סופו לעבור על מצווה חמורה.

(סליק פיסקא)

פיסקא קפז

ואהבת לרעך כמוך - אם עבר על מצווה קלה סופו לעבור על מצווה חמורה, עבר על **ואהבת לרעך כמוך** (ויקרא י"ט) סופו לעבור על **לא תשנא** (שם) **ועל לא תקום ועל לא תטור** (שם) וסופו לעבור על **וחי אחיך עמך** (שם כ"ה) עד שבא לידי שפיכות דמים, לכך נאמר: **כי יהיה איש שונא לרעהו וארב לו וקם עליו**.

מכאן היה רבי יוסי ברבי יהודה אומר:
ההורג את הנפש בין בשוגג בין במזיד הכל מקדימים לערי מקלט, בית דין שולחים ומביאים אותם משם, מי שנתחייב מיתה הרגוהו, שנאמר: **ושלחו זקני עירו ולקחו אותו משם**, מי שלא נתחייב מיתה פטרוהו, שנאמר: **והצילו העדה את הרוצח** (במדבר ל"ה).
מי שנתחייב גלות מחזירים אותו למקומו, שנאמר: **והשיבו אותו העדה** (שם).

רבי אומר:
רוצח גולה לערי מקלט כסבור שקולטו, כשם שקולט שוגג כך קולט מזיד, זקני העיר שולחים ומביאים משם, שנאמר: **ושלחו זקני עירו ומת ביד גואל הדם**.
מנין לא מת ביד גואל הדם ימות ביד כל אדם?
תלמוד לומר: **ונתנו אותו ביד גואל הדם ומת**.

[יט, יג]
ולא תחוס עינך עליו ובערת דם הנקי -
שמה תאמר הואיל ונהרג זה למה אנו באים לחוב בדמו של זה?
תלמוד לומר: **לא תחוס עינך עליו**.

ובערת הרע -
בער עושי הרעות מישראל.

(סליק פיסקא)

פיסקא קפח

[יט, יד]
לא תסיג גבול רעך אשר גבלו ראשונים -
והלא כבר נאמר: **לא תגזול** (ויקרא י"ט), ומה תלמוד לומר **לא תסיג**?
מלמד שכל העוקר תחומו של חברו עובר בשני לאווים.
יכול בחוצה לארץ?
תלמוד לומר: **בנחלתך אשר תנחל**, בארץ ישראל עובר בשני לאווים, בחו"ל אינו עובר אלא משום לאו אחד בלבד.
מנין לעוקר תחומים של שבטים שעובר בלא תעשה?
תלמוד לומר: **לא תסיג גבול עולם** (משלי כ"ב).

מנין למחליף דברי רבי אליעזר בדברי רבי יהושע ודברי רבי יהושע בדברי רבי אליעזר, לומר על טהור טמא ועל טמא טהור שהוא עובר בלא תעשה?
תלמוד לומר: **ולא תסיג גבול רעד**.
מנין למוכר קבר אבותיו שעובר בלא תעשה?
תלמוד לומר: **לא תסיג גבול רעד**.
יכול אפילו לא נקבר אדם בו מעולם?
תלמוד לומר: **בנחלתך אשר תנחל**, הא אם קבר בו אפילו נפל אחד ברשותו אינו עובר בלא תעשה.

[יט, טו]

לא יקום עד אחד באיש -

אין לי אלא לדיני נפשות, לדיני ממונות מניין?
תלמוד לומר: **לכל עון**, לקרבנות מניין?
תלמוד לומר: **ולכל חטאת**, למכות מניין?
תלמוד לומר: **בכל חטא אשר יחטא**, לעלות לכהונה ולהוריד מן הכהונה מניין?
תלמוד לומר: **לכל עון ולכל חטאת**.
אין לי אלא לעדות איש, לעדות אשה מניין?
תלמוד לומר: **לכל עון ולכל חטאת בכל חטא אשר יחטא**, אם סופינו לרבות אשה מה תלמוד לומר איש?
לעון אינו קם, אבל קם הוא באשה להשיאה, **דברי ר' יהושע**.

ר' יוסי אומר:

לעון אינו קם אבל קם הוא לשבועה.

אמר ר' יוסי:

קל וחומר, ומה במקום שאין פיו מצטרף עם עד אחד למיתה הרי זה נשבע ע"פ עצמו, מקום שפיו מצטרף עם פי עד אחד לממון, אינו דין שיהא נשבע על פי עצמו?
לאו, מה לנשבע מפי עצמו שכן משלם ע"פ עצמו, ישבע ע"פ עד אחד שכן משלם ע"פ עד אחד?
תלמוד לומר: **לכל עון**, לעון אינו קם אבל קם הוא לשבועה.

ע"פ שני עדים או ע"פ שלושה עדים -

לא ע"פ כתבן וע"פ מתורגמן.

מכאן אמרו:

המקנא לאשתו, **ר' אלעזר אומר:**

מקנא ע"פ שנים ומשקה לה ע"פ עד אחד.

שהיה בדין, ומה אם עדות הראשון שאינה אוסרתה איסור עולם אין מתקיימת פחות משנים, עדות שנייה שאוסרתה איסור עולם אינו דין שלא תתקיים פחות משנים?

תלמוד לומר: **ועד אין בה**, כל שיש בה לא הייתה שותה.

(סליק פיסקא)

פיסקא קפט

[יט, טז]

כי יקום עד חמש באיש לענות בו סרה -

אין חמש אלא גזלן, שנאמר: **לענות בו סרה** ואין סרה אלא עבירה, שנאמר **כי דבר סרה** (דברים י"ג).

ואומר: **השנה אתה מת כי דברת סרה על ה'** (ירמיה כ"ח).
מגיד שאינו חייב עד שיכחיש את עצמו.

מכאן אמרו:

אין העדים זוממים עד שיזומו את עצמם, כיצד?
מעידני את איש פלוני שהרג את הנפש.

(סליק פיסקא)

פיסקא קצ

[יט, יז]

ועמדו -

מצווה בעדים שיעמודו.

שני האנשים -

אין לי אלא בזמן שהם שני אנשים, איש עם אשה ואשה עם איש, שתי נשים זו עם זו מנין?
תלמוד לומר: **אשר להם הריב לפני ה'**, מכל מקום.

יכול אף אשה תהיה כשרה לעדות?

נאמר כאן **שני**,

ונאמר להלן **שני**,

מה **שני** האמור להלן **אנשים ולא נשים**,

אף **שני** האמור כאן **אנשים ולא נשים**.

אשר להם הריב -

יבוא בעל השור ויעמוד על שורו.

לפני ה' -

שהם סבורים לפני בשר ודם הם עומדים, ואין עומדים אלא לפני המקום.

לפני הכהנים והשופטים -

זהו שאמר רבי יוסי הגלילי:

וכי עלתה על דעתך שופט שאינו בימיד?!
אלא שופט שהוא כשר ומוחזק לך באותם הימים, היה קרוב ונתרחק כשר.
וכן הוא אומר: **אל תאמר מה שהיה וגו'** (קהלת ז').

[יט, יח]

ודרשו השופטים היטב -

ולהלך הוא אומר: **ודרשת וחקרת ושאלת היטב** (דברים י"ג)

היטב היטב לגזירה שוה.

מלמד שבדקים אותו בז' חקירות, בדיקות מניין?

תלמוד לומר: **והנה אמת נכון הדבר** (שם).

מנין שהעד עושה עצמו שקר?

תלמוד לומר: **והנה עד שקר העד.**

יכול אף משנחקרה עדותם בבית דין?

תלמוד לומר: **שקר ענה באחיו.**

אמור מעתה כל זמן שבית דין צריכים להם ולא משנחקרה עדותם בבית דין, כשתמצי לומר
זומם מזומם ואפילו הם מאה.

[יט, יט-כ]

ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו -

אם ממון ממון, אם מכות מכות, אם עונשים עונשים.

עונש שמענו אזהרה מניין?

תלמוד לומר: **ועשיתם לו.**

[ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו] -

מכאן אמרו:

אין עדים זוממים נהרגים עד שיגמר הדין, שהרי צדוקים אומרים עד שיהרג הנידון, שנאמר:

נפש בנפש.

רבי יוסי הגלילי אומר:

מה תלמוד לומר **ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו?**

לפי שמצינו בכל עונשים שבתורה שוה מיתת איש למיתת אשה וזוממיהם כיוצא בהם, אבל בת

כוהן ובוועלה לא השוה מיתת איש למיתת אשה אלא שמיתת האיש בחנק ומיתת האשה

בשריפה, אבל זוממיה לא שמענו מה יעשה להם?

תלמוד לומר: **ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו**, כמיתת אחיו מיתתו ולא כמיתת אחותו
מיתתו.

ומנין שהמבייש משלם ממון?
נאמר כאן **לא תחוס עינך**,
ונאמר להלן **לא תחוס עינך** (דברים כ"ה).
מה **לא תחוס עינך** האמור להלן **ממון**,
אף **לא תחוס עינך** האמור כאן **ממון**.

רבי יהודה אומר:
נאמר כאן **יד ורגל**,
ונאמר להלן **יד ורגל**,
מה **יד ורגל** האמור כאן **ממון**,
אף **יד ורגל** האמור להלן **ממון**.

ספרי שופטים פרק כ

רבי יוסי הגלילי אומר:
מנין שלא יצא למלחמה עד שיהו בו ידים ורגלים ועינים ושיניים?
תלמוד לומר: **לא תחוס עינך נפש בנפש כי תצא למלחמה**.

א"ר יהודה:
במה דברים אמורים?
במלחמת מצווה אבל במלחמת חובה הכל יוצא אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה.
כשישראל עושים רצונו של מקום - כל הגוים לפנייהם נעשים כסוס אחד, שנאמר: **סוס ורוכבו רמה בים**.
וכי סוס אחד היה?
מתניתין, **כי תצא למלחמה על אויבך**, במלחמת הרשות הכתוב מדבר.

על אויבך -
כנגד אויבך אתה נלחם.

וראית סוס ורכב -
מה הן יוצאים אליך בסוס ורכב אף אתה צא אליהם בעם רב **לא תירא מהם**.

כי ה' אלוהיך עמך המעלך מארץ מצרים -
מי שהעלך מארץ מצרים הוא עומד לך בעת צרה.

(סליק פיסקא)

פיסקא קצא

[כ, ב]

והיה כקרבכם אל המלחמה -

יכול זה יום הקרבים בו למלחמה?

כשהוא אומר: **ואמר אליהם שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה**, הרי היום קרבים בו למלחמה אמור, הא מה תלמוד לומר: **והיה כקרבכם אל המלחמה?** כיון שמגיעים לספר כוהן מתנה עליהם כל התנאים הללו.

(סליק פיסקא)

פיסקא קצב

[כ, ג]

ואמר אליהם שמע ישראל מי האיש הירא ורך הלבב, ויספו השוטרים -

למה נאמרו כל הדברים הללו?

שלא יהו ערי ישראל נשמות, **כדברי רבן יוחנן בן זכאי**.

בוא וראה כמה חס המקום על כבוד הבריות מפני הירא ורך הלבב, כשהוא חוזר יאמרו שמא בנה בית, שמא ארס אשה, וכולן היו צריכים להביא עדותן חוץ מן הירא ורך הלבב שעדיין עמו, שמע קול הגפת תריסים ונבעת, קול צהלת סוסים ומרתית, קול תקיעת קרנים ונבהל, רואה שימוט סייפים ומים יורדים בין ברכיו.

דבר אחר:

ואמר אליהם שמע ישראל, על אויביכם -

ולא על אחיכם, לא יהודה על שמעון ולא שמעון על יהודה, שאם תפלו בידם ירחמו עליכם, כענין שנאמר: **וישבו בני ישראל מאחיהם ושם היה איש נביא לה' [וגו'] ועתה בני יהודה ובני ירושלים אתה אומר (דהי"ב כ"ח) כמה שנאמר להלן: ויקומו האנשים אשר נקבו בשמות ויחזיקו בשביה ומערומיהם הלבישום (שם)**

על אויביכם -

אתם הולכים, שאם תפלו בידן אין מרחמים עליכם.

אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם -

אל ירך לבבכם - מפני צהלת סוסים.

ואל תיראו - מפני הגפת תריסים ושפעת עקלגסים.

ואל תחפזו - מקול הקרנות.

ואל תערצו - מקול הצווחה, כדרך שאוה"ע עושים מגיפים ומריעים וצווחים ורמסים ואתם באים בנצוחו של מקום.

(סליק פיסקא)

פיסקא קצג

[כ, ד]

כי ה' אלהיכם ההולך עמכם -

מי שהיה עמכם במדבר הוא יהיה עמכם בעת צרה.
וכן הוא אומר: **להלחם לכם עם אויבכם להושיע אתכם**, מנחשים ועקרבים ורוחות הרעים עד
כאן משוח מלחמה מדבר, מכאן ואילך **ודברו השוטרים** אפילו אלמנה אפילו שומרת יבם או
אפילו שמע שמת לו אחיו במלחמה חוזר, הכל שומעים דברי כוהן מערכי המלחמה והם
חוזרים ומספקים מים ומזון לאחיהם, ומתקנים את הדרכים.

[כ, ה]

ודברו השוטרים -

יכול דברים אחרים?
כשהוא אומר: **ויספו השוטרים לדבר אל העם**, מלמד שהם הדברים.
ומה תלמוד לומר **ודברו השוטרים**?
כיון שהתחיל שוטר לדבר כוהן משמיע לעם כתנאים האלו.

(סליק פיסקא)

פיסקא קצד

מי האיש אשר בנה -

אין לי אלא בונה, ירש לקח ניתן לו במתנה מנין?
תלמוד לומר: **מי האיש אשר בנה**.

בית -

אין לי אלא בית, מנין לרבות בית התבן ובית הבקר ובית העצים ובית האוצר?
תלמוד לומר: **אשר בנה**, יכול אף הבונה בית שער אכסדרה ומרפסת?
תלמוד לומר: **בית**, מה בית מיוחד שהוא בית דירה, יצאו אלו שאינן בית דירה.

ולא חנכו -

פרט לגזלן.

ילך וישב לביתו -

ילך וישמע דברי כוהן מערכי המלחמה וחוזר.

פן ימות במלחמה -

אם אינו שומע לדברי כוהן - סוף שהוא מת במלחמה.

ואיש אחר יחנכנו -

יכול דודו ובן דודו?

נאמר כאן **אחר**,

ונאמר להלן **אחר**,

מה **אחר** האמור להלן **נוכרי**,

אף **אחר** האמור כאן **נכרי**.

(סליק פיסקא)

פיסקא קצה

[כ, ו]

ומי האיש אשר נטע -

אין לי אלא נטע, ירש לקח ניתן לו במתנה מניין?

תלמוד לומר: **מי האיש אשר נטע**.

כרם -

אין לי אלא כרם, מניין חמישה אילני מאכל וחמישה אילני סרק?

תלמוד לומר: **כרם**.

רבי אליעזר בן יעקב אומר:

אין לי במשמע אלא **כרם**.

ולא חללו -

פרט למבריק.

ולא חללו - פרט למרכיב.

ילך וישב לביתו -

ילך וישמע לדברי כוהן מערכי המלחמה ויחזור.

פן ימות במלחמה -

אם לא ישמע לדברי כוהן אף מת במלחמה.

ואיש אחר יחללנו -

יכול דודו ובן דודו?

נאמר כאן **אחר**,

ונאמר להלן **אחר**,
מה **אחר** האמור כאן **נוכרי**,
אף **אחר** האמור כאן **נכרי**.

(סליק פיסקא)

פיסקא קצו

[כ, ז]

ומי האיש אשר ארס אשה -

אחד המארכ את האלמנה ואפילו שומרת יבם ואפילו שמע שמת אחיו במלחמה חוזר ובא לו.

ולא לקחה -

באשה הראויה לו, פרט למחזיר גרושתו ואלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ממזרת ונתינה לישראל, ובת ישראל לנתין ולממזר.

ילך וישוב לביתו -

ילך וישמע לדברי כוהן ויחזור בו.

(סליק פיסקא)

פיסקא קצז

[כ, ח]

ויספו השוטרים לדבר אל העם -

למדנו שהם הדברים.

הירא ורך הלבב -

שיש עבירה בידו בסתר ילך וישוב לביתו.

רבי עקיבא אומר:

הירא ורך הלבב – כמשמעו.

רבי יוסי הגלילי אומר:

הירא ורך הלבב - זה בן מ' שנה.

ולא ימס את לבב אחיו כלבבו -

מלמד שאם היה אחד מהם מתיירא מן העבירה שבידו, כולם חוזרים ובאים.

(סליק פיסקא)

פיסקא קצח

והיה ככלות השוטרים לדבר אל העם -

בעקבו של עם מעמידים זקפים מלפניהם וכשלים של ברזל מאחריהם וכל המבקש לחזור הרשות בידן לקפח את שוקיו, שתחילת ניסה נפילה, שנאמר: **אשר נס ישראל מפני פלשתים וגם מגפה גדולה הייתה בעם** (שמו"א ד').

במה דברים אמורים?

במלחמת הרשות, אבל במלחמת מצווה הכל יוצאים, אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה.

(סליק פיסקא)

פיסקא קצט

[כ, י]

כי תקרב אל עיר -

במלחמת הרשות הכתוב מדבר.

אל עיר -

ולא לכרך.

לעיר - ולא לכפר.

להלחם עליה -

ולא להרעיבה, ולא להצמיאה, ולא להמיתה מיתת תחלואים.

וקראת אליה לשלום -

גדול השלום שאפילו מתים צריכים שלום.

גדול השלום שאפילו במלחמה של ישראל צריכים שלום.

גדול השלום שדרי רום צריכים שלום, שנאמר: **עושה שלום במרומיו** (איוב כ"ה).

גדול השלום שחותמים ברכת כוהנים, ואף משה היה אוהב שלום, שנאמר: **ואשלח מלאכים ממדבר קדמות, דברי שלום** (דברים ב').

(סליק פיסקא)

פיסקא ר

[כ, יא]

והיה אם שלום תענך -

יכול אפילו מקצתן?

תלמוד לומר: **ופתחה לך**, כולה ולא מקצתה.

והיה כל העם הנמצא בה -

לרבות כנענים שבתוכה.

יהיו לך למס ועבדוך -

אמרו מקבלים עלינו מסים ולא שעבוד, שעבוד ולא מסים, אין שומעים להם עד שיקבלו עליהם זו וזו.

[כ, יב]

ואם לא תשלם עמך ועשתה עמך מלחמה -

הכתוב מבשרך שאם אינה משלמת עמך, לסוף שהוא עושה עמך מלחמה.

וצרת עליה -

אף להרעיבה, אף להצמיאה, אף להמיתה במיתת תחלואים.

[כ, יג]

ונתנה ה' בידך -

אם עשית את כל האמור בענין, לסוף שה' אלוהיך נתנה בידך.

והכית את כל זכורה -

שומע אני אף הקטנים שבתוכה?

תלמוד לומר: **רק הנשים והטף והבהמה.**

או אינו אלא טף של נקבות?

אמרת ומה מדין שהמית את הנקבות הגדולות החיה הקטנות, כאן שהחיה את הגדולות אינו

דין שיחיה את הקטנות?

הא אינו אומר כאן טף אלא טף של זכרים.

רק הנשים והטף והבהמה ואת כל שללה תבז לך -

יכול תהיה ביזתם אסורה לך?

תלמוד לומר: **לך תבז לך ואכלת את שלל אויביך.**

(סליק פיסקא)

פיסקא רא

[כ, טו]

כן תעשה לכל הערים הרחוקות -

הרחוקות בתורה הזאת ואין קרובות בתורה הזאת.

[כ, טז]

אשר לא מערי העמים האלה המה רק מערי העמים האלה, לא תחייה כל נשמה -
בסיף.

כי החרם תחרימם -

יכול יהיה בזתם אסורה לך?

תלמוד לומר: **ובתים מלאים כל טוב** (דברים ו').

[כ, יז]

החתי והאמורי הכנעני -

כשהוא אומר: **כאשר צוץ ה' אלוהיך** לרבות את הגרגשי.

(סליק פיסקא)

פיסקא רב

[כ, יח]

למען לא ילמדו אתכם לעשות -

מלמד שאם עושים תשובה אין נהרגים.

וחטאתם לה' אלהיכם -

אם לא עשיתם כל האמור בענין נקראים חטאים לה'.

(סליק פיסקא)

פיסקא רג

[כ, יט]

כי תצור אל עיר -

במלחמת הרשות הכתוב מדבר.

אל עיר -

ולא לכרך.

אל עיר - ולא לכפר.

ימים רבים -

ימים - שנים,

רבים – שלושה.

מכאן אמרו:

אין צרים על עיר של גויים פחות משלשה ימים קודם לשבת.

להלחם עליה -

לתפשה ולא לשבותה.

לא תשחית את עצה -

אין לי אלא ברזל, מנין אף למשוך ממנה אמת המים?

תלמוד לומר: **לא תשחית את עצה**, בכל דבר.

דבר אחר:

כי תצור אל עיר -

מגיד שתובע שלום ב' ג' ימים עד שלא נלחם בה.

וכן הוא אומר: **וישב דוד בצקלג ימים שנים** (שמו"ב א) ואין צרים על עיר תחלה בשבת, אלא

קודם לשבת ג' ימים, ואם הקיפום ואירעה שבת להיות, אין השבת מפסקת מלחמתה.

זו אחד מג' דברים שדרש **שמאי הזקן**:

אין מפליגין את הספינה לים הגדול, אלא ג' ימים קודם לשבת.

במה דברים אמורים?

בדרך רחוקה אבל בדרך קרובה מפליגים אותה.

כי ממנו תאכל -

מצוות עשה, שחיוו של אדם אינו אלא מן האילן.

ר' ישמעאל אומר:

מכאן חס המקום על פירות האילן קל וחומר מאילן, ומה אילו שעושים פירות הזהירך הכתוב

עליו, פירות עצמם על אחת כמה וכמה.

לבוא מפניך במצור -

קצצהו.

(סליק פיסקא)

פיסקא רד

[כ, כ]

רק עץ אשר תדע -

זה אילן מאכל,

כי לא עץ מאכל הוא -

זה אילן סרק, אם סופינו לרבות את אילן סרק ומה תלמוד לומר **עץ מאכל?** מלמד שאילן סרק קודם לאילן מאכל.

יכול אפילו מעולה ממנו בדמים, **וכדברי ר' אלעזר ברבי שמעון?** תלמוד לומר: **אותו תשחית וכתת,** עשה אתה ממנו תיקון וכדכאות.

ובנית מצור על העיר -

עושה אתה לו מיני מטרניאות.

ובנית מצור על העיר -

מביא אתה לה בלסטירות.

עד רדתה -

אפילו בשבת.

(סליק פיסקא)

ספרי שופטים פרק כא

פיסקא רה

[כא, א]

כי ימצא -

ולא בשעה שמצויה.

מכאן אמרו:

משרבו הרצחנים בטלה עגלה ערופה.

משבא **רבי אלעזר בן דינאי ותחינא בן פרישה** היה נקרא חזרו לקרותם בן הרצחנים:

חלל -

ולא חנוק.

חלל - ולא מפרפר באדמה ולא טמון טמון בגל.

נפל -

ולא תלוי באילן.

בשדה -

ולא צף על פני המים.

אשר ה' אלוהיך נותן לך -

לרבות עבר הירדן.

ר' אליעזר אומר:

בכולם היו עורפים.

אמר לו: ר' יוסי בר' יהודה:

וכי אינו אלא חנוק ומושך בשדה שמא היו עורפים, אלא בכולם אם היה חלל עורפים.

לא נודע מי הכהו -

ואפילו לאחד מהן ראהו לא היו עורפים.

ר' עקיבא אומר:

מנין אם ראהו בית דין שהרג ולא היו מכירים אותו לא היו עורפים?

תלמוד לומר: **וענו ואמרו.**

[כא, ב]

ויצאו זקניך-

זקניך שנים.

ושופטיך -

שנים, אין בית דין שקול מוסיפים עליהם עוד אחד, הרי חמישה, **דברי ר' יהודה.**

ר' שמעון אומר:

זקניך ושופטיך -

שנים, אין בית דין שקול, מוסיפים עליהם עוד אחד - הרי שלשה.

ומדדו את הערים אשר סביבות החלל -

מן החלל אל הערים ולא מן הערים אל החלל, נמצא ראשו במקום אחד וגופו במקום אחר מוליכים את הראש אצל הגוף, **דברי ר' אליעזר.**

ור' עקיבא אומר:

הגוף אצל הראש נמצא סמוך לספר או לעיר שרובה גויים, או לעיר שאין בה בית דין, לא היו מודדים ואין מודדים אלא לעיר שיש בה בית דין.

(סליק פיסקא)

פיסקא רו

[כא, ג]

והיתה העיר הקרובה -

הקרובה שבקרובות.

מכאן אמרו:

נמצא מכוון בין שתי עיירות, שתיים מביאות שתי עגלות, **דברי ר' אליעזר**.

וחכמים אומרים:

עיר אחת מביאה ואין שתי עיירות מביאות שתי עגלות, ואין ירושלם מביאה עגלה ערופה.

ולקחו זקני העיר ההיא -

ולא זקני ירושלם.

עגלת בקר -

ר' אליעזר אומר:

עגלה בת שנתה ופרה בת שתיים.

וחכמים אומרים:

עגלה בת שנתה ופרה בת שלוש, או ארבע.

דבר אחר:

עגלת בקר -

שיהא בה שני דרכים, הא כיצד בשתיים?

עגלת בקר.

דבר אחר:

רחיצה בזקנים וכפרה בכהנים.

אשר לא עובד בה -

כל עבודה.

ומנין בעול?

תלמוד לומר: **אשר לא משכה בעול**.

(סליק פיסקא)

פיסקא רז

[כא, ד]

והורידו זקני העיר ההיא -

מצווה בזקני העיר ההיא.

אל נחל איתן -

כמשמעו, קשה.

ואע"פ שאין איתן כשר עורפים אותה בקופיץ מאחריה, ומקומו אסור ליזרע ומלעבוד.

יכול יהא אסור מלהדוק שם פשתן ומלנקר שם את האבנים?

תלמוד לומר: **לא יזרע**, זריעה בכלל הייתה ולמה יצאת?

להקיש אליה, מה זריעה מיוחדת שהיא חובת קרקע יצאו אלו שאינן חובת קרקע.

וערפו שם -

נאמר כאן **עריפה**,

ונאמר להלן **עריפה**,

מה **עריפה** האמורה להלן **עורפים בקיפוץ מאחריה ואסור בהנאה וקוברו**,

אף **עריפה** האמורה כאן **עורפה בקופיץ מאחריה וקוברה ואסור בהנאה**.

בנחל -

אע"פ שאינו איתן.

(סליק פיסקא)

פיסקא רח

[כא, ה]

ונגשו הכהנים בני לוי -

מכלל שנאמר **ושרת בשם ה' אלהיו** (דברים י"ח), אין לי אלא תמימים, בעלי מומים מניין?

תלמוד לומר: **בני לוי**.

כי בם בחר ה' אלוהיך -

מגיד שברכת כוהנים כשרה בבעלי מומים.

לשרתו ולברך בשם ה' -

מקיש ברכה לשירות.

מה **שירות** בעמידה,

אף ברכה בעמידה.

ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע -

מקיש ריבים לנגעים.

מה **ריבים** ביום,

אף **נגעים** ביום.

ומה **ריבים** שלא בקרובים,

אף **נגעים** שלא בקרובים.

אי מה **ריבים** בשלשה,

אף **נגעים** בשלשה?

ודין הוא, אם ממונו בשלשה גופו אינו דין שיהא בשלשה?

תלמוד לומר: **או אל אחד מבניו הכהנים** (ויקרא י"ג), ללמדך שכהן אחד רואה את הנגעים.

(סליק פיסקא)

פיסקא רט

[כא, ו]

וכל זקני העיר ההיא -

ואפילו הם מאה, שאמרנו למעלה שלושה וחמשה.

יכול אף כאן כן?

תלמוד לומר: **וכל זקני העיר ההיא**, ואפילו הם מאה.

ירחצו את ידיהם על העגלה הערופה בנחל -

על מקום עריפתה של עגלה.

יכול יעלו מן הנחל ויאמרו?

תלמוד לומר: **בנחל**, שתהא אמירתן ועניתן בנחל.

(סליק פיסקא)

פיסקא רי

[כא, ז]

וענו ואמרו -

בלשון הקודש.

ידינו לא שפכו -

וכי עלתה על לבנו שזקני בית דין שופכי דמים הם?
אלא שלא בא לידינו ופטרנוהו בלא לוייה, ולא ראינוהו והנחנוהו.
הכהנים אומרים : **כפר לעמך ישראל.**
כשהוא אומר : **אשר פדית ה'**, מלמד שכפרה זו מכפרת על יוצאי מצרים.

כפר לעמך -

אלו החיים.

אשר פדית -

אלו המתים.

מלמד שהמתים צריכים כפרה, נמצינו למדים ששופך דמים חוטא.

אשר פדית -

על מנת כן פדיתנו שלא יהיה בנו שופכי דמים.

דבר אחר :

על מנת כן פדיתנו שאם נחטא אתה מכפר עלינו, ורוח הקודש אומרת : כל זמן שתעשו ככה
הדם מכפר לכם.

[כא, ט]

ואתה תבער -

בער עושי הרעות מישראל.

(סליק פיסקא)

ספרי פרשת כי תצא

פיסקא ריא

[כא, י]

כי תצא למלחמה על אויבך -

במלחמת הרשות הכתוב מדבר.

על אויבך -

כנגד אויבך.

ונתנו ה' אלוהיך -

אם עשית כל האמור בענין - סוף שה' אלוהיך נתנו בידך.

ושבית שביו -

לרבות כנענים שבה.

[כא, יא]

וראית בשביה -

בשעת שביה.

אשת יפת תואר -

אשת אף על פי שהיא אשת איש.

יפת תואר -

אין לי אלא בזמן שהיא יפת תואר, מניין אע"פ שהיא כעורה?
תלמוד לומר: **וחשקת**, אע"פ שאינה יפת תואר.

ולקחת לך לאשה -

שלא תאמר הרי זו לאבא הרי זו לאחי.

(סליק פיסקא)

פיסקא ריב

[כא, יב]

והבאתה אל תוך ביתך -

ולא לבית אחר.

וגלחה את ראשה -

ר' אליעזר אומר:

תקוץ.

ר' עקיבא אומר:

תגדל.

אמר ר' אליעזר:

נאמר כאן **עשיה בראש**,

ונאמרה **עשיה בצפרנים**,

מה **עשיה** האמורה **בראש העברה**,

אף עשיה האמורה בצפרנים העברה.

רבי עקיבא אומר:

נאמרה עשיה בראש,

ונאמרה עשיה בצפרנים,

מה עשיה האמורה בראש ניוול,

אף עשיה האמורה בצפרנים ניוול.

וראיה לדבר: ומפיבושת בן שאול ירד לקראת דוד המלך לא עשה רגליו ולא עשה שפמו (שמו"ב י"ט).

דבר אחר:

עד די שעריה כנשרין רבא וטופרוהי כצפרים (דניאל ד').

(סליק פיסקא)

פיסקא ריג

[כא, יג]

והסירה את שמלת שביה מעליה -

מלמד שמעביר ממנה בגדים נאים ומלבישה בגדי אלמנות, שהגוים ארורים בנותיהם הם מתקשטות במלחמה בשביל להזנות אחרים עימהם.

וישבה בביתך -

בבית שמשמש בו, נתקל בה ונכנס נתקל בה ויוצא, רואה בקרויה ורואה בניוולה.

ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים -

אביה ואמה ממש, דברי ר' אליעזר.

רבי עקיבא אומר:

אין אביה ואמה אלא עבודה זרה, שנאמר: **אומרים לעץ אבי אתה** (ירמיה ב').

ירח ימים -

שלשים יום.

דבר אחר:

ירח -

אחד

ימים -

שנים הרי שלושה, כדי בגדי גויה שהיו עליה וחמדה ותיקון הולד **כדברי רבי עקיבא** להבחין בין זרע ראשון לזרע שני.

רבי אליעזר אומר:

ירח ימים – כמשמעו.

וכל כך למה?

שתהא בת ישראל שמחה וזו בוכה, מתקשטת וזו מתנוולת, הא אם לא עשה בה את כל המעשים האלו ובא עליה הרי זו בעילת זנות.

ואחר כן תבוא אליה ובעלתה -

אין לך בה אלא מצוות בעילה.

והיתה לך לאשה -

כענין שנאמר: **שארה כסותה ועונתה לא יגרע** (שמות כ"א).

(סליק פיסקא)

פיסקא ריד

[כא, יד]

והיה אם לא חפצת בה -

הכתוב מבשרך שאתה עתיד לשנאותה.

ושלחתה לנפשה -

ולא לבית אלהיה.

ושלחתה – בגט, **כדברי ר' יונתן.**

ואם הייתה חולה ימתין לה עד שתבריא, קל וחומר לבנות ישראל שהן קדושות וטהורות.

ומכור לא תמכרנה -

אין לי אלא שלא ימכר בכסף, מניין שלא יתננה במתנה ושלא יעשה בה טובה?

תלמוד לומר: **ומכור לא תמכרנה בכסף.**

לא תתעמר בה -

לא תשתמש בה.

דבר אחר:

לא תתעמר בה -

כדברי רבי יונתן.

דבר אחר:

הרי זו אזהרה לבית דין.

תחת אשר עניתה -

אפילו לאחר מעשה יחיד.

(סליק פיסקא)

פיסקא רטו

[כא, טו]

כי תהיין לאיש שתי נשים -

במי שיש בהם הווייה, יצאו שפחה ונכרית שאין בהם הווייה.

שתי -

כמשמעו, מוציא את אלו ומוציא את היבמה.

[האחת אהובה והאחת שנאה] -

רבי שמעון אומר:

בדרך ארץ הכתוב מדבר, מגיד שסופו להיות שונא אותה ואוהב אחרת.

וילדו לו בנים -

להוציא את הספק בן ט' לראשון או בן ז' לשני.

אין לי אלא היוצא ממקום הלידה, יוצא דופן מנין?

תלמוד לומר: **וילדו לו** מכל מקום.

דבר אחר:

כי תהיין לאיש שתי נשים -

אין לי אלא שתיים, מנין שאפילו הם מרובות?

תלמוד לומר: **נשים.**

אין לי אלא בזמן שהם מרובות ומקצתן אהובות ומקצתן שנאות, מנין אפילו כולם אהובות

אפילו כולן שנאות?

תלמוד לומר: **אהובה האהובה שנאה השנאה**, ריבה הכתוב.

אין לי אלא בזמן שהם מרובות וכולם אהובות או כולם שנאות, מנין אפילו הם שתיים?

תלמוד לומר: **שתי נשים.**

אין לי אלא בזמן שהם שתי נשים, **אחת אהובה ואחת שנאה**, מנין אפילו אחת והיא אהובה אפילו אחת והיא שנאה?

תלמוד לומר: **אהובה אהובה שנאה שנאה**, ריבה הכתוב.

איזו היא אהובה?

אהובה לפני המקום, **שנאה** זו שנאה לפני המקום.

יכול אין לי אלא אנוסה ומפותה שאין לו כדרך כל הנשים, מנין אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט?

תלמוד לומר: **שנאה שנאה** ריבה את העריות שהן בלא תעשה, ועדין לא ארבה את העריות שחייבין עליה כרת בידי שמים?

תלמוד לומר: **שנאה שנאה** ריבה את העריות, שהם בלא תעשה וחייבין עליהן כרת. יכול אפילו שפחה אפילו נכרית?

תלמוד לומר: **כי תהיין לאיש**, כל שיש בה הוייה, יצאו אלו שאין בהם הויה.

וילדו לו בנים -

מי שהולדות שלו, יצאו אלו שאין הולדות שלו.

דבר אחר:

וילדו לו בנים -

הבנים בתורה הזאת ואין הבנות בתורה הזאת.

לפי שמצינו שהבנות נכנסות בנחלה תחת האחים לחלוק בשה, יכול תהיה בכורה נוהגת בהם? תלמוד לומר: **וילדו לו בנים**, בנים בתורה הזאת ואין הבנות בתורה הזאת.

והיה הבן -

ולא טומטום ואנדרוגינוס.

הבכור -

ולא הספק.

לשניאה -

הכתוב מבשרך שבן הבכור לשניאה.

(סליק פיסקא)

פיסקא רטז

[כא, ט]

והיה ביום הנחילו את בניו -

ביום מפילים נחלות ואין מפילים נחלות בלילה.

את אשר יהיה לו -

מלמד שהבן נוטל בראוי כבמוחזק.

לא יועל לבכר -

מלמד שאינו רשאי לבכר.

יכול לא יהיה רשאי לבכר ואם בכר יהיה מבוכר?

תלמוד לומר: **לא יוכל לבכר**, הא אם בכר אינו מבוכר.

את בן האהובה -

כיון שיצא ראשו ורובו בחיים פוטר את הבא אחריו מן הבכורה.

על פני בן השנואה הבכור -

אעפ"י שבן הבכור לשניאה.

(סליק פיסקא)

פיסקא ריז

[כא, יז]

כי את הבכור בן השנואה יכיר -

יכירנו לאחרים.

מלמד שנאמן לומר: **זה בני בכור**.

רבי יהודה אומר:

כשם שנאמן אדם לומר **בני בכור**, כך נאמן לומר **זה בני בן חלוצה ובן גרושה הוא**.

וחכמים אומרים:

אין נאמן.

לתת לו פי שנים -

פי שנים בששה או פי שנים בכל הנכסים?

הרי אתה דן, הואיל ונוחל עם אחד ונוחל עם חמישה, מה מצינו כשנוחל עם אחד?

פי שנים באחד, אף כשנוחל עם חמישה פי שנים באחד.

או כלך לדרך זו:

הואיל ונוחל עם אחד ונוחל עם חמישה, מה מצינו כשנוחל עם אחד?

פי שנים בכל הנכסים, אף כשנוחל עם חמישה פי שנים בכל הנכסים?

תלמוד לומר: **והיה ביום הנחילו את בניו**, ריבה נחלה לבנים.
אחר שלמדנו שריבה נחלה לבנים הא אין עליך לדון כדין האחרון אלא כדין הראשון, הואיל ונוחל עם אחד ונוחל עם חמישה, מה מצינו כשנוחל עם אחד?
פי שנים באחד, אף כשנוחל עם חמישה, **פי שנים** באחד מהם.
וכן הוא אומר: **ואני נתתי לך שכס אחד על אחיך** (בראשית מ"ח).
ואומר: **ובני ראובן בכור ישראל כי הוא הבכור**.
ואומר **כי יהודה גבר באחיו** (דהי"א ה') הואיל ומצינו שהבכורה ליוסף ובכורה לדורות, מה מצינו בבכורה אחת ליוסף?
פי שנים באחד, אף בכורה האמורה לדורות פי שנים באחד מהם.

בכל אשר ימצא לו -

מלמד שאין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק.

כי הוא ראשית אונו -

ולא ראשית אונה של אשה.

לו משפט הבכורה -

מלמד שהבכורה יוצאה בדיינים.

(סליק פיסקא)

פיסקא ריח

[כא, יח]

כי יהיה לאיש בן -

ולא כשיהיה לו בן.

בן -

ולא בת.

בן - ולא איש, קטן פטור שלא בא לכלל מצות.

סורר ומורה -

שני פעמים.

ומורה - שוטה.

ומורה - שמורה לעצמו דרך אחרת.

דבר אחר:

בשביל שאכל זה ממון אביו אמרת **בן סורר ומורה** ימות!!
אלא נידון על שם סופו, מוטב ימות זכאי ולא ימות חייב.
אביו של זה חשק יפת תואר והכניס שטן לתוך ביתו ונעשה בנו סורר ומורה וסופו להמיתו
מיתה משונה שנאמר **כי יהיה באיש חטא משפט מות והומת**, לא בשבת ולא ביו"ט.

דבר אחר:

סורר - על דברי אביו.

ומורה - על דברי אמו.

סורר - על דברי תורה.

ומורה - על דברי הנביאים.

סורר - על דברי עדים.

ומורה - על דברי דיינים.

אמר ר' יאשיה:

ג' דברים שח לי ר' **זעירא** משום אנשי ירושלים:

סוטה אם רצה בעלה למחול לה מוחל,

[בן] **סורר ומורה** אם רצו אביו ואמו למחול לו מוחלים.

זקן ממרא על פי בית דין אם רצו חביריו למחול לו מוחלים לו.

וכשבאתי והרציתי הדברים לפני **רבי יהודה בן בתירה** על שנים הודה לי ועל אחד לא הודה לי,

על סוטה ועל בן סורר ומורה הודה לי, על זקן ממרא ע"פ בית דין לא הודה לי, מפני שהיה

מעמיד מחלוקת בישראל.

איננו שומע בקול אביו ובקול אמו -

יכול אפילו אמר לו אביו ואמו להדליק את הנר ולא הדליק?

תלמוד לומר: **איננו שומע איננו שומע לגזירה שוה.**

מה **איננו שומע** האמור כאן **בן סורר מורה זולל וסובא**,

אף **איננו שומע** האמור להלן **סורר ומורה זולל וסובא**.

מה **איננו שומע** האמור להלן עד שיגנוב משל אביו ומשל אמו וכו'.

ויסרו אותו -

במכות.

ולא ישמע אליהם -

מלמד שמלקים אותו בפני ג'.

(סליק פיסקא)

פיסקא ריט

[כא, יט]

ותפשו בו אביו ואמו -

מלמד שאינו חייב עד שיהיה לו אב ואם, **דברי רבי מאיר**.

רבי יהודה אומר:

אם לא הייתה אמו ראויה לאביו אינו נעשה בן סורר ומורה.

והוציאו אותו אל זקני עירו -

מצווה בזקני עירו ובשער מקומו.

[כא, כ]

ואמרו אל זקני עירו **בננו זה** -

זהו שלקה בפניכם מלמד שאם מת אחד מהם אינו נסקל.

היה אחד מהם גידם או חוגר או אילם או חרש או סומא אינו נעשה בן סורר ומורה, שנאמר:

ותפשו בו - ולא גידמים.

והוציאו אותו - ולא חגרים.

ואמרו - ולא אילמים.

בננו זה - ולא סומים.

איננו שומע בקולינו - ולא חרשים.

ומתרים בו בפני ג' ומלקים אותו, חזר וקלקל נידון בעשרים ושלושה, ואין נסקל עד שיהיו שם

ג' הראשונים, שנאמר: **בננו זה** שלקה בפניכם.

זולל וסובא -

זולל – בבשר.

וסובא – בין, אעפ"י שאין ראה לדבר זכר לדבר, **אל תהי בסבאי יין ובזוללי בשר למו** (משלי

כג).

ואומר: **סובא וזולל יורש וקרעים תלביש נומה** (שם).

(סליק פיסקא)

פיסקא רכ

[כא, כא]

ורגמוהו כל אנשי עירו -

וכי כל אנשי עירו רוגמים אותו?
אלא במעמד כל אנשי עירו.

באבנים -

יכול באבנים מרובות?

תלמוד לומר : **באבן**.

יכול באבן אחת?

תלמוד לומר : **באבנים**, אמור מעתה לא מת בראשונה ימות בשניה.

אמר ר' יוסי :

וכי מפני שאכל זה טרטימר בשר ושתה חצי לוג יין נסקל?
אלא הגיעה תורה לסוף ענינו של זה ואמרה זה ימות זכאי ולא ימות חייב, שמיתתן של רשעים
נאה להם ונאה לעולם, רע לצדיקים רע להם ורע לעולם.
יין ושינה לרשעים נאה להם ונאה לעולם, ולצדיקים רע להם ורע לעולם.
שקט לרשעים רע להם ורע לעולם, ולצדיקים נאה להם ונאה לעולם.

ובערת הרע -

בער עושי הרעות.

(סליק פיסקא)

פיסקא רכא

[כא, כב]

כי יהיה באיש חטא משפט מות והומת -

האיש נתלה ואין האשה נתלית.

רבי אליעזר אומר :

אף האשה נתלית.

אמר להם רבי אליעזר :

והלא **שמעון בן שטח** תלה נשים באשקלון?!

אמרו לו : שמונים נשים תלה ואין דנים שנים ביום אחד, אלא שהשעה צריכה ללמד בה את
אחרים.

ותלית אותו -

יכול ליהו כל הנסקלים נתלים?

תלמוד לומר : **כי קללת אלוהים תלוי**, אחר שריבה הכתוב ומיעט, מה אנו למדים מן המגדף?

מה מגדף מיוחד שפשט ידו בעיקר והוא נתלה,
כך כל הפושט ידו בעיקר הוא נתלה.

רבי אליעזר אומר:

מה המגדף מיוחד שהוא נסקל והרי הוא נתלה,
כך כל הנסקלים נתלים.
יכול יהו תולים אותו חי?
תלמוד לומר: **והומת**.

ותלית אותו על עץ -

אותו ולא את כליו,
אותו ולא את עדיו,
אותו ולא את זוממיו.

אותו -

מלמד שאין דנים שנים ביום אחד.

על עץ -

בעץ התלוש ולא בעץ המחובר.

[כא, כג]

מנין למלין את מתו שעובר בלא תעשה?
תלמוד לומר: **לא תלין נבלתו על העץ**, הלינו לכבודו להביא לו ארון ותכריכים, יכול יהיה עובר עליו?
תלמוד לומר: **על עץ**, מה עץ מיוחד שהוא ניוול לו, אף כל שהוא ניוול לו.

לא תלין נבלתו על העץ -

מצוות לא תעשה.

כי קבור תקברנו -

מצוות עשה.

כיצד עושים לו?

ממתנינים לו עד שחשיכה ותולים אותו ומתירין אותו, ואם לאו עובר עליו בלא תעשה, שנאמר:
לא תלין נבלתו וגו' כלומר מפני מה זה תלוי?
מפני שקילל את השם ונמצא מתחלל.
האיש נסקל ערום ואין האשה נסקלת ערומה.

ר' יהודה אומר:

אחד האיש ואחד האשה, אלא שהאיש תולין אותו ופניו כלפי העם ואחוריו כלפי העץ, והאשה פניה כלפי העץ ואחוריה כלפי העם.
האיש מכסים אותו פרק אחד מלפניו והאשה שני פרקים אחד מלפניה ואחד מלאחריה, מפני שכולה ערוה.

ולא תטמא אדמתך -

ונמצא שם שמים מתחלל.

אשר ה' אלוהיך נותן לך נחלה -

להזהיר בית דין על כך.

(סליק פיסקא)

ספרי כי תצא פרק כב

פיסקא רכב

כי תראה (שמות כג) -

יכול אפילו הוא רחוק ממנו מלא מיל?

תלמוד לומר: **כי תפגע** (שם).

אי כי תפגע שומע אני כמשמעו?

תלמוד לומר: **כי תראה**, הא כיצד?

שיערו חכמים אחד משבעה במיל שהוא ריס, נמצינו למדים שהוא עובר על מצוות עשה ועל מצוות לא תעשה.

עזוב תעזוב עמו (שם) זו פריקה.

הקם תקים עמו זו טעינה, **דברי ר' יהודה בן בתירה**

[כב, א]

לא תראה את שור אחיך -

מצוות לא תעשה, ולהלן הוא אומר: **כי תפגע** מצוות עשה.

שור אחיך -

אין לי אלא שור אחיך, שור אויבך מניין?

תלמוד לומר: **שור אויבך** (שמות כג), מכל מקום.

אם כן למה נאמר **אחיך**?

אלא מלמד שלא דברה תורה אלא כנגד היצר.

או את שיו נדחים -

כדרך הנדחים.

מכאן אתה אומר : איזו היא אבידה?

מצא חמור או פרה רועים בדרך, אין זו אבידה.

חמור וכליו הפוכים, פרה ורצה בין כרמים - הרי זו אבידה.

והתעלמת -

פעמים שאתה מתעלם ופעמים שאי אתה מתעלם, כיצד?

היה כוהן והיא בבית הקברות, או שהיה זקן ואינה לפי כבודו, או שהיה שלו מרובה משל חברו

פטור, לכך נאמר : **והתעלמת**, פעמים שאתה מתעלם ופעמים שאי אתה מתעלם :

השב תשיבם -

החזירה וברחה, החזירה וברחה, אפילו ד' וה' פעמים [חייב להחזירה], שנאמר : **השב תשיבם**

החזירה למקום עד שראוה האחרים ולא נטפלו בה, נגנבה או אבדה חייב באחריותה עד

שיכניסנה לרשותו, לכך נאמר : **השב תשיבם לאחיד**.

(סליק פיסקא)

פיסקא רכג

[כב, ב]

ואם לא קרוב אחיד -

אין לי אלא קרוב, רחוק מניין?

תלמוד לומר : **ואספתו אל תוך ביתך**, ולא לבית אחר.

והיה עמך עד דרוש אחיד אותו -

וכי עלתה על דעתך שאתה נותן לו עד שלא יתן סימנין, אם כן למה נאמר **עד דרוש אחיד אותו?**

עד שתדרוש את אחיד אם רמאי הוא אם אינו רמאי.

והשבותו לו -

אף מת עצמו משיב לו.

(סליק פיסקא)

פיסקא רכד

[כב, ג]

וכן תעשה לחמורו -

הייתה חמור עושה והיא אוכלת כסות מנערה אחת לל' יום, שוטחה לצורכה אבל לא לכבודו, כלי כסף וכלי נחושת משתמש בהם לצורכו אבל לא לשוחקו, כלי עץ משתמש בהם כדי שלא ירקבו.

השמלה הייתה בכלל כל אלו ולמה יצאת?

להקיש אליה מה שמלה מיוחדת שיש לה סימנים ויש לה תובעים, כך כל שיש לו סימנים ויש לו תובעים.

אין לי אלא אלו בלבד, שאר אבידה מנין?

תלמוד לומר: **לכל אבידת אחיך**.

אשר תאבד ממנו -

פרט לפחות משה פרוטה.

רבי יהודה אומר:

ומצאתה -

פרט לפחות משה פרוטה.

לא תוכל להתעלם -

ליתן עליו בלא תעשה.

(סליק פיסקא)

פיסקא רכה

[כב, ד]

לא תראה חמורך שונאך – (שמות כג)

זו מצוות לא תעשה.

ולהלן הוא אומר: **כי תראה** (שמות כג), מצוות עשה.

אין לי אלא חמור אחיך, חמור שונאך מנין?

תלמוד לומר: **חמור שונאך** (שם) מכל מקום.

אם כן למה נאמר **אחיך**?

אלא מלמד שלא דיברה תורה אלא כנגד היצר.

נופלים בדרך -

ולא עומדים.

בדרך -

ולא ברפת.

מכאן אמרו:

מצאו ברפת אין חייב בה, ברשות הרבים חייב בה.

והתעלמת מהם -

לפעמים שאתה מתעלם ופעמים שאין אתה מתעלם, כיצד?
היה כוהן והוא בבית הקברות, או שהיה זקן ואינה לפי כבודו, או שהיתה שלו מרובה משל
חברו פטור, שנאמר: **והתעלמת מהם**, פעמים שאתה מתעלם ופעמים שאין אתה מתעלם.

הקם תקים עמו -

העמידה ונפלה אפילו ה' פעמים חייב, שנאמר: **הקם תקים עמו**.
הלך וישב ואמר לו: הואיל ועליך מצווה לפרוק פרוק פטור, שנאמר: **הקם תקים עמו**.
יכול אפילו זקן אפילו מוכה שחין?
תלמוד לומר: **הקם תקים עמו**.

(סליק פיסקא)

פיסקא רכו

[כב, ה]

לא יהיה כלי גבר על אשה -

וכי מה בא הכתוב ללמדנו?
שלא תלבש אשה כלים לבנים ואיש לא יתכסה בגדי צבעוניים?
תלמוד לומר: **תועבה**, דבר הבא לידי תועבה.
זהו כללו של דבר שלא תלבש אשה מה שהאיש לובש ותלך לבין האנשים והאיש לא יתקשט
בתכשיטי נשים וילך לבין הנשים.

רבי אליעזר בן יעקב אומר:

שלא תלבש אשה כלי זיין ותצא למלחמה.
ומה תלמוד לומר: **לא יהיה כלי גבר**, האיש לא יתקשט בתכשיטי נשים?
תלמוד לומר: **ולא ילבש גבר שמלת אשה**.

כי תועבת ה' אלוהיך -

קרוי חמישה שמות:
חרם, תועבה, שנאוי, משוקץ, ועול.

(סליק פיסקא)

פיסקא רכו

[כב, ו]

כי יקרא -

פרט למזומן.

אפרוחים או ביצים -

מיעוט אפרוחים שנים מיעוט ביצים שנים.

מנין אין שם אלא אפרוח אחד או ביצה אחת חייב לשלח?

תלמוד לומר: **קן, קן** מכל מקום.

מכלל שנאמר: **והאם רובצת על האפרוחים או על הביצים**, יכול שאני מוציא אווזים

ותרנגולים שקננו בפרדס?

תלמוד לומר: **לפניך**.

אין לי אלא ברשות היחיד, ברשות הרבים מנין?

תלמוד לומר: **בדרך**, על האילנות מנין?

תלמוד לומר: **בכל עץ**, על הארץ מנין?

תלמוד לומר: **או על הארץ**.

והאם רובצת על האפרוחים -

מה **אפרוחים** בני קיימא יצאו מתים,

אף **בצים** בני קיימא יצאו מוזרות.

מה **בצים** צריכים לאמם,

אף **אפרוחים** צריכים לאמם, יצאו האפרוחים שאין צריכים לאמם.

והאם רובצת -

כשהיא רובצת עליהם פרט למעופפת.

יכול אעפ"י שכנפיה נוגעים בהם?

תלמוד לומר: **והאם רובצת על האפרוחים**, אע"פ שאינה עימהם.

יכול עוף טמא הרובץ על ביצי עוף טהור, וטהור רובץ על ביצי עוף טמא יהא חייב לשלח?

תלמוד לומר: **והאם רובצת** עד שיהיו כולם מין אחד.

לא תקח האם על הבנים -

מכלל שנאמר: **ולקח למטהר שתי צפרים חיות טהורות** (ויקרא י"ד), יכול יקחנה לטהר בה

את המצורע?

תלמוד לומר: **לא תקח**.

לא תקח האם -

מצוות לא תעשה.

(סליק פיסקא)

פיסקא רכח

[כב, ז]

שלח תשלח את האם -

זו מצוות עשה.

שילחה וחזרה שלחה וחזרה אפילו ד' וה' פעמים חייב לשלח, שנאמר: **שלח תשלח**.
האוזים ותרנגולים שמרדו ושקיננו בפרדס חייב לשלח בבית פטור מלשלח.

אפרוחים או ביצים -

מיעוט אפרוחים שנים מיעוט ביצים שנים, מה אפרוחים שיש בהם צורך יצאו מתים שאין בהם צורך, כך ביצים שיש בהם צורך יצאו ביצים מוזרות שאין בהם צורך. ואם אין שם אלא ביצה אחת או אפרוח אחד חייב לשלח.

דבר אחר:

כי יקרא קן צפור לפניך -

מכל מקום.

בדרך בכל עץ או על הארץ -

מה דרך רשות, יצאו מקושרים שהן ברשות אחר.

דבר אחר:

שלח -

בטהורה הכתוב מדבר, או אף בטמאה הכתוב מדבר?
תלמוד לומר: **כל צפור טהורה תאכלו** (דברים י"ד).
זה בנין אב: כל מקום שנאמר **צפור** בטהורה הכתוב מדבר, **כדברי רבי יאשיה**, הא אם שילחה והחזיר בדרך את פניו פטור מלשלח.

שלח תשלח -

בנקבות הכתוב מדבר ולא בזכרים.

ר' אליעזר:

מחייב בשילוח, שנאמר: **שלח תשלח**.

וחכמים:

פוטרין, [שנאמר]: **והאם** פרט לקורא זכר.

הנוטל אם מעל הבנים –

רבי יוסי ברבי יהודה אומר:

לוקה ואינו משלח.

וחכמים אומרים :

משלח ואינו לוקה.

זה הכלל: כל מצווה שיש בה קום ועשה אין חייבים עליה.

לא תקח האם על הבנים -

אפילו לטהר בה את המצורע.

והרי דברים קל וחומר: ומה מצווה קלה שהיא באיסור אמרה תורה: **למען ייטב לך והארכת**

ימים, כתוב בה אריכות ימים, שאר מצוות חמורות שבתורה על אחת כמה וכמה.

(סליק פיסקא)

פיסקא רכט

[כב, ח]

כי תבנה בית חדש -

אין לי אלא בונה, לקח וירש ונתן לו במתנה מנין?

תלמוד לומר: **בית** מכל מקום.

לא תשים דמים בביתך -

אין לי אלא בית, מנין הבונה בית התבן ובית הבקר ובית העצים ובית האוצרות?

תלמוד לומר: **לא תשים דמים בביתך**.

יכול אף הבונה בית שער אכסדרה ומרפסת?

תלמוד לומר: **בית**, מה בית מיוחד שהיא בית דירה, יצאו אלו שאינן בית דירה.

ועשית מעקה לגגך -

אין לי אלא גג, מנין לרבות בורות שיחים ומערות ונעיצים?

תלמוד לומר: **לא תשים דמים בביתך**.

אם כן למה נאמר: **גג?**

פרט לכבש.

בית - לרבות היכל.

גג - פרט לאולם.

חדש -

רבי אומר:

משעת חדשתו עשה לו מעקה.

כמה הוא מקום מעגילו?

ג' טפחים.

בית - דורסו עשרה.

ועשית מעקה לגגך -

מצוות עשה.

ולא תשים דמים בביתך -

מצוות לא תעשה.

כי ייפול הנופל ממנו -

ראוי זה שיפול, אלא שמגלגלים זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב.

ממנו -

ולא לתוכו, שאם היה רשות הרבים גבוהה ממנו עשרה טפחים ונפל ממנו לתוכו פטור, שנאמר: **ממנו**, ולא לתוכו.

דבר אחר:

כי תבנה -

רבי ישמעאל אומר:

בא הכתוב ללמדך כיצד הוא נדון, שנאמר: **כי לא ידע האדם את עתו כדגים הנאחזים במצודה** (קהלת ט').

בית - שאין בו ד' על ד' פטור מן המעקה ומן המזוזה ומן העירוב, ואין עושים אותו עיבור לעיר ולא טיבול למעשרות, ואין נותנים לו ד' אמות לפתחו.

הנודר מן הבית מותר לישב בו, ואין מטמא בנגעים, ואין צמות ביובל, ואין חוזרים עליו מערכי המלחמה.

(סליק פיסקא)

פיסקא רל

[כב, ט]

לא תזרע כרמך כלאים -

מה אני צריך, והלא כבר נאמר **שדך לא תזרע [כלאים]** (ויקרא י"ט)? מלמד שכל המקיים כלאים בכרם עובר בשני לאוין.

אין לי אלא כרם שלם, מניין אפילו כרם יחידי ועושה פירות?

תלמוד לומר: **כרם** מכל מקום.

ומניין לכלאי הכרם שאסור בהנאה?

נאמר כאן **קודש**,

ונאמר להלן קודש,
מה להלן איסור הנאה,
אף כאן איסור הנאה.

פן תקדש המלאה, הזרע -

מאימתי מלאה מתקדשת?
משתשריש, וענבים משתעשה כפול לבן המצרי.

הזרע -

פרט לזרע שיצא מן הזבלים או עם המים הזורע והרוח מסערתו.
יכול שאני מרבה הזרע והרוח מסייעתו?
תלמוד לומר: **אשר תזרע.**

המקיים קוצים בכרם –
רבי אליעזר אומר:
קדש, שנאמר: **אשר תזרע.**

וחכמים אומרים:
זרע - פרט למקיים קוצים בכרם.

ותבואת הכרם -

מאימתי התבואה מתקדשת?
משתשריש, וענבים משיעשו כפול הלבן.
אין לי אלא כרם שהוא עושה פירות, שאין עושה פירות מנין?
תלמוד לומר: **כרם** מכל מקום.
אין לי אלא כרם שלך, כרם של אחרים מנין?
תלמוד לומר: **לא תזרע כרמך** מכל מקום.

המתיר זמורה של גפן על גבי זרעים אפילו אמה על אמה, הגפן אסורה ופירותיה.
יכול לא יחרש על זה בפני עצמו, ועל זה בפני עצמו?
תלמוד לומר: **יחדיו** אבל זה בפני עצמו וזה בפני עצמו מותר.

דבר אחר:
כלאים - לחייב משום כרם ומשום שדה.

דבר אחר:
פן תקדש המלאה -

פן תאסר המלאה, כדברי רבי יהודה.

אשר תזרע -

אין לי אלא שזרע, זרע חברו ורצה לקיימו מניין?
תלמוד לומר: **תזרע** מכל מקום.

(סליק פיסקא)

פיסקא רלא

[כב, י]

לא תחרוש בשור וחמור יחדיו -

יכול לעולם?

כשהוא אומר: **למען ינוח שורך וחמורך כמוך** (שמות כג), שור וחמור עושים מלאכה.

אם כן למה נאמר: **לא תחרוש בשור וחמור**.

[זה עם זה].

אין לי אלא שור וחמור, מניין לרבות שאר בהמה וחיה ועוף כיוצא בשור?

תלמוד לומר: **לא תחרוש**, מכל מקום.

אם כן למה נאמר **בשור וחמור**?

בשור וחמור אי אתה חורש אבל אתה חורש באדם ובחמור.

דבר אחר:

לא תחרוש -

אין לי אלא חורש, מניין לרבות את הדש והיושב בקרון והיוצא והמנהיג?

תלמוד לומר: **יחדיו**, מכל מקום.

רבי מאיר:

פוטר ביושב בקרון.

יחדיו -

פרט לרמך.

יחדיו - פרט לקושר את הסוס בצידי הקרון, או לאחר הקרון, או הדולפקס לגמלים.

(סליק פיסקא)

פיסקא רלב

[כב, יא]

לא תלבש שעטנז -

יכול לא ילבש גזי צמר ואנצי פשתן?
תלמוד לומר: **שטענז**, דבר שהוא שוע טווי ונוז.

ר' שמעון בן אלעזר אומר:
נלוז ומליז את אביו שבשמים עליו.

לא תלבש -

אין לי אלא שלא ילבש, מנין שלא יתכסה?
תלמוד לומר: **לא יעלה עליך** (ויקרא י"ט).
יכול לא יפשילנו לקופה אחריו?
תלמוד לומר: **לא תלבש**, לבישה בכלל הייתה ממה יצאת?
להקיש אליה ולומר לך, מה לבישה מיוחדת שהיא הנאת הגוף [אף העלאה וכו'].
יכול לא ילבש חלוק של צמר על גבי חלוק של פשתן, וחלוק של פשתן על גבי חלוק של צמר?
תלמוד לומר: **יחדיו**.

חנניה בן גמליאל אומר:
מנין שלא יסרוק סרק של צמר ושל פשתן לקשור בו את מתניו, אע"פ שהרצועה באמצע?
תלמוד לומר: **יחדיו**, מכל מקום.
כשתמצי לומר השק והקופה מצרפים את הכלאים.

צמר ופשתים יחדיו -

אבל זה בפני עצמו וזה בפני עצמו מותר.
הלבדים אסורים משום כלאים אע"פ שאין בהם משום אריג, יש בהם משום שוע.

(סליק פיסקא)

פיסקא רלג

[כב, יב]

גדילים תעשה לך -

אמור מעתה שניהם נאמרו בדבור אחד.
זכור ושמור נאמרו בדבור אחד.

מחלליה מות יומת (שמות ל"א)
וביום השבת שני כבשים בני שנה (במדבר כ"ח) נאמרו בדבור אחד.

ערות אשת אחיך לא תגלה (ויקרא י"ח)
יבמה יבא עליה (דברים כ"ה) נאמרו בדבור אחד:

וכל בת יורשת נחלה (דברים ל"ו)

ולא תשוב נחלה ממטה למטה (שם) בדבור אחד נאמר.

מה שאי אפשר לבשר ודם לומר שני דברים כאחד, שנאמר **אחת דבר אלוהים שנים זו שמענו** (תילים ס"ב).

(סליק פיסקא)

פיסקא רלד

גדילים תעשה לך -

למה נאמר?

לפי שנאמר: **ועשו להם ציצית** (במדבר ט"ו), שומע אני יעשה חוט אחד בפני עצמו?

תלמוד לומר: **גדילים**.

כמה גדילים נעשין?

אין [גדיל] פחות משלשה חוטים, **כדברי בית הלל**.

ובית שמאי אומרים:

מד' חוטים של תכלת וארבעה חוטים של לבן, של ארבע ארבע אצבעות [וב"ה אומרים ג']

והלכה כדברי בית שמאי.

במה דברים אמורים?

בתחילה, אבל בשיריה ובגרדומיה כל שהוא.

על ארבע -

יצא בעלי שלושה ובעלי ה' ובעלי ו' ובעלי ז' ובעלי ח'

דבר אחר:

גדילים תעשה לך -

זה לבן, מנין לרבות את התכלת?

תלמוד לומר: **ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת** (שם):

תעשה -

ולא מן העשוי, שלא יוציא נימים מן הטלית ויעשה.

על ארבע -

ולא על ח'.

[על ארבע כנפות] כסותך -

פרט ליגא ולתכלא ולתלבליטירים לתקרקים לסדסים לבורדסים, לפי שאינן מרובעים.

ר' אליעזר בן יעקב אומר:

מנין שלא יתן על אמצע בגד אלא על שפתו?

שנאמר: **על ארבע כנפות כסותך.**

כסותך -

פרט לסדין.

תכסה -

פרט לסגוס.

בה -

פרט למעפורת שלא יכסה בה ראשו ורובו.

(סליק פיסקא)

פיסקא רלה

[כב, יג]

כי יקח איש אשה ובא עליה ושנאה -

ר' יהודה אומר:

אם בא עליה לוקה ואם לאו אינו לוקה.

מכאן אתה אומר:

עבר אדם על מצווה קלה סופו לעבור על מצווה חמורה.

עבר אדם על **ואהבת לרעך כמוך** (ויקרא י"ט),

סופו לעבור על **לא תקום ולא תטור** (שם),

ועל **לא תשנא את אחיך** (שם) **ואהבת לרעך כמוך**,

וחי אחיך עמך (שם כ"ה),

עד שבא לידי שפיכת דמים, לכך נאמר: **כי יקח איש אשה.**

[כב, יד]

ושם לה עלילות דברים -

יכול אפילו אמר לה הקדחת לי את התבשיל והיא לא הקדיחה?

תלמוד לומר: **עלילות דברים, עלילות דברים** לגזירה שוה.

מה **עלילות דברים** האמור להלן **טענת בתולים**,

אף **עלילות דברים** האמור כאן **טענת בתולים**.

ומה **עלילות דברים** האמור כאן **בתולים**,
אף **עלילות דברים** האמור להלן טענת **בתולים**.
מנין לרבות ביאה אחרת?
תלמוד לומר: **והוציא עליה שם רע**.

ואמר את האשה הזאת -
מלמד שאין אומר דבריו אלא בעמידתה.

לקחתי ואקרב אליה [ולא מצאתי לה בתולים] -
הרי עדי שזינתה בבית אביה.

איש או אשה -
למה נאמר?
לפי שהוא אומר: **איש אשר ינאף את אשת איש** (ויקרא יט) אחר שבאו לה עדים בבית בעלה
שזנתה בבית אביה, ואחר שבאו לה עדים בבית אביה שזנתה בבית אביה, משמע שתהא נידונת
על שער העיר, והרי הכתוב מוציא את שבאו לה עדים בבית בעלה שזנתה מבית אביה שתהיה
נדונת על פתח בית אביה, לכך נאמר: **כי יקח איש אשה**.

ר' ישמעאל אומר:
בא וראה מה שנאה גורמת שהיא מביאה לידי לשון הרע.

[כב, טו]
ולקח אבי הנערה ואמה -
אין לי אלא שיש לה אב ואם, יש לה אב ולא אם, אם ולא אב, לא אב ולא אם מנין?
תלמוד לומר: **נערה**, מכל מקום.
אם כן למה נאמר: **אבי הנערה ואמה?**
הם שגידלו גידולים רעים יבואו ויתנו להן גדוליהם.

והוציא את בתולי הנערה -
כמשמעה.

[כב, טז]
ואמר אבי הנערה אל הזקנים -
מכאן שאין רשות לאשה לדבר במקום האיש.

את בתי נתתי לאיש הזה -

מלמד שהרשות לאב לקדש את בתו הקטנה.

פיסקא רלו

[כב, יז]

והנה הוא שם לה עלילות דברים, ואלה בתולי בתי -

הרי עדים להזם עדיו של זה.

רבי יהודה אומר:

אינו חייב לעולם אלא אם כן בעל.

[לאמר לא מצאתי לבתך בתולים] -

מלמד שתובע מתחיל בדברים תחילה, והוא בעולת בעל.

ר' ישמעאל אומר:

בא הכתוב ללמדך על היבמה, שהבא עליה אינו חייב עד שתיבעל.

(סליק פיסקא)

פיסקא רלו

[כב, יז]

ופרשו השמלה לפני זקני העיר -

יחווהו הדברים כשמלה, וזה אחד מן הדברים שהיה רבי ישמעאל דורש מן התורה כמשל.

כיוצא בו: אם זרחה השמש עליו דמים לו (שמות כ"ב).

וכי עליו זורחת השמש בלבד, ומה תלמוד לומר: אם זרחה השמש?

מה שמש שלום בעולם אף זה, אם הוא יודע שהוא שלום ממנו והרגו הרי זה חייב.

כיוצא בו: אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו (שם כ"א), על בוריו.

וכן הוא אומר: ופרשו השמלה יחווהו הדברים כשמלה.

רבי עקיבא אומר:

הרי הוא אומר: ופרשו השמלה לפני זקני העיר, נמצאו עדי הבעל זוממים.

דבר אחר:

ופרשו השמלה -

יבואו עדיו של זה ועדיו של זה, ויאמרו דבריהם לפני זקני העיר.

רבי אליעזר אומר:

דברים ככתבם.

(סליק פיסקא)

פיסקא רלח

[כב, יח]

ולקחו זקני העיר ההיא את האיש -

ולא את הקטן.

ויסרו אותו -

במכות.

[כב, יט]

וענשו אותו -

בממון.

מאה כסף -

כסף צורי :

ונתן לאבי הנערה -

ולא לאבי בוגרת.

ונתן לאבי הנערה - ולא לאבי גיורת שהיתה הורתה שלא בקדושה ולידתה בקדושה שאין לה

מאה כסף :

כי הוציא שם רע -

ולא על זו בלבד הוציא שם רע אמרו אלא על בתולת ישראל.

ולו תהיה לאשה -

מלמד ששותה בעציצו ואפילו היא חגרת ואפילו היא סומא ואפילו היא מוכת שחין.

נמצא בה דבר זימה או שאינה ראויה לבוא בישראל, יכול יהיה רשאי לקיימה?

תלמוד לומר : **ולו תהיה לאשה**, אשה הראויה לו.

לא יוכל לשלחה כל ימיו -

ואפילו לאחר זמן?

תלמוד לומר : **כל ימיו**, הוא לאחר זמן.

(סליק פיסקא)

פיסקא רלט

[כב, כ]

ואם אמת היה הדבר -

אין לי אלא כדרכה, שלא כדרכה מניין?
תלמוד לומר: **היה**.

לא נמצאו בתולים לנערה -

אין עדים להזם עדיו של זה.

[כב, כא]

והוציאו הנערה אל פתח בית אביה -

אין לי אלא שיש לה אב ויש לה פתח בית אב, יש לה פתח בית אב ואין לה אב מניין?
תלמוד לומר: **והוציאו הנערה**, מכל מקום.

(סליק פיסקא)

פיסקא רמ

וסקלוה כל אנשי עירה -

וכי האנשים רוגמים אותה?
אלא במעמד כל אנשי עירה.

באבנים -

יכול באבנים מרובות?

תלמוד לומר: **באבן**.

אי באבן יכול אפילו באבן אחת?

תלמוד לומר: **באבנים**.

אמור מעתה אם לא מתה בראשונה תמות בשנייה.

כי עשתה נבלה בישראל -

לא עצמה בלבד נוולה אלא כל בתולות ישראל.

לזנות בית אביה -

נאמר כאן **אביה**,

ונאמר להלן **אביה**,

מה **אביה** האמור להלן **זנות עם זיקת הבעל**,

אף **אביה** האמור כאן **זנות עם זיקת הבעל**.

(סליק פיסקא)

פיסקא רמא

[כב, כב]

כי ימצא איש

בעדים.

שוכב עם אשה בעולת בעל -

להביא את שנבעלת בבית אביה ועדין היא ארוסה.

דבר אחר:

בעולת בעל -

ר' ישמעאל אומר:

בא הכתוב ללמדך על היבמה, שהבא עליה אינו חייב עד שתבעל.

ומתו -

בסתם מיתה האמורה בתורה בחנק.

גם שניהם -

ולא העושה מעשה חידודים.

כשהוא אומר **גם**, לרבות הבאים מאחריהם.

האיש השוכב עם האשה -

ואע"פ שהיא קטנה והאשה אף על פי שנבעלה לקטן.

ובערת הרע -

בער עושי הרעות מישראל.

(סליק פיסקא)

פיסקא רמב

[כב, כג]

כי יהיה נערה בתולה מאורסה -

מלמד שאינו חייב עד שתהא נערה בתולה מאורסה לאיש.

ומצאה איש בעיר -

אלו לא יצאת בעיר לא היה מסתקף לה.

בעיר -

מלמד שפרצה קוראה לגנב.

ושכב עמה -

על שכיבה.

[כב, כד]

והוצאתם את שניהם אל שער העיר ההוא -

זו הוא שאמרנו שער שנמצאת בו ולא שער שנידונת בו.

וסקלתם אותם באבנים -

יכול באבנים מרובות?

תלמוד לומר: **באבן**.

אי באבן יכול אפילו באבן אחת?

תלמוד לומר: **באבנים**.

אמור מעתה לא מתו בראשונה ימותו בשניה.

את הנערה על דבר אשר לא צעקה -

כשהוא אומר על דבר אע"פ שהתראה להביא את המזידה בהתראת עדים.

ואת האיש על דבר אשר ענה את אשת רעהו –

כשהוא אומר: **על דבר**, אע"פ שהתראה אין לי אלא בעיר, בשדה מניין?

תלמוד לומר: **ואם בשדה**.

[כב, כה]

ואם בשדה ימצא האיש האיש ושכב עמה -

פרט לאחד מחזיק ואחד שוכב, **דברי רבי יהודה**.

ומת האיש אשר שכב עמה לבדו -

הראשון בסקילה והשני בחנק.

(סליק פיסקא)

פיסקא רמג

[כב, כו]

ולנערה לא תעשה דבר -

מלמד שפטרה הכתוב מן המיתה.

מנין אף מן הקרבן?

תלמוד לומר: **חטא**.

מנין אף מן המכות?

תלמוד לומר: **מות**, מלמד שכל עונשים שבתורה פטורים ומצילים אותם בנפשו.

אין לי אלא זה, הרודף אחר חברו להורגו ואחר הזכור?

תלמוד לומר: **כן הדבר הזה**.

יכול אף הרודף אחר בהמה והמחלל את השבת והעובד עבודה זרה?

תלמוד לומר: **הזה**, הזה בסקילה ואין כל אלו בסקילה.

[כב, כז]

כי בשדה מצאה -

יכול בעיר חייבת בשדה פטורה?

תלמוד לומר: **צעקה** ואם אין לה מושיעים בין בעיר בין בשדה פטורה.

ואם יש לה מושיעים בין בעיר בין בשדה חייבת. (גירסת הגר"א).

צעקה -

פרט לשאמר לו הנח לה, **דברי רבי יהודה**.

פיסקא רמד

[כב, כח]

כי ימצא איש -

במפותה.

ומה אונס חמור אינו חייב אלא על נערה בתולה, מפתה הקל אינו דין שלא יהיה חייב אלא על

נערה בתולה?!

או חילוף אם מפתה הקל הרי הוא חייב על נערה ועל שאינה נערה, ומה תלמוד לומר **בתולה**

באונס?

שיכול אין לי שלא יהיה נותן לה אבל יהיה נותן לאביה?

תלמוד לומר: **בתולה**, פרט לבעולה.

אין לי אלא בעולה, מוכת עץ מנין?

תלמוד לומר: **בתולה** פרט למוכת עץ.

נאמר כאן **אשר לא אורסה**,

ונאמר להלן **אשר לא אורסה במפותה**,

מה אונס חמור אינו חייב עד שנתארסה ועד שנתגרשה, מפתה הקל אינו דין שלא יהיה חייב עד

שנתארסה ועד שנתגרשה?!

או חילוף, מה אם מפותה הקל הרי זה חייב עד שנתארסה או עד שנתגרשה, אונס חמור אינו

דין שיהא חייב עד שנתארסה ונתגרשה?!

מה תלמוד לומר : **אשר לא אורסה** שני פעמים?

שלא יהיה נותן לה ולאביה.

נאמר כאן **נערה** ולא נאמר נערה במפותה, מה אונס חמור אינו חייב אלא על הנערה

אף מפותה הקל אינו דין שלא יהיה חייב אלא על הנערה?!

או חילוף, ומה מפותה הקל הרי הוא חייב על נערה ועל שאינה נערה?

תלמוד לומר : **ונתן לאבי הנערה** ולא לאבי הבוגרת.

והרי דברים קל וחומר, ומה אונס אינו חייב על הבוגרת, מפותה הקל אינו דין שלא יהיה חייב

על הבוגרת, להחליף את הדין אי אתה יכול, שהרי כבר נאמר **נערה נערה** שני פעמים.

ושכב עמה -

על שכיבה.

ונמצאו -

בעדים.

(סליק פיסקא)

פיסקא רמה

[כב, כט]

ונתן האיש -

ולא הקטן.

לאבי הנערה -

כל שכיבה לאבי הנערה שיהיה שלו.

לאבי הנערה - ולא לאבי הבוגרת.

חמשים כסף -

כסף צורי.

ולו תהיה לאשה -

מלמד ששותה בעציצו ואפילו היא חגרת ואפילו היא סומא ואפילו היא מוכת

עץ, נמצא בה דבר זימה או שאינה ראויה לבוא בישראל יכול יהיה רשאי לקיימה?

תלמוד לומר : **ולו תהיה לאשה**, הראויה לו.

תחת אשר ענה -

לרבות את היתומה.

מכאן אמרו:

יתומה שנתארמלה או שנתגרשה - האונס חייב והמפתה פטור.

לא יוכל לשלחה כל ימיו -

משלחה הוא ליבם.

(סליק פיסקא)

ספרי כי תצא פרק כג

פיסקא רמו

[כג, א]

לא יקח איש את אשת אביו -

מכאן אמרו:

נושאים על האנוסה ועל המפותה, האונס והמפתה על הנשואה חייב.

נושא אדם אנוסת אביו ומפותת אביו –

רבי יהודה:

אוסר באנוסת אביו ובמפותת בנו, לכך נאמר: **לא יקח איש את אשת אביו.**

(סליק פיסקא)

פיסקא רמז

[כג, ב]

לא יבוא פצוע דכא -

איזהו פצוע דכא?

כל שנפצעו הבצים שלו אפילו אחת מהם.

אין לי אלא כולו, מניין אף מקצתו?

תלמוד לומר: **וכרות שופכה**, כל שנכרת הגיד.

אמר ר' ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה:

שמעתי בכרם ביבנה שאין לו אלא אחת, זהו סריס חמה.

מה בין פצוע דכא לכרות שופכה?

אלא שפצוע דכא חוזר וכרות שופכה אינו חוזר, זו מהלכות רופאים.

בקהל ה' -

רבי יהודה אומר:

ארבע קהלות הן:

קהל כוהנים,

קהל לויים,
קהל ישראלים,
קהל גרים.

וחכמים אומרים:
שלשה.
(סליק פיסקא)

פיסקא רמח

[כג, ג]

לא יבא ממזר בקהל ה' -
בין איש בין אשה.

לא יבוא ממזר -

כל שהוא מומזר, מום זר.
איזהו ממזר?

כל שאר בשר שהוא בלא יבוא, דברי רבי עקיבא שנאמר: **לא יקח איש את אשת אביו ולא יגלה כנף אביו**, מה אשת אב מיוחדת שאר בשר שהוא בלא יבא והוולד ממזר, כך כל שאר בשר שהוא בלא יבא והוולד ממזר.

שמעון התימני אומר:

כל שחייבים עליה כרת בידי שמים הולד ממזר.

ר' יהושע אומר:

כל שחייבים עליהם כריתות בית דין הולד ממזר, שנאמר: **לא יקח איש את אשת אביו ולא יבוא ממזר**, מה אשת אב מיוחדת שחייבים עליהם מיתות בית דין והולד ממזר, כך כל שחייבים עליהם מיתות בית דין הולד ממזר.

גם דור עשירי -

נאמר כאן **דור עשירי**,
ונאמר למטה **דור עשירי**,
מה **דור עשירי** האמור למטן **עד עולם**,
אף **דור עשירי** האמור כאן **עד עולם**.

(סליק פיסקא)

פיסקא רמט

[כג, ד]

לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה' -

בזכרים הכתוב מדבר ולא בנקבות.

עמוני - ולא עמונית.

מואבי - ולא מואבית, **דברי ר' יהודה.**

וחכמים אומרים:

על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים.

מי דרכו לקדם?

אנשים ולא נשים.

שהיה בדין, ומה ממזר שלא נאמר בו עד עולם, עשה בו נשים כאנשים, עמונים ומואבים

שנאמר בהם עד עולם, אינו דין שנעשה נשים כאנשים?!

או חילוף, ומה עמונים ומואבים שנאמר בהם עד עולם לא עשה בהם נשים כאנשים, ממזר

שלא נאמר בהם עד עולם אינו דין שלא נעשה בו נשים כאנשים?

תלמוד לומר: **לא יבא ממזר,** בין איש בין אשה, אחר שריבה הכתוב ומיעט, הא אין עליך לדון

אלא כדין הראשון, ומה ממזר שלא נאמר בו עד עולם עשה בו נשים כאנשים, עמוני ומואבי

שנאמר: בהם עד עולם אינו דין שנעשה בהם נשים כאנשים?

תלמוד לומר: **עמוני** ולא עמונית **דברי רבי יהודה.**

ואם נאמר **דור עשירי,** למה נאמר **עד עולם?**

אלא מופנה להקיש ולדון גזירה שוה:

נאמר כאן **דור עשירי,**

ונאמר להלן **דור עשירי,**

מה **דור עשירי** האמור כאן **עד עולם,**

אף **דור עשירי** האמור למטן **עד עולם.**

(סליק פיסקא)

פיסקא רנ

[כג, ה]

על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים -

כשהוא אומר: **על דבר,** אף על העצה.

וכן הוא אומר: **עמי זכור נא מה יעץ בלק מלך מואב** (מיכה ו').

בדרך -

בשעת טרופיכם.

בצאתכם ממצרים -

בשעת גאולתכם.

ואשר שכר עליך בלעם בן בעור -

הרי דבר לבלעם.

[כג, ו]

ולא אבה ה' אלוהיך לשמוע אל בלעם -

מלמד שאף המקלל נתקלל.

מפני מה?

כי אהבך ה' אלהיך.

(סליק פיסקא)

פיסקא רנא

[כג, ז]

לא תדרוש שלומם וטובתם -

מכלל שנאמר: **וקראת אליה לשלום** (דברים כ'), יכול אף אלו כן?

תלמוד לומר: **לא תדרוש שלומם**, מכלל שנאמר: **בטוב לו לא תוננו**, יכול אף אלו כן?

תלמוד לומר: **וטובתם**.

כל ימיד לעולם -

ולעולמי עולמים.

(סליק פיסקא)

פיסקא רנב

[כג, ח]

לא תתעב אדומי -

מפני מה?

כי אחיך הוא, גדולה אחוה.

לא תתעב מצרי -

מפני מה?

כי גר היית בארצו.

אמר ר' אלעזר בן עזריה :

המצרים לא קיבלו את ישראל אלא לצורך עצמם וקבע להם המקום שזכו.
והרי דברים קל וחומר, ומה את מי שלא נתכוון לזכות וזכה מעלה עליו הכתוב כאלו זכה,
המתכוון לזכות על אחת כמה וכמה.

ר' שמעון אומר :

מצריים הם טבעו ישראל בים, ואדומים הם קדמו את ישראל בחרב ולא אסרם הכתוב אלא
עד ג' דורות, עמונים ומואבים מפני שנטלו עצה להחטיא את ישראל אסרם הכתוב איסור
עולם, ללמדך שמחטיא האדם קשה לו מן ההורגו, שההורגו אין מוציאו מן העוה"ז ומהעוה"ב
והמחטיאו מוציאו מן העוה"ז ומן העוה"ב.

(סליק פיסקא)

פיסקא רנג

[כג, ט]

בנים אתם -

בנים ולא בנות **דברי ר' שמעון**.

וחכמים אומרים :

אשר יולדו להם –

לרבות את הבנות.

אמר ר' שמעון :

קל וחומר הדברים, ומה במקום שאסר את הזכרים לעולם, התיר את הנקיבות מיד, מקום
שלא אסר את הזכרים אלא עד ג' דורות אינו דין שנתיר את הנקיבות?!
אמרו לו : אם הלכה נקבל, אם לדון יש תשובה.
אמר להם : הלכה אני אומר והכתוב מסייעני **בנים** ולא בנות.

דור שלישי -

יכול ראשון ושני ושלישי יהיה אסור?

תלמוד לומר : **דור שלישי**.

אמר רבי יהודה :

בנימין גר המצרי היה לי חבר מתלמידי ר' עקיבא ואמר : אני גר מצרי ונשוי אשה גיורת מצרית
והריני הולך להשיא את בני אשה בת גיורת מצרית, כדי שיהא בן בני כשר לבא בקהל, לקיים
מה שנאמר : **דור שלישי יבוא וגו'.**

(סליק פיסקא)

פיסקא רנד

[כג, י]

כי תצא מחנה על אויביך -

כשתהיה יוצא הוי יוצא במחנה.

על אויביך -

כנגד אויביך אתה נלחם.

ונשמרת מכל דבר רע -

שומע אני בטהרות ובטמאות ובמעשרות הכתוב מדבר?

תלמוד לומר : **ערוה**.

אין לי אלא ערוה, מנין לרבות עבודה זרה ושפיכות דמים וקללת השם?

תלמוד לומר : **ונשמרת מכל דבר רע**.

יכול בטמאות ובטהרות ובמעשרות הכתוב מדבר?

תלמוד לומר : **ערוה**.

מה ערוה מיוחדת מעשה שגלו בה כנענים ומסלק בה שכינה, כך כל מעשה שגלו בה כנענים ומסלק שכינה.

כשהוא אומר **דבר רע**, אף לשון הרע.

(סליק פיסקא)

פיסקא רנה

[כג, יא]

כי יהיה בך -

ולא באחרים.

איש -

פרט לקטן.

אשר לא יהיה טהור -

מקרה לילה.

אין לי קרי לילה, קרי יום מנין?

תלמוד לומר : **אשר לא יהיה טהור**, מכל מקום.

אם כן למה נאמר **מקרה**?

אלא מלמד שדיבר הכתוב בהווה.

ויצא אל מחוץ למחנה -

זו מצוות עשה.

לא יבוא אל תוך המחנה -

זו מצוות לא תעשה.

רבי שמעון התימני אומר:

ויצא אל מחוץ למחנה - זה מחנה לווייה.

לא יבוא אל תוך המחנה -

זה מחנה שכינה.

(סליק פיסקא)

פיסקא רנו

[כג, יב]

והיה לפנות ערב ירחץ במים -

מלמד שהקרי פוטר בו בה מעת לעת.

וכבוא השמש -

ביאת שמשו מעכבתו מליכנס לפנים מיד המחנה.

פיסקא רנז

[כג, יג]

ויתד תהיה לך על אזנך מחוץ למחנה -

אין יד אלא מקום שנאמר **והנה מציב לו יד** (שמו"א טו).

ואומר: **איש על ידו לדגליהם** (במדבר ב').

ויצאת שמה חוץ -

ולא בעמידה.

[כג, יד]

ויתד תהיה לך על אזניך -

אין אזניך אלא מקום זיינך.

והיה בשבתך חוץ -

בישיבה.

וחפרת בה -

שומע אני יהיה חופר באחת ומכסה באחת?
[תלמוד לומר: **וחפרת בה ושבת וכסית**].

רבי ישמעאל אומר:

מנין שלא יהא אדם הופך מתניו כלפי דרום?
תלמוד לומר: **וחפרת בה ושבת וכסית את צאתך**.

(סליק פיסקא)

פיסקא רנח

[כג, טו]

כי ה' אלוהיך מתהלך בקרב מחניך -

מכאן אמרו:

לא יקרא אדם קרית שמע בצד משדה של כובסים, ולא יכנס לא למרחץ ולא לבורסקי וספרים ותפילין בידו.

להצילך ולתת איביך לפניך -

אם עשית כל האמור בענין סוף שהוא מצילך ויתן את אויבך בידך.

והיה מחניך קדוש -

קדשהו.

מכאן אמרו:

לא יכנס אדם בהר הבית במקלו ובמנעלו ובאבק שעל גבי רגליו.

ולא יראה בך ערות דבר -

מלמד שהעריות מסלקות את השכינה.

(סליק פיסקא)

פיסקא רנט

[כג, טז]

לא תסגיר עבד אל אדוניו -

מכאן אמרו:

המוכר עבד לגוי לחוץ לא יצא בן חורין.

אשר ינצל אליך מעם אדוניו -

לרבות גר תושב.

עמד ישב -

ולא בעיר עצמו.

בקרבך -

ולא בכפר.

במקום אשר יבחר -

במקום שפרנסתו יוצאה.

באחד שעריך -

בשעריך ולא בירושלם.

כשהוא אומר : **באחד שעריך**, שלא יהיה גולה מעיר לעיר.

בטוב לו -

מנוה הרע לנוה היפה.

לא תוננו -

זו אונאת דברים.

(סליק פיסקא)

פיסקא רס

[כח, יג]

לא תהיה קדשה מבנות ישראל -

לא תהיה מוזהר עליהם באומות.

שהיה בדין, ומה קדשה קלה אתה מוזהר עליה בישראל, קדש חמור אינו דין שיהא מוזהר

עליו בישראל!?

או חילף, אם קדש חמור אי אתה מוזהר עליו באומות, קדשה קלה אינו דין שלא תהא מוזהר

עליה, ומה תלמוד לומר **קדש**?

צריך לאומרו, שאלו נאמר קדשה ולא נאמר קדש הייתי אומר אם קדשה קלה אתה מוזהר

עליה בישראל קדש חמור לא תהא מוזהר עליו באומות?

תלמוד לומר : **לא תהיה קדשה מבנות ישראל ולא יהיה קדש**, אי אתה מוזהר עליו באומות.

(סליק פיסקא)

פיסקא רסא

[כג, יט]

לא תביא אתנן זונה -

אין לי אלא אתנן זונה, אתנן כל העריות מניין?

תלמוד לומר: **אתנן**, מכל מקום.

ואיזו אתנן זונה?

זה אומר לזונה הילך זה בשכר, אפילו מאה כולם אסורים.

האומר לחבירו: הילך טלה זה ותלין שפחתך אצל עבדי.

רבי אומר:

אינו אתנן.

וחכמים אומרים:

הרי זה אתנן.

ומחיר כלב -

איזהו מחיר כלב?

האומר לחבירו: הילך טלה זה תחת כלב זה, **מחיר**.

יכול אפילו העבירו ברגלו לעזרה יהיה חייב?

תלמוד לומר: **כי תועבת**.

נאמר כאן **תועבה**,

ונאמר להלן **תועבה**,

מה **תועבה** האמורה להלן **בשם זובח**,

אף **תועבה** האמורה כאן **בשם זובח**.

נדר -

פרט לדבר הנדור.

כשהוא אומר: **לכל נדר**, לרבות במה.

בית ה' אלוהיך -

פרט לפרת חטאת שאינה באה לבית, **דברי ר' אליעזר**.

וחכמים אומרים:

לרבות את הריקועים לכל נדר לרבות את העוף.

ומה מוקדשים שהמום פוסל בהם, אין אתנן ומחיר חל עליהם, עוף שאין המום פוסל בו, אינו

דין שלא יהא אתנן ומחיר חל עליהם?

תלמוד לומר: **לכל נדר** להביא את העוף.

יכול אפילו שכר פקעתה יהיה אסור?
תלמוד לומר: **כי תועבת ה' גם שניהם**, שניהם ולא ד' הם ולא ולדותיה.

(סליק פיסקא)

פיסקא רסב

[כג, כ]

לא תשיך לאחיד -

אין לי אלא לוח, מלוח מנין?
תלמוד לומר: **אל תקח מאתו נשך ותרבית** (ויקרא כ"ה).
מכלל שנאמר: **כספך** (שם) ולא כסף אחרים,
אכלך (שם) ולא אוכל אחרים.
או כספך ולא כסף מעשר,
אכלך ולא אוכל בהמה.
אין לי אלא **נשך כסף נשך אוכל**.
מנין לרבות כל דבר?
תלמוד לומר: **נשך כל דבר אשר ישך**.

רבי שמעון אומר:

מנין שלא יאמר לו: צא ושאל שלום פלוני או דע אם בא איש פלוני ממקומו?
תלמוד לומר: **נשך כל דבר אשר ישך**.

(סליק פיסקא)

פיסקא רסג

[כג, כא]

לנכרי תשיך ולאחיד לא תשיך -

לנכרי תשיך - מצוות עשה.
ולאחיד לא תשיך - מצוות לא תעשה.

ר"ג אומר:

ומה תלמוד לומר: **ולאחיד לא תשיך** הרי כבר נאמר: **לא תשיך לאחיד** אלא יש ריבית מוקדמת
ויש ריבית מאוחרת, כיצד?
נתן עיניו ללות ממנו, והיה משלח לו ואומר בשביל שילויני זה הוא ריבית מוקדמת, לוח הימנו
והחזיר לו מעותיו, והיה משלח לו ואמר בשביל מעותיו שהיו בטלות אצלי, זו היא ריבית
מאוחרת.

למען יברכך ה' אלוהיך בכל מעשה ידיך -
קבע לו הכתוב ברכה בשליחות ידיו.

על האדמה אשר אתה בא שמה לרשתה -
שתבוא תירש.

(סליק פיסקא)

פיסקא רסד

[כג, כב]

כי תדור נדר לה' -

נאמר כאן **נדר**,

ונאמר להלן **נדר**,

מה **נדר** האמור להלן **נדר ונדבה**,

אף **נדר** האמור כאן **נדר ונדבה**.

ומה **נדר** האמור כאן **לא תאחר לשלמו**
אף **נדר** האמור להלן **לא תאחר לשלמו**.

לה' אלוהיך -

אלו הערכים והחרמים וההקדשות.

לא תאחר לשלמו -

הוא ולא חילופיו.

כי ידרשנו -

אלו חטאות ואשמות.

ה' אלוהיך -

זה הקדש ב"ה.

מעמד -

זה לקט שכחה ופיאה.

והיה בך חטא -

בך חטא ולא בקרבנך חטא.

(סליק פיסקא)

פיסקא רסה

[כג, כג]

וכי תחדל לנדור -

רבי מאיר אומר:

טוב אשר לא תדור (קהלת ה') טוב מזה ומזה שלא תדור כל עיקר.

רבי יהודה אומר:

טוב אשר לא תדור - טוב מזה ומזה שנודר ומשלם.

[כד, כד]

מוצא שפתיך -

זו מצוות עשה.

תשמור -

זה מצוות לא תעשה.

ועשית -

זו אזהרה לבית דין שיעשוק.

כאשר נדרת -

זה נדר.

לה' אלוהיך -

אלו ערכים וחרמים והקדשות.

נדבה -

זו נדבה.

כאשר דברת -

זה בדק הבית.

בפיך -

זו צדקה.

(סליק פיסקא)

פיסקא רסו

[כג, כה]

כי תבוא בכרם רעך -

יכול לעולם?

תלמוד לומר: **ואל כליך לא תתן**, בשעה שאתה נותן לכליו של בעל הבית.

רעך -

פרט לאחרים.

רעך - פרט לגבוה.

ואכלת -

ולא מוצץ.

ענבים -

ולא תאנים.

מכאן אמרו:

היה עושה בענבים לא יאכל בתאנים, בתאנים לא יאכל בענבים, אבל מונע עצמו עד שמגיע למקום היפות ואוכל.

רבי אלעזר בן חסמא אומר:

מנין שלא יאכל פועל יותר משכרו?

תלמוד לומר: **כנפשך**.

וחכמים אומרים:

שבעך -

מלמד שאוכל פועל יותר על שכרו.

ואל כליך לא תתן -

אפילו בשעה שאתה נותן לתוך כליו של בעל הבית.

(סליק פיסקא)

פיסקא רסז

[כג, כו]

כי תבוא בכרם רעך -

יכול לעולם?

תלמוד לומר: **וחרמש לא תניף**, בשעה שאתה מניף חרמש **על קמת רעך**.
מכלל שנאמר **רעך**, פרט לאחרים.
רעך - פרט לגבוה.

וקטפת מלילות בידך -
שלא תהא קוצר במגל.

וחרמש לא תניף -
בשעה שאתה מניף חרמש על קמת בעל הבית.

(סליק פיסקא)

ספרי כי תצא פרק כד

פיסקא רסח

[כד, א]

כי יקח איש אשה -

מלמד שהאשה נקנית בכסף.

שהיה בדין, ומה אמה העברייא שאין נקנית בבעילה נקנית בכסף, אשה שנקנית בבעילה אינו
דין שתהא נקנית בכסף?
יבמה תוכיח שנקנית בבעילה ואינה נקנית בכסף, אף אתה אל תתמה על האשה שאע"פ
שנקנית בבעילה לא תהא נקנית בכסף.
תלמוד לומר: **כי יקח איש אשה** מלמד שהאשה נקנית בכסף ובבעילה.

[ובעלה -

מלמד שהאשה נקנית בבעילה].

שהיה בדין, ומה יבמה שאין נקנית בכסף נקנית בבעילה, אשה שנקנית בכסף, אינו דין שנקנית
בבעילה?!

אמה העברייא תוכיח שנקנית בכסף ואין נקנית בבעילה, אף אתה אל תתמה על האשה שאע"פ
שנקנית בכסף שלא תהא נקנית בבעילה.

תלמוד לומר: **ובעלה**, מלמד שהאשה נקנית בבעילה.

ומנין אף בשטר?

ודין הוא ומה כסף שאינו מוציא הרי הוא קונה, שטר שהוא מוציא אינו דין שיהא קונה?!
לא, אם אמרת בכסף שקונה הקדש ומעשר שני, תוכיח בשטר שאין קונה הקדש ומעשר שני?
תלמוד לומר: **וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה ויצאה מביתו**, מקיש הויתתה של זה ליציאתה
של זה, מה יציאתה מזה בשטר, אף הויתתה מזה בשטר.

(סליק פיסקא)

פיסקא רסט

והיה אם לא תמצא חן בעיניו -

בית שמאי אומרים:

לא יגרש אדם את אשתו אלא אם כן מצא בה ערות דבר, שנאמר: **כי מצא בה ערות דבר**.

ובית הלל אומרים:

אפילו הקדיחה את תבשילו, שנאמר: **כי מצא בה ערות דבר**.

אמרו בית הלל לבית שמאי:

אם נאמר **דבר** למה נאמר **ערוה**, ואם נאמר **ערוה** למה נאמר **דבר**?

שאם נאמר דבר ולא נאמר ערוה, הייתי אומר היוצאת מפני דבר תהיה מותרת להינשא, והיוצאת מפני ערוה לא תהיה מותרת להינשא, ואל תתמה אם נאסרה מן המותר לה לא תהיה אסורה מן האסור לה?

תלמוד לומר: **ערוה ויצאה מביתו**.

ואם נאמר ערוה ולא נאמר דבר, הייתי אומר מפני ערוה תצא מפני דבר לא תצא?

תלמוד לומר: **ויצאה מביתו**.

רבי עקיבא אומר:

אפילו מצא אחרת נאה הימנה, שנאמר: **אם לא תמצא חן בעיניו**.

וכתב לה -

לשמה.

מכאן אמרו:

כל גט שנכתב שלא לשם אשה פסול, כיצד?

היה עובר בשוק ושמע קול הסופר מקרא איש פלוני מגרש את אשתו פלונית ממקום פלוני, ואומר זה שמי ושם אשתי כשם אשתו פסול לגרש בו.

יותר מכאן אמרו:

יש לו שתי נשים ששמותם שוים, כתב לגרש בו את הגדולה לא יגרש בו את הקטנה.

יותר מכאן:

אמר ללבלר כתוב ואיזו שארצה אגרש פסול לגרש בו.

וכתב -

אין לי אלא כתוב בדיו, מנין בסם ובסיקא בקומוס ובקנקנתוס?
תלמוד לומר: **וכתב לה**, מכל מקום.

ספר -

אין לי אלא ספר, מנין עלי קנים עלי אגוז עלי זית עלי חרוב?
תלמוד לומר: **ונתן**, מכל מקום.
אם כן למה נאמר **ספר**?
מה ספר מיוחד של קיימא יצאו אלו שאינן של קיימא.

רבי יהודה בן בתירה אומר:

מה ספר מיוחד שהוא תלוש מן הקרקע, יצא דבר שמחובר לקרקע.

כריתות -

שיהא כריתות.
מכאן אתה אומר: האומר לאשתו הרי זה גטיך על מנת שלא תלכי לבית אביך לעולם, על מנת
שלא תשתי יין לעולם, אין כריתות. על מנת שלא תלכי לבית אביך מכאן ועד ל' יום ועל מנת
שלא תשתי יין מכאן ועד ל' יום, הרי זה כריתות.

המגרש את אשתו ואמר לה הרי את מותרת לכל אדם אלא לפלוני,
רבי אליעזר:
מתיר.

וחכמים:

אוסרים.

לאחר מיתתו של ר' **אליעזר** נכנסו ד' זקנים להשיב על דבריו:
ר' **טרפון** ור' **יוסי הגלילי** ור' **אלעזר בן עזריה** ורבי **עקיבא**.

רבי טרפון

הלכה וניסת לאחיו ומת בלא ולד, היאך זו מתייבמת?
ולא נמצא זה מתנה על מה שכתוב בתורה, וכל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל, הא
למדת שאין זה כריתות.

א"ר יוסי הגלילי:

היכן מצינו בתורה שמוותרת לאחד ואסורה לאחד, אלא מותרת לאחד מותרת לכל אדם,
אסורה לאחד אסורה לכל אדם, הא למדת שאין זה כריתות.

רבי אלעזר בן עזריה אומר:

כריתות - דבר הכורת בינו לבינה.

אמר רבי יוסי הגלילי:

רואה אני את דברי ר' אלעזר בן עזריה.

ר' עקיבא אומר:

וכי במה החמירה תורה בגרושה או באלמנה, חמורה גרושה מאלמנה, מה אלמנה קלה נאסרה מן המותר לה, גרושה חמורה אינו דין שתהא אסורה מן האסור לה, הא למדת שאין זה כריתות.

דבר אחר:

הלכה וניסת לאחד והיו לו בנים ממנה, ניסת לזה לא נמצאו בניו של ראשון ממזרים, הא למדת שאין זה כריתות.

בידה -

אין לי אלא בידה, מנין לרבות גגה חצרה וקרפיפה ורחובה?
תלמוד לומר: **ונתן**, מכל מקום.

אם כן למה נאמר **ידה?**

אלא מה ידה מיוחדת שהיא רשותה, כך כל דבר שהיא רשותה.

ונתן בידה ושלחה מביתו -

עד שיאמר לה זה גטיך.

מכאן אמרו:

הזורק גט לאשתו ואמר לה כנסי שטר, או שמצאתו והרי היא גטה, אינו גט, עד שיאמר לה הא גטיך.

(סליק פיסקא)

פיסקא רע

[כד, ב]

ויצאה מביתו -

מלמד שהאשה יוצאה מלפני האיש.

והלכה והיתה לאיש אחר -

שלא תינשא עמו בשכונה.

אחר -

כבר קראתו התורה אחר.

[כד, ג]

ושנאה האיש האחרון -

הכתוב מבשרך שאתה עתיד לשנאותה.

או כי ימות האיש האחרון -

הכתוב מבשרך שעתידה לקוברו.

[כד, ד]

[לא יוכל בעלה הראשון וגו' לשוב לקחתה וגו'] -

אין לי אלא גרושה, אלמנה מנין?

תלמוד לומר: **או כי ימות האיש האחרון**, אם סופינו לרבות אלמנה, מה תלמוד לומר גרושה? אלמנה מותרת ליבם גרושה אסורה ליבם.

יכול אף שקלקלה על בעלה לאחר שנתגרשה, תהא אסורה לחזור לו?

תלמוד לומר: **וכתב לה ויצאה** היוצאה בגט תהא אסורה לחזור לו ולא שקלקלה על בעלה תהיה אסורה לחזור לו ומנין לנותן גט ליבמתו שאסורה לחזור לו תלמוד לומר לא יוכל בעלה הראשון.

ומנין לאשה שהלך בעלה למדינת הים ואמרו לה הרי מת בעליך וניסת, ואח"כ בא בעלה, תצא מזה ומזה וצריכה גט מזה ומזה?

תלמוד לומר: **לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה להיות לו לאשה אחרי אשר הוטמאה**.

אשר שלחה -

אין לי אלא מן הנשואים לנשואים, לאירוסים מן האירוסים, מן האירוסים לנשואים ומן הנשואים לאירוסים מנין?

תלמוד לומר: **לא יוכל בעלה הראשון לקחתה**, לא יוכל הראשון לקחת את אשר שילח.

רבי יוסי בן כיפר אומר משום רבי אלעזר בן עזריה:

מן האירוסים מותרת מן הנשואים אסורה, שנאמר: **אחרי אשר הוטמאה**.

וחכמים אומרים:

בין מן האירוסים ובין מן הנשואין אסורה.

אם כן למה נאמר: **אחרי אשר הוטמאה?**

לרבות סוטה שנסתרה.

וכן הוא אומר: **לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו** (ירמיה ג').

כי תועבה היא לפני ה' -

רבי יהודה אומר:

היא תועבה ואין הוולד תועבה.

ולא תחטיא את הארץ -

להזהיר בית דין על כך.

(סליק פיסקא)

פיסקא רעא

[כד, ה]

כי יקח איש אשה חדשה -

אין לי אלא בתולה, מניין לרבות ארוסה ושומרת יבם?

תלמוד לומר: **ושמח את אשתו**, מכל מקום.

אם כן למה נאמר: **חדשה?**

מי שחדשה לו, פרט למחזיר גרושתו, ואלמנה לכהן גדול, וגרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ממזרת ונתינה לישראל, בת ישראל לנתין ולממזר.

לא יצא בצבא -

יכול לא יצא בצבא אבל יספיק כלי זיין ומים ומזון?

תלמוד לומר: **ולא יעבור עליו לכל דבר.**

שומע אני אף בנה בית וחנכו, נטע כרם וחללו, ארס אשה ולקחה?

תלמוד לומר: **עליו**, אינו עובר, אבל עובר הוא על אלו.

נקי יהיה לביתו -

זה ביתו, יהיה זו כרמו.

ושמח את אשתו -

זו אשה אשר לקח להביא את יבמתו.

(סליק פיסקא)

פיסקא רעב

[כד, ו]

לא יחבול רחים ורכב -

אין לי אלא רחים ורכב המיוחדים, מניין לרבות כל דבר?

תלמוד לומר : **כי נפש הוא חובל**.

אם כן למה נאמר : **רחים ורכב?**

מה רחים ורכב שהם מיוחדים שהם שני כלים ועושים מלאכה אחת וחייב על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו, כך כל שני כלים שמשמשים מלאכה אחת חייב על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו.

כי נפש הוא חובל -

להגיד מה גרם.

(סליק פיסקא)

פיסקא רעג

[כד, ז]

כי ימצא -

בעדים.

איש -

פרט לקטן.

גונב נפש מאחיו -

ולא מאחר.

מבני ישראל -

להביא את הגונב בנו ומכרו שהוא חייב, **דברי רבי יוחנן בן ברוקה**.

וחכמים אומרים :

הגונב בנו ומכרו פטור.

והתעמר בו -

מגיד שאינו חייב עד שיכנסנו לרשותו.

רבי יהודה אומר :

עד שיכנסנו לרשותו וישתמש בו, שנאמר : **והתעמר בו ומכרו**.

ומת הגנב -

בסתם מיתה האמורה בתורה בחנק.

ההוא -

ולא הגונב מי שחציו עבד וחציו בן חורין.

ובערת הרע מקרבך -

בער עושי הרעות מישראל.

(סליק פיסקא)

פיסקא רעד

[כד, ח]

השמר -

זה לא תעשה.

בנגע -

זה שער לבן.

הצרעת -

זו מחיה.

אין לי אלא עד שלא נזקק לטומאה, משנזקק לטומאה מניין?

תלמוד לומר: **לשמור מאד ולעשות.**

אין לי אלא נגעי אדם, נגעי בגדים ונגעי בתים מניין?

תלמוד לומר: **ככל אשר יורו אתכם הכהנים והלויים.**

אין לי אלא מתוך החלט. מתוך הסגר מניין?

תלמוד לומר: **כאשר צויתיד,** אין לי אלא כולם, מניין אף מקצתם?

תלמוד לומר: **לשמור ולעשות,** עושה אתה בא והולך ואי אתה חושש שמא הלכה לה צרעתו.

(סליק פיסקא)

פיסקא רעה

[כד, ט]

זכור אשר עשה ה' למרים -

וכי מה עניין זה לזה?

נתנו הענין אצלו ללמדך שאין נגעים באים אלא על לשון הרע.

והרי דברים קל וחומר, ומה מרים שלא דברה אלא שלא בפניו של משה, ולהנייתו של משה,

ולשבחו של מקום, ולבנינו של עולם, כך נענשה, כל המדבר בגנותו של חברו ברבים על אחת

כמה וכמה.

בדרך -

בשעת טירופכם.

בצאתכם ממצרים -

בשעת גאולתכם, אלא שתלה הכתוב הכל [במרים], ללמדך שכל זמן שהיו הדגלים נוסעים לא היו הולכים עד שמרים מקדמת לפניהם. וכן הוא אומר: **ואשלח לפניך את משה אהרן ומרים** (מיכה ו').

(סליק פסקא)

פיסקא רעו

[כד, י-יא]

כי תשה ברעך -

אין לי אלא מלוה, מנין לרבות שכר שכיר והקפת חנות? תלמוד לומר: **משאת מאומה**.

לא תבוא אל ביתו -

יכול לא ימשכנו מבפנים, אבל ימשכנו מבחוץ? תלמוד לומר: **לעבט עבוטו בחוץ**, לא ימשכנו בחוץ, אבל ימשכנו מבפנים? תלמוד לומר: **בחוץ תעמוד**. כשהוא אומר **והאיש** לרבות שליח בית דין: (סליק פסקא)

פיסקא רעז

[כד, יב]

ואם איש עני הוא -

אין לי אלא עני, עשיר מנין? תלמוד לומר: **ואם איש**. אם כן למה נאמר: **עני?** ממהר אני ליפרע על ידי עני יותר מן העשיר.

לא תשכב בעבוטו -

שלא תשכב ועבוטו עמך.

[כד, יג]

השב תשיב לו את העבוט -

מלמד שמחזיר לו כלי יום ביום וכלי לילה בלילה, סגוס בלילה ומחרישה ביום, אבל לא סגוס ביום ומחרישה בלילה.

ושכב בשמלתו וברכך -

מלמד שהוא מצווה לברכך, יכול אם ברכך אתה מבורך, ואם לאו לא תהיה מבורך?
תלמוד לומר: **ולך תהיה צדקה**.

[לפני ה' אלהיך] -

מלמד שהצדקה עולה לפני כסא הכבוד, שנאמר: **צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו** (תהילים פה).

(סליק פיסקא)

פיסקא רעח

לא תעשוק שכיר -

והרי כבר נאמר: **לא תגזול** (ויקרא י"ט)?

מלמד שכל הכובש שכר שכיר עובר בה' לאוין:

משום: **בל תעשוק**,

בל תגזול,

ובל תלין,

פעולת שכיר,

ומשום ביומו תתן שכרו,

ומשום לא תבוא עליו השמש.

מכלל שנאמר: **ואליו הוא נושא את נפשו**, אין לי אלא מלאכה שהוא עושה בנפשו, מלאכה

שאין עושה בנפשו, כגון גרדי וסורק מנין?

תלמוד לומר: **לא תעשוק** מכל מקום.

אם כן למה נאמר: **עני ואביון?**

ממהר אני ליפרע על ידי עני ואביון יותר מכל אדם.

מאחיד -

ולא מאחרים.

או מגרד -

זה גר צדק, מלמד שעובר עליו בשני לאוין.

רבי יוסי ברבי יהודה אומר:

משום **בל תעשוק**.

(סליק פיסקא)

פיסקא רעט

[כד, טו]

ביומו תתן שכרו -

מלמד ששכר יום גובה כל הלילה ושכר הלילה גובה כל היום, מניין?
תלמוד לומר: **לא תלין** (ויקרא י"ט).

ולא תבוא עליו השמש כי עני הוא -

פרט לשפסק מעמו.

ואליו הוא נושא את נפשו -

וכי למה עלה זה בכבש ומסר לך את נפשו, לא שתתן לו שכרו בו ביום, אם כן למה נאמר:

ואליו הוא נושא את נפשו?

אלא מלמד שכל הכובש שכר שכיר מעלה עליו הכתוב כאילו הוא נושא את נפשו.

ולא יקרא עליך אל ה' -

יכול מצווה שלא לקרות?

תלמוד לומר: **וקרא עליך** (דברים ט"ו).

יכול מצותו לקרות?

תלמוד לומר: **ולא יקרא עליך אל ה'.**

יכול אם קרא עליך יהיה בך חטא ואם לא קרא עליך לא יהיה בך חטא?

תלמוד לומר: **והיה בך חטא**, מכל מקום.

אם כן למה נאמר **וקרא עליך אל ה'?**

ממהר אני ליפרע על ידי קורא יותר ממי שאינו קורא.

(סליק פיסקא)

פיסקא רפ

[כד, טז]

לא יומתו אבות על בנים -

וכי מה בא הכתוב ללמדנו?

שלא יומתו אבות על ידי בנים ולא בנים על ידי אבות, והרי כבר נאמר **איש בחטאו יומתו?**

שלא יומתו אבות בעדותם של בנים ולא בנים בעדותם של אבות.

כשהוא אומר: **בנים** לרבות את הקרובים.

ואלו הם הקרובים:

אחיו ואחי אביו ואמו ובעל אחותו ובעל אחות אביו ובעל אמו וחמיו וגיסו.

איש בחטאו יומתו -

אבות מתים בעון עצמם ובנים מתים בעון אבותם.

(סליק פיסקא)

פיסקא רפא

[כד, יז]

לא תטה משפט גר יתום ואלמנה -

מה אני צריך, והלא כבר נאמר: **לא תטה משפט ולא תכיר פנים** (דברים טז)?
מלמד שכל המטה דינו של גר עובר ב' לאוין.

ולא תחבול בגד אלמנה -

בין ענייה בין עשירה, ואפילו היא כמרתא בת בייתוס.

רבי שמעון אומר:

דברים שאתה חובל באיש אין אתה מחזיר לאשה, שלא תהא הולך ובא אצלה כדי להשיאה
שם רע.

(סליק פיסקא)

פיסקא רפב

[כד, יט]

כי תקצור קצירך -

פרט לשקצרוהו ליסטים וכרסמוה נמלים ושברתו הרוח או בהמה.

קצירך -

פרט לשקצרוהו גויים.

מכאן אמרו:

נוכרי שקצר את שדהו ואח"כ נתגייר פטור מן הלקט ומן השכחה והפיאה.

רבי יהודה:

מחייב בשכחה, שאין שכחה אלא בשעת העימור.

קצירך -

פרט לאחרים.

קצירך - פרט להקדש.

כשתמצי לומר קצר הקדש ולקח ישראל פטור, קצר גוי ולקח ישראל פטור.

רבי יוסי הגלילי אומר:

מכלל שנאמר: **כי תקצור קצירך בשדה ושכחת עומר**, כל זמן שיש לו קציר יש לו עומר ויש לו שכחה, וכל זמן שאין לו קציר אין לו עומר ואין לו שכחה.
כשתמצי לומר קצר הקדש ולקח ישראל פטור, קצר גוי ולקח ישראל פטור.

בשדך -

פרט למעמר בשדה חברו, **דברי רבי מאיר**.

וחכמים:

מחייבים.

מכאן אתה אומר: העומר ששכחוהו פועלים ולא שכח בעל הבית שכח בעל הבית ולא שכחוהו פועלים, עמדו העניים בפניו או שחיפוהו בקש, הרי זה אינו שכחה.

(סליק פיסקא)

פיסקא רפג

ושכחת עומר בשדה -

ולא הגדיש.

יכול אף שכחו פועלים יותר משנים?

תלמוד לומר: **לגר וליתום ולא למנה יהיה**.

מכאן אמרו:

שני עומרים שכחה, שלושה אינם שכחה.

שני ציבורי זיתים וחרובין שכחה, שלושה אינם שכחה.

שני גרגרים פרט שלושה אינן פרט.

בשדה -

פרט לטמונה, **דברי רבי יהודה**.

וחכמים אומרים:

בשדה - לרבות את הטמונה.

בשדה -

לרבות את הקמה.

שהיה בדין, ומה עומר שהורע כח עני יש לו שכחה, קמה שיפה כח עני בה, אינו דין שיש לה שכחה?
לא, אם אמרת בעומר שאינו מציל לא את העומר ולא את הקמה, תאמר בקמה שהיא מצלת את העומר ואת הקמה?
תלמוד לומר: **בשדה**, לרבות את הקמה.

לא תשוב לקחתו -

פרט לראשי שורות.

מכאן אמרו:

ראשי שורות העומר שכנגדו יוכיח, והעומר שהחזיקו בו להוליכו לעיר ושכח, מודים שאין שכחה.

לא תשוב לקחתו -

כולו כאחד, וכמה יהיה בו?
שיערו חכמים בעושה סאתים.

מכאן אמרו:

העומר שיש בו סאתים ושכחו אין שכחה.
שני עומרים ובהם סאתים -

רבן גמליאל אומר:

לבעל הבית.

וחכמים אומרים:

לעניים.

אמר להם רבן גמליאל: וכי מרוב העומרים יופי כח של בעל הבית, או הורע כוחו?
אמרו לו: יופי כוחו.

אמר להם: אם בזמן שהוא עומר אחד ובו סאתים ושכחו אינו שכחה, שני עומרים ובהם סאתים אינו דין שלא יהו שכחה?!

לא תשוב לקחתו -

מכאן אמר ר' ישמעאל:

שיבולת של קציר וראשה מגיע לקמה, אם נקצרת עם הקמה הרי היא של בעל הבית, ואם לאו הרי של עניים.

ספק בעל הבית המוציא מעניים עליו הראיה, שהמוציא מחבירו עליו הראיה.

ומנין לספק לקט לקט, ספק שכחה שכחה, ספק פיאה פיאה?

תלמוד לומר: **לגר ליתום ולאלמנה יהיה**.

א"ר אלעזר בן עזריה :

מנין למאבד סלע מתוך ידו ומצאה עני והלך ונתפרנס בה מעלה עליו הכתוב כאלו זכה?

תלמוד לומר : **לגר ליתום ולאלמנה יהיה.**

והרי דברים קל וחומר, מי שלא נתכוון לזכות מעלה עליו הכתוב כאלו זכה, מי שנתכוון לזכות על אחת כמה וכמה.

(סליק פיסקא)

פיסקא רפד

[כד, כ]

כי תחבוט זיתך -

הראשונים היו חובטים זיתיהם ונוהגים בהם עין יפה.

מכאן אמרו:

הזית שהוא עומד ג' על ג' שורות של שני מלבנין נשכחו, אינן שכחה.

זיתך -

פרט לאחרים.

זיתך - פרט להקדש.

לא תפאר -

לא תתפאר לעני.

מכאן אמרו:

מי שאינו מניח את העניים ללקט, או מניח האחד, או שמסייע לאחד מהם, הרי זה גוזל העניים, על זה נאמר : **אל תסיג גבול עולם** (משלי כ"ב).

אחריך -

מלמד שיש לו שכחה.

אחריך - מלמד שיש לו פאה.

לגר ליתום ולאלמנה -

נאמר כאן **גר יתום**,

ונאמר להלן **גר יתום**,

מה **גר יתום** האמור להלן **בעושה סאתים**,

אף **גר ויתום** האמור כאן **בעושה סאתים**.

(סליק פיסקא)

פיסקא רפה

[כד, כא]

כי תבצור כרמך -

מכאן היה ר' אליעזר אומר:

כרם שכולו עוללות לבעל הבית.

רבי עקיבא אומר:

לעניים.

לא תעולל -

איזו היא עוללת?

כל שאין לו לא כתף ולא נטף, יש לו כתף ואין לו נטף, נטף ואין לו כתף, הרי היא של בעל הבית ואם לאו הרי הם של עניים.

אחרוך -

מלמד שיש לו שכחה.

אחרוך - מלמד שיש לו פאה.

מכאן אמרו:

איזו היא שכחה בעריס?

כל שאינו יכול לפשוט את ידיו וליטלה ברגליות משיעבור הימנה.

לגר ליתום -

נאמר כאן **גר יתום**,

ונאמר להלן **גר ויתום**,

מה **גר ויתום** האמור להלן בעושה **סאתים**,

אף **גר יתום** האמור כאן בעושה **סאתים**.

(סליק פיסקא)

ספרי כי תצא פרק כה

פיסקא רפו

[כה, א-ג]

כי יהיה ריב -

אין שלום יוצא מתוך מריבה.

וכן הוא אומר: **ויהי ריב בין רועי מקנה אברם ובין רועי מקנה לוט** (בראשית י"ג).

מי גרם ללוט ליפרש מן הצדיק ההוא?

הוא אומר זו מריבה.

[וכן הוא אומר] **ועמדו שני האנשים אשר להם הריב** (דברים י"ט).

מי גרם לזה ללקות?

הוא אומר זו מריבה.

בין אנשים -

אין לי אלא אנשים, נשים מנין, איש עם אשה ואשה עם איש מנין?

תלמוד לומר: **ונגשו אל המשפט** [מכל מקום].

ושפטום -

בעל כרחם.

והצדיקו -

יכול כל מרשיעים לוקים?

תלמוד לומר: **והיה אם בן הכות הרשע**, פעמים לוקה ופעמים אינו לוקה.

ועדין אני יודע אלו הם הלוקים?

תלמוד לומר: **לא תחסום שור בדישו**, מה חסימה מיוחדת מצוות לא תעשה והוא לוקה, כך כל

שהוא מצוות לא תעשה הרי הוא לוקה.

או כל מצוות לא תעשה שיש בה קום ועשה הרי הוא לוקה, כך כל מצוות לא תעשה שיש בה

קום עשה הרי הוא לוקה?

תלמוד לומר: **לא תחסום שור**, מה חסימה מיוחדת שאין בה קום ועשה והרי הוא לוקה, כך כל

מצוות לא תעשה שאין בה קום ועשה הרי הוא לוקה.

רבי שמעון אומר:

והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע -

צדקהו כדי שלא ילקה.

[כה, ב]

והפילו השופט -

מלמד שאין מלקין מעומד.

והכהו -

שליש מלפניו ושתי ידות מאחריו.

לפניו -

שהוא לוקה ועיניו בו, ולא שיהא לוקה ועיניו בדבר אחר.

יכול יהיה לוקה ומת? יכול יהיה לוקה ומשלם?
תלמוד לומר: **כדי רשעתו**, אין לוקה ומת.
יכול יהא לוקה ומשלם?
תלמוד לומר: **כדי רשעתו**, אין לוקה ומשלם.

[כה, ג]

ארבעים יכנו -

יכול ארבעים שלימות?
תלמוד לומר: **במספר ארבעים**.
מנין סמוך למ'?

רבי יהודה אומר:

ארבעים שלימות.
והיכן הוא לוקה?
בין כתפיו.

יכנו -

ולא על הקרקע.
יכנו - ולא על כסות.
יכנו - אין מלקים שנים כאחד.

לא יוסיף -

אם היה מוסיף עובר על לא תעשה.
אין לי אלא בזמן שמוסיפים על מנין, על כל אומד ואומד שאמדוהו בית דין מנין?
תלמוד לומר: **לא יוסיף**, מכל מקום.

מכה רבה -

אין לי אלא מכה רבה, מכה מעוטה מנין?
תלמוד לומר: **על אלה**.
אם כן למה נאמר **מכה רבה**?
מלמד שאין הראשונה מכה רבה.

ונקלה אחיד לעיניך -

מכאן אמרו:

מתקלקל בין בריעי בין במים פטור.

רבי יהודה אומר:

האיש בריעי והאשה במים, מלמד שכל חייבי כריתות שלקו נפטרו מיד כריתתן.

רבי חנניה בן גמלא אומר :

כל היום קורא אותו הכתוב **רשע**, שנאמר : **והיה אם בן הכות הרשע** אבל משלקה הכתוב קוראו **אחיד**, שנאמר **ונקלה אחיד**.

רבי שמעון אומר :

ממקומו הוא מוכרע, שנאמר : **כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה ונכרתו הנפשות העושות מקרב עמם** (ויקרא י"ח).

ואומר : **אשר יעשה אותם האדם וחי בהם** (שם).

והרי דברים קל וחומר, ומה אם מידת פורענות המטפל בהם בעוברי עבירה הרי הוא כעוברי עבירה, המטפל בעושי מצווה על אחת כמה וכמה.

ר' שמעון ברבי אומר :

ומה הדם שנפשו של אדם יוצאה הימנו הפורש ממנו מקבל שכר טוב, גזל ועריות שנפשו של אדם מתאווה להם ומחמדתן, הפורש מהם על אחת כמה וכמה, שיזכה לו ולדורותיו עד סוף כל הדורות.

רבי יהודה אומר :

הרי הוא אומר : **מי יגור באהליך, הלך תמים ופועל צדק, לא רגל על לשונו, נבזה בעיניו נמאס, כספו לא נתן בנשך** (תילים ט"ו).

ובמקום אחר הוא אומר : **ואיש כי יהיה צדיק ועושה משפט וצדק** (יחזקאל י"ח)

וסוף הענין הוא אומר : **חיה יחיה** (שם).

וכי מה עשה זה?

אלא כל היושב ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כעושה מצוה.

(סליק פיסקא)

פיסקא רפז

[כה, ד]

לא תחסום שור בדישו -

אין לי אלא שור, מנין לעשות חיה ועוף כיוצא בשור?

תלמוד לומר : **לא תחסום שור**, מכל מקום.

אם כן למה נאמר **שור?**

שור אי אתה חוסם אבל אתה חוסם אדם.

בדישו -

אין לי אלא בדישו, מנין לרבות שאר עבודות?

תלמוד לומר: **לא תחסום** מכל מקום.

אם כן למה נאמר **בדישו?**

מה דייש מיוחד שגידולו מן הארץ ותלוש מן הקרקע בשעת גמר מלאכתו, ובשעה שהוא עושה אוכל, כך כל דבר שגידולו מן הארץ ותלוש מן הקרקע בשעת גמר מלאכתו ובשעה שהוא אוכל.

רבי יוסי ברבי יהודה אומר:

מה דייש מיוחד שעושה בידיו וברגליו ובגופו, יצא העושה בידיו וברגליו אבל לא בגופו.

(סליק פיסקא)

פיסקא רפח

[כה, ה]

כי ישבו אחים -

פרט לאחיו שלא היה בעולמו.

מכאן אמרו:

ב' אחים ומת אחד מהם ונולד להם אחד ואח"כ ייבם השני את אשת אחיו.

יחדיו -

פרט לאחים מן האם.

לפי שמצינו שיש באחים מן התורה ששוה אח מן האם לאח מן האב, יכול אף כאן כן?

תלמוד לומר: **לא יחדיו** פרט לאחיו מאמו.

ומת אחד מהם -

אין לי אלא בזמן שהם שנים ומת אחד מהם, מניין אפילו הם מרובים?

תלמוד לומר: **ומת אחד מהם.**

מניין אפילו מתו כולם?

תלמוד לומר: **ומת אחד מהם** ולא נאמר אחד מהם אשת אחד מתיבמת ולא אשת שנים.

מכאן אמרו:

ג' אחים נשואים ג' אחיות נכריות וכו' :

לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר -

למה אני צריך?

לפי שאמרנו להלן אשת אחד מתיבמת ולא אשת שנים, יכול אף כאן כן?

תלמוד לומר: **לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר.**

כיצד הוא עושה?

או חולצת או מתייבמת.

[לאיש זר] -

הנותן גט לעצמו פסלה לעצמו ופסלה על ידי אחים.

יכול יהיה גט פוטרה?

ודין הוא, ומה חליצה שאינה פוטרת באשה פוטרת ביבם, גט שפוטר באשה אינו דין שפוטר ביבם?

תלמוד לומר: **לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר** [אלא] בחליצה.

העושה מאמר ביבמתו קנאה לעצמו ופסלה על האחים, יכול יהיה מאמר גומר בה?

תלמוד לומר: **יבמה יבוא עליה**, ביאה גומרת בה ואין מאמר גומר בה.

יבמה יבוא עליה

בין בשוגג בין במזיד, בין באונס בין ברצון, ואפילו היא שוגגת והוא מזיד, או הוא שוגג והיא מזידה.

[ולקחה לו לאשה ויבמה] -

ולקח ולקחה, יבם ויבמה, פרט לצרות מכל העריות.

וכן אמרו:

ט"ו נשים פוטרות וצרות צרותיהם וכו'.

(סליק פיסקא)

פיסקא רפט

[כה, ו]

והיה הבכור אשר תלד -

יכול אם היה שמו יוסי יקרא שמו יוסי, יוחנן יקרא שמו יוחנן?

תלמוד לומר: **על שם אחיו** מכל מקום.

אם כן למה נאמר **והיה הבכור**?

מלמד שמצוה על הגדול ליבם.

אשר תלד -

פרט לאיילונית ושאינה ראויה לילד.

יקום על שם אחיו-

ולא על שם אחי האב.

המת -

לפי שנאמר להלן אשת אחד מתייבמת ולא אשת שנים, מנין מת ראשון יבם שני, מת שני ייבם שלישי?
תלמוד לומר: **המת המת** ריבה הכתוב.

ולא ימחה שמו מישראל -

פרט לסריס ששמו מחוי.

[כה, ז]

ואם לא יחפץ האיש -

ולא שלא חפץ בה המקום.
מוציא אני את העריות שחייבים עליו מיתות בית דין ועדיין לא אוציא את העריות שהם בלא תעשה?
תלמוד לומר: **לא אבה יבמי**, ולא שלא אבה בה המקום.

לקחת את יבמתו -

מה אני צריך?
מפני שנאמר: **והיה הבכור אשר תלד**, יכול שאני מוציא עקרה וזקנה ואילונית וקטנה ושאינה ראויה [לילד]?
תלמוד לומר: **יבמתו יבמתו** ריבה הכתוב.

ועלתה יבמתו השערה -

מצווה בבית דין שיהא בגובהה של עיר ושיהיה בזקנים.

מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל -

פרט לסריס שאם רצה להקים אינו יכול.

שם -

רבי יהודה אומר:

נאמר כאן **שם**,

ונאמר להלן **שם**,

מה **שם** האמור להלן **נחלה**,

אף **שם** האמור כאן **נחלה**.

מה **שם** האמורה [להלן] **זרע**,

אף **שם** האמור כאן **זרע**.

בישראל -

ולא בגרים.

מכאן אמרו:

שנים אחים גרים שהיתה הורתן שלא בקדושתן ולידתן בקדושה פטורים מן החליצה ומן היבום, שנאמר: **בישראל** ולא בגרים.

לא אבה יבמי -

ולא שלא אבה המקום.

(סליק פיסקא)

פיסקא רצ

[כה, ח]

וקראו לו זקני עירו -

מצווה בזקני עירו.

ודברו אליו -

דברים הגונים.

מה הגונים?

שאם היה הוא ילד והיא זקנה, הוא זקן והיא ילדה, ועמד ואמר שישאנה לו, כלך אצל כמותך, אומר לו: למה לך להכניס קטטה לביתך.

ועמד ואמר לא חפצתי לקחתה -

מלמד שאין אומרים דבריו אלא בעמידה.

לא חפצתי לקחתה -

ולא שלא חפץ בה המקום.

(סליק פיסקא)

פיסקא רצא

[כה, ט]

ונגשה יבמתו אליו לעיני הזקנים וירקה בפניו -

רוק הנראה לעיני הזקנים,

[לעיני הזקנים] -

מלמד שמתייחדת עמו לעיני הזקנים.

וחלצה נעלו -

נעלו שלו, של אחרים מניין?

תלמוד לומר: **חלוץ הנעל** חלוץ הנעל מכל מקום.

אם כן למה נאמר **וחלצה נעלו**?

פרט לגדול שאין יכול לילך בו, ולקטן שאין חופה את רוב הרגל, ושאין לו עקב, שחליצתו פסולה היא.

מעל רגלו -

נאמר כאן **רגלו**,

ונאמר להלן **רגלו**,

מה להלן **ימנית**,

אף כאן **ימנית**.

[מעל רגלו] -

מכאן אמרו:

מן הארכובה ולמטה חליצתו כשרה.

וירקה בפניו -

יכול בפניו?

תלמוד לומר: **לעיני הזקנים**, רוק הנראה לעיני הזקנים.

מכאן אמרו:

חלצה ורקקה ולא קראתה, חליצתה כשרה.

קראתה ורקקה ולא חלצה, חליצתו פסולה.

חלצה וקראתה אבל לא רקקה –

רבי אלעזר אומר:

חליצתה פסולה

ור' עקיבא אומר:

חליצתה כשרה.

וענתה ואמרה -

נאמרה כאן **ענייה**,

ונאמרה להלן **ענייה**,

מה **ענייה** האמורה להלן **בלשון הקודש**,

אף **ענייה** האמורה כאן **בלשון הקודש**

ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אהיו -

רבי אליעזר אומר:

אשר לא בנה ולא עתיד לבנות.

רבי יהושע אומר:

ככה יעשה בדבר שמעשה מעכב.

אמר לו רבי עקיבא:

משם ראה **ככה יעשה לאיש** דבר שהוא מעשה באיש.

[כה, י]

ונקרא שמו בישראל -

רבי ישמעאל אומר:

חליצה מעכבת ורקיקה מעכבת.

בישראל -

נאמר כאן **בישראל**,

ונאמר להלן **בישראל**,

מה **בישראל** האמור להלן **פרט לבית דין של גרים**,

אף **בישראל** האמור כאן **פרט לבית דין של גרים**.

בית חלוץ הנעל -

מצווה בדיינים ולא מצווה בתלמידים.

רבי יהודה אומר:

מצווה על כל העומדים שם לומר **חלוץ הנעל חלוץ הנעל**.

אמר רבי יהודה:

פעם אחת היינו יושבין לפני **רבי שמעון** ואמר לנו, ענו כולכם ואמרו: **חלוץ הנעל חלוץ הנעל**.

(סליק פיסקא)

פיסקא רצב

[כה, יא]

כי ינצו אנשים -

אין שלום יוצא מתוך מצוות.

וכן הוא אומר: **ויהי ריב בין רועי מקנה אברם ובין רועי מקנה לוט** (בראשית י"ג).

מי גרם ללוט שיפרוש מאותו צדיק?

הוא אומר מריבה.

וכן הוא אומר: **ועמדו שני האנשים אשר להם הריב** (דברים י"ט).

מי גרם לזה ללקות?

הוא אומר זו מריבה.

אנשים -

אין לי אלא אנשים, איש עם אשה ואשה עם איש מנין?

תלמוד לומר: **יחדיו** מכל מקום.

איש ואחיו -

פרט לעבדים שאין להם אחוזה.

וקרבה אשת האחד -

אשת איש ולא אשת שליח בית דין.

להציל את אשה -

רבי אומר:

לפי שמצינו שיש מזיקים בתורה שעשה בהם שאין מתכוון כמתכוון, יכול אף כאן כן?

תלמוד לומר: **במבושיו**.

אין לי אלא מבושיו, מנין לרבות דבר שיש בו סכנה?

תלמוד לומר: **והחזיקה** מכל מקום.

(סליק פיסקא)

פיסקא רצג

[כה, יב]

וקצותה את כפה -

מלמד שאתה חייב להצילה.

מנין שאם אין אתה יכול להצילה בכפה הצילה בנפשה?

תלמוד לומר: **לא תחוס עינך**.

ר' יהודה אומר:

נאמר כאן **לא תחוס**,

ונאמר להלן **לא תחוס** (דברים י"ט),

מה להלן **ממון**,

אף כאן ממון.

(סליק פיסקא)

פיסקא רצד

[כה, יג]

לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן -

יכול לא יעשה ליטרא, חצי ליטרא, ורביע ליטרא?
תלמוד לומר: גדולה וקטנה, גדולה שהיא מכחשת את הקטנה, לא יהיה נוטל בגדולה ומחזיר בקטנה.

רבי עקיבא אומר:

מנין שלא יעשה סאה פחות משקל ולא דינר פחות מטרפעיקא?
תלמוד לומר: יהיה לך.

רבי יוסי ברבי אומר:

אם קיימת הרי הוא בלא יהיה לך.

[כה, יד]

לא יהיה לך בביתך איפה ואיפה -

יכול לא יעשה קב, תרקב, וחצי תרקב, ורביע תרקב?
תלמוד לומר: גדולה וקטנה, גדולה שהיא מכחשת את הקטנה, שלא יהיה נוטל בגדולה ומחזיר בקטנה.

רבי אליעזר אומר:

מנין שלא יעשה אדם מידת בת ארבעת קבים להיות מודד בה לתוך ביתו?
תלמוד לומר: לא יהיה לך.

מנין שלא יעיין במקום שמכריעים ולא יכריע במקום שמעיינים?
תלמוד לומר: לא יהיה לך.

[כה, טו]

אבן שלימה וצדק -

מנין שאם אמר הריני מעיין במקום שמכריעים, או הרי אני מכריע במקום שמעיינים, לפחות מן הדמים או להוסיף על הדמים, מנין שאין שומעים לו?

תלמוד לומר: וצדק יהיה לך.

מנין שלא יגדוש במקום שמוחקים לפחות לו מן הדמים, או הריני גודש במקום שמוחקים להוסיף לו על הדמים שאין שומעים לו?

תלמוד לומר: **וצדק יהיה לך**, מניח אגרדימים על המדות.

מכאן אמרו:

הסיטון מקנח את מדותיו אחת לל' יום, ובעל הבית אחת לל"ב חודש.

רבי אלעזר בן חנניה בן חזקיה בן גרון אומר:

איפה לפר ואיפה לאיל איפה לכבש (יחזקאל מ"ו), מידת אילים וכבשים אחת הוא, אלא מלמד שאיפה גדולה ואיפה קטנה קרויה איפה.

(סליק פיסקא)

פיסקא רצה

למען יאריכון ימיד -

זו אחת מכל מצוות שבתורה, שמתן שכרה בצידה.

והרי דברים קל וחומר, ומה גרוגרת שאין אחד מן מאה באים באיסור האיטלקי, נאמר בה אריכות ימים, שאר מצוות שיש בה חסרון כיס על אחת כמה וכמה.

[כה, טז]

כי תועבת ה' -

יכול לא יהיה חייב עד שיעבור את כולם?

תלמוד לומר: **כל עושה אלה** אפילו אחת מהם.

מכאן אמרו:

אין מערבים פירות בפירות אפילו חדשים בישנים, אפילו סאה בדינר, ואפילו יפה בדינר וטריסית, לא יערבם וימכרם סאה בדינר.

כל עושה עול -

קרוי ה' שמות:

עול, שנוא, משוקץ, חרם ותועבה.

(סליק פיסקא)

פיסקא רצו

[כה, יז]

זכור אשר עשה לך עמלק -

זכור בפה ואל תשכח בלב.

וכן הוא אומר: **שמעו עמים ירגזון** (שמות ט"ו).

בדרך -

בשעת טרופיכם.

בצאתכם -

בשעת גאולתכם.

[כה, יח]

אשר קרך בדרך -

אין קרך אלא נזדמן לך.

ויזנב בך כל הנחשלים אחריך -

מלמד שלא היה הורג אלא בני אדם שנמכו מדרכי המקום ונחשלו מתחת כנפי המקום.

[כה, יט]

ואתה עיף ויגע, והיה בהניח ה' אלוהיך לך מכל אויביך מסביב -

שלא תאגוד עליך אגודה.

בארץ אשר ה' אלוהיך -

מה שאתה יורש אתה מבקש.

תמחה את זכר עמלק -

ולהלך הוא אומר: **כי מחה אמה את זכר עמלק** (שמות י"ז)

ואומר: **כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק מדור דור** (שם).

(סליק פיסקא)

ספרי פרשת כי תבא

פרק כו

פיסקא רצו

[כו, א]

והיה כי תבוא אל הארץ -

אין והיה אלא מיד.

כי תבוא אל הארץ -

עשה מצווה האמורה בענין שבשכרה תיכנס לארץ.

אשר ה' אלוהיך וירשת וישבת בה -

מה שתירש תכבש ותשב.

[כו, ב]

ולקחת מראשית כל פרי האדמה -

יכול כל הפירות כולם חייבים בביכורים?

תלמוד לומר: **מראשית** ולא כל ראשית.

ועדין איני יודע איזה מין חייב ואיזה מין פטור?

הריני דן, נאמר הכא **ביכורי צבור**,

ונאמר הכא **ביכורי יחיד**,

מה **ביכורי צבור** שנאמר להלן **מז' המינים**,

אף **ביכורי יחיד משבעת המינים**.

ומה להלן **חטים ושעורים**,

אף כאן **חטים ושעורים**.

מנין לרבות שאר מינים?

תלמוד לומר: **בכורי אדמתך** (שמות כג), ריבה, אחר שריבה הכתוב מיעט, הא אין עליך לדון

אלא כדין הראשון.

נאמר הכא **ביכורי יחיד**,

ונאמר הכא **ביכורי צבור**,

מה **ביכורי צבור משבעת המינים** האמורים בשבח הארץ,

[אף **ביכורי יחיד מז' מינין** האמורים בשבח הארץ]

ואלו הם: **חטה, ושעורה, וגפן, ותאנה, ורמון, (ארץ) זית שמן ודבש**.

זית - זה זית אגורי.

דבש - זה דבש תמרים:

מראשית -

אפילו אשכול אחד ואפילו גרוגרת אחת.

כל פרי -

פרי אתם מביא ביכורים, ואין אתה מביא יין ושמן ביכורים.

האדמה -

פרט לאריסים ולחכורות ולסקרקון ולגזלן, שאין מביאים, משום שנאמר: **ראשית ביכורי**

אדמתך (שם).

אשר תביא מארצך -

כל זמן שהם מצויים על פני ארצך.
יכול שאתה קורא כל זמן שאתה מביא?
תלמוד לומר: **ואכלת ושמחת**, אין קריאה אלא בשעת שמחה.
כשתמצי לומר מעצרת ועד החג מביא וקורא.
מן החג ועד חנוכה מביא ואינו קורא.

רבי יהודה בן בתירה אומר:

מביא וקורא.

אשר ה' אלוהיך נותן לך -

פרט לנוטע בתוך שלו ומברך בתוך של יחיד או בתוך של רבים, והמברך מתוך של רבים או מתוך של יחיד לתוך שלו, והנוטע בתוך שלו והמברך בתוך שלו ודרך הרבים ודרך היחיד באמצע, הרי זה איננו מביא.

רבי יהודה אומר:

בזה מביא, מן זה הטעם אינו מביא, משום שנאמר: **ביכורי אדמתך**, עד שיהו כל הגידולים מאדמתך.

(סליק פיסקא)

פיסקא רצח

ושמת בטנא -

מלמד שטעונים כלים.

והלכת אל המקום אשר יבחר ה' אלוהיך בו -

זה שילה ובית עולמים.

[כו, ג]

ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם -

זו היא שאמר רבי יוסי הגלילי:

וכי עלתה על דעתך שתלך אצל כוהן שלא יהיה בימך?!

אלא כוהן שהוא כשר.

וכן הוא אומר: **אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה** (קהלת ז').

(סליק פיסקא)

פיסקא רצט

ואמרת אליו -

שאינך כפוי טובה.

הגדתי היום -

פעם אחת אתה קורא בשנה ואין אתה קורא פעמים בשנה.

כי באתי אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותיכם -

פרט לגרים.

לתת לנו -

פרט לעבדים.

רבי שמעון אומר:

פרט לשבעבר הירדן שנטלו מעצמם.

(סליק פיסקא)

פיסקא ש

[כו, ד]

ולקח הכהן הטנא מידך -

מכאן אמרו:

העשירים מביאים ביכורים בקלות של כסף ושל זהב.

ועניים בסלי נצרים של ערבה קלופה.

וסלים ניתנים לכהנים לזכות מתנה לכהנים.

מידך -

מלמד שטעונים תנופה.

רבי אליעזר בן יעקב אומר:

והנחתו לפני מזבח ה' אלוהיך -

כל זמן שיש לך מזבח יש לך ביכורים, וכל זמן שאין לך מזבח אין לך ביכורים.

מכאן אמרו:

נגנבו או שאבדו חייב באחריות, נטמאו בעזרה נופץ ואין קורא.

(סליק פיסקא)

פיסקא שא

וענית ואמרת -

נאמר כאן ענייה,
ונאמר להלן ענייה,
מה להלן בלשון הקודש,
אף כאן בלשון הקודש.

מכאן אמרו:

כל מי שהוא יודע לקרות קורא וכל מי שאינו יודע לקרות מקריס אותו.
נמנעו מלהביא התקינה להיות מקרין את מי שהוא יודע ואת מי שאינו יודע, סמכו על המקרא :
וענית, אין ענייה אלא מפי אחרים.

[כו, ה]

ואמרת לפני ה' ארמי אובד אבי -

מלמד שלא ירד להשתקע אלא לגור שם.
שמה תאמר ירד ליטל כתר מלכות?
תלמוד לומר : **ויגר שם**.
יכול באוכלוסין הרבה?
תלמוד לומר : **במתי מעט**, כמה שנאמר **בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה** (דברים י').

ויהי שם לגוי גדול -

מלמד שהיו ישראל מצויינים שם.

[כו, ז]

וירא את ענינו -

כמה שנאמר : **וראיתן על האבנים** (שמות א) :

ואת עמלינו -

כמה שנאמר : **כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו** (שם). וכו'.

אגדה רבי יהודה היה נותן בהם סימנים : **דצ"ך עד"ש באח"ב**.

[כו, ט]

ויביאנו אל המקום הזה -

זה בית המקדש, או יכול זה ארץ ישראל?
כשהוא אומר : **ויתן לנו את הארץ הזאת**, הוי אומר זו ארץ ישראל.

ומה תלמוד לומר **ויביאנו אל המקום הזה?**
בשכר ביאתנו אל המקום הזה נותן לנו את הארץ הזאת.

ארץ זבת חלב ודבש -

נאמר כאן **ארץ זבת חלב ודבש**,
ונאמר להלן **ארץ זבת חלב ודבש** (שמות י"ג),
מה להלן **ארץ חמשת עממים**,
אף כאן **ארץ חמשת עממים**.

מכאן היה רבי יוסי הגלילי אומר:
אין מביאים ביכורים מעבר לירדן, שאינה זבת חלב ודבש.

[כו, י]

ועתה -

מיד :

הנה -

בשמחה.

הבאתי -

משלי.

מראשית כל פרי האדמה -

מכאן אמרו:

יורד אדם לתוך שדהו ורואה תאנה שבכרה, אשכול שביכר, רמון שביכר, קושר אותו בגמי
ואומר: **הרי אלו בכורים**.

אשר נתת לי ה' -

מכאן אמרו:

האפוטרופוס והעבד ושליח אשה וטומטום ואנדרוגינוס מביאים ואין קורים, שאין יכול לומר
אשר נתת לי ה'.

והנחתו לפני ה' אלוהיך והשתחוית לפני ה' אלוהיך -

מלמד שטעונים הנפה שני פעמים :

אחת בשעת קריאה,

ואחת בשעת השתחואה.

[כו, יא]

ושמחת -

בכל מיני שמחות.

בכל הטוב -

זה השיר.

אשר נתן לך ה' אלוהיך ולביתך -

מלמד שאדם מביא בכורים מנכסי אשתו וקורא.

אתה והלוי והגר אשר בקרבך -

מכאן אמרו:

ישראל ממזרים מותרים, אבל לא גרים ועבדים משוחררין, שאין להם חלק בארץ.

(סליק פיסקא)

פיסקא שב

[כו, יב]

כי תכלה לעשר -

יכול בחנוכה?

נאמר כאן קץ,

ונאמר להלן קץ,

מה קץ האמור להלן רגל,

אף קץ האמור כאן רגל.

אי מה קץ האמור להלן חג המצות,

אף כאן חג המצות.

נאמר להלן חג הסוכות

ונאמר כאן חג הסוכות?

תלמוד לומר: **כי תכלה לעשר**, רגל שכלו בו מעשרות, הוי אומר זה פסח.

מכאן אמרו:

ערב יום טוב האחרון של פסח של רביעית ושל שביעית הוה ביעור.

בשנה השלישית -

יכול אף שנה שביעית תהא חייבת במעשר?

תלמוד לומר: **בשנה השלישית**, שנה שחייבת במעשר, יצאת שנה שביעית שאינה חייבת במעשר.

יכול שני מעשרות נוהגין בה, אין לי אלא מעשר עני שבו דיבר הכתוב.
מנין לרבות שאר מעשרות?
תלמוד לומר **מעשר תבואתך** ריבה.

(סליק פיסקא)

פיסקא שג

ונתתה ללוי לגר ליתום ולאלמנה -
תן לכל אחד ואחד חלקו.

ואכלו בשעריך ושבעו -
תן להם כדי שובעם.

מכאן אמרו:
אין פוחתים לעני בגורן מחצי קב חטים, או קב שעורים, **דברי רבי יהודה**.

רבי אומר:
חצי קב.

בשעריך -
מלמד שאין מוציאים אותו מן הארץ לחו"ל.
אמרו משפחת בית נבטלה הייתה בירושלים, ונתנו להם חכמים שש מאות ככרי זהב ולא רצו להוציאם חוץ לירושלם.

[כו, יג]
ואמרת -
בכל לשון.

לפני ה' אלוהיך -
זה וידוי מעשר.

בערתי הקודש מן הבית -
זה מעשר שני ונטע רבעי.

וגם נתתיו ללוי -

זה תרומה ותרומת מעשר.

ולגר ליתום ולא למנה -

זה מעשר עני ולקט שכחה ופיאה, אעפ"י שאין מעכבים את הודוי.

מן הבית -

זו חלה.

דבר אחר:

מן הבית -

כיון שהפרשתו מן הבית אין אתה נזקק לכל דבר.

ככל מצותיך -

שאם הקדים מעשר ראשון לשני, אין בכך כלום.

אשר צויתני -

לא נתתיו למי שאינו ראוי.

לא עברתי ממצותיך -

לא הפרשתי ממין על שאינו מינו, לא מן התלוש על המחובר ולא מן המחובר על התלוש, ולא מן החדש על הישן ולא מן הישן על החדש.

ולא שכחתי -

לא שכחתי מהזכיר שמך ולברכך.

[כו, יד]

לא אכלתי באוני ממנו -

הא אם אוכלו אינו יכול להתוודות.

ולא בערתי ממנו בטמא -

בין שהוא טמא ואני טהור, או הוא טהור ואני טמא.

לא נתתי ממנו למת -

לא לקחתי ממנו ארון ותכריכים למת, **זברי רבי אליעזר**.

אמר לו רבי עקיבא:

אם למת אם לחי אמור, ומה תלמוד לומר **למת?**

שלא החלפתי אפילו בדבר טהור.

שמעתי בקול ה' אלהי -

הבאתיו לבית הבחירה.

עשיתי ככל אשר צויתני -

שמחתי ושימחתי בו.

[כו, טו]

השקיפה ממעון קדשך -

עשינו מה שגזרת בנו עשה עמנו מה שהבטחתנו, **השקיפה ממעון קדשך מן השמים וגו'.**

(סליק פיסקא)

ספרי פרשת נצבים

פרק כט

פיסקא שד

[כט, ט]

אתם נצבים היום כולכם ויאמר ה' אל משה הן קרבו ימיך למות -

ר' שמעון בן יוחי אומר:

ברוך דיין האמת, שאין עולה ומשוא פנים לפניו.

וכן הוא אומר: **אל תאמינו בריע ולא תבטחו באלוף** (מיכה ז').

כי כל אח עקוב יעקב (ירמיה ט).

משיב משה לפני הקב"ה: רבש"ע, הואיל ואני נפטר ביבסים גדול מן העולם, הראיני אדם

נאמרן שיעמוד על ישראל שיוצא ידיהם לשלום.

וכן הוא אומר: **אשר יצא לפניהם ואשר יבא לפניהם.**

ואומר: **ויאמר ה' אל משה קח לך את יהושע בן נון.**

ואומר: **אחות לנו קטנה ושדים אין לה.**

ארבע מלכיות מושלות בהם בישראל ואין בהם נבון ואין בהם חכם, בימי אחאב מלך ישראל

ובימי יהושפט מלך יהודה היו ישראל נפוצים על ההרים כצאן אשר אין להם רועה.

(סליק פיסקא)

ספרי פרשת וילך

פרק לא

פיסקא שה

[לא, יד]

ויאמר ה' אל משה קח את יהושע בן נון –

גברתן כמותך.

קח לך –

אין לך אלא לקיחה, לפי שאין חבר נקנה אלא בקשי קשיין.

מכאן אמרו:

יקנה אדם חבר לעצמו להיות קונה קורא עמו ושונה עמו ואוכל עמו ושותה עמו וגולה לו סתרי.

וכן הוא אומר: **וחוט המשולש לא במהרה ינתק.**

משיבו רוח הקודש למשה: תן לו מתורגמן ליהושע והוא שואל ודורש ומורה בהוריות בחיך, כשתיפטר לא יהו ישראל אומרים לו בחי רבך לא הייתה מדבר ועכשיו אתה מדבר.

ויש אומרים:

שהעמידו מן הארץ והושיבו בין ברכיו, והיה משה וישראל מגביהים ראשם לשמוע קול דבריו של יהושע, ומהו אומר?

ברוך ה' אשר נתן תורה לישראל על ידי משה רבינו, כך דבריו של יהושע.

ר' נתן אומר:

משה היה מתעצב בלבו שלא עמד אחד מבניו.

אמר לו המקום: והלא בני אחיך אהרן כאלו הן בניך, ואף מי שאני מעמיד על ישראל ילך ויעמוד על פתחו של אלעזר.

משל למה הדבר דומה?

למלך בשר ודם שהיה לו בן ראוי למלכות, נטל המלכות ממנו ונתנו ביד אוהבו.

אמר לו: אע"פ שנתתי לך גדולה לך ועמוד על פתחו של בני.

כך אמר הקב"ה ליהושע: לך ועמוד על פתחו של בני אלעזר, **ולפני אלעזר הכהן יעמוד.**

באותה שעה נתגבר כחו של משה והיה מחזק את יהושע לעיני כל ישראל, שנאמר: **ויקרא משה**

ליהושע ויאמר אליו לעיני כל ישראל חזק ואמץ. הנה עם שאני מוסרם לך עדין גדיים ועדין

תינוקות הם, אל תקפיד עליהם על למה שהם עושים, שאף רבונם לא הקפיד עליהם על מה

שעשו, שנאמר: **כי נער ישראל ואוהבהו** (הושע יא).

רבי נחמיה אומר:

אין לי רשות, הא יש לי אכניסם בתוך אהלי רועים.

אמר מר שיהיו דורשים בו, **מעשה ברבן יוחנן בן זכאי** שהיה רוכב על גבי החמור והיו תלמידים מהלכים אחריו, וראה ריבה אחת מלקטת שעורים מתחת רגלי בהמתם של ערביים, כיון שראתה את רבן יוחנן בן זכאי נתעטפה בשערה ועמדה לפניו ואמרה לו: רבי פרנסני. אמר לו: בת מי את?

אמרה לו: בתו של נקדימון בן גוריון אני, ולא זכור אתה שחתמת בכתובתי. אמר להם רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו: אני חתמתי על כתובתה של זו והייתי קורא בה אלף אלפים דינרי זהב של בית חמיה ושל בית ריבה זו, לא היו נכנסים להר הבית להשתחות עד שהיו פורסים להם כלי מילת תחת רגליהם ונכנסים ומשתחווים וחוזרים לבתיהם בשמחה, וכל ימי בקשתי מקרא זו ומצאתיו: **אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדיותיך על משכנות הרועים**, אל תקרי **גדיותיך** כי אם **גויתיך**, שכל זמן שישראל עושים רצונו של מקום אין כל אומה ולשון שולטות בהם, וכשאין עושים רצונו של מקום מוסרם ביד אומה שפלה ולא ביד אומה שפלה, כי אם תחת רגלי בהמתן.

בשנה אחת מתו ג' צדיקים **משה ואהרן ומרים** שוב לא מצאו ישראל נחת רוח אחרי משה, שנאמר: **ואכחיד את שלשת הרועים בירח אחד** (זכריה יא).

וכי בירח אחד מתו והלא בשנה אחת מתו, שנאמר: **נדיבי עמים נאספו עם אלהי אברהם** (תילים מ"ז), אלא מתה מרים נסתלקה הבאר וחזרה בזכות משה ואהרן. מת אהרן ביטל עמוד ענן וחזרו שניהם בזכות משה. מת משה בטלו שלשתם ולא חזרו.

באותה שעה היו ישראל נפוצים וערומים מכל מצוה, נתקבצו כולם אצל משה ואמרו לו: היכן אהרן אחיך?

אמר להם: אלוהים גנזו לחיי עולם, ולא היו מאמינים בו. אמרו לו: יודעים אנו בך שקפדן אתה, שמא אמר לפניך דבר שאינו הגון וקנסתה עליו מיתה?! מה עשה הקב"ה?

נטל מיטתו של אהרן ותלאה בשמי שמים, והיה הקב"ה מספיד עליו ומלאכי השרת עונים אחריו.

ומה היו אומרים?

זה הפסוק: **תורת אמת הייתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון** (מלאכי ב').

באותה שעה אמר לו הקב"ה למלאך המות: לך והבא לי נשמתו של משה. הלך ועמד לפניו.

אמר לו: משה במקום שאני יושב אין לך רשות לעמוד ואתה אומר לי תן לי נשמתך, גער בו ויצא בניזיפה.

הלך מלאך המות והשיב דבריו לפני הגבורה.

אמר לו המקום למלאך המות: לך והבא לי נשמתו הלך למקומו, בקשו ולא מצאו הלך אצל הים, אמר לו: ראית את משה?

אמר לו: מיום שהעביר את ישראל בתוכי שוב לא ראיתו.

הלך אצל הרים ובקעות, אמר להם ראיתם את משה?

אמרו לו: אלוהים הבין דרכו, אלוהים גנזו לחיי העולם הבא, ואין כל בריה יודעת בו, שנאמר: **ויקבור אותו בגי** (דברים ל"ד).

כיון שמת משה היה יהושע בוכה וצועק ומתאבל עליו ימים רבים עד שאמר הקב"ה ליהושע: יהושע, עד מתי אתה מתאבל והולך, וכי לך לבדך הוא מת, והלא לי מת, שמיום שמת אבל לפני, כענין שנאמר: **ויקרא ה' אלוהים למספד ולבכי** (ישעיה כ"ב). ולא עוד, אלא שהוא מובטח לחיי העוה"ב, שנאמר: **ויאמר ה' אל משה הנך שוכב עם אבותיך**.

(סליק פיסקא)

ספרי פרשת האזינו

פרק לב

פיסקא שו

[לב, א]

האזינו השמים ואדברה -

רבי מאיר אומר:

כשהיו ישראל זכאים היו מעידים בעצמם, שנאמר: **ויאמר יהושע אל העם עדים אתם בכם** (יהושע כ"ד).
קלקלו בעצמם, שנאמר: **סבבוני בכחש אפרים ובמרמה בית ישראל** (הושע י"ב).
העיד בהם שבט יהודה ובנימין, שנאמר: **ועתה יושבי ירושלים ואיש יהודה שפטו נא ביני ובין כרמי מה לעשות עוד לכרמי** (ישעיה ה').
קלקלו שבט יהודה, שנאמר: **בגדה יהודה** (מלאכי ב').
העיד בהם את הנביאים, שנאמר: **ויעד ה' בישראל וביהודה ביד נביאים כל חוזה** (מלכ"ב י"ז).
קלקלו בנביאים, שנאמר: **ויהיו מלעיבים במלאכי אלוהים ומתעתעים בנביאיו** (דהי"ב ל"ו).
העיד בהם את השמים, שנאמר: **העדותי בכם היום את השמים ואת הארץ** (דברים ל').
קלקלו בשמים, שנאמר: **האינך רואה מה הם עושים** שנאמר: **הבנים מלקטים עצים והאבות מבערים את האש והנשים לשות בצק לעשות כוונים למלכת השמים** (ירמיה ז').
העיד בהם את הארץ, שנאמר: **שמעו ארץ הנה אני מביא רעה** (שם ו').
קלקלו בארץ, שנאמר: **מזבחותם כגלים על תלמי שדי** (הושע י"ב).
העיד בהם את הדרכים, שנאמר: **כל ראש דרך גגות בבית רמתך שמעו את הגוים עמדו על דרכים** (ירמיה ו').
קלקלו דרכים העיד בהם הגגות.
קלקלו הגגות העיד בהם את הגוים, שנאמר: **ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם** (תילים קו).
העיד בהם את ההרים, שנאמר: **שמעו הרים את ריב ה'** (מיכה ו').
קלקלו בהרים, שנאמר: **על ראשי ההרים יזבחו** (הושע ד').
העיד בהם את הבהמה, שנאמר: **ידע שור קונוהו וחמור אבוס בעליו** (ישעיה א).
קלקלו בבהמה, שנאמר: **וימירו את כבודם בתבנית שור אוכל עשב** (תילים קו).
העיד בהם את החיה, שנאמר: **גם חסידה בשמים ידעה מועדיה ותור וסוס ועגור** (ירמיה נ"ז).
קלקלו בחיה, שנאמר: **ואשוב ואראה והנה תבנית רמש ובהמה שקץ** (יחזקאל ח').

העיד בהם את הדגים, שנאמר: **או שיח לארץ ותורד ויספרו לך דגי הים** (איוב י"ב).
קלקלו בדגים, שנאמר: **ותעשה אדם כדגי הים** (חבקוק א).
העיד בהם את הנמלה, שנאמר: **לך אל נמלה עצל ראה דרכיה וחכם אשר אין לה קצין תכין בקיץ לחמה** (משלי ו').

רבי שמעון בן אלעזר אומר:

עלוב היה אדם זה שצריך ללמד מן הנמלה, אלו למד ועשה עלוב היה, אלא שצריך ללמד מדרכיה ולא למד. עתידה כנסת ישראל שתאמר לפני הקב"ה: רבש"ע, הרי עדי קיימים, שנאמר: **העדוטי בכס היום את השמים ואת הארץ** (דברים ל').
אמר לה: הרי אני מעבירן, שנאמר: **כי הנני בורא השמים החדשים** (ישעיה ס"ה).
אומרים לפניו: **רבש"ע, הריני רואה מקומות שקלקלתי ובושתי, שנאמר: ראי דרכך בגיא דעי מה עשית** (ירמיה ב').

ואומר לה: הריני מעבירם, שנאמר: **כל גיא ינשא** (ישעיה מ').
אומרת לפניו: רבש"ע, הרי שמי קיים.
אומר לה הריני מעבירן, שנאמר: **וקורא לך שם חדש** (שם ס"ב).
אומרת לפניו: רבש"ע, הרי שמך קרוי על שם הבעלים.
אומר לה: הריני, שנאמר: **והסירותי את שמות הבעלים מפיה** (הושע ב').
אומרת לפניו: רבש"ע, אעפ"כ (בן) בני בית מזכירים אותו.
אומר לה: **ולא יזכרו עוד בשמם** (שם).

שוב למחר עתידה שתאמר לפניו, רבש"ע, כבר כתבת לאמר: **הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש אחר** (ירמיה ג').

אומר לה: כלום הכתבתי לך אלא איש, והלא כבר נאמר: **כי אל אנכי ולא איש כי גרושים אתם לי בית ישראל** (הושע יא) והלא כבר נאמר: **כה אמר ה' איזה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה או מי מנושי אשר מכרתי אתכם לו** (ישעיה נ').

דבר אחר:

האזינו השמים -

משל למלך שמסר את בנו לפדגוג להיות יושב ומשמרו.
אמר אותו הבן: כסבור אבא שהועיל כלום שמסרני לפדגוג, עכשיו הריני משמרו כדי שיאכל וישתה וישן ואלך אני ואעשה רצוני וצרכי.
אמר לו אביו: אף אני לא מסרתיך לפדגוג כדי שלא יהא מזיקך.
כך אמר להם משה לישראל: שמא אתם סבורים לברוח מעל כנפי השכינה או לזוז מעל הארץ, ולא עוד אלא שהשמים כותבים, שנאמר: **יגלו שמים עוונו** (איוב כ').
ומנין שאף הארץ מודעת?
שנאמר: **וארץ מתקוממה לו** (שם).

עתידה כנסת ישראל שתעמיד ליום לפני המקום, ואומרת לפניו, רבש"ע, איני יודעת מי קלקל במי ומי שינה במי, אם ישראל קלקלו לפני המקום ואם המקום שינה בהם בישראל?

כשהוא אומר: **ויגידו שמים צדקו** (תילים נ'), הוי ישראל קלקלו לפני המקום, ואין המקום שינה בהם בישראל, שנאמר: **כי אני ה' לא שניתני** (מלאכי ג').

דבר אחר:

האזינו השמים -

היה רבי יהודה אומר:

משל למלך שהיו לו אפוטרופוסים במדינה והשלים להם את שלו ומסר להם את בנו ואמר להם: כל זמן שבני עושה לי רצוני היו מערבים ומעדנים אותו ומפנקים אותו ומאכילים אותו ומשקים אותו, וכשאין בני עושה רצוני אל יטעום משלי כלום. כך בזמן שישראל עושים רצונו של מקום, מה נאמר בהם? **יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו** (דברים כ"ח), וכשאין ישראל עושים רצונו של מקום מה נאמר בהם? **וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יכולה** (שם יא)

דבר אחר:

האזינו השמים -

משל למלך שיצא בנו לתרבות רעה התחיל לקבול עליו באחיו, התחיל לקבול עליו באוהביו, התחיל לקבול עליו בשכניו, התחיל לקבול עליו בקרוביו, לא זו האב ההוא מלהיות קובל והולך עד שאמר לשמים: למי אקבול עליו חוץ מאלו, לכך נאמר: **האזינו השמים.**

דבר אחר:

האזינו השמים -

אילו שאין דיין של צדיקים, אלא שמרחיבים על העולם שהם בתוכו, שבזכות שישראל עושים רצונו של מקום, מה נאמר בהם? **יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים** (שם כ"ח), ואין לשון פתיחה אלא לשון הרווחה, שנאמר: **ויפתח את רחמה** (בראשית כ"ט). ואלו אין דיין של רשעים אלא שדוחקים את העולם שהם בתוכו, שבשעה שאין עושים רצונו של מקום, מה נאמר בהם? **ועצר את השמים** (דברים יא), ואין לשון עצירה אלא לשון דוחק, שנאמר: **כי עצור עצר ה' בעד כל רחם** (בראשית כ').

דבר אחר:

האזינו השמים ואדברה -

אמר לו הקב"ה למשה, אמור להם לישראל: הסתכלתי בשמים ובארץ שבראתי לשמשכם שמה שינו את מידתם, או שמה גלגל חמה אינו עולה אלא מן המזרח ומאיר לכל העולם כולו, ולא כענין שנאמר: **וזרח השמש ובא השמש** (קהלת א) ולא עוד, אלא שמח לעשות לי רצוני, שנאמר: **והוא כחתן יוצא מחופתו ישיש כגבור לרוץ אורח** (תילים י"ט).

ותשמע הארץ אמרי פי -

הסתכלו בארץ שבראתי לשמשכם שמא שינתה את מדתה, שמא זרעתם ולא צמחה, שמא זרעתם חטים והעלית שעורים, או שמא פרה אינה דשה ואינה חורשת היום, או שמא חמור זה אינו טוען ואינו הולך.

וכן לענין הים הוא אומר: **האותי לא תיראו נאם ה' אם מפני לא תחילו אשר שמתי חול גבול**

לים (ירמיה ה'), שמשעה שגזרתי על הים שמא שינה את מדותיו, ואומר: אעלה ואציף את העולם, לא כענין שנאמר: **ואשבר עליו חוקי** (איוב ל"ח) ואומר: **עד פה תבוא ולא תוסיף** (שם) ולא עוד אלא שמצטער ואין יכול מה לעשות, כענין שנאמר: **יהמו גליו ולא יוכלו**.

והרי דברים קל וחומר, ומה אלו שלא נעשו לא לשכר ולא להפסד, אם זוכים אין מקבלים שכר ואם חוטאים אין מקבלים פורענות, ואין חסים על בניהם ועל בנותיהם, לא שינו את מדתם, אתם שאם זכיתם אתם מקבלים שכר ואם חטאתם אתם מקבלים פורענות, ואתם חסין על בניכם ובנותיכם, על אחת כמה וכמה שאתם צריכים שלא תשנו את מדותיכם.

דבר אחר:

האזינו השמים -

היה רבי בנאה אומר:

בזמן שאתם מתחייבים אין פושטים בו יד אלא עדים, שנאמר: **יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו** (דברים י"ז), ואחר כך בני אדם שמשתמשים ובאים שנאמר: **ויד כל העם באחרונה** (שם).

בזמן שאין ישראל עושים רצונו של מקום מה נאמר בהם?

וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים (שם יט יא) ואחר פורענות משתמשת ובאה, שנאמר: **ואבדתם מהרה** (שם).

ובזמן שישראל עושים רצונו של מקום, מה נאמר בהם?

והיה ביום ההוא נאם ה' אענה את השמים והארץ תענה וזרעתיה לי בארץ (הושע ב').

דבר אחר:

האזינו השמים ואדברה -

היה ר' יהודה בן חנניה אומר:

בשעה שאמר משה: **האזינו השמים**, היו השמים ושמי השמים דוממים, ובשעה שאמר:

ותשמע הארץ אמרי פי, הייתה הארץ וכל אשר עליה דוממים, ואם תמיה אתה על הדבר, צא וראה מה נאמר ביהושע?

ויאמר לעיני ישראל שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון וידום השמש וירח עמד, ולא היה

כיום ההוא (יהושע י') נמצינו למדים שהצדיקים שולטים בכל העולם כולו.

דבר אחר:

האזינו השמים -

לפי שהיה משה קרוב לשמים, לפיכך אמר: **האזינו השמים** ולפי שהיה רחוק מן הארץ, לפיכך אמר: **ותשמע הארץ אמרי פי**.

בא ישעיה וסמך לדבר ואמר : **שמעו שמים והאזיני ארץ** (ישעיה א).

שמעו שמים, שהיה רחוק מן השמים,
והאזיני ארץ, שהיה קרוב לארץ.

דבר אחר:

לפי שהיו שמים מרובים פתח בהם בלשון מרובה ולפי שהיתה ארץ מועטת פתח בה בלשון מועט, **ותשמע הארץ אמרי פי**. בא ישעיה וסמך לדבר ואמר : **שמעו שמים והאזיני**, ארץ ליתן את המרובה במרובים ואת המעוטה למעוטים.

וחכמים אומרים:

אין הדבר כן, אלא שהעדים מעידים, אם נמצאו דבריהם מכוונים כאחד, עדותם קיימת ואם לאו אין עדותם קיימת.

כך אלו אמר משה **האזינו השמים** ושותק, היו שמים אומרים : לא שמענו אלא בהאזנה, **ותשמע הארץ** הייתה הארץ אומרת : לא שמעתי אלא בשמיעה, בא ישעיה וסמך לדבר : **שמעו שמים והאזיני ארץ**, ליתן האזנה ושמיעה לשמים והאזנה ושמיעה לארץ.

דבר אחר:

האזינו השמים -

ע"ש שניתנה תורה מן השמים, שנאמר : **אתם ראינו כי מן השמים דברתי עמכם** (שמות כ').

ותשמע הארץ אמרי פי -

שעליה עמדו ישראל ואמרו : **כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע** (שם כ"ד).

דבר אחר:

האזינו השמים -

שלא עשו מצוות שניתנו להם מן השמים, ואלו הם מצוות שניתנו להם מן השמים :
עיבור שנים וקביעות חדשים, שנאמר : **והיו לאותות ולמועדים ולימים ושנים** (בראשית א).

ותשמע הארץ -

שלא עשו מצוות שניתנו להם בארץ, **לקט שכחה ופיאה תרומות ומעשרות שמיטים ויובלות**.

דבר אחר:

האזינו השמים -

שלא עשו כל מצוות שניתנו להם מן השמים ולא עשו כל מצוות שניתנו להם בארץ.
משה העיד בישראל שני עדים שהם קיימים לעולם ולעולמי עולמים.
אמר להם : אני בשר ודם למחר אני מת, אם ירצו לומר לא קבלנו את התורה מי בא ומכחישם?!

לפיכך העיד עליהם שני עדים שהם קיימים לעולם ולעולמי עולמים, והמקום העיד בהם את השירה, שנאמר: **למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל** (דברים ל"א).
אמר שירה תעיד בהם למטה ואני למעלן.
ומנין שהמקום קרוי עד ממהר?
שנאמר: **וקרבתי לכם למשפט והייתי עד ממהר** (מלאכי ג').
ואומר: **ואנכי היודע ועד** (ירמיה כ"ט).
ואומר: **ויהי ה' אלהיכם בכם לעד** (מיכה א):

יערף כמטר לקחי -

אין לקחי אלא דברי תורה, שנאמר: **כי לקח טוב נתתי לכם** (משלי ד').
ואומר: **קחו מוסרי ואל כסף** (שם ח'), ואין מוסר אלא דברי תורה, שנאמר: **שמע בני מוסר אביך** (שם א).
ואומר: **שמע מוסר וחכמה** (שם ח').
ואומר: **החזק במוסר ואל תרף** (שם ד').
ואומר: **קחו עמכם דברים ושובו אל ה'** (הושע י"ד), ואין דברים אלא דברי תורה, שנאמר: **את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם** (דברים ה').

כמטר -

מה **מטר** חיים לעולם,
אף **דברי תורה** חיים לעולם.

אי מה **מטר** מקצת עולם שמחים ומקצת עולם עצבים בו, מי שבורו וגתו מלא יין וגתו וגורנו לפניו מצירים לו.
אף **דברי תורה** כן!!
תלמוד לומר: **תזל כטל אמרתי**.

מה **טל** כל העולם כולו שמחים בו,
אף **דברי תורה** כל העולם כולו שמחים בו.

כשעירים עלי דשא -

מה **שעירים** הללו יורדים על עשבים ומעלים אותם ומגדלים אותם,
כך **דברי תורה** מעלים לומדיהם ומגדלים אותם!!
תלמוד לומר: **סלסליה ותרוממך** (משלי ד').

וכרביבים עלי עשב -

מה **רביבים** הללו יורדים על עשבים ומעדנים אותם ומפנקים אותן.
וכן **דברי תורה** מעדנים אותם ומפנקים אותן.
וכן הוא אומר: **כי לוית חן הם לראשך** (שם א).

ואומר: **תתן לראשך לויית חן** (שם ד').

דבר אחר:

היה רבי יהודה אומר:

לעולם הוי כונס דברי תורה כללים ומוציאם כללים, שנאמר: **יערף כמטר לקחי**, ואין יערף אלא לשון כנעני. משל איך אדם אומר לחבירו פרוט לי סלע זו, אלא ערוף לי סלע זו. כך הוי כונס **דברי תורה** כללים ופורט ומוציאם כטיפים הללו של טל, ולא כטיפי הללו של מטר גדולות, אלא כטיפים הללו של טל שהם קטנים.

כשעירים עלי דשא -

מה שעירים הללו יורדים על עשבים ומפשפשין בהם כדי שלא יתלעו, כך הוי מפשפש בדברי תורה כדי שלא תשכחם.

כך אמר לו רבי יעקב ברבי חנינה לרבי:

בא ונפשפש בהלכות בשביל שלא יעלו חלודה.

וכרביבים עלי עשב -

ומה רביבים הללו יורדים על עשבים ומנקים אותם ומפשפשים אותם ומפטמים אותם, כך הוי מפתם **בדברי תורה** ושונה ומשלים ומרבע.

דבר אחר:

יערף -

רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר:

אין יערף אלא לשון הריגה, שנאמר: **וערפו שם את העגלה בנחל** (דברים כ"א). מה **עגלה מכפרת** על שפיכות דמים, כך **דברי תורה מכפרים** על שפיכות דמים.

כשעירים עלי דשא -

מה **שעירים** הללו באים על חטאות ומכפרים, כך **דברי תורה מכפרים** על עבירות.

דבר אחר:

יערף כמטר -

חכמים אומרים:

אמר להם משה לישראל: שמא אתם יודעים כמה צער נצטערתי על התורה וכמה עמל עמלתי בה ומה יגיעה יגעתי בה, כענין שנאמר: **ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה** (שמות ל"ד) ונכנסתי לבין המלאכים, ונכנסתי לבין החיות, ונכנסתי לבין השרפים שאחד מהם יכול

לשרוף את כל העולם כולו, שנאמר: **שרפים עומדים ממעל לו** (ישעיה ו'), נפשי נתתי עליה, דמי נתתי עליה, כשם שלמדתי אותה בצער כך תהיו אתם למדים אותה בצער. או כדרך שאתם למדים אותה בצער כך תהיו מלמדים אותם בצער? תלמוד לומר: **תזל כטל אמרתי** תהיו רואים אותה בזול אחד משלש וארבע בסלע.

כשעירים עלי דשא -

כאדם שהולך ללמוד תורה תחילה, בתחילה נופלת עליו כשעיר, ואין שעיר אלא שד, שנאמר: **ושעירים ירקדו שם** (ישעיה י"ג).

דבר אחר:

יערוף כמטר לקחי -

היה רבי בנאה אומר:

אם עשית דברי תורה לשמם דברי תורה חיים הם לך, שנאמר: **כי חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא** (משלי ד').

ואם לא עשית דברי תורה לשמן דברי תורה ממיתים אותם, שנאמר: **יערוף כמטר לקחי**, ואין עריפה אלא הריגה, שנאמר: **וערפו את העגלה בנחל** (דברים כ"א). ואומר: **כי רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה** (משלי ז').

דבר אחר:

יערוף כמטר לקחי -

ר' דוסתאי בר' יהודה אומר:

אם כנסת דברי תורה כדרך הכונסים מטר לבור, לסוף שאתה מנזל ומשקה אחרים, שנאמר: **ונוזלים מתוך בארץ יפוצו מעיינתך חוצה** (משלי ה').

דבר אחר:

יערוף כמטר לקחי -

ר' יהודה אומר:

לעולם הוי אדם כונס דברי תורה כללים, שאם כונסן פרטים מייגעים אותו ואין יודע מה לעשות.

משל למלך שהלך לקיסרי וצריך מאה זוז או מאתים זוז הוצאה, נוטלם פרט מייגעים אותו ואין יודע מה לעשות, אבל אם מצרפם ועושה אותו סלעים פורט ומוציא בכל מקום שירצה. וכן מי שהלך לבית אילנים לשוק וצריך מאה מנה או שתי ריבוא, אם מצרפם סלעים מייגעים אותו ואין יודע מה לעשות, אבל אם מצרפם ועושה אותם סלעים, ועושה אותם דינרי זהב, פורט ומוציא בכל מקום שירצה.

כשעירים עלי דשא -

כשאדם הולך ללמוד תורה בתחילה אינו יודע מה לעשות, עד ששונה שני סדרים או שני ספרים ואחר כך נמשכת אחריו **כרביבים**, לכך נאמר: **וכרביבים עלי עשב**.

דבר אחר:

יערף כמטר לקחי -

מה **מטר** זה יורד על האילנות ונותן בהם מטעמים לכל אחד ואחד לפי מה שהם, בגפן לפי מה שהם, בזית לפי מה שהן, בתאינה [לפי מה שהוא], כך **דברי תורה** כולם אחת ויש בהם מקרא ומשנה הלכות ואגדות.

כשעירים עלי דשא -

מה **שעירים** הללו יורדים על עשבים ומעלים אותה ויש בהם ירוקים ויש בהם אדומים ויש בהם שחורים, כך **דברי תורה** יש בהן רבנים יש בהן כשרים יש בהן חכמים ויש בהם צדיקים ויש בהם חסידים.

דבר אחר:

יערף כמטר -

מה **המטר** הזה אי אתה רואהו עד שבא, וכן הוא אומר: **ויהי עד כה ועד כה והשמים התקדרו בעבים** (מלכ"א יח), כך **תלמידי חכמים** אי אתה יודע מהם עד שישנה משנה הלכות ואגדות, או עד שיתמנה פרנס על הצבור.

דבר אחר:

יערף כמטר -

לא כמטר הזה שבא מן הדרום שכולו לשדפון, כולו לירקון, כולו לקללה, אלא כמטר הזה שבא מן המערב שכולו לברכה.

היה ר' סימאי אומר:

מנין אתה אומר כשם שהעיד משה לישראל שמים וארץ, כך העיד להם ארבע רוחות השמים? שנאמר: **יערף כמטר לקחי**, זה **רוח מערבית** שהוא ערפו של עולם שכולו לברכה.

תזל כטל אמרתי -

זו **רוח צפונית** שעושה את הרקיע נקייה כזהב.

כשעירים עלי דשא -

זה **רוח מזרחית** שמשחיר את הרקיע כשעיר.

וכרביבים עלי עשב -

זה **רוח דרומית** שמארגת את הרקיע כרביב.

דבר אחר:

יערף כמטר -

היה ר' סימאי אומר:

לא נאמרו ד' רוחות הללו אלא כנגד ד' רוחות השמים:

צפונית בימות החמה יפה ובימות הגשמים קשה.

דרומית בימות החמה קשה ובימות הגשמים יפה.

מזרחית לעולם יפה.

מערבית לעולם קשה.

צפונית יפה לחטים, בשעה שמכניס שליש, וקשה לזיתים בשעה שחונטין.

[דרומית קשה לחטים בשעה שמכניס שליש, ויפה לזיתים בשעה שחונטין].

וכך היה רבי סימאי אומר:

כל הבריות שנבראו מן השמים נפשם וגופן מן השמים, וכל בריות שנבראו מן הארץ נפשם וגופן מן הארץ, [חוץ מן האדם הזה שנפשו מן השמים וגופו מן הארץ], לפיכך עשה אדם תורה ועשה רצון אביו שבשמים הרי הוא כבריות של מעלן, שנאמר: **אני אמרתי אלוהים אתם ובני עליין כולכם** (תילים פ"ב), לא עשה תורה ולא רצון אביו שבשמים, שנאמר: **אכן כאדם תמותון** (שם).

וכך היה רבי סימאי אומר:

אין לך פרשה שאין בה תחיית המתים אלא שאין בנו כח לדרוש, שנאמר: **יקרא אל השמים מעל ואל הארץ לדון עמו** (תילים נ').

יקרא אל השמים מעל - זה נשמה.

ואל הארץ לדון עמו - מי דיין עמו? ומניין שאין מדבר אלא בתחיית המתים?

שנאמר: **מארבע רוחות בואי הרוח** (יחזקאל לז).

[לב, ג]

כי שם ה' אקרא -

נמצינו למדים שלא הזכיר משה שמו של מקום אלא לאחר עשרים ואחד דבר.

ממי למד?

ממלאכי השרת, שאין מלאכי השרת מזכירים את השם אלא לאחר ג' קדושות, שנאמר: **וקרא**

זה אל זה ואמר קדוש קדוש ה' צבאות (ישעיה ו').

אמר משה: די שאהיה בפחות משבעה כמלאכי השרת.

והרי דברים קל וחומר, ומה משה שהוא חכם חכמים, גדול שבגדולים, לא הזכיר שמו של

מקום אלא לאחר עשרים ואחד דבר, המזכיר שמו של מקום בחנם על אחת כמה וכמה.

רבי שמעון בן יוחי אומר:

מנין שלא יאמר אדם לה' עולה, לה' מנחה, לה' שלמים, אלא עולה לה', מנחה לה', שלמים לה'?

תלמוד לומר: **קרבן לה'** (ויקרא א).

והרי דברים קל וחומר, ומה אלו שהם מוקדשים לשמים אמר המקום אל יחל שמי עליהם עד שקדשו המקדש, שמו של מקום בחינם ובמקום בזיון, על אחת כמה וכמה.

דבר אחר:

כי שם ה' אקרא -

ר' יוסי אומר:

מנין לעומדים בבית הכנסת ואומר: **ברכו את ה' המבורך** שעונים אחריהם: **ברוך ה' המבורך לעולם ועד?**

תלמוד לומר: **כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו.**

אמר לו ר' נהורי:

השמים דרך ארץ היא, גוללירים מתגרים במלחמה וגבורים נוצחים.

ומנין שאין מזמנים אלא בשלשה?

תלמוד לומר: **כי שם ה' אקרא.**

ומנין שעונים אחר המברך?

תלמוד לומר: **הבו גודל לאלהינו.**

ומנין לאומר **ברכו** שהם עונים אחריו: **ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד?**

תלמוד לומר: **כי שם ה' אקרא.**

ומנין לאומר: **יהא שמייה רבא מברך**, שעונים אחריהם: **לעולמי ולעולמי עולמים?**

תלמוד לומר: **הבו גודל לאלהינו.**

ומנין אתה אומר שלא ירדו אבותינו למצרים אלא כדי שיעשה נסים וגבורות בשביל לקדש את שמו הגדול בעולם, שנאמר: **ויהי בימים הרבים ההם, וישמע אלוהים את נאקתם** (שמות ג')

ואומר: **כי שם ה' אקרא.**

ומנין שלא הביא המקום פורענות עשר המכות על פרעה ועל מצרים, אלא על שלא קידשו את שמו הגדול בעולם?

בתחילת הענין הוא אומר: **מי ה' אשר אשמע בקולו** (שמות ה').

ובסוף אמר: **ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים** (שם ט').

ומנין שלא עשה המקום נסים וגבורות לאבותינו על הים ועל הירדן ועל נחלי ארנון אלא בשביל לקדש שמו בעולם?

שנאמר: **ויהי כשמע כל המלכים אשר בעבר הירדן ימה** (יהושע ה').

וכן רחב אמרה לשלוחי יהושע: **כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף מפניכם** (שם ב')?

תלמוד לומר: **כי שם ה' אקרא.**

ומנין שלא ירד דניאל לגוב אריות אלא כדי שישעשה לו המקום נסים וגבורות בשביל לקדש שמו בעולם?

שנאמר: **כי שם ה' אקרא.**

ואומר: **מן קדמי שים טעם די בכל שולטן מלכותי ליהוון זיעי' ורחילים מן קדם אלהא די דניאל** (דניאל ו').

ומנין אתה אומר שלא ירדו חנניה מישאל ועזריה לכבשן האש אלא כדי שיעשה להם נסים וגבורות בשביל לקדש שמו בעולם?

שנאמר: **אתיא ותמהיא די עבד עמי אלהא עילאה שפר קדמי להחויא אתוהי כמה רברבין ותמהוהי כמה תקיפים** (שם ג').

ומנין שאין מ"ה מזכירים שמו של מעלה עד שמזכירים שמו ישראל מלמטה?

שנאמר: **שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד** (דברים ו').

ואומר: **ברן יחד כל כוכבי בוקר, והדר יריעו כל בני אלוהים** (איוב ל"ח).

כוכבי בוקר - אלו ישראל שמשולים לכוכבים, שנאמר: **והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים** (בראשית כ"ב).

בני אלוהים - אלו מלאכי השרת.

וכן הוא אומר: **ויבואו בני אלוהים** (איוב א').

(סליק פיסקא)

פיסקא שז

[לב, ד]

הצור תמים פעלו -

הצייר שהוא צר העולם תחילה וצר בו את האדם, שנאמר: **ויצר ה' אלוהים את האדם** (בראשית ב').

תמים פעלו -

פעולתו שליומה על כל באי העולם ואין להרהר אחר מדותיו, אפילו שנה של כלום ואין אחד מהם שישתכל ויאמר אלו היה לי ג' עינים, אלו היו לי ג' ידים, אלו היה לי ג' רגלים, אלו הייתי מהלך על ראשי, אלו היו פני הפוכים לאחורי, כמה היה נאה? תלמוד לומר: **כי כל דרכיו משפט, יושב עם כל אחד ואחד בדין ונותן לו מה שראוי לו**.

אל אמונה -

שהאמין בעולם ובראו ואין עול, שלא באו בני אדם להיות רשעים אלא להיות צדיקים. וכן הוא אומר: **אשר עשה האלהים את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים** (קהלת ז').

צדיק וישר הוא -

שהוא מתנהג בישרות עם כל באי העולם.

דבר אחר:

הצור -

התקיף.

תמים פעלו -

פעולתו שלימה עם כל באי העולם ואין להרהר אחר מדותיו אפילו עונה של כלום ואין אחד מהם שיסתכל ויאמר :

מה ראו אנשי דור המבול שנשטפו במים?

ומה ראו אנשי מגדל שנתפזרו מסוף העולם ועד סופו?

ומה ראו אנשי סדום ועמורה להשתטף באש וגפרית?

ומה ראה אהרן ליטול הכהונה?

ומה ראה דוד ליטול את המלכות?

ומה ראה קרח ועדתו שתבלעם הארץ?

תלמוד לומר : **כי כל דרכיו משפט**, יושב עם כל אחד ואחד ונותן לו את הראוי לו.

אל אמונה -

בעל פקדון.

ואין עול -

גובה את שלו באחרונה, שלא כמדתו מידת בשר ודם, מידת בשר ודם מפקיד אצל חברו מאתים ויש בידו מנה, כשהוא בא ליטול את שלו אומר לו הוצא מנה שיש לי בידך, והילך את השאר, אבל מי שאמר והיה העולם אינו כן, אלא **אל אמונה ואין עול**, גובה את שלו באחרונה.

צדיק וישר הוא -

כענין שנאמר : **כי צדיק ה' צדקות אהב** (תילים יא).

דבר אחר :

הצור -

התקיף.

תמים פעלו -

פעולתם של באי העולם שלימה לפניו, מתן שכרם של צדיקים ומאחר פורענותם של רשעים, אלו לא נטלו כלום משלהם בעולם הזה, ואלו לא נטלו כלום משלהם בעולם הזה, שנאמר :

הלא הוא כמוס עמדי חתום באוצרותי (דברים ל"ב).

אימתי אלו ואלו נוטלים?

למחר כשהוא יושב בדין, **כי כל דרכיו משפט** למחר כשהוא יושב בדין עם כל אחד ואחד ונותן לו את הראוי לו.

אל אמונה -

כשם שמשלם שכר צדיק גמור שכר מצווה שעשה בעולם הזה לעולם הבא, כך משלם לרשע גמור שכר מצווה קלה שעשה בעולם הזה.

וכשם שנפרע מרשע גמור מעבירה שעשה בעולם הזה לעולם הבא, כך נפרע מצדיק גמור על עבירה שעשה בעולם הזה.

ואין עול -

כשאדם נפטר מן העולם באים כל מעשיו ונפרעים לפניו ואומרים לו: כך עשית ביום פלוני ואי אתה מאמין בדברים הללו? והוא אומר: הן והן. והוא אומר לו: חתום, שנאמר: **ביד כל אדם יחתום** (איוב ל"ז).

צדיק וישר הוא -

הוא מצדיק את הדין ואומר: יפה דנתוני. וכן הוא אומר: **למען תצדק בדבריך תזכה בשפטיך** (תילים נ"א):

דבר אחר:

כשתפסו את **רבי חנינה בן תרדיון** נגזרה עליו גזירה לשרוף ספרו. אמרו לו: גזירה עליך לשרוף ספרך. קרא מקרא הזה: **הצור תמים פעלו**. אמרו לאשתו: נגזרה על בעליך גזירה לשרוף ספרו עליו, ועליך ליהרג. קראה המקרא הזה: **אל אמונה ואין עול**. אמרו לבתו: נגזרה גזירה על אביך לשרוף ספרו עליו, ועל אמך ליהרג, ועליך לעשות מלאכה. קראה מקרא זה: **גדול העצה ורב העלילה** (ירמיה ל"ב).

רבי אומר:

גדולים מעשים אלו שהם בעת צרתם הצמיחו ג' פסוקים של צדוק הדין, מה שאין כן בכל הכתובים, כוונו שלשתן את לבן וצדקו עליהם את הדין. עמד פליסופוס על הפרכיא שלו, אמר לו: אל תזוז דעתך על ששרפת את התורה, שמשעה שיצאת חזרה לה לבית אביה. אמר לו: למחר אף דינך כיוצא באלו. אמר לו: בשרתני בשורה טובה, למחר יהיה חלקי עם אלו לעולם הבא.

דבר אחר:

הצור תמים פעלו -

כשירד משה מהר סיני באו כל ישראל אצלו. אמרו לו: משה רבינו, אמור לנו מה היה מידת הדין למעלה? אמר להם: אני איני אומר לזכות את הזכאי ולחייב את החייב, אלא לאפילו להחליף בדבר, **אל אמונה ואין עול**.

(סליק פיסקא)

פיסקא שח

[לב, ה]

שחת לו לא בניו מומם -

אע"פ שהם מלאים מומים קרוים בנים, שנאמר: **שחת לו לא בניו מומם, דברי ר' מאיר**.

וכן היה ר' יהודה אומר:

אין בהם מומים, שנאמר: **לא בניו מומם**.

ואומר: **זרע מרעים בנים משחיתים** (ישעיה א), אם כשמשחיתים קרויים בנים, אלו לא היו משחיתים על אחת כמה וכמה.

כיוצא בדבר אתה אומר: **חכמים המה להרע** (ירמיה ד').

והרי דברים קל וחומר, ומה כשהם סכלים קרוים חכמים, אלו היו מטיבים על אחת כמה וכמה.

כיוצא בו אתה אומר: **בנים סכלים המה ולא נבונים** (שם).

והרי דברים קל וחומר, ומה כשהם סכלים קרוים בנים, אלו היו נבונים על אחת כמה וכמה.

כיוצא בו אתה אומר: **ויבוא אליך כמבוא עם וישבו לפניו עמי ושומעים את דבריך** (יחזקאל לג) יכול שומעים ועושים?

תלמוד לומר: **ואתם לא תעשו** (שם).

והרי דברים קל וחומר, ומה כשהם שומעים ולא עושים קרויים עמי, אלו שומעים ועושים על אחת כמה וכמה.

משום אבא דורש אמרו:

שחתו ישראל בכל לאווים שבתורה, וכל כך למה?

שלא ליתן פתחון פה לרשעים לומר, כל זמן שאנו חוטאים לפניו אנו מצטערים לפניו.

משל לאחד שיצא לצלב אביו בוכה עליו, אמו בוכה עליו ומתחבטת עליו, וזה אומר אוי לי, וזה אומר אוי לי, אבל אין זה הוי הוי אלא שיצא ליצלב.

וכן הוא אומר: **אוי לנפשם כי גמלו להם רעה** (ישעיה ג').

דור עקש ופתלתול -

אמר להם משה לישראל: אתם עוקמנים, פתלתולים אתם, אין אתם הולכים לאור.

משל לאחד שהיה בידו מקל מעוקל ונתנו לאומן לתקנו מתקנו באור, ואם לאו מכוונו במעגילה, ואם לאו מפסלו במצד ומשלימו לאור.

וכן הוא אומר: **ונתתיך ביד אנשים בוערים חורשי משחית** (יחזקאל כא).

דבר אחר:

דור עקש ופתלתול -

אמר להם משה לישראל: במדה שמדדתם בה מדדתי לכם.
וכן הוא אומר: **עם נבר תתבר ועם עקש תתפל** (שמו"ב כב).

(סליק פיסקא)

פיסקא שט

[לב, ו]

ה-לה' תגמלו זאת -

משל לאחד שהיה עומד וצוהב כנגד בלייוסטוס בשוק.
אמרו לו השומעים: שוטה שבעולם כנגד בלאיוסטוס אתה עומד וצוהב, מה אם רצה להכותך ולקרע את כסותך ולחבשך בבית האסורים את יכול לו?!
אם היה קטרון שגדול הימנו, על אחת כמה וכמה.
אם היה הפתקס גדול משניהם, על אחת כמה וכמה.

דבר אחר:

ה-לה' תגמלו זאת -

משל לאחד שהיה עומד וצוהב כנגד אביו.
אמרו לו: שוטה שבעולם, כנגד מי אתה יושב וצוהב כנגד אביך?!
שמע כמה עמל עמל בך וכמה יגיעה יגע בך, אם לא כבדתו לשעבר צריך אתה לכבדו עכשיו,
שלא יהיה כותב כל נכסיו לאחרים.
כך אמר להם משה לישראל: אי אתם זכורים נסים וגבורות שעשה לכם המקום במצרים,
הזכרו כמה טובות שעתיד ליתן לכם לעולם הבא.

עם נבל -

לשעבר.

ולא חכם -

לעתיד לבא.

כיוצא בו אתה אומר: **ישראל לא ידע עמי לא התבונן** (ישעיה א).

ישראל לא ידע לשעבר,

ועמי לא התבונן לעתיד.

מי גרם להם לישראל שיהיו מנוולים ומטופשים?

שלא היו בונים בדבר תורה.

וכן הוא אומר: **הלא נסע יתרם בס ימותו ולא בחכמה** (איוב ד').

הלא הוא אביך קנך -

ר' שמעון בן חלפתא אומר משמו:

שאם היה חלש למעלה וגבור למטה מי נוצח, שמא אתה יכול לו, וכל שכן שגבור למעלה וחלש למטה.

וכן הוא אומר: **אל תבהל את פיך ולבך אל ימהר להוציא דבר לפני האלהים כי אלהים בשמים ואתה על הארץ** (קהלת ה').

דבר אחר:

הלא הוא אביך קנך -

אמר להם משה לישראל: חביבין אתם לי, זקנים אתם לי, ואי אתם ירושה לי. משל לאחד שהורישו אביו עשר שדות, ועמד וקנה שדה אחד משלו, ואותה היה אוהב מכל שדות שהורישו אביו. וכן מי שהורישו אביו עשר פלטוריות ועמד וקנה פלטורה אחת משלו, ואותה היה אוהב מכל פלטורה שהנחילו אביו. כך אמר להם משה לישראל: חביבים אתם לי, קנינים אתם לי, ואי אתם ירושה לי.

קנך -

זה אחד מג' שנקראו קנין למקום, ואלו הם:

תורה,

וישראל,

ובית המקדש.

תורה נקראת קנין למקום, שנאמר: **ה' קנני ראשית דרכו** (משלי ח').

ישראל נקראו קנין למקום, שנאמר: **אביך קנך.**

בית המקדש נקרא קנין למקום, שנאמר: **הר זה קנתה ימינו** (תילים עח).

הוא עשך ויכוננך -

היה ר' מאיר אומר:

כרכא דכולא ביה כהניו מתוכו, נביאיו מתוכו, סופריו מתוכו.

וכן הוא אומר: **ממנו פנה ממנו יתד** (זכריה י').

רבי יהודה אומר:

עשאך כוין כוין.

ר' שמעון בן יהודה אומר:

הושיבך על בסיסך, הלעיניך ביזת שבעת עממים, ונתן לך מה שנשבע לך, והורישך מה שהבטיחך.

ר' דוסתאי בן יהודה אומר:

עשאך כוונים כוונים מבפנים, שאם תעלה אחד מהם על גב חבירתה אין אתה יכול לעמוד.

(סליק פיסקא)

פיסקא שי

[לב, ז]

זכור ימות עולם -

הזהרו מה שעשיתי בדורות הראשונים :

מה שעשיתי באנשי דור המבול,

מה שעשיתי באנשי דור הפלגה,

מה שעשיתי באנשי סדום ועמורה.

בינו שנות דור ודור -

אין לך דור שאין בו מאנשי דור המבול, ואין לך דור שאין בו מאנשי דור הפלגה, וכאנשי סדום, אלא שנדון כל אחד ואחד לפי מעשיו.

שאל אביך ויגדך -

אלו נביאים, כענין שנאמר : **ואלישע רואה והוא מצעק אבי אבי** (מלכ"ב ב').

זקניך ויאמרו לך -

אלו זקנים, כענין שנאמר : **אספה לי ע' איש מזקני ישראל** (במדבר יא).

דבר אחר :

זכור ימות עולם -

אמר להם כל זמן שהמקום מביא ייסורים עליכם הזכרו כמה טובות ונחמות עתיד ליתן לכם לעולם הבא.

בינו שנות דור ודור -

זה דורו של משיח שיש בו ג' דורות, שנאמר : **יראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים** (תילים עב).

שאל אביך ויגדך -

למחר עתידים ישראל להיות רואים ושומעים כשומעים מפי הקודש, שנאמר : **ואזניך תשמענה**

דבר מאחריך לאמר (ישעיה ל').

ואומר : **ולא יכנף עוד מורידך** (שם).

זקניך ויאמרו לך -

מה שהראיתי לזקנים בהר, כענין שנאמר : **ואל משה אמר עלה אל ה' אתה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל** (שמות כד).

(סליק פיסקא)

פיסקא שיא

[לב, ח]

בהנחל עליון גויים -

עד שלא בא אבינו אברהם כבר היה המקום דן את העולם כאכזרי.

חטאו אנשי דור המבול, הציפם בזיקים על פני המים.

חטאו אנשי מגדל, פזרם מסוף העולם ועד סופו.

חטאו סדומים, שטפם באש וגפרית.

אבל משבא אברהם אבינו לעולם זכה לקבל ייסורים, ממשמע ובאים, כענין שנאמר: **ויהי רעב**

בארץ וירד אברם מצרימה (בראשית יב).

ואם תאמר מפני מה ייסורים באים?

מפני חבתן של ישראל, **יצב גבולות עמים למספר בני ישראל**.

[דבר אחר:]

בהנחל עליון גויים -

כשהנחיל הקב"ה העולם לאומות העולם, פירש תחומן לאומות העולם לכל אומה ואומה, כדי

שלא יחיו מעורבבים, שילח בני גומר לגומר, ובני מגוג למגוג, ובני מדי למדי, ובני יון ליון, ובני

תובל לתובל, פירש תחומם של אומות כדי שלא יכנסו לארץ **יצב גבולות עמים**.

דבר אחר:

בהנחל עליון גויים -

כשנתן המקום תורה לישראל עמד וצפה ונסתכל, שנאמר: **עמד וימודד ארץ ראה ויתר גויים**

(חבקוק ג'), ולא הייתה אומה בכל האומות שהיתה ראויה לקבל תורה אלא ישראל, שנאמר:

יצב גבולות עמים.

דבר אחר:

בהנחל עליון גויים -

כשהנחיל המקום העולם לאומות חלקום לגיהנם, שנאמר: **שמה אשור וכל קהילה עילם וכל**

המונה שמה נסיכי צפון כולם וכל צידונים שמה מדי בבל ואדום מלכיה וכל נסיכיה (יחזקאל

לב).

ואם תאמר מי נוטל עושרם וכבודם של אלו?

הוי אומר ישראל, [שנאמר]: **יצב גבולות עמים**.

דבר אחר:

בהנחל עליון גויים -

כשהנחיל המקום מן האומות יראי חטא וכשרים שבהם.

בהפרידו בני אדם -

זה לוט, **ויפרדו איש מעל אחיו** (בראשית י"ג).

יצב גבולות עמים -

ר' אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר:

הרי הוא אומר: **שישים המה מלכות ושמונים פילגשים** (שה"ש ו').
שישים ושמונים הרי ק"מ, אבותינו לא ירדו במצרים אלא בשבעים נפש.

דבר אחר:

יצב גבולות עמים -

יצבי גבול עמים אין כתיב כאן אלא **יצב גבולות עמים**, זכו אומות ליטול ב' חלקים במספר בני ישראל.

(סליק פיסקא)

פיסקא שיב

[לב, ט]

כי חלק ה' עמו -

משל למלך שהיה לו שדה ונתנה לאריסים, התחילו האריסים נוטלים וגונבים אותה, נטלה מהם ונתנה לבניהם, התחילו להיות רעים יותר מן הראשונים, נולד לו בן, אמר להם צאו מתוך שלי, אי אפשר שתהיו בתוכה, תנו לי חלקי שאהיה מכירו.
כך כשבא **אברהם אבינו** לעולם יצא ממנו פסולת ישמעאל ובני קטורה.
בא **אבינו יצחק** לעולם יצא ממנו פסולת עשו אלופי אדום, חזרו להיות רעים יותר מן הראשונים.

כשבא **יעקב** לא יצא ממנו פסולת אלא נולדו כל בניו כשרים כמותו, שנאמר: **ויעקב איש תם יושב אהלים** (בראשית כ"ה).

מהיכן המקום מכיר את חלקו?

מיעקב, שנאמר: **כי יעקב בחר לו יה ישראל** (תילים קל"ה).

ואומר: **כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו**.

ועדין תלי בדלא תלי, אין אנו יודעים אם המקום בחר לו ישראל לסגולתו, ואם ישראל בחרו להקב"ה?

תלמוד לומר: **ובך בחר ה' אלוהיך** (דברים ז').

מנין שאף יעקב בחר לו הקב"ה?

שנאמר: **לא כאלה חלק יעקב כי יוצר הכל הוא וישראל שבט נחלתו ה' צבאות שמו** (ירמיה י').

יעקב חבל נחלתו -

אין חבל אלא גורל, שנאמר: **חבלים נפלו לי בנעימים** (תילים ט"ז).

ואומר: **ויפלו חבלי מנשה עשרה** (יהושע י"ז) **מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון** (שם י"ט):

דבר אחר:

[יעקב חבל נחלתו] -

מה חבל זה משולש, כך היה יעקב שלישי לאבות וקיבל שכר כולם.

כשנולד **אברהם** מהו אומר?

ואח לצרה יולד (משלי י"ז).

כשנולד **יצחק** מהו אומר?

טובים השנים מן האחד (קהלת ד').

כשנולד **יעקב** מהו אומר?

והחוט המשולש לא במהרה ינתק (שם).

(סליק פיסקא)

פיסקא שיג

[לב, י]

ימצאהו בארץ מדבר -

זה אברהם אבינו.

משל למלך שיצא הוא וחיילותיו למדבר הניחוהו חיילותיו במקום הצרות ובמקום הגייסות

ובמקום ליסטות והלכו להם, נתמנה לו גבור אחד.

אמר לו מלך: אל יפול לבך עליך ואל יהי עליך אימה של כלום, חייך שאיני מניחך עד שתיכנס

לפלטורי שלך ותישן על מטתך, כענין שנאמר: **ויאמר אליו אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים**

(בראשית ט"ו).

יסובבנהו -

כענין שנאמר: **ויאמר ה' אל אברהם לך לך** (שם י"ב).

יבוננהו -

עד שלא בא אבינו אברהם לעולם, כביכול לא היה הקב"ה מלך אלא על השמים בלבד, שנאמר:

ה' אלהי השמים אשר לקחני (שם כ"ד), אבל משבא אבינו אברהם לעולם המליכו על השמים

ועל הארץ, כענין שנאמר: **ואשביעך בה' אלהי השמים ואלהי הארץ** (שם).

יצרנהו כאישון עינו -

אפילו בקש המקום מאבינו אברהם גלגל עינו היה נותן לו, ולא גלגל עינו בלבד נותן לו, אלא

אף נפשו הוא נותן לו, שחביבה עליו מן הכל, שנאמר: **קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת**

את יצחק (שם כ"ב), והלא בידוע שהוא בנו יחידו, אלא זו נפש שנקראת יחידה, שנאמר:

הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי (תילים כ"ב).

דבר אחר:

ימצאהו בארץ מדבר -

אלו ישראל, כענין שנאמר: **כענבים במדבר מצאתי ישראל** (הושע ט').

ובתוהו ילל ישימון -

במקום הצרות, במקום הגייסות, במקום ליסטות.

יסובבנהו -

לפני הר סיני, כענין שנאמר: **והגבלת את העם סביב לאמר** (שמות י"ט).

יבוננהו -

בעשרת הדברות, מלמד שהיה הדיבור יוצא מפי הקב"ה והיו ישראל מסתכלים בו ויודעים כמה מדרשים יש בו, וכמה הלכות יש בו, וכמה קלים וחמורים יש בו, וכמה גזירות שוות יש בו.

יצרנהו כאישון עינו -

הולכים י"ב מיל וחוזרים י"ב מיל על כל דבור ודבור, ולא היו נרתעים לא מקול הקולות ולא מקול הלפידים.

דבר אחר:

ימצאהו בארץ מדבר ובתוהו -

הכל מצוי ומתוקן ומסופק להם במדבר, באר עולה להם, מן עולה להם, שליו מצוי להם, ענני כבוד מקיפות להם.

ובתוהו ילל ישימון -

במקום הצרות במקום הגייסות, במקום ליסטות, במקום הטינופת.

יסובבנהו -

בדגלים, ג' מן הצפון ג' מן הדרום ג' מן המזרח ג' מן המערב.

יבוננהו -

בשתי מתנות, מלמד שכשהיה אחד מן האומות פורש ידו לקבל מן לא היה עולה בידו כלום, למלאות מים מן הבאר, לא היו עולים בידו כלום.

יצרנהו כאישון עינו -

כענין שנאמר: **קומה ה' ויפוצו אויביו וינוסו משנאיך** (במדבר י').

[דבר אחר:]

ימצאהו בארץ מדבר -

כענין שנאמר: **הנה אנכי מפתיה והולכתיה המדברה** (הושע ב').

ובתוהו ילל ישימן -

אלו ארבע מלכיות, כענין שנאמר: **המוליכך במדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב** (דברים ח').

יסובבנהו -

בזקנים.

יבוננהו -

בנביאים.

יצרנהו כאישון עינו -

משמרתו מן המזיקים שלא יזיקוהו, כענין שנאמר: **כי הנוגע בכם נוגע בבבית עינו** (זכריה ב').

(סליק פיסקא)

פיסקא שיד

[לב, יא]

כנשר יעיר קנו -

מה נשר זה אין נכנס לקנו מיד עד שהוא מצרף את בניו בכנפיו בין אילן לחבירו, בן סוכה לחבירתה, כדי שיעירו בניו ויהיה בבניו כח לקבלו, כך כשנגלה המקום ליתן תורה לישראל לא נגלה עליהם מרוח אחד אלא משתי רוחות, כענין שנאמר: **ויאמר ה' מסיני בא וזרח משעיר** **למו** (דברים ל"ג).

ואיזו היא רוח רביעית?

אלוה מתימן יבוא (חבקוק ג').

יפרוש כנפיו ויקחהו -

כענין שנאמר: **ובמדבר אשר ראית אשר נשאך ה' אלוהיך** (דברים א').

ישאהו על אברתו -

כענין שנאמר: **ואשא אתכם על כנפי נשרים** (שמות יט).

דבר אחר:

כנשר יעיר קנו -

זה לעתיד לבוא, כענין שנאמר: **קול דודי הנה זה בא** (שה"ש ב').

יפרוש כנפיו -

כענין שנאמר: **אומר לצפון תני** (ישעיה מ"ג).

ישארו על אברתו -

הביאי בניך בחוצן (שם מ"ט).

(סליק פיסקא)

פיסקא שטו

[לב, יב]

ה' בדד ינחנו -

אמר להם המקום לישראל: כדרך שישבתם יחידים בעולם הזה ולא נהניתם מן העכו"ם כלום, כך אני עתיד להושיבכם לעתיד לבוא, ואין אחד מן העכו"ם נהנה מכם כלום.

ואין עמו אל נכר -

שלא תהא רשות לאחד מן העכו"ם לבוא ולשלוט בכם, כענין שנאמר: **ואני יוצא והנה שר יון בא ושר מלכות פרס עומד לנגדי אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת** (דניאל י').

דבר אחר:

ה' בדד ינחנו -

עתיד הקב"ה להשים אתכם נוחלים מסוף העולם ועד סופו.

וכן הוא אומר: **מפאת צפון ועד פאת ים דן אחד יהודה אחד אשר אחד ועד גבול ים מפאת קדים ועד פאת ים יהודה אחד ועל גבול יהודה מפאת קדים ועד פאת ים מנשה אחד נפתלי אחד** (יחזקאל מח).

מה תלמוד לומר יהודה אחד, אשר אחד, דן אחד? שעתידים ישראל ליטול אורך מן המזרח למערב עד רוחב כ"ה אלפים קנים, שיעורן ע"ה מיל.

ואין עמו אל נכר -

שלא יהו בכם בני אדם שעובדים עבודה זרה.

וכן הוא אומר: **לכן בזאת יכופר עון יעקב** (ישעיה כז).

דבר אחר:

ה' בדד ינחנו -

עתיד אני להושיב אתכם בנחת רוח בעולם.

ואין עמו אל נכר -

שלא יהו בכס בני אדם שעוסקים בפרגמטיא של כלום, כענין שנאמר: **יהי פיסת בר בארץ** (תילים ע"ב), שיהיו חטים מוציאים גלוסקאות כמלא פיסת יד, **ירעש כלבנון פריו** (שם), שיהיו חטים שפות זו בזו ונושרות סולתן בארץ, ואתה בא ונוטל הימניה מלא פיסת זו של יד כדי פרנסתך.

(סליק פיסקא)

פיסקא שטז

[לב, יג]

ירכיבהו על במתי ארץ -

זו ארץ ישראל שהיא גבוהה מכל הארצות, כענין שנאמר: **עלה נעלה וירשנו אותה** (במדבר יג), **ויעלו ויתורו את הארץ** (שם) **ויעל בנגב** (שם).

ויאכל תנובת שדי -

אלו פירות ארץ ישראל שקלים לאכול מפירות של כל הארצות.

ינקהו דבש מסלע -

כגוכן סכני וחברותיה.

מעשה שאמר ר' יהודה לבנו בסיכני: צא והבא לי קציעות מן החבית.
אמר לו: אבא של דבש, השקע ידך לתוכה ואתה מעלה קציעות מתוכה.

ושמן מחלמיש צור -

אלו זיתים של גוש חלב.

מעשה שאמר ר' יוסי לבנו בציפורי: עלה והבא לנו גרוגרות מן העלייה, הלך ומצא את העלייה שצפה בדבש.

(סליק פיסקא)

פיסקא שיז

[לב, יד]

חמאת בקר וחלב צאן -

זה היה בימי שלמה, שנאמר: **עשרה בקר בריאים ועשרים בקר רעי ומאה צאן** (מלכ"א ד').

עם חלב כרים ואילים בני בשן ועתודים -

זה היה בימי עשרת השבטים, שנאמר: **ואוכלים כרים מצאן ועגלים מתוך מרבק** (עמוס ו').

עם חלב כליות חיטה -

זה היה בימי שלמה שנאמר והיה לחם שלמה ליום אחד וגו' (מלכ"א ד') :

ודם ענב תשתה -

חמר זה היה בימי י' השבטים, שנאמר: **השותים במזרקי יין** (עמוס ו').

דבר אחר:

ירכיבהו על במתי ארץ -

זה בית המקדש שגבוה מכל העולם, שנאמר: **וקמת ועלית** (דברים י"ז).
ואומר: **והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה'** (ישעיה ב').

ויאכל תנובות שדי -

אלו סלי ביכורים.

ויניקוהו דבש מסלע -

אלו נסכי שמן.

[לב, יד]

חמאת בקר וחלב צאן עם חלב כדים ואילים בני בשן ועתודים -

זו חטאת עולה ושלמים ואשם ותודה וקדשים קלים.

עם חלב כליות חיטה -

אלו סלתות.

ודם ענב תשתה חמר -

אלו נסכי יין.

דבר אחר:

ירכיבהו על במתי ארץ -

זו תורה, שנאמר: **ה' קנני ראשית דרכו** (משלי ח').

ויאכל תנובות שדי -

זו מקרא.

ויניקוהו דבש מסלע -

זו משנה.

ושמן מחלמיש צור -

זה תלמוד.

חמאת בקר וחלב צאן עם חלב כרים ואילים בני בשן ועתודים -

אלו קלים וחמורים וגזירות שוות ותשובות.

עם חלב כליות חיטה -

אלו הלכות שהן גופה של תורה.

ודם ענב תשתה חמר -

אלו הגדות שמושכות לב אדם כיון.

דבר אחר:

ירכיבהו על במתי ארץ -

זה העולם הזה, שנאמר: **יכרסמנה חזיר מיער** (תילים פי')

ויאכל תנובות שדי -

אלו ד' מלכיות.

ויניקהו דבש מסלע -

אלו מציקים שהחזיקו בה בארץ ישראל, והם קשים להוציא מהם פרוטה כצור, למחר הרי ישראל יורשים את נכסיהם והם עריבים להם כדבש ושמן.

דבר אחר:

חמאת בקר -

אלו הפיסקים והגמונים שלהם.

עם חלב כליות -

אלו כלים ריקים שלהם.

ואילים -

אלו בני פוקרים שלהם.

בני בשן -

אלו קונטרינים שמכינים מבן שניהם.

ועתודים -

אלו סנקנירקים שלהם.

עם חלב כליות חיטה -

אלו מטרוניות שלהם.

ודם ענב תשתה חמר -

אלו ישראל שלמחר יורשים את נכסיהם ועריבים להם כשמן ודבש.

דבר אחר:

כליות חיטה -

עתידה כל חיטה וחטה להיות כשתי כליות של שור גדול, משקל י"ד ליטרים בציפורי.
ואל תתמה בדבר, הסתכל בראשי לפתות.
מעשה וסקלו ראש לפת ל' ליטרים של ציפורי, ומעשה שקינן שועל בראש הלפת, ועוד מעשה
בשיחים בקלח של חרדל שהיו בו שלשת כורים ונפשה אחד מהם, וסיככו בו סוכת יוצרים,
וחבטו ומצאו בו תשעה קבין חרדל.

אמר ר' שמעון בן חלפתא:

מעשה בקלח של כרוב שהיה בתוך שלנו, והייתי עולה ויורד בו כעולה ויורד בסולם.

דבר אחר:

ודם ענב תשתה חמר -

שלא תהיו יגעים לא לדרך ולא לבצור, אלא אתה מביאה בעגלה וזוקפה בזוית, ומסתפק
והולך כשותה מן הפיטום.

(סליק פיסקא)

פיסקא שיח

[לב, טו]

וישמן ישורון ויבעט -

לפי שבען רואים.

וכן אתה מוצא **באנשי דור המבול** שלא מרדו לפני המקום אלא מתוך מאכל ומשתה ומתוך
שלוה, מה נאמר בהן?

בתייהם שלום מפחד (איוב כ"א) כולה ברייתא באלה הדברים.

וכן מצינו **באנשי סדום** שלא מרדו לפני המקום אלא מתוך מאכל ומתוך משקה ומתוך שלוה,
וכן הוא אומר: **חי אני נאם ה' אם עשתה סדום אחותך** (יחזקאל ט"ז).

וכן **באנשי מגדל** שלא מרדו לפני המקום אלא מתוך מאכל ומתוך משקה ומתוך שלוח, לכן הוא אומר: **ויהי כל הארץ שפה אחת** (בראשית יא) כולה ברייתא.

וכן אתה מוצא **באנשי דור המדבר** שלא מרדו לפני הקב"ה אלא מתוך מאכל ומשתה, שנאמר: **וישב העם לאכול ושתה** (שמות ל"ב).

מה נאמר בהם?

סרו מהר מן הדרך (שם).

אמר לו הקב"ה למשה: אמור להם לישראל כשאתם נכנסים לארץ אין אתם עתידים למרוד אלא מתוך אכילה ושתייה, שנאמר: **כי אביאנו אל האדמה אשר נשבעתי לאבותיהם זבת חלב ודבש ואכל ושבוע ודשן ופנה אל אלוהים אחרים** (דברים ל"א).

אמר להם משה לישראל: כשאתם נכנסים לארץ אי אתם עתידים למרוד אלא מתוך אכילה ושתייה ומתוך שלוח, שנאמר: **פן תאכל ושבועת, ובקרך וצאנך ירבינו** (דברים ח').

מה נאמר בהם?

ורם לבבך ושכחת את ה' אלוהיך (שם).

וכן אתה מוצא **בבניו ובבנותיו של איוב** שלא באתה להם פורענות אלא מתוך אכילה ושתייה ומתוך שלוח, שנאמר: **עוד זה מדבר וזה בא ויאמר בניך ובנותיך אוכלים ושותים יין, והנה רוח גדולה באה** (איוב א).

וכן אתה מוצא **בעשרת השבטים** שלא גלו אלא מתוך אכילה ושתייה ומתוך שלוח, שנאמר: **השוכבים על מטות שן השותים במזרקי יין לכן עתה יגלו בראש גולים** (עמוס ו').

וכן אתה מוצא **בימות המשיח** שאין עתידים למרוד אלא מתוך אכילה ושתייה ושלוח.

מה נאמר בהן?

וישמן ישורון ויבעט.

משל לאדם אחד שהיה לו עגל והיה מפשפשו ומגרדו ומאכילו כרשינים בשביל שיהיה חורשים בו, כשהגדיל העגל נתן בעליו עולו עליו, וקירטע ושיבר את העול, ופסק את הסמינינים. וכן הוא אומר: **מוטות עץ שברת** (ירמיה כ"ח).

שמנת -

בימי ירבעם.

עבית -

בימי אחאב.

כסית -

הכל בימי יהוא.

דבר אחר:

שמנת עבית כסית -

שמנת - בימי אחז.

עבית - בימי מנשה.

כסית - הכל בימי חזקיה.

דבר אחר:

שמנת עבית כסית -

כאדם ששמן מבפנים ועושה כסלים מבחוץ.

וכן הוא אומר: **כי כסה פניו בחלבו ויעש פימה עלי כסל** (איוב ט"ו).

דבר אחר:

שמנת עבית כסית -

אלו ג' דורות שלפני ימות המשיח, שנאמר: **ותמלא ארצו כסף וזהב, ותמלא ארצו אלילים** (ישעיה ב').

ויטוש אלוה עשהו -

נוטה שמים ויוסד ארץ (ישעיה נ"א)

[ואומר]: **כי שתים רעות עשה עמי** (ירמיה ב').

אמר להם הקב"ה: במדה שמדדתם בי מדדתי לכם, עזבתי את ביתי, נטשתי את נחלתי, **ויטוש**

משכן שילה (תילים ע"ח).

[ואומר]: **כי נטשת עמך בית יעקב** (ישעיה ב').

דבר אחר:

ויטוש אלוה עשהו -

שנאמר: **ויביאני אל החצר הפנימי' והנה בפתח השער כעשרים וחמישה איש אחוריהם אל**

היכל ה' (יחזקאל ח').

רבי דוסתאי בר' יהודה אומר:

אל תקרי **וינבל** אלא **וינבל צור ישועתו**, כענין שנאמר: **אל תנאץ למען שמך ואל תנבל כסא**

כבודך (ירמיה י"ד).

[לב, טז]

יקניאָהוּ בזרים -

שהלכו ועשו דברים של זרות וגם הוא אומר: **וגם אִם אסא ויסרה מגבירה אשר עשתה**

מפלצתה לאשירה (דהיי"ב ט"ו מלכים א טו).

בתועבות יכעיסוהו -

זה משכב זכור.

וכן הוא אומר: **ואת זכר לא תשכב משכבי אשה תועבה היא** (ויקרא יח).

ואומר: **וגם קדש היה בארץ** (מלכ"א יד).

[לב, יז]

יזבחו לשדים -

אלו הם שעובדים לחמה וללבנה לכוכבים ולמזלות ודברים שהם צורך העולם והנייה לעולם בהם, לא היה הנאה כפולה, אלא הם עובדים לדבר שאין מטיבים להם, אלא מריעים להם, לשדים, מה דרכו של שד? נכנס לאדם וכופה אותו.

אלהים לא ידעום -

שאין אומות העולם מכירים אותם.

חדשים מקרוב באו -

שכל זמן שהיה אחד מן האומות רואה אותו, אמר צלם יהודי הוא. וכן הוא אומר: **כאשר מצאה ידי לממלכות האליל** (ישעיה י'). מלמד שירושלם ושומרון מספקות דפוס לכל באי העולם.

לא שערום אבותיכם -

שלא עמדה שערות אבותיכם בפניהם.

דבר אחר:

לא שערום אבותיכם -

אל תקרי **לא שערום** אלא **לא שעום**, אף על פי שמזבחים להם ומקטרים להם לא יראים מהם. וכן הוא אומר: **ואל קין ואל מנחתו לא שעה** (בראשית ד').

(סליק פיסקא)

פיסקא שיט

[לב, יח]

צור ילדך תשי -

אמר להם הקב"ה: עשיתם אותי כאלו אני זכר ומבקש לילד, אלו הייתה חיה יושבת על המשבר לא הייתה מצטערת, כענין שנאמר: **כי באו בנים עד משבר** (מלכ"ב יט).

ואלו הייתה חולה ומבכירה לא הייתה מצטערת, כענין שנאמר: **כי באו בנים עד משבר** (מלכ"ב יט).

ואלו הייתה חולה ומבכירה לא הייתה מצטערת, כענין שנאמר: **כי קול כחולה שמעתי צרה כמבכירה** (ירמיה ד').

אלו היו שנים במעיה לא הייתה מצטערת, כענין שנאמר: **ויתרוצצו הבנים בקרבה** (בראשית כ"ה).

אלו היה זכר שאין דרכו לילד ומבקש לילד לא היה צערו כפול ומכופל, כענין שנאמר: **שאלו נא וראו אם יולד איש זכר** (ירמיה ל').

דבר אחר:

צור ילדך תשי -

שכחתם אותי בזכות אבותיכם.

וכן הוא אומר: **הביטו אל צור חוצבתם, הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם** (ישעיה נ"א).

דבר אחר:

צור ילדך תשי -

כל זמן שאני מבקש להיטיב אתכם אתם מתישים כח של מעלה.

עמדתם על הים ואמרתם: **זה אלי ואנוהו** (שמות טו), חזרתם ואמרתם: **נתנה ראש ונשובה מצרים** (במדבר יד), ובקשתי להיטיב אתכם.

חזרתם עמדתם על הר סיני ואמרתם: **כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע** (שמות כד).

ובקשתי להיטיב לכם, חזרתם בכם ואמרתם לעגל: **אלה אלוהיך ישראל** (שם לב).

הוי כל זמן שאני מבקש להיטיב לכם אתם מתישים כחו של מעלה.

ותשכח אל מחוללך -

ר' מאיר אומר:

אל שהחיל בך, אל שנצטער בך, כענין שנאמר: **חיל כיולדה** (תילים מח).

ר' מאיר אומר:

שעשאך מחילים מחילים.

דבר אחר:

ותשכח אל מחוללך -

אל שהחיל שמו עליך, מה שלא הוחיל שמו על כל אומה ומלכות.

וכן הוא אומר: **אנכי ה' אלוהיך** (שמות כ').

ר' נחמיה אומר:

אל שעשאך חולים על כל באי העולם, בשעה שאי אתה עושה בתורה.

וכן הוא אומר : **קול ה' על המים קול ה' יחולל אילות** (תילים כ"ט).

דבר אחר :

ותשכח אל מחוללך -

אל שמוחל לך על כל עוונותיך.

פיסקא שכ

[לב, יט]

וירא ה' וינאץ -

ר' יהודה אומר :

ממה שהם נאים לו מנאצים לפניו.

ר' מאיר אומר :

מכעס בניו ובנותיו -

והרי **דברים קל וחומר**, ומה בזמן שמכעיסים קרוים בנים, אלו לא היו מכעיסים על אחת כמה וכמה.

[לב, כ]

ויאמר אסתירה פני מהם -

אמר הקב"ה : הריני מסלק שכינתי מביניכם, **אראה מה אחריתם**, אדע מה בסופיהון.

דבר אחר :

[אסתירה פני מהם] -

הריני מוסרם ביד ארבע מלכיות, שיהו משעבדים אותם.

כי דור תהפוכות המה -

דור הפוך, דור תהפוך אין כתיב כאן כי אם **דור תהפוכות**, הפכפכנים הם, פורנים הם.

בנים לא אמון בס -

בנים אתם שאין בכם אמונה.

עמדתם לפני הר סיני ואמרתם : **כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע** (שמות כד),

אף אני אמרתי לכם : **אלוהים אתם** (תילים פב).

כיון שאמרו לעגל : **אלה אלוהיך ישראל** (שמות לב),

אף אני אמרתי לכם : **אכן כאדם תמותון** (תילים פב).

הכנסתי אתכם אל ארץ אבותיכם ונתתי לכם בית הבחירה, אמרתי לכם לא תהיו גולים ממנה לעולם, כיון שאמרתם: **אין לו חלק בדוד** (שמואל ב' כ'),
אף אני אמרתי לכם **וישראל גלה יגלה מעל אדמתו** (עמוס ז').

רבי דוסתאי בן יהודה אומר:

אל תקרי **לא אמן** **בם** אלא **לא אמן בם**, שלא היו רוצים לענות אמן אחר הנביאים בשעה שמברכים אותם.

וכן הוא אומר: **למען הקים את השבועה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת לנו ארץ זבת חלב ודבש** (ירמיה יא), ולא היה אחד מהם שפתח פיו ועונה אמן, עד שבא ירמיה וענה אמן, שנאמר: **ואען ואומר אמן ה' (שם)**.

[לב, כא]

הם קנאוני בלא אל כעסוני בהבליהם -

יש לך אדם עובד לצלם דבר הרואה אותו, אבל הם עובדים לבבואה ולא לבבואה בלבד אלא להבל זה שעולה מן הקדירה, כענין שנאמר: **כעסוני בהבליהם**.

ואני אקניאם בלא עם -

אל תקרי **בלא עם** אלא **בלוי עם**, אלו הבאים מבין האומות ומלכיות ומוציאים אותם מתוך בתיהם.

דבר אחר:

[בלא עם] -

אלו הבאים מברבריא ומטונס וממורטניא, שמהלכים ערומים בשוק.

בגוי נבל אכעיסם -

אלו המינים.

וכן הוא אומר: **אמר נבל בלבו אין אלוהים** (תילים י"ד).

[לב, כב]

כי אש קדחה באפי -

כשהפורענות יוצאה מן העולם אין יוצאה אלא באף, מנין אף בתוך גיהנם?
שנאמר: **ותיקד עד שאול תחתית**.

ותאכל ארץ ויבולה -

זו ארץ ישראל.

ותלהט מוסדי הרים -

זו ירושלים, כענין שנאמר: **ירושלים הרים סביב לה וה' סביב לעמו** (תילים קכה).

דבר אחר:

ותאכל ארץ ויבולה -

זה העולם.

ותלהט מוסדי הרים -

אלו ד' מלכיות, שנאמר: **ואשא עיני והנה ארבע מלכיות יוצאות מבין שני ההרים, וההרים הרי נחושת** (זכריה ו').

(סליק פיסקא)

פיסקא שכא

[לב, כג]

אספה עלימו רעות -

הריני מכניס ומביא עליהם כל הפורענות כולם כאחת.

דבר אחר:

אסוף עלימו רעות אין כתיב כאן אלא **אספה**, שיהו כל הפורעניות כלות והם אינן כלים. וכן הוא אומר: **חצי אכלה במ, חצי יכלו אותם** אין כתיב כאן אלא **חצי אכלה במ**, שיהו חצי כלים והם אינן כלים.

דבר אחר:

חצי אכלה במ -

אלו חצי רעב.

וכן הוא אומר: **בשלחי את חצי הרעב הרעים בהם** (יחזקאל ה').

[לב, כד]

מזי רעב ולחומי רשף -

שיהיו מאווים ברעב ומושלכים בחוצות.

וכן הוא אומר: **והעם אשר המה נבאים לכם יהיו מושלכים בחוצות ירושלים** (ירמיה יד).

וקטב מרירי -

לפי דרכנו אתה למד שכל מי שהשד בו מודד.

ושן בהמות -

אל תקרי **ושן בהמות**, ו**שן בהם** אשלח במ, שיהו מתחממים ומתחזרים על כל עבירות.

דבר אחר:

שיהא אחד מהם מתחמם ומושך עצמו ומעלה נימי ומת והולך בס.
וכבר אמרו מעשה היה שהרחלים נושכים וממיתים.

עם חמת זוחלי עפר -

שיהיו מוזחלין בעפר.

דבר אחר:

[עם חמת זוחלי עפר] -

אלו עשנים שאין שלטוןן אלא בעפר.

[לב, כה]

מחוץ תשכל חרב -

מכאן אמרו:

בשעת מלחמה כנס את הרגל בשעת רעב פזר את הרגל.

וכן הוא אומר: **אם יצאתי השדה והנה חללי חרב ואם באתי העיר והנה תחלואי רעב** (ירמיה יד).

ואומר: **ואשר בשדה בחרב יומת ואשר בעיר רעב ודבר יאכלנו** (יחזקאל ז).

ומחדרים אימה -

היה רואה החרב שהיא באה לשוק אם יכול לברוח ולהמלט הימנה, אז חדרי לבו נוקפים עליו ומת והולך בה.

דבר אחר:

מחוץ תשכל חרב -

על מה שעשו בחוצות, שנאמר: **כי מספר עריך היו אלוהיך יהודה** (ירמיה יא).

ומחדרים אימה -

על מה שעשו בחדרי חדרים.

וכן הוא אומר: **אשר זקני בית ישראל עושים בחושך,**

ואומר: **עזב ה' את הארץ ואין ה' רואה** (יחזקאל ח).

גם בחור גם בתולה -

הותרה לאלו, **יונק עם איש שיבה.**

וכן הוא אומר: **גם איש עם אשה ילכדו זקן עם מלא ימים** (ירמיה ו).

דבר אחר:

[גם בחור] -

אתם גרמתם לי לשלוח יד בבחירי.

וכן הוא אומר: **ויען יהושע בן נון משרת משה מבחוריו** (במדבר יב).

גם בתולה -

מנין שיהיו מנוקים מן החטא כבתולה זאת שלא טעמה טעם חטא.

יונק -

שיהיו יונקים דברי תורה כיונק זה שיונק חלב מדדי אמו.

עם איש שיבה -

אל תקרי **איש שיבה** אלא **איש ישיבה**, מלמד שיהיו כולם ראויים לישוב בישיבה.

וכן הוא אומר: **הכל גבורים עושי מלחמה** (מלכ"ב כד).

וכי מה גבורה עושים בני אדם ההולכים בגולה, ומה מלחמה עושים בני אדם הזקוקים בזיקים ונתונים בשלשלאות?

אלא **הכל גבורים**, גיבורי מלחמתה של תורה.

וכן הוא אומר: **ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו** (תילים קג).

עושי מלחמת - שהיו נושאים ונותנים במלחמתה של תורה.

וכן הוא אומר: **על כן יאמר בספר מלחמות ה'** (במדבר כא).

ואומר: **והחרש והמסגר אלף הכל גבורים עושי מלחמה ויביאם מלך בבל גולה בבלה** (מלכ"ב כד).

חרש אחד מדבר והכל שותקין.

והמסגר הכל יושבים לפניו ולמדים הימנו, אחר שפותח אין סוגר, לקיים מה שנאמר: **ופתח**

ואין סוגר וסגר ואין פותח (ישעיה כב).

(סליק פיסקא)

פיסקא שכב

[לב, כו]

אמרתי אפאיהם -

אמרתי באפי איהם.

אשביתה מאנוש זכרם -

לא יהו בעולם אבל מה אעשה להם **לולי ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל לולי ה' שהיה לנו**

בקום עלינו אדם רע (תילים קכ"ד).

דבר אחר:

לולא **ויאמר להשמידם** לולא **משה בחירו** (שם קו) :

[לב, כז]

לולי כעס אויב אגור -

מי גרם ליפרע מאלו?

כעס של אומות שהיה כנוס לתוך מעיהם.

אגור -

אין אגור אלא כנוס, שנאמר: **דברי אגור בן יקא** (משלי ל').

ואומר: **ישי מות עלימו ירדו שאל חיים כי רעות במגורם בקרבם** (תילים נ"ה) :

פן ינכרו צרימו -

בשעת צרתם של ישראל אומות העולם מנכרים אותם ועושים אותם כאלו אין מכירים אותם בעולם.

וכן מצינו כשביקשו ישראל לברוח כלפי **צפון** היו מסגירים אותם, כענין שנאמר: **כה אמר ה' על שלושה פשעי צור** (עמוס א).

ביקשו לברוח כלפי **דרום** היו מסגירים אותם, שנאמר: **כה אמר ה' על שלושה פשעי עזה** (שם) בקשו לברוח כלפי **מזרח** והיו מסגירים אותם, שנאמר: **כה אמר ה' על שלושה פשעי דמשק** (שם)

בקשו לברוח כלפי **מערב** והיו מסגירים אותם, שנאמר: **משא בערב ביער בערב תלינו אורחות דדנים** (ישעיה כ"א).

ובשעת טובתם של ישראל אומות העולם מכחשים להם ועושים אותם כאלו הם אחין.

וכן עשו אמר ליעקב: **אחי יהי לך אשר לך** (בראשית לג).

וכן חירם אמר לשלמה: **מה הערים האלה אשר נתת לי אחי** (מלכ"א ט'), לא כמות שאמרו אותם השוטים **הלא בחזקנו לקחנו לנו קרנים** (עמוס ו').

[לב, כח]

כי גוי אובד עצות המה -

ר' יהודה דורשו

כלפי ישראל.

ר' נחמיה דורשו

כלפי האומות.

ר' יהודה דורשו כלפי ישראל אבדו ישראל עצה טובה שנתנה להם ואין עצה אלא תורה, שנאמר: **לי עצה ותושיה** (משלי ח').

ואין בהם תבונה -

אין בהם אחד שיסתכל ויאמר אמש אחד ממנו רודף מן האומות אלף ושנים רבבות, אם לא כי

צורם מכרם -

ר' נחמיה דורשו

כלפי האומות, אבדו האומות ז' מצוות שנתתי להם.

ואין בהם תבונה -

אין בהם אחד שיסתכל ויאמר עכשיו אחד רודף ממנו אלף ושנים יניסו רבבה, לימות המשיח.

אחד מישראל רודף ממנו אלף ושנים רבבה אם לא כי צורם מכרם.

ומעשה בפולמוס שביהודה שרץ דיקריון אחד אחר בן ישראל בסוס להורגו ולא הגיעו, עד שלא הגיעו יצא נחש וכרך לו על עקבו אמר לו: בבקשה ממך אמור לפלוני דבר אחד, לא תהיו סבורים לומר שאנו גומרים ונמסרו בידינו אלא אם לא כי צורם מכרם וה' הסגירם.

(סליק פיסקא)

פיסקא שכג

[לב, כט]

לו חכמו ישכילו זאת -

אלו נסתכלו ישראל בדברי תורה שניתנה להם, לא שלטה בהם אומה ומלכות. ומה אמרה להם?

קבלו עליכם עול מלכות שמים, והכריעו זה את זה ביראת שמים, והתנהגו זה את זה בגמילות חסדים.

[לב, ל]

איכה ירדוף אחד אלף -

אם לא עשיתם את התורה היאך אני עושה הבטחתכם, הייתם מבקשים שיהא אחד מכם רודף אלף ושנים יניסו רבבה, עכשיו אחד מן האומות רודף אלף ושנים יניסו רבבה.

[לב, לא]

אם לא כי צורם מכרם וה' הסגירם -

איני מסגיר אתכם על ידי עצמי, אלא על ידי אחרים. וכבר היה מעשה שהזבובים מסרו אותם ביהודה.

ר' יהודה איש טיבעיס אומר:

משל לאחד שאמר לחבירו עבד קירי אני מוכר לך, אבל אני איני כן מוכרני מיד ומסגירני מיד אתכם כטמאים ביד טהורים.

ומנין שאין מסגירים אלא טמאים?

שנאמר: והסגיר הכהן את הנגע שבעת ימים שנית (ויקרא יג).

כי לא כצורינו צורם -

לא כתוקף שאתה נותן לנו אתה נותן להם, כשאתה נותן את התוקף הם מתנהגים עמנו במדת אכזריות, הורגים ממנו ושורפים ממנו וצולבים ממנו.

ואויבנו פלילים -

כבר כתבת לנו שאויב לא דן ולא מעיד, שנאמר: **והוא לא אויב לו יעידנו ולא מבקש רעתו**, (במדבר לה) ידינו, ואתה מניתה עלינו אויבים עדים ודיינים.

[לב, לב]

כי מגפן סדום גפנם -

ר' יהודה דורשו

כלפי ישראל.

ר' נחמיה דורשו

כלפי האומות.

ר' יהודה אומר:

וכי מגפנה של סדום אתם, או ממטעה של עמורה אתם, והלא אי אתם אלא ממטע קדש, שנאמר: **ואנכי נטעתיך שורק כולה זרע אמת** (ירמיה ב').

ענבימו ענבי רוש -

בניו של אדם הראשון אתם, שקנס עליכם מיתה ועל כל תולדותיו הבאים אחריו עד סוף כל הדורות.

אשכלות מרורות למו -

שהגדולים שבכם מרתן פרוסה בכם כאשכול ואין אשכל אלא גדול, שנאמר: **אין אשכול לאכול בכורה אותה נפשי** (מיכה ז').

[לב, לג]

חמת תנינים יינם -

שהחסידים והכשרים שבכם חמתן כתנינים.

וראש פתנים אכזר -

אלא שהראשונים שבכם כפתן הזה אכזרי.

דבר אחר:

חמת תנינים יינם -

המתונים יראי חטא שבכם חמתם כתנינים.

וראש פתנים אכזר -

אלא שהראשונים שבכם כפתן הזה.

ר' נחמיה דורשו

כלפי האומות, בודאי מגפן של סדום אתם, וממטעה של עמורה אתם, תלמידיו של נחש הקדמוני אתם, שהטעה את אדם ואת חוה.

אשכלות מרורות למו -

שהגדולים שבכם מרתם פרוסה בהם כנחש, ואין אשכול אלא גדול, שנאמר: **אין אשכול לאכול** (מיכה ז').

(סליק פיסקא)

פיסקא שכד

[לב, לד]

הלא הוא כמוס עמדי -

ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר:

כוס שהיה כמוס ומחוסר יכול דוחה?

תלמוד לומר: **חמר** (תילים ע"ה).

יכול שאין בו אלא חציו?

תלמוד לומר: **מלא מסך** (שם).

יכול שאין חסר אפילו טיפה אחת?

תלמוד לומר: **ויגר מזה** (שם).

מאותה טיפה שתו ממנה:

אנשי דור המבול,

ואנשי דור הפלגה,

ואנשי סדום ועמורה,

ופרעה וכל חילו,

סיסרא וכל המונו,

נבוכדנצר וכל חילו,

סנחריב וכל אגפיו.

ומאותה טיפה עתידים לשתות כל באי העולם עד סוף כל הדורות.

וכן הוא אומר: **ועשה ה' צבאות לכל העמים בהר ההוא משתה שמנים שמנים**

ממוחים מזוקקים (ישעיה כ"ה).

יכול שמנים שיש בהן צורך?

תלמוד לומר : **שמנים מזוקקים**, שמנים שאין כלום דבר אלא פקטים.
 וכן הוא אומר : **כוס זהב בבל ביד ה'** (ירמיה נא).
 ואומר : **כוס אחותך תשתי העמוקה והרחבה תהיה לצחוק וללעג מרבה להכיל** (יחזקאל כג).
 מה דרכו של זהב לאחר שנשבר?
 יש לו רפואה, כך כשתפסוק הפורענות מן האומות עתידה לחזור להם.
 כשמגעת אצל ישראל מהו אומר?
ושתיית אותה ומצית ואת חרסיה תגרמי (שם).
 מה דרכו של חרס לאחר שנשבר?
 אין לו רפואה, כך כשתפסוק הפורענות מן ישראל עתידה לחזור להם.

חתום באוצרותי -

מה אוצר זה חתום ואין מגדל פירות, כך מעשיהם של רשעים אין מגדלים פירות.
 אם אמרת כן מאבדים את העולם.
 וכן הוא אומר : **אוי לרשע רע כי גמול ידיו יעשה לו** (ישעיה ג'), אבל מעשיהם של צדיקים
 מגדלים פירות ופרי פירות.
 וכן הוא אומר : **אמרו לצדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו** (שם ז).

דבר אחר :

מה אוצר זה חתום ואינו חסר כלום, כך צדיקים לא נטלו כלום משלהם בעולם הזה.
 ומנין שלא נטלו צדיקים כלום משלהם בעולם הזה?
 שנאמר : **מה רב טובך אשר צפנת ליראיך** (תילים ל"א).
 ומנין שלא נטלו רשעים כלום משלהם בעוה"ז?
 שנאמר : **הלא הוא כמוס עמדי חתום באוצרותי**.
 אימתי אלו ואלו נוטלים?
 למחר כשתבוא גאולה, שנאמר : **לי נקם ושלם**.

(סליק פיסקא)

פיסקא שכה

[לב, לה]

לי נקם ושלם -

אני בעצמי פורע מהם, ואיני פורע מהם לא על ידי מלאך ולא על ידי שליח, כענין שנאמר :
ועתה לכה ואשלחך אל פרעה (שמות ג').
 ואומר : **ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור** (מלכ"ב יט).
לי נקם ואשלם אין כתיב כאן, אלא **לי נקם ושלם**, משלם אני מעשים שעשו אבותיכם לפני
 בעוה"ז.
 ואומר : **לא אחשה כי אם שלמתי ושלמתי אל חיקם** (ישעיה סה).
 ואומר : **ושלמתי ראשונה ושניה משנה עונם וחטאתם** (ירמיה טז).

לעת תמוט רגלם -

כענין שנאמר: **תרמסנה רגל רגלי עני פעמי דלים** (ישעיה כו).

כי קרוב יום אידם -

אמר ר' יוסי:

אם מי שנאמר בהם: **כי קרוב יום אידם** הרי פורעניות ממשמשות ובאות, מי שנאמר בהם: **מרוב ימים יפקדו** (שם כ"ד) על אחת כמה וכמה.

וחש עתידות למו -

כשהמקום מביא פורעניות על האומות מרעיש עליהם את העולם, שנאמר: **יעופו כנשר חש לאכול** (חבקוק א).

ואומר: **האומרים ימהר יחישה מעשיהו למען נראה ותקרב ותבואה** (ישעיה ה'), כשהמקום מביא יסורים על ישראל אין ממיתים, הא כאיזה צד? מוסרם לארבע מלכיות שיהו משעבדים בהם. וכן הוא אומר: **אל תירא כי אתך אני להושיעך** (ישעיה מג).

(סליק פיסקא)

פיסקא שכו

[לב, לו]

כי ידין ה' עמו -

כשהמקום דן את האומות שמחה היא לפניו, שנאמר: **כי ידין ה' עמו**. וכשהמקום דן ישראל כביכול יש תהות לפניו, שנאמר: **ועל עבדיו יתנחם**, ואין נחמה אלא תהות, שנאמר: **כי נחמתי כי עשיתים** (בראשית ו'). ואומר: **נחמתי כי המלכתי את שאול למלך** (שמו"א טו).

כי יראה כי אזלת יד -

כשרואה הכל מהלכים לפניו כשתכלה בגולה.

דבר אחר:

[כי יראה וגו'] -

כשיתייאש מן הגאולה.

דבר אחר:

כי יראה וגו' -

כשתכלה פרוטה מן הכיס, שנאמר: **וככלות נפץ יד עם קודש תכלנה כל אלה** (דניאל יב).

דבר אחר:

כי יראה כי אזלת יד -

כשהוא רואה שאין בהם אדם שמבקש עליהם רחמים כמשה, שנאמר: **ויאמר להשמידם לולי משה בחירו** (תילים כו).

דבר אחר:

כי יראה -

כשהוא רואה שאין בהם שמבקש עליהם כאהרן, שנאמר: **ויעמד בין המתים ובין החיים** (במדבר יז).

דבר אחר:

כי יראה -

כשהוא רואה שאין בהם אדם שמבקש עליהם כפינחס, שנאמר: **ויעמד פנחס ויפלל ותעצר המגפה** (תילים קו).

דבר אחר:

כי יראה -

כי אין עוזר, שנאמר: **ואפס עצור ועזוב ואין עוזר לישראל** (מלכ"ב יד).

(סליק פיסקא)

פיסקא שכז

ואמר אי אלהימו -

ר' יהודה דורשו

כלפי ישראל.

ור' נחמיה דורשו

כלפי העכו"ם.

ר' יהודה אומר:

ישראל שאומרים להם לאומות העולם היכן הפיטקים והגמונים שלכם.

(סליק פיסקא)

פיסקא שכח

[לב, לח]

אשר חלב זבחימו יאכלו -

שיהו נותנים להם אפסניות ועושים להם דונאטובי ומעלה להם קלניא.

יקימו ויעזרכם -

יקימו ויעזרו אתכם אין כתיב כאן אלא יקומו ויעזרכם.

ר' נחמיה אומר:

טיטוס בן אשתו של אספסיינוס נכנס לבית קדשי הקדשים וגידר את הפרוכת בסיף, ואמר: אם אלוה הוא יבא וימחה.

אשר חלב זבחימו יאכלו -

אמר הללו משה היטעם ואמר להם בנו לכם מזבח והעלו עליו עולות ונסכו עליו נסכים, כענין שנאמר: את הכבש האחד תעשה בבוקר (במדבר כח).

יקומו ויעזרכם יהי עליכם סתרה -

על הכל הוא מוחל, על חלול השם פורע מיד.

(סליק פיסקא)

פיסקא שכט

[לב, לט]

ראו עתה כי אני הוא -

זאת תשובה לאומרים אין רשות בשמים.

האומר אין רשות בשמים משיבים אותו ואומרים לו: ואין אלוהים עמדי.

או שמא אין יכול לא להחיות ולא להמית, לא להרע ולא להטיב?

תלמוד לומר: אני אמית ואחיה.

ואומר: כה אמר ה' מלך ישראל וגואלו ה' צבאות אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלוהים (ישעיה מד).

דבר אחר:

אני אמית ואחיה -

זה שניתן להם רמז לתחיית המתים.

אני אמית ואחיה -

תמות נפשי מות ישרים (במדבר כג)

יחי ראובן ואל ימות (דברים לג).

יחינו מיומים (הושע ו').

דבר אחר:

אני אמית ואחיה -

שומע אני מיתה באחד וחיים באחד?

תלמוד לומר: **מחצתי ואני ארפא** כדרך שמכה ורפואה באחד, כך מיתה וחיים באחד.

ואין מידי מציל -

אין אבות מצילים את הבנים, לא אברהם מציל את ישמעאל ולא יצחק מציל את עשו.

אין לי אלא אבות שאין מצילים את הבנים, אחים את אחים מניין?

תלמוד לומר: **אח לא פדה יפדה איש** (תילים מ"ט), לא יצחק מציל את ישמעאל ולא יעקב

מציל את עשו, ואפילו נותנים לו כל ממון שבעולם אין נותנים לו כפרו, שנאמר: **אח לא פדה**

יפדה איש ולא יתן לאלהים כפרו ויקר פדיון נפשם וחי לעולם (שם), יקרה היא נפש זו

שכשאדם חוטא בה אין לה תשלומים.

(סליק פיסקא)

פיסקא של

[לב, מ]

כי אשא אל שמים ידי -

כשבראו הקב"ה לא בראו כי אם במאמר ולא בשבועה.

ומי גרם לו לישבע?

מחוסרי אמנה הם גרמו לו לישבע, שנאמר: **וישא ידו להם להפיל אותם במדבר ולהפיל זרעם**

בגוים (תילים קו).

ואמרתי חי אנכי לעולם -

שלא כמדת הקב"ה מידת בשר ודם, מידת בשר ודם הפיטקי נכנס לתוך הפרכיא שלו

אם יכול ליפרע מכל ואם לאו אין יכול ליפרע, אבל מי שאמר והיה העולם אינו כן, אם אינו

נפרע מן החיים נפרע מן המתים, אם אינו נפרע בעולם הזה נפרע בעולם הבא.

(סליק פיסקא)

פיסקא שלא

[לב, מא]

אם שנותי ברק חרבי -

כשפורענות יוצאה מלפני קלה היא כברק, ואעפ"כ **ותאחז במשפט ידי**.

אשיב נקם לצרי -

אלו כותיים, שנאמר: **וישמעו שרי יהודה ובנימן כי בני הגולה בונים ההיכל וגו'** (עזרא ד').

ולמשנאי אשלם -

אלו המינים.

וכן הוא אומר: **הלא משנאיך ה' אשנא ובתקוממיך אתקוטט תכלית שנאה שנאתים לאויבים היו לי** (תילים קל"ט).

(סליק פיסקא)

פיסקא שלב

[לב, מא]

אשכיר חצי מדם -

וכי היאך אפשר לחצים שישתכרו בדם?
אלא הריני משכר לאחרים ממה שחציי עושים.

וחרבי תאכל בשר -

וכי היאך אפשר לחרב שתאכל בשר?

אלא הריני מאכיל אחרים ממה שחרבי עושה, כענין שנאמר: **בן אדם, אמור לצפור כל כנף ולכל עוף השמים הקבצו ובאו האספו מסביב אל זבחי אשר אני זובח, ואכלתם חלב לשבעה, ושיתם דם לשכרון, בשר גבורים תאכלו ודם נשיאי הארץ תשתו, ושבעתם על שולחני חלב ודם**, (יחזקאל ל"ט).

[ואומר]: **חרב לה' מלאה דם הדשנה מחלב, למה?**
כי זבח לה' בבצרה וטבח גדול בארץ אדום (ישעיה לד).

מדם חלל ושביה -

ממה שעשו בחללי עמי.

וכן הוא אומר: **מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה ואבכה יומם ולילה את חללי בת עמי** (ירמיה ח').

ושביה -

ממה שעשו בשבויי עמי.

וכן הוא אומר: **והיו שובים לשוביהם** (ישעיה יד).

מראש פרעות אויב -

כשהמקום מביא פרעות על העכו"ם אין מביא עליהם שלהם, אלא שלהם ושל אבותיהם מאברהם ואילך.

דבר אחר:

מראש פרעות אויב -

מה ראו כל הפורעניות לתלות בראשו של פרעה?
מפני שפרעה הוא היה תחילה ששיעבד ישראל.

(סליק פיסקא)

פיסקא שלג

[לב, מג]

הרנינו גויים עמו -

למחר כשהמקום מביא גאולה לישראל העכו"ם מתרגזים לפניו, ולא זו תחילה להם, אלא
שכבר רגזו מקדם, כענין שנאמר: **שמעו עמים ירגזון** (שמות טו).

דבר אחר:

הרנינו גויים עמו -

שעתידים אומות העולם להיות מקלסים לפני ישראל, שנאמר: **הרנינו גויים עמו**.

ומנין שאף שמים וארץ?

שנאמר: **רנו שמים כי עשה ה' הריעו תחתיות ארץ** (ישעיה מד).

ומנין אף הרים וגבעות?

שנאמר: **ההרים יפצחו לפניכם רנה וכל עצי השדה ימחאו כף** (שם נה).

ומנין אף אבות ואמהות?

שנאמר: **ירונו יושבי סלע ומראש ההרים יצוחו** (ישעיה מב).

כי דם עבדיו ידום ונקם ישיב

שתי נקמות:

נקם על הדם,

ונקם על החמס.

ומנין אתה אומר שכל חמס שחמסו אומות העולם את ישראל, מעלה עליהם כאלו דם נקי
שפכו?

שנאמר: **וקבצתי את כל הגוים והורדתי אל עמק יהושפט ונשפטתי עמם שם, מצרים**

לשמה תהיה ואדום למדבר שממה מחמס בני יהודה אשר שפכו דם נקי בארצם (יואל ד').

באותה שעה **ויהודה לעולם תשב, ונקיתי דמם לא נקיתי** (שם ד).

וכפר אדמתו עמו -

מנין אתה אומר שהריגתן של ישראל ביד אומות העולם כפרה היא להם לעולם הבא?

שנאמר: **מזמור לאסף אלוהים באו גויים בנחלתך, שפכו דמם כמים** (תילים ע"ט).

דבר אחר:

וכפר אדמתו עמו -

מנין אתה אומר שירידתם של רשעים בגיהנם כפרה היא להם לישראל בעוה"ב?
שנאמר: **ונתתי כפרך מצרים כוש וסבא מאשר יקרת בעיני נכבדת ואני אהבתיך ואתן אדום תחתיד** (ישעיה מ"ג).

היה ר' מאיר אומר:

כל היושב בארץ ישראל ארץ ישראל מכפרת עליו, שנאמר: **כל העם היושב בה נשוא עון** (שם ל"ג) ועון דבר תלי בדלא תלי, **כי ארצם מלאה אשם מקדוש ישראל** (ירמיה נ"א), ועון דבר תלי בדלא תלי, ועדין אין אנו יודעים אם פורקים עונותיהם עליה?
כשהוא אומר **וכפר אדמתו עמו**, הרי פורקים עונותיהם עליה ואין נושאים עונותיהם עליה.

וכן היה ר' מאיר אומר:

כל הדר בארץ ישראל וקורא ק"ש שחרית וערבית ומדבר בלשון הקודש, הרי הוא בן העולם הבא, אמרת גדולה שירה שיש בה עכשיו ויש בה לשעבר, ויש בה לעתיד לבוא ויש בה לעולם הבא.

(סליק שירתא)

פיסקא שלד

[לב, מד]

ויבוא משה -

נאמר כאן **ויבוא משה**,

ונאמר להלן **וילך משה** (דברים ל"א).

אי אפשר לומר **ויבא משה** שכבר נאמר **וילך משה** ואי אפשר לומר **וילך משה** שכבר נאמר **ויבא משה**, אמור מעתה בא דייתכוס שלו והרשות נתנה ביד אחר.

וידבר משה את כל דברי השירה הזאת באזני העם -

מלמד שהיה משקעם באזניהם.

הוא והושע בן נון -

ולמה אני צריך, והלא כבר נאמר **ויקרא משה להושע בן נון יהושע** (במדבר י"ג) ומה תלמוד

לומר: **הוא והושע בן נון?**

ללמדך צדקו של יהושע.

שומע אני שצפה דעתו עליו משנתמנה ברשות?

תלמוד לומר: **הוא והושע בן נון**, הושע בצדקתו אע"פ שנתמנה פרנס על הצבור הוא הושע בצדקו.

כיוצא בו אתה אומר: **יוסף היה במצרים** (שמות א), וכי אין אנו יודעים שיוסף היה במצרים!! אלא להודיעך צדקו של יוסף, יוסף היה רועה את צאן אביו ואף ע"פ שנעשה מלך מצרים הרי הוא בצדקו.

כיוצא בו אתה אומר: **דוד הוא הקטן** (שמו"א יז), וכי אין אנו יודעים שדוד הוא הקטן!! אלא להודיעך צדקו של דוד, דוד היה רועה את צאן אביו ואע"פ שנעשה מלך על ישראל, דוד בקטנו.

(סליק פיסקא)

פיסקא שלה

[לב, מו]

ויאמר אליהם שימו לבבכם -

צריך אדם שיהיה עיניו ולבו ואזניו מכוונים לדברי תורה.

וכן הוא אומר: **בן אדם ראה בעיניך ובאזניך שמע ושים לבך אל כל אשר אני דובר אליך,**

ושמת לבך לכל מבוא הבית ולכל מוצא המקדש (יחזקאל מ"ד).

והרי דברים קל וחומר, ומה בית המקדש שנראה בעינים ונמדד ביד צריך אדם שיהו עיניו ולבו ואזניו מכוונים, לדברי תורה שהם כהררים התלויים בשערה על אחת כמה וכמה.

אשר תצום -

אמר להם: צריך אני להחזיק לכם טובה שתקיימו את התורה אחריכם, אף אתם צריכים

להחזיק טובה לבניכם שיקיימו את התורה אחריכם.

מעשה שבא רבינו מלודקיא ונכנס רבי יוסי ברבי יהודה ורבי אלעזר בן יהודה וישבו לפניו.

אמר להם: קרבו לכם צריך אני להחזיק טובה לבניכם שיקיימו את התורה אחריכם, אלו אין

משה גדול הוא ואלו אחר וקבלנו תורתו ולא הייתה תורתו שוה על אחת כמה וכמה, לכך

נאמר: **אשר תצום.**

(סליק פיסקא)

פיסקא שלו

[לב, מז]

כי לא דבר רק הוא מכס -

אין לך דבר ריקם בתורה שאם תדרשנו שאין בו מתן שכר בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם

הבא. תדע שכן, שהרי אמרו למה נכתב: **ואחות לוטן תמנע** (בראשית ל"ו) **ותמנע הייתה פלגש**

(שם), לפי שאמרה אין אני כדי שאהיה לו לאשה אהיה לו לפלגש.

וכל כך למה?

להודיעך שבחו של אברהם אבינו שהיו מלכים ושילטונים מתאווים לידבק בו.
והרי דברים קל וחומר, ומה עשו שאין בידו אלא מצווה אחת שכיבד את אביו, היו מלכים ושילטונים מתאווים לידבק בו, על אחת כמה וכמה שהיו רצים לידבק ביעקב הצדיק שקיים את כל התורה כולה, שנאמר: **ויעקב איש תם** (בראשית כה).

ובדבר הזה תאריכו ימים -

זה אחד מן הדברים שהעושים אותם אוכל פירותיהם בעולם הזה ואריכות ימים לעולם הבא, ומפורש כן בתלמוד תורה, וכיבוד אב ואם מניין?
תלמוד לומר: **כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימך** (שמות כ').
בשילוח הקן מניין?
תלמוד לומר: **שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך למען ייטב לך והארכת ימים** (דברים כב), בהבאת שלום מניין?
[תלמוד לומר]: **וכל בניך למודי ה' רב שלום בניך** (ישעיה נד).

(סליק פיסקא)

פיסקא שלו

[לב, מח]

וידבר ה' אל משה בעצם היום הזה -

בשלשה מקומות נאמר **בעצם היום הזה**:

נאמר **בנח בעצם היום הזה** (בראשית ז'), לפי שהיו דורו אומרים כך וכך אנו מרגישים בו אין אנו מניחים אותו, ולא עוד, אלא אנו נוטלים כשלים וקרדומות ומבקעים את התיבה.
אמר המקום: הריני מכניסו לתיבה בחצי היום, וכל מי שיש בו כח למחות יבוא וימחה.

ומה ראה לומר **במצרים בעצם היום** (שמות יב)?

לפי שהיו מצרים אומרים מכך ומכך אם אנו מרגישים בהם אין אנו מניחים אותם, ולא עוד, אלא נוטלים סייפים וחרבות ואנו הורגים בהם.
אמר המקום: הריני מוציאם בחצי היום וכל מי שיש בו כח למחות יבוא וימחה.

ומה ראה לומר כאן **בעצם היום הזה**?

לפי שהיו ישראל אומרים מכך וכך אם אנו מרגישים בו אין אנו מניחים אותו.
אדם שהוציאנו ממצרים, וקרע לנו את הים, והוריד לנו את התורה, והוריד לנו את המן, והגיו לנו את השליו, ועשה לנו נסים וגבורות, אין אנו מניחים אותו.
אמר המקום: הריני מכניסו למערה בחצי היום וכל מי שיש בו כח יבוא וימחה, לכך נאמר:
בעצם היום הזה לאמר.

(סליק פיסקא)

פיסקא שלח

[לב, מט]

עלה אל הר העברים הזה -

עלייה היא לך ואינה ירידה.

הר העברים הזה -

שהוא קרוי ד' שמות :

הר העברים,

הר נבו,

הר ההר,

ראש הפסגה.

ולמה קורים אותו הר נבו?

שנקברו בו ג' מתים הללו, שמתו לא מידי עבירה, זה :

משה, אהרן ומרים.

אשר בארץ מואב אשר על פני יריחו -

ר' אליעזר אומר :

באצבעו היה מראה מטטרון למשה והראהו את כל ארץ ישראל עד כאן תחומו של אפרים, עד כאן תחומו של מנשה.

ר' יהושע אומר :

משה בעצמו הוא ראה אותה, כיצד?

נתן כח בעיניו של משה וראה מסוף העולם ועד סופו.

(סליק פיסקא)

פיסקא שלט

[לב, נ]

ומת בהר אשר אתה עולה שמה -

אמר לפניו : רבש"ע, למה אני מת?

לא טוב שיאמרו טוב משה ממראה מטוב משה משמועה, לא טוב שיאמרו זה משה שהוציאנו ממצרים, וקרע לנו את הים, והוריד לנו את התורה, והגזי לנו את השליו, ועשה לנו נסים וגבורות משיאמרו כך וכך עשה כך וכך אמר?!

אמר לו : כלך משה, גזירה היא מלפני שוה בכל אדם, שנאמר : **וזאת התורה אדם כי ימות**

באהל (במדבר י"ט).

ואומר : **זאת תורת האדם ה' אלוהים** (שמו"ב ז').

אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: רבש"ע, למה מת אדם הראשון?

אמר להם: שלא עשה פקודי.

והרי משה עשה פקודיך!!

אמר להם: גזירה היא מלפני שוה בכל אדם, שנאמר: **וזאת התורה אדם כי ימות** (במדבר יט).

והאסף אל עמד -

אצל אברהם יצחק ויעקב אבותיך, אצל קהת ועמרם אבותיך, אצל אהרן ומרים אחיך.

כאשר מת אהרן אחיך -

מיתה שחמדת לה.

מהיכן חימד משה מיתתו של אהרן?

בשעה שאמר לו המקום: **קח את אהרן ואת אלעזר בנו, והפשט את אהרן את בגדיו** (במדבר כ')

הפשטו בגדי כהונה והלבישן לאלעזר, וכן שני, וכן שלישי.

אמר לו: הכנס למערה ונכנס,

עלה למטה ועלה,

פשוט ירך ופשט,

פשוט רגליך ופשט,

קמוץ פיד וקמוץ,

עצום עיניך ועצם.

באותה שעה אמר משה: אשרי מי שמת במיתה זו, לכך נאמר: **כאשר מת אהרן אחיך**, מיתה

שחמדתה לה.

(סליק פיסקא)

פיסקא שמ

[לב, נא]

על אשר מעלתם בי -

אתם גרמתם למעול בי.

על אשר לא קדשתם אותי -

כאשר מריתם פי (במדבר כ"ו), אתם גרמתם למרות את פי.

אמר לו הקב"ה: משה לא אמרתי לך **מה זה בידך, השליכהו ארצה** (שמות ד'), והשלכתו מידך

ומה אותות שבידך לא עכבתה דבר הקל היה לך לעכבו.

ומנין שלא נפטר מן העולם עד שצררה לו הקב"ה בכנפיו?

שנאמר: **לכן לא תביאו את הקהל הזה** (במדבר כ').

(סליק פיסקא)

פיסקא שמא

כי מנגד תראה את הארץ ושמה לא תבוא -

נאמר כאן **ושמה לא תבוא**

ונאמר להלן **ושמה לא תעבור** (דברים ל"ד).

אי אפשר לומר: **ושמה לא תעבור** שהרי כבר נאמר: **ושמה לא תבוא**,

ואי אפשר לומר: **ושמה לא תבוא** שהרי כבר נאמר: **ושמה לא תעבור**,

ומה תלמוד לומר: **ושמה לא תבוא ושמה לא תעבור?**

אמר משה לפני הקב"ה: אם איני נכנס בה מלך אכנס בה הדיוט, ואם איני נכנס בה חי אכנס בה מת.

אמר לו הקב"ה: **ושמה לא תבוא ושמה לא תעבור**, לא מלך ולא הדיוט, ולא חי ולא מת.

(סליק פיסקא)

ספרי פרשת וזאת הברכה

פרק לג

פיסקא שמב

[לג, א]

וזאת הברכה -

לפי שאמר להם משה לישראל דברים קשים תחלה, **מזי רעב ולחומי רשף** (דברים ל"ב), **מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה** (שם) **ובחורב הקצפתם** (שם ט') **ממרים הייתם** (שם), חזר ואמר להם דברי נחומים: **וזאת הברכה אשר בך משה** וממנו למדו כל נביאים שהיו אומרים להם לישראל דברים קשים תחלה, וחוזרים ואומרים להם דברי נחמות.

ואין לך בכל הנביאים שהיו דבריו קשים **כהושע**, תחילת דבריו אמר להם:

תן להם ה' מה תתן תן להם רחם משכיל ושדים צומקים (הושע ט')

חזר ואמר להם נחמות: **ילכו יונקותיו ויהי כזית הודו וגו' ישובו יושבי בצלו יחינו דגן ויפרחו כגפן** (שם י"ד)

ארפא משובתם אהבם נדבה,

אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה (שם).

וכן **יואל** אמר: **שמעו זאת הזקנים והאזינו כל יושבי הארץ ההיתה זאת בימיכם ואם בימי אבותיכם עליה לבניכם ספרו ובניכם לבניהם ובניהם לדור אחר יתר הגזם אכל הארבה ויתר הארבה אכל הילק ויתר הילק אכל החסיל** (יואל א).

חזר ואמר להם דברים נחומים : **ושלמתי לכם את השנים אשר אכל הארבה הילק החסיל והגזם (שם ב')**.

וכן **עמוס** אמר : **שמעו את הדבר הזה פרות הבשן אשר בהר שומרון העושקות דלים הרוצצות אביונים האומרות לאדוניהם הביאה ונשתה (עמוס ב')**.

וחזר ואמר להם דברי נחומים : **מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע לשארית נחלתו לא החזיק לעד אפו כי חפץ חסד הוא ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו ותשליך במצולות ים כל חטאתם נתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם (שם ז')**.

וכן **ירמיה** אמר : **והשבתי מערי יהודה ומחוצות ירושלים קול ששון קול שמחה קול חתן וקול כלה כי לחרבה תהיה הארץ (ירמיה ז')**.

חזר ואמר להם דברי נחומים : **אז תשמח בתולה במחול בחורים וזקנים יחדיו (שם ל"א)**. אבל אומות העולם מי שאמרו להם דברי נחומים חזרו ואמרו דברי תוכחות, **ואמרת ככה תשקע בבל ולא תקום מפני הרעה אשר אנכי מביא עליה ויעפו עד הנה דברי ירמיהו (שם נ"א)** הוי משאומר להם לאומות דברי נחומים חוזר ואומר להם דברי תוכחות.

דבר אחר :

וזאת הברכה -

זה מוסף על ברכה ראשונה שברכו יעקב אביו **וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם (בראשית מ"ט)**, נמצינו למדים שממקום שסיים יעקב אבינו לברך את בניו משם התחיל משה וברכן שנאמר : **וזאת הברכה**.

דבר אחר :

[וזאת הברכה] -

הרי זה מוסף על ברכה ראשונה, ואיזו?
זו תפילה, שנאמר : **תפילה למשה איש האלהים (תילים צ')**.
ועדין דבר תלי בדלא תלי ואין אנו יודעים אם תפילה קודמת הברכה ואם ברכה קודמת לתפילה?
כשהוא אומר : **וזאת הברכה** הוי תפילה קודמת את הברכה ואין ברכה קודמת לתפילה.

[אשר ברך משה] -

אלו אחרים ברכו את ישראל כדי היא ברכתם, אלא שבא משה וברכן, נמצינו למדים שכדי היה משה לברך את ישראל וכדי ישראל שיברכם משה.

איש האלהים -

זה אחד מעשרה שנקראו **איש האלהים**.
משה נקרא **איש האלהים**, שנאמר : **וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלהים**.
[אלקנה נקרא איש האלהים, שנאמר : ויבא איש אלוהים אל עלי] (שמו"א ב').

שמואל נקרא **איש האלהים**, שנאמר: **הנה איש האלהים בעיר הזאת** (שם ט').
דוד נקרא **איש האלהים**, שנאמר: **במצוות דוד איש אלוהים** (נחמיה יב)
שמעיה נקרא **איש האלהים**, שנאמר: **ויהי דבר ה' אל שמעיה איש האלהים לאמר** (מלכ"א יב).
עידוא נקרא **איש האלהים**, שנאמר: **ואיש האלהים בא מיהודה כדבר ה'** (שם י"ג).
אליהו נקרא **איש האלהים**, שנאמר: **איש אלוהים תיקר נא נפשי בעיניך** (מלכ"ב א).
אלישע נקרא **איש האלהים**, שנאמר: **כי איש אלוהים קדוש הוא** (שם ד').
מיכה נקרא **איש האלהים**, שנאמר: **ויבא איש האלהים אל מלך ישראל** (מלכ"א כ').
אמוץ נקרא **איש האלהים**, שנאמר: **ואיש אלוהים בא אליו** (דהי"ב כה).

לפני מותו -

וכי תעלה על דעתך שלאחר מיתתה היה משה מברך את ישראל, אלא מה תלמוד לומר: **לפני מותו?**
 סמוך למיתתו.
 כיוצא בו אתה אומר: **הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא לפני בא יום ה' הגדול והנורא והשיב לב אבות על בנים** (מלאכי ג').
 וכי עלתה בדעתך שלאחר ביאה היה אליהו מתנבא להם לישראל, מה תלמוד לומר: **לפני בא יום ה'?**
 סמוך לביאתו.

(סליק פיסקא)

פיסקא שמג

[לג, ב]

ויאמר ה' מסיני בא וזרח משעיר -

מגיד הכתוב שכשפתח משה לא פתח בצרכם של ישראל תחילה עד שפתח בשבחו של מקום.
 משל למה הדבר דומה?
 לאיטור שהיה עומד על הבימה ונשכר לא לאחר לדבר על ידיו ולא פתח בצרכי אותו האיש
 תחילה עד שפתח בשבחו של מלך תחילה, אשרי עולה אמלכו אשרי עולה מראיני, עלינו זרחה
 חמה, עלינו זרחה לבנה, והיו הכל מקלסים עמו, ואח"כ פתח בצרכי אותו האיש וחזר וחתם
 בשבחו של מלך.
 אף משה רבינו לא פתח בצרכם של ישראל עד שפתח בשבחו של מקום, שנאמר: **ויאמר ה' מסיני בא וזרח** ואח"כ פתח בצרכם של ישראל, שנאמר: **ויהי בישורון מלך, וחזר וחתם בשבחו של מקום, שנאמר: אין כאל ישורון.**

אף **דוד מלך ישראל** לא פתח בצרכם של ישראל תחלה עד שפתח בשבחו של מקום תחילה,
 שנאמר: **הללויה שירו לה' שיר חדש** (תילים קמ"ט), וחזר וחתם בצרכן של ישראל, שנאמר:
כי רוצה ה' בעמו (שם), וחזר וחתם בשבחו של מקום, שנאמר: **[רוממות אל בגרונם]** (שם).

ואף שלמה לא פתח בצרכם של ישראל תחילה עד שפתח בשבחו של מקום, שנאמר: **מי אל כמוך שומר הברית והחסד לעבדיך ההולכים לפניך בכל לבם** (מלכ"א ח' דהי"ב ו'), ואח"כ פתח בצרכם של ישראל, שנאמר: **רעב כי יהיה בארץ** (שם) וחזר וחתם בשבחו של מקום, שנאמר: **קומה ה' למנוחתך** (דה"י שם)

ואף שמנה עשרה שתקנו חכמים הראשונים שיהו ישראל מתפללים לא פתחו בצרכם של ישראל תחילה עד שפתחו בשבחו של מקום, שנאמר: **האל הגדול הגבור והנורא קדוש אתה נורא שמך ואח"כ מתיר אסורים אח"כ רופא חולים ואח"כ מודים אנחנו לך**.

דבר אחר:

ויאמר ה' מסיני בא -

כשנגלה הקב"ה ליתן תורה לישראל לא בלשון אחד נגלה אלא בארבע לשונות:

ויאמר ה' מסיני בא זה לשון עברי.

וזרח משעיר למו זה לשון רומי.

הופיע מהר פארן, זה לשון ערבי.

ואתא מרבבות קדש, זה לשון ארמי.

דבר אחר:

ויאמר ה' מסיני בא [

כשנגלה המקום ליתן תורה לישראל לא מרוח אחד נגלה אלא מארבע רוחות נגלה, שנאמר:

ויאמר ה' מסיני בא, ואיזו?

זו רוח רביעית, כמה שנאמר: **אלוה מתימן יבוא** (חבקוק ג').

דבר אחר:

ויאמר ה' מסיני בא -

כשנגלה המקום ליתן תורה לישראל לא על ישראל בלבד הוא נגלה אלא על כל האומות.

בתחילה הלך אצל **בני עשו** ואמר להם: מקבלים אתם את התורה?

אמרו לו: מה כתוב בה?

אמר להם: **לא תרצח**.

אמרו לפניו: רבש"ע, כל עצמו של אותו אביהם רוצח הוא, שנאמר: **והידיים ידי עשו** (בראשית

כ"ז) ועל כך הבטיחו אביו, שנאמר: **ועל חרבך תחייה** (שם).

הלך לו אצל **בני עמון ומואב** ואמר להם: מקבלים אתם את התורה?

אמרו לו: מה כתוב בה?

אמר להם: **לא תנאף**.

אמרו לפניו: רבש"ע, עצמה של ערוה להם היא, שנאמר: **ותהרן שתי בנות לוט מאביהן** (שם

י"ט).

הלך ומצא **בני ישמעאל** אמר להם : מקבלים אתם את התורה?
 אמרו לו : מה כתוב בה?
 אמר להם : **לא תגנוב**.
 אמרו לפניו : רבש"ע, כל עצמו אביהם לסטים היה, שנאמר : **והוא יהיה פרא אדם** (שם ט"ז).
 לא הייתה אומה באומות שלא הלך ודבר ודפק על פתחה מה ירצו ויקבלו את התורה.
 וכן הוא אומר : **יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך** (תילים קל"ח).
 יכול שמעו וקיבלו?
 תלמוד לומר : **ואתם לא תעשו** (יחזקאל ל"ג).
 ואומר : **ועשיתי באף ובחימה נקם את הגוים אשר לא שמעו** (מיכה ה'), אלא אפילו שבע מצוות שקיבלו עליהם בני נח לא יכלו לעמוד בהם, עד שפרקום ונתנום לישראל.
 משל לאחד ששילח את חמורו ואת כלבו לגורן, והטעינו לחמורו לתך ולכלבו ג' סאים, והיה החמור מהלך והכלב מלחית, פרק ממנו סאה ונתן על החמור, וכן שני וכן שלישי, אף כן ישראל קיבלו את התורה בפירושיה ובדקדוקיה, אף אותם ז' מצוות שקיבלו עליהם בני נח לא יכלו לעמוד בהם, עד שפרקום ונתנום לישראל, לכך נאמר : **ויאמר ה' מסיני בא**.
 כשנגלה הקב"ה ליתן תורה לישראל הרעיש את העולם כולו על יושביו, שנאמר : **קול ה' על המים אל הכבוד הרעים** (תילים כ"ט), כיון ששמעו אומות העולם את הקולות נתקבצו כולם אצל בלעם, אמרו לו : כמדומים אנחנו שהמקום מאבד את עולמו.
 אמר להם : והלא כבר נאמר : **ולא יהיה עוד המים למבול** (בראשית ט').
 אמרו לו : הקול הזה מה?
 אמר להם : **ה' עוז לעמו יתן** (תילים כ"ט), ואין עוז אלא תורה, שנאמר : **עמו עוז ותושיה** (איוב י"ב).
 אמרו לו : אם כן, **ה' יברך את עמו בשלום** (תילים כ"ט) :

דבר אחר :

ויאמר ה' מסיני בא -

כשעתיד המקום ליפרע משעיר עתיד להרעיש כל העולם כולו על יושביו כדרך שעשה בשעת מתן תורה, שנאמר : **ה' בצאתך משעיר בצעדך משדה אדום ארץ רעשה גם שמים נטפו גם שחקים יזלו מים** (שופטים ה').
ואחרי כן יצא אחיו וידו אווזת בעקב עשו ויקרא שמו יעקב (בראשית כ"ה)
 אמר להם המקום : אין כל אומה ואומה נכנסת לתוכם.
 משל למה הדבר דומה?
 לאחד שהיה מבקש ליתן מתנה לאחד מבניו והיה מתיירא מאחיו ומפני אוהביו ומפני קרוביו, מה עשה אותו הבן? עמד ופירסם את עצמו וסיפר את שערו.
 אמר לו המלך : לך אני נותן מתנה.

כך כשבא אבינו אברהם לעולם יצא ממנו פסולת ישמעאל ובני קטורה, חזרו להיות רעים יותר מן הראשונים, כשבא יצחק יצא ממנו פסולת עשו וכל אלופי אדום, אבל יעקב לא נמצא בו פסולת, כענין שנאמר: **ויעקב איש תם יושב אהלים** (בראשית כ"ה). אמר לו המקום: לך אני נותן את התורה, לכך נאמר: **ויאמר ה' מסיני בא**.

הופיע מהר פארן -

ארבע הופעות הם:

ראשונה במצרים שנאמר: **רועה ישראל האזינה נוהג כצאן יוסף יושב הכרובים הופיעה** (תילים פ')

שנייה בשעת מתן תורה שנאמר: **הופיע מהר פארן**.

שלישית לימות גוג ומגוג שנאמר: **אל נקמות ה' אל נקמות הופיע** (שם צ"ד).

רביעית לימות המשיח, שנאמר: **מציון מכלל יופי אלוהים הופיע** (שם נ').

ואתא מרבבות קודש -

שלא כמדת הקב"ה מידת בשר ודם, מידת בשר ודם כשהוא עושה משתה לבנו הוא שמח בחופתו, מראה לו כל גנזיו וכל אשר לו, אבל מי שאמר והי' העולם אינו כן, אלא מרבבות קודש ולא כל רבבות קודש.

דבר אחר:

ואתא מרבבות קודש -

מלך בשר ודם יושב בתוך פמליא שלו, יש בה בני אדם נאים ויש בה בני אדם קווצים ויש בה בני אדם גבורים, אבל מי שאמר והיה העולם אינו כן, אלא **ואתא מרבבות קודש**, אות הוא בתוך רבבות קודש וכשנגלה על הים מיד הכירוהו, שנאמר: **זה אלי ואנוהו אלהי אבי וארוממנהו** (שמות ט"ו).

וכן היו אומות העולם משאלים את ישראל, ואומר להם: **מה דודך מדוד** (שה"ש ה'), שכך אתם מומתים עליו שכך אתם נהרגים עליו, כענין שנאמר: **על כן עלמות אהבוך** (שם א). ואומר: **כי עליך הורגנו כל היום** (תילים מ"ד), כולכם נאים כולכם גבורים בואו והתערבו עמנו.

וישראל אומרים להם, נאמר לכם מקצת שבחו ואתם מכירים אותו: **דודי צח ואדום דגול מרבבה ראשו כתם פז, עיניו כיונים, לחייו כערוגות הבושם, ידיו גלילי זהב, שוקיו עמודי שש, חכו ממתקים**, (שה"ש ה').

כיון ששמעו אומות העולם גאותו ושבחו של הקב"ה אומרים להם לישראל, נבוא עמכם שנאמר: **אנה הלך דודך היפה בנשים** (שם ו').

וישראל אומרים להם: אין לכם חלק בו, **אני לדודי ודודי לי** (שם).

מימינו אש דת למו -

כשהיה הדבר יוצא מפי הגבורה היה יוצא דרך ימינו של קודש לשמאלם של ישראל, ועוקף את מחנה ישראל י"ב מיל על י"ב מיל, וחוזר ובא דרך ימינם של ישראל לשמאלו של מקום

והקב"ה מקבלו לימינו וחקקו בלוח, והיה קולו הולך מסוף העולם ועד סופו, שנאמר: **קול ה'**
חוצב להבות אש (תילים כ"ט).

אש דת למו -

מגיד הכתוב **שדברי תורה** נמשלו באש.
מה **אש** נתנה מן השמים,
כך **דברי תורה** נתנו מן השמים, שנאמר: **אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם** (שמות כ')

מה **אש** חיים לעולם,
אף **דברי תורה** חיים לעולם.

מה **אש** קרוב לה נכוה, רחוק ממנה צונן,
כך **דברי תורה** כל זמן שאדם עמל בהם חיים הם לו, ליפרש מהם ממיתים אותו.

מה **אש** משתמשין בה בעוה"ז זה ובעה"ב,
כך **דברי תורה** משתמשין בהם בעוה"ז זה ובעה"ב.

ומה **אש** כל המשתמש בו עושה בגופו רושם,
אף בני אדם **שעמלים בו** ניכרים הם בין הבריות, כך **תלמידי חכמים** ניכרים בהילוכם
ובדיבורם ובעטיפתם בשוק.

אש דת למו -

אלמלא דת ניתנה עמה אין אדם יכול לעמול בה.

(סליק פיסקא)

פיסקא שמד

[לג, ג]

אף חובב עמים -

מלמד שחיבב המקום את ישראל מה שלא חיבב כל אומה ומלכות.

כל קדושיו בידיך -

אלו פרנסי ישראל שעומדים על ישראל ונותנים עליהם נפשן.

במשה מהו אומר?

ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא (שמות ל"ב)

בדוד הוא אומר?

אני הוא חטאתי ואני העויתי ואלה הצאן מה עשו (שמו"ב כד דהי"א כא) :

והם תוכו לרגליך -

אעפ"י שאנוסים, אעפ"י שלוקים, אעפ"י ששבויים.

ישא מדברותיך -

מקבלים עול תורתך עליהם.

וכן הוא אומר : **כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע** (שמות כד).

דבר אחר :

אף חובב עמים -

מלמד שלא חלק הקב"ה חיבה לאומות העולם כדרך שחלק לישראל, תדע לך שכן הוא, שהרי אמרו גזלו של עכו"ם מותר ושל ישראל אסור.

וכבר שלחה מלכות שני סרדיטאות ואמר להם לכו ועשו עצמיכם גרים וראו תורתן של ישראל מה טיבה.

הלכו להם אצל **רבן גמליאל** לאושה וקראו את המקרא ושנו את המשנה מדרש הלכות ואגדות. בשעת פטירתם אמרו להם כל תורתכם נאה ומשובחת חוץ מדבר אחד, גזלו של עכו"ם מותר ושל ישראל אסור, ודבר זה אין אנו מודיעים אותו למלכות.

וכל קדושי בידך -

אלו גדולי ישראל שמתמשכנים על ישראל.

וכן הוא אומר ביחזקאל : **שכב על צדך הימני ושמת עון בית ישראל עליו, ואומר ואני נתתי לך את שני עונם, וכלית את אלה ושכבת על צדך השמאלי** (יחזקאל ד').

והם תוכו לרגליך -

אע"פ שהם מכעיסים **ישא מדברותיך** מקבלים עליהם עול יראתך, **כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע** (שמות כד).

דבר אחר :

אף חובב עמים -

מלמד שחייב המקום את ישראל מה שלא חייב כל אומה ומלכות.

כל קדושי בידך -

אלו נפשותיהם של צדיקים שניתנת עמו באוצר, שנאמר : **והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלוהיך** (שמו"א כה).

והם תוכו לרגליך -

אע"פ שנרתעים לאחוריהם י"ב מיל וחוזרים י"ב מיל.

ישא מדברתיך -

כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע.

פיסקא שמה

[לג, ד]

תורה ציווה לנו משה -

צווי זה אינו אלא לנו, אינו אלא בשבילנו.

וכן הוא אומר: **ויבנה הבית לשם ה' אלהי ישראל** (מלכ"א ח' דהי"ב ו').

בית זה למה?

וישם שם מקום לארון (שם), הרי צווי זה אינו אלא לנו, אינו אלא בעבורינו.

דבר אחר:

תורה ציווה לנו משה -

וכי ממשה אנו אווזים את התורה, והלא אבותינו זכו בה, שנאמר: **מורשה קהלת יעקב.**

[מורשה קהלת יעקב] -

שומע אני ירושה לבני מלכים, ירושה לבני קטנים מנין?

תלמוד לומר: **אתם נצבים היום כולכם** (דברים כ"ט).

אל תקרי **מורשה** אלא **מאורסה**, שהתורה מאורסה היא לישראל וכאשת איש לאומות העולם.

וכן הוא אומר: **היחתה איש אש בחיקו ובגדיו לא תשרפנה אם יהלך איש על הגחלים ורגליו**

לא תכוינה כן הבא על אשת רעהו כל הנוגע בה לא ינקה (משלי ו'): [ד"א] **מורשה קהילת**

יעקב.

(סליק פיסקא)

פיסקא שמו

[לג, ה]

ויהי בישרון מלך -

כשישראל שוים בעצה אחת מלמטה שמו הגדול משתבח למעלה, שנאמר: **ויהי בישרון מלך**

אימתי?

בהתאסף ראשי עם, ואין אסיפה אלא זקנים, שנאמר: **אספה לי שבעים איש מזקני ישראל**

(במדבר יא).

יחד שבטי ישראל -

כשהם עשויים אגודה אחת ולא כשהם עשויים אגודות אגודות.

וכן הוא אומר : **הבונה בשמים מעליותיו ואגודתו על ארץ יסדה** (עמוס ט').

ר' שמעון בן יוחי אומר :

משל לאדם שהביא שתי ספינות וקשרם בהוגנים ובעשתות והעמידן על גביהם ובנה עליהם פלטורים, כל זמן שהספינות קשורות פלטורים קיימים, פרשו ספינות אין פלטורים קיימים. כך ישראל כשעושים רצונו של מקום **עליותם בשמים**, וכשאין עושים רצונו של מקום **ואגודתו על ארץ יסדה**.

כיוצא בו אתה אומר : **זה אלי ואנוהו** (שמות ט"ו), כשאני מודה לו הוא נאה, וכשאין אני מודה לו כביכול בשמו הוא נאה.

כיוצא בו אתה אומר : **ואתם עדי נאם ה' ואני אל** (ישעיה מ"ג) כשאתם עדי אני אל, וכשאין אתם עדי אין אני אל.

כיוצא בדבר אתה אומר : **אליך נשאתי את עיני היושבי בשמים** (תילים קכג), אלמלא אני לא הייתי יושב בשמים, אף כן אתה אומר : **יחד שבטי ישראל**, כשהם עשויים אגודה אחת ולא כשהם עשויים אגודות אגודות, **יחד שבטי ישראל**.

(סליק פיסקא)

פיסקא שמו

[לג, ו]

יחי ראובן ואל ימות -

וכי מה עניין זה לזה?

משל למלך שבא אצל בניו לפרקים, כשהוא נפטר מבניו היו בניו וקרוביו מלויים אותו. אמר להם : בני, שמא כלום צורך יש לכם, שמא דבר יש לכם? אמרו לו : אבא אין לנו צורך ואין לנו דבר, אלא שתתרחצ לאחינו הגדול. אלמלא שבטים לא נתרצה המקום לראובן, לכך נאמר : **יחד שבטי ישראל**.

יחי ראובן ואל ימות.

והלא מת הוא, אלא מה תלמוד לומר : **ואל ימות?** לעולם הבא.

דבר אחר :

יחי ראובן -

במעשה יוסף.

ואל ימות -

במעשה בלהה.

רבי חנינא בן גמליאל אומר:

לעולם אין מחליפים לא זכות בחובה ולא חובה בזכות חוץ משל ראובן ומשל דוד, שנאמר: **ושמעתי הולך בצלע ההר לעומתו הלך ויקלל ויסקל באבנים לעמתו ועפר בעפר** (שמואל ב' ט"ז) ואעפ"כ הר לעומתו, **שלמה בנה את בית המילוא סגר את עיר דוד אביו** (מלכ"א יא)

וחכמים אומרים:

אין מחליפים לעולם לא זכות בחובה ולא חובה בזכות, אלא נותנים מתן שכר על המצוות עונשים על העבירות, ומה תלמוד לומר: **יחי ראובן ואל ימות?** שעשה ראובן תשובה.

רבן שמעון בן גמליאל אומר:

ניצל ראובן מאותו החטא ולא נזקק לאותו מעשה, אפשר שהוא עתיד לעמוד בראש שבטים בהר עיבל ואומר: **ארוך שוכב עם אשת אביו** (דברים כ"ז) ונזקק לאותו מעשה, ומה תלמוד לומר: **כי עלית משכבי אביך** (בראשית מ"ט)? שתבע עלבונה של אמו.

ויהי מתיו מספר -

גבורים בכח גבורים בתורה.

גבורים בכח, שנאמר: **מתוך בחרב יפולו וגבורותיך במלחמה** (ישעיה ג').

גבורים בתורה, שנאמר: **גבורי כח עושי דברו** (תילים ק"ג).

ואומר: **בארה בנו אשרש הגלה תגלת פלאסר מלך אשור הוא נשיא לראובני** (דהי"א ה') **יחי ראובן ולא ימות.**

(סליק פיסקא)

פיסקא שמח

[לג, ז]

וזאת ליהודה -

ראה ראובן את יהודה שעמד והודה אף הוא הודה על מעשיו, הוי מי גרם למי?

יהודה גרם לראובן שהודה במעשה, עליהם הכתוב אומר: **אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבותם להם לבדם נתנה ארץ ולא עבר זר בתוכם** (איוב טו).

שמע ה' קול יהודה -

מלמד שנתפלל משה על שבטו של יהודה, אמר לפניו: רבש"ע, כל זמן ששבטו של יהודה שרוי בצער ומתפלל לפניך אתה מעלה אותנו מתוכה.

ואל עמו תביאנו -

שנקבר עם אבות בארץ.

ר' יהודה אומר:

וכי עצמות יוסף בלבד העלו בני ישראל ממצרים, והרי כל שבט ושבט העלו עצמות שבטו ממצרים, ומה תלמוד לומר **ואל עמו תביאנו?** שנקבר עם אבות בקבורה.

ר' מאיר אומר:

הרי הוא אומר: **בקברי אשר כריתי לי בארץ כנען** (בראשית נ'), אני נקבר בה ואין אחר נקבר בה, ומה תלמוד לומר: **ואל עמו תביאנו?** שנקבר עם אבות בארץ.

ידיו רב לו -

בשעה שהרג את עשו.

ועזר מצריו תהיה -

בעומדו לפני יוסף.

דבר אחר:

וזאת ליהודה -

מלמד שנתפלל משה על שבטו של שמעון, אמר לפניו: רבש"ע, כל זמן ששבטו של שמעון שרוי בצער אתה מעלה אותו מתוכה.

ואל עמו תביאנו -

שקרבו עמו לברכה, שנאמר: **ויאמר יהודה לשמעון אחיו עלה אתי בגורלי** (שופטים א). [ואומר]: **ויפלו חבלים מנחלת בני יהודה לנחלת בני שמעון** (יהושע י"ט).

ידיו רב לו -

בשעה שאמר: **ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי** (בראשית ל"ד).

ועזר מצריו תהיה -

כענין שנאמר: **ויסעו ויהי חתת אלוהים על הערים אשר סביבותיהם ולא רדפו אחרי בני יעקב** (שם ל"ה).

דבר אחר:

וזאת ליהודה -

מלמד שנתפלל משה על דוד, אמר לפניו: רבש"ע, כל זמן שמלכי בית דוד שרוים בצער ומתפללים לפניך אתה מעלה אותם מתוכה.

ואל עמו תביאנו -

זה יאשיה, שנאמר: **הנני אוסיף אל אבותיך** (מלכ"ב כב).

ידיו רב לו -

זה מנשה, שנאמר: **וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד עד אשר מלא את ירושלים פה לפה לבד מחטאתו אשר החטיא את יהודה לעשות הרע בעיני ה'** (שם כא).
לסוף מה נאמר בו?
ויתפלל אליו ויעתר לו (דהי"ב' לג).

ועזר מצריו תהיה -

זה יהושפט, שנאמר: **ויזעק יהושפט וה' עזרו ויסיתם אלוהים ממנו** (שם יח):

(סליק פיסקא)

פיסקא שמט

[לג, ח]

וללוי אמר -

למה נאמר בו?

לפי ששמעון ולוי בכוס אחד שתו, שנאמר: **ארור אפס כי עז ועברתם כי קשתה אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל** (בראשית מ"ט).

משל לשנים שלוו מן המלך, אחד פרע למלך וחזר והלוה מן המלך, ואחד לא דיו שלא פרע אלא חזר ולוה.

כך שמעון ולוי שניהם לוו בשכם, כענין שנאמר: **ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש חרבו ויבאו על העיר בטח ויהרגו כל זכר** (שם ל"ד), לוי פרע מה שלוה במדבר, שנאמר: **ויעמוד משה בשער המחנה ויאמר מי לה' אלי ויאספו אליו כל בני לוי** (שמות ל"ב), וחזר והלוה את המקום בשטים, שנאמר: **פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי** (במדבר כ"ה), שמעון לא דיו שלא פרע אלא חזר ולוה, שנאמר: **ושם איש ישראל המוכה אשר הכה את המדינית זמרי בן סלוא נשיא בית אב לשמעוני** (שם).

דבר אחר:

וללוי אמר תומיך ואוריך לאיש חסידיך -

מי שעתיד ללבוש אורים ותומים.

לאיש חסידיך -

למי שנעשו לו חסדים על ידי בניך.

אשר נסיתו במסה -

הרבה ניסיתו ונמצא שלם בכל ניסיונות.

תריבהו על מי מריבה -

סקיפנטים נסתקפה לו, אמר משה: **שמעו נא המורים** (במדבר כ') אהרן ומרים מה עשו.

(סליק פיסקא)

פיסקא שנ

האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו -

וכי עלתה על לב שלוי עובד עבודה זרה, והלא כבר נאמר: **ויעמוד משה בשער המחנה** (שמות ל"ב), אלא זה אבי אמו מישראל.

ואת אחיו לא הכיר -

זה אחי אמו מישראל.

ואת בניו לא ידע -

זה בן בתו מישראל.

כי תשמרו אמרתיך -

במצות.

ובריתך ינצורו -

במדבר.

דבר אחר:

רבי אומר:

כי שמרו אמרתיך ובריתך ינצורו -

במדבר.

(סליק פיסקא)

פיסקא שנא

[לג, י]

יורו משפטיך ליעקב -

מלמד שכל הוריות אינן יוצאות אלא מפיהם, שנאמר: **ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע** (דברים כא).

ריב - אלו ריבי פרה וריבי סוטה וריבי עגלה.

נגע - אלו נגעי אדם ונגעי בתים ונגעי בגדים.

ותורתך לישראל -

מלמד ששתי תורות ניתנו להם לישראל, אחת על פה ואחת בכתב.

שאל אגניטוס הגמון את רבן גמליאל אמר לו:

כמה תורות ניתנו לישראל?

אמר לו: שתיים אחת בכתב ואחת בעל פה.

ישימו קטורה באפך -

זו קטורת שלפני ולפנים.

וכליל על מזבחך -

אלו איברי עולה.

(סליק פיסקא)

פיסקא שנב

[לג, יא]

ברך ה' חילו -

בנכסים.

מכאן אמרו:

רוב כוהנים עשירים הם, משום אב הדורש, **נער הייתי וגם זקנתי לא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם** (תילים ל"ז), זה זרעו של אהרן.

ופעל ידיו תרצה -

שמרצה את ישראל לאביהם שבשמים.

מחץ מתנים קמיו -

כל מי שמעורר כנגדו על הכהונה מיד נופל.

דבר אחר:

מחץ מתנים קמיו -

זה קרח.

ומשנאיו מן יקומון -

זה עוזיהו.

(סליק פיסקא)

[לג, יב]

לבנימין אמר ידיד ה' -

חביב בנימין שנקרא ידיד למקום, שהרבה אוהבים למלך וחביב מכולם זה עוזיהו אוהבו.
שישה נקראו ידידים:

הקב"ה נקרא ידיד, שנאמר: **אשירה נא לידידי** (ישעיה ה')

בנימין נקרא ידיד, שנאמר **ידיד ה' ישכון לבטח עליו**.

שלמה נקרא ידיד, שנאמר: **ויקרא את שמו ידידיה** (שמו"ב יב), ואומר: **וה' אהבו** (שם)

ישראל נקראו ידידים שנאמר: **נתתי את ידידות נפשי בכף אויביה** (ירמיה י"ב).

בהמ"ק נקרא ידיד, שנאמר: **מה ידידות משכנתיך** (תילים פ"ד).

אברהם נקרא ידיד, שנאמר: **מה לידידי בביתי** (ירמיה יא).

יבוא ידיד ויבנה בית ידיד לידיד, ויביאו ישראל שנקראו ידידים, בני אב שנקרא ידיד, ויבנו בהמ"ק שנקרא ידיד בחלק בנימן שנקרא ידיד, להקב"ה שנקרא ידיד, לכך נאמר **ידיד ה'**.

ישכון לבטח עליו -

ואין בטח אלא יישוב, שנאמר: **וישבו במדבר לבטח וישבו ביערים** (יחזקאל לד).

חופף עליו כל היום -

זה בנין ראשון.

כל היום -

זה בנין אחרון.

ובין כתפיו שכן -

בנוי ומשוכלל לעתיד לבוא.

וכן אתה מוצא באברהם: שראה אותו בנוי וראה אותו חרב וראה אותו בנוי.

ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה (בראשית כ"ב) הרי בנוי.

אשר יאמר היום בהר ה' יראה (שם), הרי בנוי ומשוכלל לעתיד לבוא.

וכן אתה מוצא ביצחק שראה אותו בנוי ומשוכלל לעתיד לבוא.
ראה ריח בני כריח שדה (שם כ"ז) בנוי, שנאמר: **לריח ניחוח**.
שדה, הרי חרב, שנאמר: **לכן בגללכם ציון שדה תחרש**.
אשר ברכו ה' (שם) בנוי ומשוכלל לעתיד לבוא, שנאמר: **כי שם ציווה ה' את הברכה חיים**.

וכן אתה מוצא ביעקב שראה אותו בנוי, וראה אותו חרב, וראה אותו בנוי ומשוכלל לעולם הבא.

ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים (שם כ"ח), הרי בנוי.
אין זה (שם), הרי חרב.
כי אם בית אלוהים (שם), הרי בנוי ומשוכלל לעולם הבא.

ובין כתפיו שכן -

בין חרב בין שאינו חרב.
וכן הוא אומר: **כה אמר כורש מלך פרס** (עזרא א ודה"ב לו):

דבר אחר:

ובין כתפיו שכן -

מה שור זה אין בו נאה מכתפיו, כך בית המקדש גבוה מכל העולם, שנאמר: **וקמת ועלית אל המקום** (דברים יז).
ואומר: **לכו ונעלה אל הר ה'** (ישעיה ב') אינו אומר גד מן המזרח ודן מן המערב, אלא עמים רבים.

רבי אומר:

בכל התחומים הוא אומר: **וירד הגבול ותאר הגבול** (במדבר לד) וכאן הוא אומר: **ועלה הגבול גיא בן הינום כתף היבוסי הוא ירושלים** (יהושע ט"ו), מלמד שבית הבחירה היה בנוי בחלקו של בנימן, וכראש תור יוצא מחלקו של בנימן לחלקו של יהודה, שנאמר: **ובין כתפיו שכן**.
ומה תלמוד לומר **לא יסור שבט מיהודה** (בראשית מ"ט)?
זו לשכת הגזית שניתנה בחלקו של יהודה, שנאמר: **וימאס באוהל יוסף ובשבט בנימין לא בחר ויבחר את שבט יהודה את הר ציון אשר אהב** (תילים ע"ח), אבל בית הגדול היה בנוי בחלקו של יוסף בשילה, שנאמר: **ואתה בית לחם אפרתה צעיר להיות באלפי יהודה** (מיכה ה') ואין אפרתה אלא בית לחם, שנאמר: **ותמת רחל ותקבר בדרך אפרתה היא בית לחם** (בראשית ל"ה).

ר' מאיר אומר:

בחלקו של בנה מתה, שנאמר: **ואני בבואי מפדן מתה עלי רחל וגו'** (שם מ"ח), ואין אפרתה אלא בית לחם, שנאמר: **ואתה בית לחם אפרתה** (מיכה ה').

שומע אני בחלקו של יוסף זה בנה שנאמר: **הנה שמענוה באפרתה מצאנוה בשדי יער** (תילים קל"ב), במי שנמשל בחיתו יער, ואיזה?
זה בנימן, שנאמר: **בנימן זאב יטרף** (בראשית מ"ט).
זכה בנימן שתשרה שכינה בחלקו.

וכן אתה מוצא כשחלק יהושע ארץ ישראל לשבטים הניח דושנה של יריחו ה' מאות אמה על ד' מאות אמה ונתנה לבני יונדב בן רכב חלק בראש, והיו אוכלים אותה ד' מאות ומ' שנה
שנאמר: **ויהי בשמונים שנה וד' מאות שנה** (מלכ"א ו'), צא מהם אותן מ' שנה שהיו ישראל במדבר, נמצאו אוכלים אותן ד' מאות ומ' שנה, וכששרת שכינה בחלקו של בנימן עמדו ופינו אותו מלפניהם, שנאמר: **ובני קיני חותן משה עלו מעיר התמרים** (שופטים א).
ויאמר משה לחובב בן רעואל המדיני חותן משה, (במדבר י').
וכי עלתה על לב שאמר משה ליתרו בוא וניתן לך חלק בארץ ישראל והלא כבר נאמר: **לכה אתנו והטבנו לך**, ומה תלמוד לומר: **כי ה' דבר טוב על ישראל** (שם)?
זו דושנה של יריחו שהיו אוכלים אותה בני בניו של יתרו קודם שיבנה בית הבחירה לשבטים.
ויאמר אליו לא אלך (שם).
אמר לו: למחר כשתחלק ארץ ישראל לשבטים איזה שבט מכם שיתן לי כרם אחד בתוך שלו או תלם אחד בתוך שלו?
אלא הריני הולך לארצי ואוכל פירות מארצי ואשתה יין מכרמי.

וכן אתה מוצא בישראל כשהניחו מקום פירות מאכל ומשתה והלכו להם לעדר במדבר הלכו ללמוד תורה מיעבץ, מי היה יעבץ?
זה היה עתניאל בן קנז.
וכן הוא אומר: **ויקח דוד את הגורן ואת הבקר בכסף שקלים חמישים** (שמו"ב כד).
ובמקום אחר הוא אומר: **ויתן דוד לאורנן במקום שקלי זהב שש מאות** (דהיי"א כא), אי אפשר לומר שקלי זהב שכבר נאמר שקלי כסף, ואי אפשר שקלי כסף שהרי כבר נאמר שקלי זהב?
אמור מעתה בזהב שקל ובכסף קנה.
ואי אפשר לומר חמישים שכבר נאמר שש מאות, ואי אפשר לומר ו' מאות שכבר נאמר חמישים אמור מעתה כיון שראה דוד מקום שראוי לו לבנות בית הבחירה עמד וכינס (חמשה) חמישים?
אמור מעתה כיון שראה דוד מקום שראוי לו לבנות בית הבחירה עמד וכינס חמישה שקלים מכל שבט ושבט, נמצאו ו' מאות שקלים מכל השבטים.
מפני מה זכה בנימן שתשרה שכינה בחלקו?
משל למלך שבא אצל בניו לפרקים, כל אחד ואחד אמר אצלי הוא שורה, קטן שבכולם אמר אפשר שמניח אבא אחיי גדולים ושורה עמי, הלך ועמד ופניו כבושות ונפשו עגומה, ראה אותו אביו שעמד ופניו כבושות ונפשו עגומה עליו, עכשיו מאכל ומשתה יהיה משלכם ולינתי אצלו.
כך אמר הקב"ה בית הבחירה יהיה בחלקו של בנימן, וקרבות מכל השבטים.

דבר אחר:

מפני מה זכה בנימן שתשרה שכינה בחלקו?
מלמד שכל השבטים נולדו בחו"ל ובנימן נולד בארץ ישראל.

דבר אחר:

מפני מה זכה בנימן שתשרה שכינה בחלקו?
כל השבטים היו במכירתו של יוסף ובנימן לא היה במכירתו של יוסף.
אמר הקב"ה: אני אומר לאלו שיבנו בית הבחירה, לא, כשיהיו מתפללים לפני איני מבקש עליהם רחמים, איני משרה שכינתי בחלקם, שלא היו רחמנים על אחיהם.

דבר אחר:

מפני מה זכה בנימן שתשרה שכינה בחלקו?
משל למלך שהיו לו בנים הרבה, משהגדילו הלך כל אחד ואחד ותפש את מקומו, קטן שבכולם היה אביו אוהבו, אוכל עמו ושותה עמו, נשען עליו ויוצא נשען עליו ונכנס.
כך בנימן הצדיק קטן שבשבטים היה, והיה יעקב אבינו אוכל עמו ושותה עמו, נשען עליו ויוצא נשען עליו ונכנס.
אמר הקב"ה: מקום שסמך צדיק זה ידיו, שם אני משרה שכינתי, לכך נאמר: **ובין כתפיו שכן**.

(סליק פיסקא)

פיסקא שנג

[לג, יג]

וליוסף אמר -

מלמד שארצו של יוסף מבורכת מכל ארצות.

ממגד -

שהוא טל מצוי לה בכל שעה.

ומתהום רובצת תחת -

מלמד שהיתה מרובצת במעיינות.

[לג, יד]

וממגד תבואות שמש -

מגיד שהיא פתוחה לחמה, וכך היא פתוחה ללבנה, שנאמר: **וממגד גרש ירחים**.

[לג, טו]

ומראש הררי קדם -

מלמד שהררי יוסף קודמים להררי מקדש, והררי מקדש קודמים להררי ארץ ישראל.

וממגד גבעות עולם -

מלמד שאבות ואמהות קרוים הרים וגבעות שנאמר: אלך לי אל הר המור ואל גבעת הלבונה (שה"ש ד'): :

[לג, טז]

וממגד ארץ ומלואה -

מלמד שארצו של יוסף מליאה ואין חסירה כל ברכה.

ר' שמעון בן יוחי אומר:

אדם מעמיד ספינתו בחלקו של יוסף אין צריך חוץ ממנה כלום.

ורצון שוכני סנה -

שעשה רצון מישראל שנגלה על הסנה.

תבואתה לראש יוסף -

הוא בא בראש למצרים, והוא יבוא בראש לעתיד לבוא.

ולקדקד נזיר אחיו -

אלו שריחקהו אחיו ועשאוהו בכור.

[לג, יז]

בכור שורו הדר לו -

מלמד שניתן לו הוד למשה והדר ליהושע, שאלו ניתן הוד ליהושע אין כל העולם יכול לעמוד בו.

וקרני ראם קרניו -

שור כחו קשה אבל אין קרניו נאות.
ראם קרניו נאות אבל אין כחו קשה,
ניתן ליהושע כחו של שור וקרניו של ראם.

בהם עמים ינגח -

וכי מה עמים כיבש יהושע, והלא לא כיבש אלא ל"א מלכים?!

מלמד שכיבש מלכים ושולטונים שהיו מסוף העולם ועד סופו.

יחדיו אפסי ארץ -

וכי כמה ארצות כיבש יהושע אלא פרטום זה קטן כל מלכים שעבד בה מלכים ושולטונים.

ר' יהודה אומר:

וכי ל"א מלכים ששיעבד כולם היו בארץ ישראל כדרך שעובדים ברומי, עכשיו שכל מלך ושולטון שלא קנה ברומי פלטוריות וחיילות אומר לא עשיתי כלום.

והם רבבות אפרים -

לפי שלא מפורש לנו עושרם של כנענים, ומה תלמוד לומר: **ויאמר אדוני בזק ע' מלכים בהונות**

ידיהם ורגליהם מקוצצים היו מלקטים תחת שולחני (שופטים א)?

והרי דברים קל וחומר, ומה אדני בזק שאינו כדי לימנות עם מלכי כנען היו ע' מלכים בהונות ידיהם ורגליהם מקוצצים מלקטים תחת שולחני, בוא למוד וראה עושרם של כנעניים מה היה, **והם אלפי מנשה.**

(סליק פיסקא)

פיסקא שנד

[לג, יח]

ולזבולון אמר -

למה נאמר?

לפי שנאמר **ומקצה אחיו לקח חמישה אנשים ויציגם לפני פרעה** (בראשית מז) ולא נתפרשו שמותם זה אחד מהם.

שמח זבולון בצאתך -

מלמד שהיה זבולון סרסור לאחיו, והיה לוקח מאחיו ומוכר לגוים ומן הגוים ומוכר לאחיו.

וישכר באהליך -

מלמד ששבתו של יששכר משתבח בתורה שנאמר מבני יששכר יודעי בינה לעתים (דה"י אחד י"ב) וכן מצינו שאביו משבחו שנאמר וירא מנוחה כי טוב (בראשית מ"ט):

דבר אחר:

וישכר באהליך -

מלמד שבית הבחירה היה ראוי לבנות בחלקו של יששכר.

[לג, יט]

עמים הר יקראו -

מנין אתה אומר שהיו אומות ומלכים מתכנסות ובאים לפרגמטיא של ארץ ישראל, והם אומרים הואיל ונצטערנו ובאנו לכאן נלך ונראה פרגמטיא של יהודים מה טיבה, ועולים לירושלם ורואים את ישראל שעובדים לאל אחד ואוכלים מאכל אחד, לפי שהגוים לא אלוהו

של זה אלוהו של זה, ולא מאכלו של זה כמאכלו של זה, והם אומרים אין יפה להדבק אלא באומה זו, מנין אתה אומר שאין זזים משם עד שמתגיירים ובאים ומקריבים זבחים ועולות? תלמוד לומר: **שם יזבחו זבחי צדק**.

כי שפע ימים יינקו -

שנים נוטלים בשפע ונוטלים בשפעים, ומלכות ים נוטל בשפע ונותן בשפע, ומלכות נוטלת בשפע ונותנת בשפע.

דבר אחר:

כי שפע ימים יינקו -

זה ימה של יפו שגנוז לצדיקים לעתיד לבוא.
מנין אתה אומר שכל ספינות שאובדות בים הגדול וצרורות של כסף ושל זהב ואבנים טובות ומרגליות וכל כלי חמדה, שהים הגדול מקיאה לימה של יפו שגנוז לצדיקים לעתיד לבוא?
תלמוד לומר: **כי שפע ימים יינקו**.

אמר ר' יוסי:

פעם אחת הייתי מהלך מכזיב לצור ומצאתי זקן אחד ושאלתיו בשלום.
אמרתי לו: פרנסתך במה הוא?
אמר לי: מחלזון.
אמרתי לו: ומי מצוי?
אמר לי: השמים מקום כיס שמוטל בהרים וסמומיות מכישות אותו ומת ונימק במקומו.
אמרתי: השמים נזכר הוא שגנוז לצדיקים לעולם הבא.

וספוני טמוני חול -

ספוני - זו חלזון.

טמוני - זו טרית.

חול - זכוכית.

לפי ששבתו של זבולון מתרעם לפני המקום ואומר לפניו: רבש"ע, לאחי נתת ארצות ולי נתת חלזון?!

אמר לו: שאני מצריכם לידך על ידי חלזון זה.

אמר לפניו: רבש"ע, מי מודיעני?

אמר לו: זה סימן יהיה בידך, שכל מי שגונבך לא יהיה בפרגמטיא שלו כלום.

(סליק פיסקא)

פיסקא שנה

לג, כ]

ולגד אמר -

למה נאמר?

לפי שנאמר: **ומקצה אחיו לקח חמישה אנשים** (בראשית מז).

ברוך מרחיב גד -

מלמד שתחומו של גד מרחיב והולך כלפי מזרח.

כלביא שכן -

מלמד שהיה סמוך לספר, לפיכך נמשל כאריות.

וטרף זרוע -

על שעבר.

אף קדקד -

לעולם הבא.

[לג, כא]

וירא ראשית לו -

הוא בא בראש תחילה, והוא יבוא בראש לעולם הבא.

כי שם חלקת מחוקק ספון -

זה קבר של משה שנתונה בחלקת גד, והוא לא מת אלא בחלקו של ראובן, שנאמר: **עלה אל הר העברים הזה הר נבו** (דברים לב).

ומה תלמוד לומר: **כי שם חלקת מחוקק ספון?**

מלמד שהיה משה מוטל מת בגפי שכינה ד' מילין מחלקו של ראובן לחלקו של גד, ומלאכי השרת מספידין אותו ואומרים: **יבוא שלום וינוח על משכבו**.

וזה אחד מן הדברים שנבראו בערב שבת בין השמשות ואלו הם:

הקשת,

והמון,

והבאר,

והכתב והמכתב,

והלוחות,

ופי האתון,

וקברו של משה,

ומערה שעמד בה משה ואליהו,

ומקלו של אהרן, שקדיה ופרחיה.

ויש אומרים :

אף בגדו של אדם הראשון.

ויש אומרים :

הכתונות ומזיקים.

ר' יאשיה אמר משום אביו :

אף האיל והשמיר.

ר' נחמיה אומר :

אף האור והפרדה.

ר' יהודה אומר :

אף הצבת.

וכן הוא אומר : צבתא בצבתא תתעבד, קמייטא מאי הוית לא ברייה הות.

אמר לו : והרי יכול לעשותה בדפוס ולחתיכה בתוכו?

הא לא ברייה הות.

ויתא ראשי עם -

שעשה את התורה תיין.

דבר אחר :

מלמד שהיתה משה עתיד ליכנס בראש כל העם חבורה וחבורה בראש חבורה של בעלי מקרא,

בראש חבורה של בעלי משנה, בראש חבורה של בעלי תלמוד, וליטול כל אחד ואחד שכר.

וכן הוא אומר : **לכן אחלק לו ברבים ואת עצומים יחלק שלל** (ישעיה נג).

צדקת ה' עשה -

וכי מה צדקות עשה בישראל, והלא כל מ' שנה שהיו ישראל במדבר באר עולה להם, והמן יורד

להם, ושליח מצוי להם, וענני כבוד מקיפות אותם, אלא שנאמר : **כי יהיה בך אביון** (דברים טו).

דבר אחר :

צדקת ה' עשה -

מלמד שהצדקה קשורה בדין תחת כסא הכבוד, שנאמר : **כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה**

(ישעיה נו).

[לג, כב]

ולדן אמר -

למה נאמר?

לפי שנאמר: **ומקצה אחיו לקח** (בראשית מז) וזה אחד מהם.

דן גור אריה -

מלמד שסמוך לספר, וכל מי שסמוך לספר נמשל לאריות.

יזנק מן הבשן -

מה זינוק זה יוצא ממקום אחד ונחלק לשני מקומות, כך שבטו של דן נוטל לו חלק בשני מקומות.

וכן הוא אומר: **ויצא גבול בני דן מהם ויעלו בני דן וילחמו** (יהושע י"ט).

[לג, כג]

ולנפתלי אמר -

למה נאמר?

לפי שנאמר: **ומקצה אחיו לקח** (בראשית מ"ז) וזה אחד מהם.

נפתלי שבע רצון -

מלמד שהיה נפתלי שמח בחלקו בימים ובדגים וכפניות.

ומלא ברכת ה' -

זו בקעת גינוסר

רבי אומר:

זה בית דין של טבריא.

ועוד הוא אומר: **רצון יריאיו יעשה** (תילים קמ"ה).

ים -

זה ים של סופני.

ודרום -

זה ימה של טבריא.

ירשה -

מלמד שנתנו לו חלקו בדרום מלא חבל.

[לג, כד]

ולאשר אמר -

למה נאמר? לפי שנאמר: **ומקצה אחיו** (בראשית מז) וזה אחד מהם.

ברוך מבנים אשר -

אין לך בכל השבטים שנתברך בבנים כאשר.

יהי רצוי אחיו -

שהיה מתרצה לאחיו בשמן אנפיקין ובקיפלאות והן מרצים לו בתבואה.

דבר אחר:

יהי רצוי אחיו -

כשעשה ראובן אותו מעשה, הלך אשר וסיפר לאחיו ונזפו בו ואמרו לו: כך אחינו אתה מדבר באחינו הגדול, וכהודה ראובן על מעשיו נתרצו לו אחיו, לכך נאמר: **יהי רצוי אחיו**.

דבר אחר:

יהי רצוי אחיו -

כשהיו ישראל מתייחסים זה אומר שלי הוא לווייה וזה אומר שלי הוא לווייה, אם מראובן הכתוב מייחס שלי הוא לווייה, ואם ממני הכתוב מייחס שלי הוא לווייה, ריצה את אחיו באותה שעה, לכך נאמר: **יהי רצוי אחיו**.

דבר אחר:

יהי רצוי אחיו -

אין בכל הארצות שמשמטת שביעית כארצו של אשר.

וטובל בשמן רגלו -

שארצו של אשר מושכת שמן כמעין.
מעשה שנצטפצפו אנשי לודקיא בשמן ומינו שלהם פומיליוס אחד.
אמרו לו: לך וקח לנו שמן במאה רבוא, והלך לו לצור.
אמר להם: שמן במאה רבוא אני צריך.
אמרו לו: לך לגוש חלב, הלך לו לגוש חלב.
אמר להם: שמן במאה רבוא אני צריך.
אמרו לו: לך אצל פלוני.
הלך לביתו ולא מצאו.
אמרו לו: הרי בשדה. הלך ומצאו שעוזק תחת הזית.
אמר לו: שמן במאה רבוא אני צריך.
אמר לו: המתן עד שאגמור את הזית, משגמר את זיתיו נטל הכלים והיה ממשמש ובא.
ואמר פומיליוס: אפשר שיש לזה שמן שמן במאה רבוא, דומה שצחקו בו יהודים.
כיון שבא לביתו קרא לשפחתו אמר לה: בואי ורחצי רגלינו במלוא ספל שמן ורחצה להם רגליהם, לקיים מה שנאמר: **וטובל בשמן רגלו**.

נתן לפניו לחם ואכל ושתה, לאחר אכילה עמד ומדד לו שמן במאה רבוא.
אמר לו : רצונך שוב.
אמר לו : אין לי מעות.
אמר לא : טול ואני אבוא עמך ואטול את מעותי, עמד ומדד לו שמן בשמונה עשרה מאות רבוא.
אמרו : לא הניח ההוא אדם לא חמור ולא גמל בארץ ישראל שלא משכו עמו.
הכירו אנשי לודקיא וקדמו לפניו ג' מילין וקילסו לפניו קילוס גדול.
אמר להם : אל תקלסו קילוס זה אלא לאדם זה שהכל שלו, ולא עוד אלא שאני חייב לו י"ח מאות רבוא, לקיים מה שנאמר : **יש מתעשר** (משלי יג) **ונוסף עוד** (שם, יא).

[לג, כה]

ברזל ונחשת מנעליך

שארצו של אשר היא הייתה מנעולה של ארץ ישראל.

וכימין דבאך -

שכל הארצות דובאות כסף לארץ ישראל, כענין שנאמר : **וילקט יוסף את כל הכסף וגו'** (בראשית מז).

[לג, כו]

אין כאל ישורון -

ישראל אומר : **אין כאל**,
ורוח הקודש אומרת : **אל ישורון**.

ישראל אומר : **מי כמוכה באלים ה'** (שמות טו).
ורוח הקודש אומרת : **אשריך ישראל מי כמוך** (דברים לג).

ישראל אומר : **שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד** (דברים ו'),
ורוח הקודש אומרת : **ומי כעמך ישראל** (דהי"א יז).

ישראל אומר : **כתפוח בעצי היער** (שה"ש ב'),
ורוח הקודש משיבו : **כשושנה בין החוחים** (שם).

ישראל אומר : **זה אלי ואנוהו** (שמות טו),
ורוח הקודש אומרת : **עם זו יצרתי** (ישעיה מג).

ישראל אומר : **כי תפארת עוזמו אותה** (תילים פט).
ורוח הקודש אומרת : **ישראל אשר בך אתפאר** (ישעיה מט).

רוכב שמים בעזרך -

כשישראל ישרים ועושים רצונו של מקום - **רוכב שמים בעזרך**.
וכשאינן עושים רצונו כביכול - **ובגאותו שחקים**.

דבר אחר:

ובגאותו שחקים -

נתקבצו כל ישראל אצל משה ואמרו לו: רבינו משה, אמור לנו מי היה ממידת כבוד של מעלה?
אמר להם: מן התחתונים אתם יודעים מה היא מידת כבוד למעלה.
משל לאחד שאמר: מבקש אני לראות פניו של מלך.
אמרו לו: היכנס למדינה ואתה רואה.
נכנס למדינה וראה וילון פרוס על פתח מדינה ואבנים טובות ומרגליות קבועות בו, מיד נפל לארץ.
אמרו לו: ראה לא יכולת לזון עיניך עד שנפלת, אלו נכנסת למדינה עצמה וראית פני מלך על אחת כמה וכמה, לכך נאמר: **ובגאותו שחקים**.

(סליק פיסקא)

פיסקא שנו

[לג, כז]

מעונה אלהי קדם -

ג' ספרים נמצאו בעזרה:
אחד של מעונים,
ואחד של היא היא,
ואחד שנקרא ספר זעטוטים.
באחד כתיב: **מעון קדם**.
ובשניה כתיב: **מעונה אלהי קדם**.
ובטלו חכמים את האחד וקיימו השנים:

מתחת זרועות עולם -

מלמד שארץ ישראל היא תוקפה של עולם.

ויגרש מפניך אויב -

אלו שברחו לארץ ישראל.

ויאמר השמד -

אלו שברחו לאסיה.

[לג, כח]

וישכן ישראל בטח -

אין בטח אלא רוחצן.

וכן הוא אומר: **וישכן לבטח במדבר** (יחזקאל לד).

בדד -

ולא כבדד שאמר משה: **ה' בדד ינחנו** (דברים לב), ולא כבדד שאמר ירמיה: **מפני ידך בדד ישבתי** (ירמיה טו), ולא כבדד שאמר אותו רשע: **הן עם לבדד ישכון** (במדבר כג).

עין יעקב -

כברכה שבירכם יעקב אביהם, שנאמר: **והיה אלוהים עמכם** (בראשית מח).

אל ארץ דגן ותירוש -

כברכה שברכן יצחק אביהם, שנאמר: **יתן לך האלהים מטל השמים** (שם כז).

אף שמיו יערפו טל -

הרעיפו שמים ממעל (ישעיה מה).

[כג, כט]

אשריך ישראל -

ישראל אומרים: **מי כמוך באלים** (שמות טו),

ורוח הקדש אומרת: **אשריך ישראל**.

נתקבצו כל ישראל אצל משה אמרו לו: רבינו משה, אמור לנו מה טובה עתיד הקב"ה ליתן לנו לעולם הבא?

אמר להם: איני יודע מה אומר לכם, אשריכם מה מתוקן לכם.

משל לאדם שמסר את בנו לפדגוג אחד, והיה מחזרו ומראה אותו ואומר לו: כל האילנות הללו שלך, כל הגפנים הללו שלך, כל זיתים הללו שלך, כשיגע להראותו, אמר לו: איני יודע מה אומר לך, אשריך מה מתוקן לך.

כך אמר משה לישראל: איני יודע מה אומר לכם, אשריכם מה מתוקן לכם.

[וכן הוא אומר]: **מה רב טובך אשר צפנת ליראיך וגו'** (תילים לא).

עם נושע [בה'] -

עם שאין ישועתו אלא בשכינה.

נושע בה' -

כענין שנאמר: **אלהי צורי אחסה בו** (שמו"ב כב).

ואשר חרב גאותך -

אמר לו הקב"ה: משה, עתיד אני ליתן להם לישראל אותו זיין שניטל מהם בחורב, כענין שנאמר: **ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב** (שמות לג), בשבועה נשבעתי שעתיד אני להחזירו להם, כענין שנאמר: **חי אני נאם ה' כי כולם כעדי תלבשי ותקשרים ככלה** (ישעיה מט).

ויכחשו אויבך לך -

בשעת טובתם של ישראל אומות העכו"ם מכחשים להם ועושים אותם כאלו הן אחים. וכן עשו אמר ליעקב: **אחי יהי לך אשר לך** (בראשית לג). וכן חירם אמר לשלמה: **מה הערים אשר נתת לי אחי** (מלכ"א ט').

ואתה על במותימו תדרוך -

כענין שנאמר: **ויקרא משה אל כל ישראל**.

(סליק פיסקא)

ספרי וזאת הברכה פרק לד

פיסקא שנו

[לד, א]

ויעל משה מערבות מואב -

עלייה היא ואינה ירידה.

מערבות מואב -

מלמד שהראהו הקב"ה המלכים שעתידים לעמוד מרות המואביה, זה דוד וזרעו.

אל הר נבו ראש הפסגה -

מה פסגה מופרשת מן האשכול ואינה, כך קבורתו של משה מותאמת מן ההר ואינה מותאמת והגיא ביניהם.

אשר על פני יריחו -

מלמד שהראהו ארץ ישראל מיושבת על שלוותה, וחזר והראהו מציקים לה.

ואת הגלעד -

מלמד שהראהו בית המקדש מיושב על שלוותו וחזר והראהו המחריבים לו, ואין גלעד אלא בהמ"ק שנאמר: **גלעד אתה לי ראש הלבנון** (ירמיה כב).

עד דן -

מלמד שהראהו ארץ דן מיושבת על שלותה וחזר והראהו מציקים המחזיקים לה.

דבר אחר:

עד דן -

מלמד שהראהו זרעו של דן שהוא עובד עבודה זרה, כענין שנאמר: **ויקמו להם בני דן את**

הפסל (שופטים יח) וחזר והראהו גואל ישראל שעתיד לעמוד הימנו, ואיזה?

זה שמשון.

[לד, ב]

ואת כל נפתלי -

מלמד שהראהו ארץ נפתלי מיושבת על שלותה, וחזר והראהו מציקים לה.

דבר אחר:

מלמד שהראהו ברק בן אבינועם עושה מלחמה עם סיסרא וחיילותיו שעמו.

נאמר כאן **ואת כל נפתלי**,

ונאמר להלן **ותשלח ותקרא לברק בן אבינועם מקדש נפתלי** (שופטים ד').

ואת ארץ אפרים -

מלמד שהראהו ארץ אפרים יושבים בשלוותם וחזר והראהו מציקים לה.

דבר אחר:

ואת ארץ אפרים -

מלמד שהראהו יהושע עושה מלחמות עם הכנענים.

נאמר כן **ואת ארץ אפרים**,

ונאמר להלן: **למטה אפרים הושע בן נון** (במדבר יג).

ומנשה -

מלמד שהראהו ארץ מנשה יושבת בשלוותה, וחזר והראהו מציקים לה.

דבר אחר:

ומנשה -

מלמד שהראהו גדעון בן יואש שעשה מלחמה עם מדין ועמלק (שופטים ו').

דבר אחר:

לפי שהיה אפרים צעיר סמכו הכתוב.

וכן הוא אומר: **הנה אלפי הדל במנשה**.

ואת כל ארץ יהודה -

מלמד שהראהו ארץ יהודה מיושבת בשלוותה, וחזר והראהו מציקים המחזיקים בה.

דבר אחר:

ואת כל ארץ יהודה -

מלמד שהראהו ארץ יהודה ודוד במלכותו.

נאמר כאן **ואת כל ארץ יהודה**.

ונאמר להלן **ויבחר אלהי ישראל בי מכל בית יהודה** (דהי"א כח).

עד הים האחרון -

מלמד שהראהו פני כל המערב יושב על שלוותו, וחזר והראהו מציקים המחזיקים בו.

דבר אחר:

עד הים האחרון -

אלא עד היום האחרון, מלמד שהראהו את כל העולם כולו מיום שנברא עד יום שיחיו המתים.

[לד, ג]

ואת הנגב -

מלמד שהראהו דרום יושב על שלוותו וחזר והראהו מציקים המחזיקים בו.

דבר אחר:

ואת הנגב -

מלמד שהראהו מערת המכפלה שאבות שוכבים בה.

נאמר כאן **ואת הנגב**,

ונאמר להלן **ויעלו בנגב ויבאו עד חברון** (במדבר יג).

ואת הככר -

מלמד שהראהו שלמה בן דוד שעושה כלים בבית המקדש, שנאמר: **בככר הירדן יצקם המלך**.

(מלכ"א ז')

בקעת יריחו -

מלמד שהראהו גוג וכל המונו שעתידים ליפול בבקעת יריחו.

דבר אחר:

מה בקעה זו כמות שהיא ושדה זרוע שעורים כמות שהיא, כך הראהו כל העולם כולו בבקעת

יריחו.

עיר התמרים -

מלמד שהראהו גן עדן וצדיקים מטיילים בה.
וכן הוא אומר: **צדיק כתמר יפרח** (תילים צב).

דבר אחר:

מלמד שהראהו סמוכה מצירה גיהנם, שהיא קצרה מלמעלה ורחבה מלמטה.
וכן הוא אומר: **עיר התמרים**.

עד צוער -

אלו מציקי ישראל, כגון אלו הבלשים הדרים עם המלכות ועתידיים לאבד עימהם.

[לד, ד]

ויאמר ה' אליו זאת הארץ -

אמר לו: לאבות נשבעתי בשבועה ולך הראיתך בעיניך.

ושמה לא תעבור -

נאמר כאן **ושמה לא תעבור**,
ונאמר להלן **ושמה לא תבא** (דברים ל"ב),
מה תלמוד לומר **ושמה לא תעבור**?
אמר משה: אם אני איני נכנס בה חי אכנס בה מת.
אמר לו המקום: **ושמה לא תבוא**.
אמר לפניו: אם איני נכנס בה מלך אכנס בה הדיוט.
אמר לו המקום: **ושמה לא תעבור**, לא מלך ולא הדיוט לא חי ולא מת.

[לד, ה]

וימת שם משה -

אפשר שמת משה וכתב **וימת שם משה**!!
אלא עד כאן כתב משה מכאן ואילך כתב יהושע.

ר' מאיר אומר:

הרי הוא אומר: **ויכתוב משה את התורה הזאת** (דברים לא), אפשר שנתן משה את התורה כשהיא חסירה אפילו אות אחת!!
אלא מלמד שהיה משה כותב מה שאמר לו הקב"ה כתוב, כענין שנאמר: **ויאמר אליהם ברוך מפיו יקרא אלי** (ירמיה לו).

ר' אליעזר אומר:

בת קול יוצאה מתוך המחנה י"ב מיל על י"ב מיל והיה מכרזת ואומרת: **מת משה**, סמליון
אמר: **וימת שם משה**.

מנין אתה אומר מחילה הייתה יוצאה מקבורתו של משה לקבורתם של אבות?
נאמר כאן **וימת שם משה**,
ונאמר להלן **שמה קברו את אברהם ואת שרה אשתו** (בראשית נ').

יש אומרים:

לא מת משה אלא עומד ומשרת למעלה.
נאמר כאן **שם**,
ונאמר להלן **ויהי שם עם ה'** (שמות לד).

עבד ה' -

לא בגנותו של משה הכתוב מדבר אלא בשבחו, שכך מצינו בנביאים הראשונים שנקראו עבדים שנאמר: **כי לא יעשה ה' אלוהים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים** (עמוס ג').

על פי ה' -

כשהמקום נוטל נשמתן של צדיקים נוטלה מהם בנחת רוח.
משלו משל למה הדבר דומה?
לאחד נאמן שהיה בעיר והיו מפקידים אצלו פקדון, וכשבא אחד מהם לתבוע את שלו היה מוציא ונותן לו לפי שידע היכן הוא, וכשבא לשלח ביד בנו ביד עבדו ביד שלוחו הופך תחתונים על העליונים, לפי שאינו יודע היכן הוא.
כך כשהמקום נוטל נשמתן של צדיקים נוטלה בנחת רוח, וכשהוא נוטל נשמתן של רשעים מוסרה למלאכים רעים למלאכים אכזרים כדי שישמטו את נשמתן.
וכן הוא אומר: **ומלאך אכזרי ישולח בם** (משלי יז).
ואומר: **תמות בנער נפשם** (איוב לו).

[לד, ו]

ויקבור אותו בגיא -

למה נאמר **בארץ מואב**, ואם נאמר **בארץ מואב** למה נאמר **בגיא**?
לומר שמת משה בתוך נחלתו של ראובן ונקבר בשדה נחלתו של גד.

ולא ידע איש את קברתו-

יש אומרים:

אף משה אינו יודע מקום קבורתו, שנאמר: **ולא ידע איש את קבורתו**, ואין איש אלא משה, שנאמר: **והאיש משה עניו מאד** (במדבר יב).
וכבר שלחה מלכות של בית קיסר לכו וראו קבורתו של משה היכן הוא?
הלכו ועמדו למעלה וראו אותו למטה, ירדו למטה וראו אותו למעלה, נחלקו חציין למעלה וחציין למטה, עליונים ראו אותו כלפי מטה ותחתונים ראו אותו כלפי מעלה, לכך נאמר: **ולא ידע איש את קבורתו**.

[לד, ז]

ומשה בן מאה ועשרים שנה -

זה אחד מארבעה שמתו בן מאה ועשרים, ואלו הם:

משה,

והלל הזקן,

ורבן יוחנן בן זכאי,

ור' עקיבא.

משה היה במצרים מ' שנה ובמדין מ' שנה ופירנס את ישראל מ' שנה.

הלל הזקן עלה מבבל בן מ' שנה ושימש חכמים מ' שנה ופרנס את ישראל מ' שנה.

רבן יוחנן בן זכאי עסק בפרגמטיא מ' שנה ושימש חכמים מ' שנה ופירנס את ישראל מ' שנה.

ר' עקיבא למד תורה מ' שנה ופירנס את ישראל מ' שנה.

שש זוגות ששנותיהם שוות:

רבקה וקהת,

ולוי ועמרם,

יוסף ויהושע,

שמואל ושלמה,

משה והלל הזקן,

רבן יוחנן בן זכאי ור' עקיבא.

לא כהתה עינו -

מלמד שעניניהם של מתים כהה.

ולא נס לחה -

ר' אליעזר בן יעקב אומר:

אל תקרי לא נס לחה אלא לא נס לחה עכשיו כל הנוגע בשרו של משה לחה פורח אילך ואילך.

[לד, ח]

ויבכו בני ישראל את משה -

הרי אחד.

ויתמו ימי -

הרי שנים.

בכי אבל משה -

הרי ג'.

ל' יום אלו מה טיבם?

אלא מלמד שבכו אותו קודם למיתה ל' יום.

ומנין לימי נזירות שהם לי יום?

נאמר כאן **ימי**,

ונאמר להלן **ימי**,

מה **ימי** האמור כאן לי יום,

אף **ימי** האמור להלן לי יום:

[לד, ט]

ויהושע בן נון מלא רוח חכמה -

מפני מה נסמך את ידיו עליו?

אין לך משמע גדול מזה **ויעשו כאשר ציווה ה' את משה**, ועדין לא נתן מוראו עליהם, שנאמר: **בעת ההיא גדל ה' את יהושע** (יהושע ד'), באותה שעה נתן מוראו עליהם.

[לד, י]

ולא קם נביא בישראל כמשה -

אבל באומות קם, ואיזה?

[זה] בלעם בן בעור, אלא יש הפרש בין נבואתו של משה לנבואתו של בלעם.

משה לא היה יודע מי מדבר עמו,

ובלעם היה יודע מי מדבר עמו, שנאמר: **נאם שומע אמרי אל ויודע דעת עליון** (במדבר כד)

משה לא היה יודע מי מדבר עמו עד שנדבר עמו.

ובלעם היה יודע אימתי היה מדבר, שנאמר: **וידע דעת עליון** (שם).

משה לא היה מדבר עמו עד שהוא עומד, שנאמר: **ואתה פה עמוד עמדי** (דברים ז').

ובלעם היה מדבר עמו כשהוא נופל, שנאמר: **מחזה שדי יחזה נופל וגלוי עינים** (במדבר כד).

משל למה הדבר דומה?

לטבחיו של מלך ויודע כמה הוצאות יוצאות למלך על שולחנו.

אשר ידעו ה' פנים אל פנים -

למה נאמר?

לפי שהוא אומר: **ויאמר הראני נא את כבודך** (שמות ל"ג).

אמר לו: בעולם הזה אי אתה רואה שנמשל בפנים, שנאמר: **לא תוכל לראות פני** (שם), אבל

אתה רואה בעולם הבא שנמשל כאחורים, שנאמר: **והסירותי את כפי וראית את אחורי** (שם)

אימתי הראהו?

סמוך למיתתו, הא למדת שהמתים רואים.

[לד, יא]

לכל האותות והמופתים אשר שלחו ה' לעשות בארץ מצרים לפרעה ולכל עבדיו ולכל ארצו -

למצרים בפני עצמו.

לפרעה בפני עצמו.

ולעבדיו בפני עצמן.

[לד, יב]

ולכל היד החזקה -

זו מכת בכורות.

ולכל המורא הגדול -

זו קריעת ים סוף.

ר' אלעזר אומר :

לכל האותות והמופתים -

ומנין לפני ה' סיני?

תלמוד לומר : **ולכל היד החזקה.**

ומנין אף במדבר?

תלמוד לומר : **ולכל המורא הגדול.**

ומנין אף בשברי לוחות?

נאמר להלן **ואשברם לעיניכם** (דברים ט'),

וכאן הוא אומר : **אשר עשה משה לעיני כל ישראל.**

(סליק פיסקא)

סליקא מדרש סיפרי דבי רב